

A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT KIADVÁNYA

A TARTALOMBÓL

Arab tavasz, keresztény ősz? – a keresztény kisebbségek helyzete a közel-keleten az „arab tavasz” után
Egyiptom

Terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában

Afganisztán és az Egyesült Államok kapcsolatai 2001. szeptember 11-ét megelőzően

Titkos információgyűjtés és személyiségi jogok
Gyerekkatonák alkalmazását felszámolni hivatott nemzetközi jogi normák és a felelősségre vonás lehetősége
A nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés változásai

Kritikus információs infrastruktúrák biztonsága, sérülékenysége

Magyarország alapvető biztonságpolitikai dokumentumai, az azokból származtatott feladatok a helikopteres fegyvernem vonatkozásában

2013

1. szám

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató
A Tudományos Tanács elnöke

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János dandártábornok

Tagok: Dr. Magyar Sándor mk. alezredes
Dr. Tóth Sándor mk. alezredes
Keszman Oszkár alezredes, PhD hallgató
Dr. Sabjanics István hadnagy, PhD hallgató
Prof. Dövényi Zoltán
PTE Földrajzi Intézet
Prof. Szakály Sándor
NKE rektorhelyettes
Dr. Sz. Kovács Éva
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
Dr. Kobilka István ezredes
a Tudományos Tanács titkára

Szerkesztő: Dr. Kobilka István ezredes

Tördelő szerkesztő: Szabó Beatrix törzsszászlós

A kiadásban közreműködött az MH Geoinformációs Szolgálat
Szabályzatszerkesztő és Kiadó Osztálya

Nyomdai munkák: HM ZRÍNYI Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető

HU ISSN 1785- 1181

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
<i>ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK</i>	
Dr. Besenyő János – Gömöri Roland Arab tavasz, keresztény ősz? – a keresztény kisebbségek helyzete a Közel-Keleten az „arab tavasz” után	5
Bálint Tamás Egyiptom	24
<i>KONZULTÁCIÓ</i>	
Dávid Ferenc Terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában	40
Erdős Attila Afganisztán és az Egyesült Államok kapcsolatai 2001. szeptember 11-ét megelőzően	53
<i>DOKTORANDUSZOK FÓRUMA</i>	
Tóth Csaba Mihály Titkos információgyűjtés és személyiségi jogok	78
Szabó Bernadett Gyerekkatonák alkalmazását felszámolni hivatott nemzetközi jogi normák és a felelősségre vonás lehetősége	99
Dr. Solti István A nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés változásai	114
Puskás Béla Kritikus információs infrastruktúrák biztonsága, sérülékenysége	126
Bali Tamás Magyarország alapvető biztonságpolitikai dokumentumai, az azokból származtatott feladatok a helikopteres fegyvernem vonatkozásában	150

TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

Szabó Ervin Antal

Vázlatok az orosz hírszerzés történetéből

Pán Kovalchik magánnyomozói irodája

159

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK

Dr. Besenyő János

Recenzió a Hadviselés művészete című könyvről

167

Contents

169

SZERZŐINK

171

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

172

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

DR. BESENYŐ JÁNOS – GÖMÖRI ROLAND

ARAB TAVASZ, KERESZTÉNY ŐSZ? – A KERESZTÉNY KISEBBSÉGEK HELYZETE A KÖZEL-KELETEN AZ „ARAB TAVASZ” UTÁN

Absztrakt

A tanulmány a Közel-Kelet jelentősebb keresztény kisebbségeinek helyzetét tekinti át az „arab tavasz” eseményei előtt, illetve az események hatására bekövetkezett változásokat. Öt közel-keleti ország (Egyiptom, Líbia, Szíria, Libanon és Irak) keresztény közösségeinél vizsgáljuk e csoportok politikai-társadalmi helyzetének változását, a keresztényeket érő atrocitásokat, illetve a keresztények kivándorlását. Az adatgyűjtéshez egyedi esettanulmányokat, szakértői leírásokat, statisztikákat, illetve sajtóforrásokat vettünk alapul.

A vizsgált országok esettanulmányai során megfigyelhető, hogy – Szíriát és Libanont leszámítva – a térség keresztényeinek helyzete már az „arab tavasz” előtt sem volt kifogástalan, a politikai iszlám előretörése pedig csak tovább rontott e közösségek helyzetén, fokozva a keresztény népesség kivándorlását a térségből. Az írás tárgyalja továbbá az arab keresztény migráció jelenségét is, kiemelve az Európa számára ebben rejlő lehetőségeket.

Kulcsszavak: „arab tavasz”, Közel-Kelet, keresztény kisebbségek, keresztényüldözés, migráció

Abstract

This essay reviews the situation of the major Christian minorities of the Middle East before the events of the „Arab Spring”, and the changes prompted by these events. The Christian communities of five Middle Eastern countries (Egypt, Libya, Syria, Lebanon and Iraq) are studied to examine the changes in the social-political standing of these groups, the atrocities suffered by Christians, and the emigration of Christians. Data have been collected from individual case studies, reviews of experts, statistics and press sources.

In the course of the case studies of the selected countries it can be observed that even before the „Arab Spring” – excluding Syria and Lebanon – the situation of Christians in the region was not satisfactory, and the upsurge of political Islam has only exacerbated the state of these communities, and the emigration of Christians. The essay also discusses the phenomenon of the migration of Arab Christians, putting emphasis on the opportunities for Europe.

Keywords: „Arab Spring”, Middle-East, Christian minorities, persecution of Christians, migration

Bevezetés

Az „arab tavasz” jelensége annak 2011-es, robbanásszerű megindulása óta foglalkoztatja a témával foglalkozó elemzőket, akik mostanra egyre több aspektusból világítják meg ezt a meglepetésszerűen meginduló forradalmi hullámot.

Az egyik leginkább elhanyagolt megközelítés ezek közül az arab országokban élő keresztények kérdése. Az arab világ kapcsán hajlamosak vagyunk rögtön a muszlim közösségekre asszociálni, míg több arab országban is jelentős keresztény kisebbségek élnek.

A kereszténység már jóval az arab (muzulmán), majd európai gyarmatosítók megjelenése előtt fontos részét képezte a közel-keleti kultúrának.¹ A korai keresztény vallás meghatározta a késő ókori és kora középkori Közel-Keletet. Amellett, hogy az arab hódítók megjelenéséig ezeknek a területeknek lakossága túlnyomóan keresztény volt, a korai kereszténység öt pátriárkátusából háromnak a székhelye a térségben helyezkedett el: Antiochiában² (a mai Törökország területén, Antakya városa közelében), Alexandriában (a mai Egyiptom), és Jeruzsálemben (a mai Izrael). A helyi közösségek helyzetén gyökeresen a 7. század arab hódításai változtattak, azonban a térség keresztényeinek helyzete igazán a keresztes háborúkat követően rendült meg. Mára minden mai közel-keleti államban kisebbségbe kerültek az alapvetően muszlim vallású lakossággal szemben.

A keresztények száma valóban csökken: a világ 2,2 milliárd keresztényének ma már alig 1,0 százaléka él a Közel-Keleten és Észak-Afrikában.³ Az elmúlt egy évszázad során jelentős változás következett be: a térség lakosságának már csak 4 százalékát adják a keresztények, az egy évszázaddal ezelőtti 20 százalékhoz képest, ezáltal a világ legkisebb keresztény

¹ Amira El Ahl, [Daniel Steinvorth](http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html), Volkhard Windfuhr and [Bernhard Zand](#): Fighting for their Survival: A Christian Exodus from the Arab World, <http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

² Az antiochiai pátriárka az elmúlt évszázadokban a minimális keresztény lakossággal rendelkező Antakya helyett a szíriai Damaszkuszban székel, egészen az elmúlt években kirobbant polgárháborúig. Forrás: The Economist. 2012. „Christians in the Middle East. A new spokesman.” <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2012/12/christians-middle-east> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

³ Pew Research Center: The Global Religious Landscape, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/globalReligion-full.pdf (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

regionális kisebbségének tekinthetőek. Összevetésképpen: a Közel-Kelet és Észak-Afrika lakosságának 93 százaléka muszlim, és 1,6 százaléka zsidó.⁴

A közel-keleti keresztények közül a legjelentősebb szerepet az egyiptomi kopt közösség, illetve a szíriai keresztények töltik be, azonban ezen csoportok létszáma a helyi események (keresztényüldözések, kivándorlás) következtében jelentősen megcsappant. Libanon, bár eddig nem érintették az „arab tavasz” eseményei, kiemelendő: a népesség folyamatosan csökkenő, de még mindig jelentős hányadát a különféle keresztény vallási csoportok alkotják, akik jelentős politikai szereppel bírnak, az arab országok keresztény kisebbségei közül egyedülként. Emellett fontos szót ejteni az Izrael, Jordánia, illetve Irak területén élő közösségekről.

A tanulmány első részében a Közel-Kelet országaiban élő csoportoknak az „arab tavaszt” megelőző helyzetét ismertetjük. A tanulmány második fő részében az „arab tavasz” által a keresztény kisebbségek körében előidézett fő változásokról lesz szó, végül az arab keresztények kivándorlása által kínált lehetőségek kerülnek ismertetésre.

A főbb közel-keleti keresztény közösségek

Egyiptom: a koptok

Az egyiptomi kopt egyház az egyik leginkább meghatározó keresztény kisebbség a Közel-Kelet térségében, bár az „arab tavasz” eseményei óta fokozatosan csökken számuk az országban. A kopt keresztények – akik a mai egyiptomi lakosság csaknem 10 százalékát teszik ki – az ókori egyiptomiak leszármazottjainak tartják magukat, a 7. században érkezett muszlim arabokat pedig alapvetően megszállóknak tekintik.⁵ A kopt egyház 451-ben egy hitelméleti vita miatt kivált az akkor még egységes keresztény egyházból, azonban mára nézetei sok tekintetben hasonlítanak a görögkeleti egyház tanításaihoz. A koptok mellett egyéb keresztény vallási közösségek is találhatóak Egyiptomban, azonban ezek népességhez viszonyított aránya elenyésző. Az egyiptomi keresztények helyzete már a Tahrir téri tüntetések előtt sem volt mentes a problémáktól. A Mubarak-rendszer ideje alatt, bár nem voltak kifejezett üldözésnek kitéve, súlyos korlátozások terhelték a keresztények

⁴ Raymond Ibrahim: „Muslim Persecution of Christians: January, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁵ Colin Chapman. 2012. „Christians in the Middle East – Past, Present and Future.” *St. Francis Magazine* 8 (1): 68. <http://www.stfrancismagazine.info/ja/images/stories/SFM6ColinChapman.pdf> (Letöltés ideje: 2013. 04. 28)

szabad vallásgyakorlását, például magas szintű kormányzati engedély kellett egy keresztény templom felépítéséhez, vagy akár felújításához.⁶

Szíria

Szíria a kereszténység bölcsőjének tekinthető, Közel-Kelet másik olyan fontos országa, amely az „arab tavasz” előtt jelentős keresztény kisebbséggel rendelkezett, ám ez jelenleg a polgárháború és az ebből fakadó tömeges kivándorlás miatt folyamatosan és jelentősen csökken. A két fő keresztény vallási közösséget a görögkeleti és a görög katolikus egyház hívői alkotják.

Az „arab tavaszt” megelőző időszakban Szíria számított azon országok egyikének, amelyekben viszonylag kielégítő volt a keresztények helyzete. Ebben nagy szerepet játszott a két Asszad-rezsim is.⁷ Az Asszad család, amely az elmúlt negyven évben vezette az országot, az alavita muszlim közösség tagjai közül került ki, akik maguk is kisebbségnek számítanak az országban, és perifériális helyet foglalnak el a muszlim valláson belül is.⁸ A két közösség egyaránt megközelítőleg 10-10 százalékát képezi a szíriai népességnek, s az Asszad-rezsim az alaviták mellett a keresztényeket részesítette előnyben a politikai életben.⁹

Irak: Szaddám Husszeintől az amerikai megszállásig

Irak keresztényei a térség sok közösségéhez hasonlóan hosszú múltra tekintenek vissza. Az ország területén a 2. század óta van jelen a keresztény vallás, amelyet főként két egyház: a káldeus és az asszír keleti egyház képvisel. Emellett több más egyháznak is találhatóak kisebb közösségei Irakban.¹⁰ Az iraki keresztények helyzetét viszonylag jónak lehetett nevezni a Husszein-rezsim időszaka alatt, a Baath-párt szekuláris nacionalista ideológiájának is köszönhetően.¹¹ Egy örmény keresztény például úgy nyilatkozott Szaddám Husszeinről, mint „a keresztények lehető legjobb védelmezőjéről.”¹² Ebben a helyzetben gyökeres változás állt be az iraki háborút és Szaddám Husszein rezsimjének megbuktatását követően. Colin Chapman a 2003 utáni szituációt

⁶ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20742256> (Letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁷ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15239529> (Letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁸ Kristina Kausch and Richard Youngs: Europe int he reshaped Middle East, p. 76.

⁹ *ibid.*, illetve Chapman, *op. cit.* 88.

¹⁰ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15239529> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

¹¹ Amira El Ahl, [Daniel Steinworth](#), Volkhard Windfuhr and [Bernhard Zand](#): Fighting for their Survival: A Christian Exodus from the Arab World, <http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

¹² Chapman, *op. cit.* 88.

konkrétan etnikai tisztogatásnak nevezi: bár nincsenek hivatalos statisztikák, az iraki keresztények száma jelentősen csökkent, többségük Szíriába, Jordániába és Libanonba menekült. Mára a keresztények aránya alig 0,8%-ra csökkent.¹³

Libanon konfesszionalista rendszere

Bár Libanon nem tartozik az „arab tavasz” által közvetlenül érintett országok körébe, a teljesség igénye mégis megköveteli, hogy foglalkozzunk a Közel-Kelet arányaiban legnagyobb keresztény kisebbségének otthont adó állammal. Libanon emellett a térség egyetlen olyan állama, amelyben a keresztények tényleges politikai szereppel bírnak. Libanon népességének jelenleg 39 százalékát adják a különféle keresztény csoportok: a libanoni rendszer 17 különböző vallási közösséget ismer el az országon belül, ebből 12 a keresztény közösségek száma.¹⁴ A vallási közösségek Libanonban politikai jelentőséggel is bírnak, bár az 1975-ben kezdődött és az 1989 novemberében aláírt taífi megállapodásokkal lezárult polgárháborút követően más, tisztán politikai jellegű törésvonalak is megjelentek a libanoni társadalmon belül. Libanonban a keresztények, különösképpen a maroniták hagyományosan jelentős szereppel bírnak. A közösség története egészen a 8. századig nyúlik vissza, emellett az ország ad otthont a Közel-Kelet második legnagyobb görögkeleti kisebbségének is. A maronita közösség mind a mai napig kiemelkedő szerepet foglal el a libanoni keresztény kisebbségek között: a maronita pátriárka jelentős beleszólással bír a libanoni keresztény tömb politikai döntéseibe is.¹⁵

Az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt a területen a keresztények számára bizonyos mértékű autonómiát és törvények általi védettséget biztosítottak, a 19. században bevezetett úgynevezett *millet*¹⁶ - rendszer keretein belül, a későbbi maronita politika szempontjából alapvető volt ennek a kivételezett állapotnak a megőrzése.¹⁷ Az I. világháborút követően a török befolyást felváltotta a francia mandátumterületi státusz, a *millet* - rendszer által a vallási kisebbségek számára biztosított védelmet pedig a maronita politikusok

¹³ Pew Research Center: The Global Religious Landscape, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/globalReligion-full.pdf (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

¹⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

¹⁵ Speidl Bianka. 2009. „Lebanese Christians and Shifts in Political Power: from Taif Accords to the Second Lebanon War.” *Mediterrán Tanulmányok* 18 (1): 79.

¹⁶ Az iszlámban hagyományos *dhimma*-rendszer továbbfejlesztése (előbbi esetében egy speciális adó megfizetése fejében bizonyos vallási közösségek, így a keresztények is korlátozott vallásgyakorlási jogra tettek szert). A *millet*-rendszer ettől abban különbözött, hogy öngazgatási joggal ruházta fel a keresztények közösségeket. Forrás: Speidl, *op. cit.* 80.

¹⁷ Speidl, *op. cit.* 79.

előnyben részesítése a franciák által. A franciák *de facto* gyarmati uralma alatt alakult ki Libanon egyedülálló politikai berendezése, az úgynevezett konfesszionalista rendszer, amely alapján a vallás ma is döntő tényező a libanoni politikai életben. A rendszer alapjait az 1932-es Nemzeti Megállapodás fektette le, amely a szintén 1932-es népszavazás adatai alapján arányosan osztotta el a politikai pozíciókat a vallási közösségek között. Ekkor 6:5 arányban osztották el a keresztények és muszlimok között a parlamenti helyeket, valamint megállapodtak, hogy az elnök maronita, a miniszterelnök szunnita, a parlament elnöke pedig síita legyen.

A Libanon modern kori történelmében súlyos nyomot hagyó polgárháború egyik kiváltó oka is ez a Nemzeti Megállapodás volt. 1975-re ugyanis a libanoni keresztények és muszlimok aránya utóbbiak javára változott, akik ezt egy újabb megállapodásban kívánták rögzíteni. A keresztény közösségek természetesen ragaszkodtak a számukra előnyös status quo fenntartásához. A konfesszionalista rendszer visszasságai mellett további gondot jelentett a jordániai „fekete szeptember” után a palesztin – többségében szunnita – menekültek beáramlása Libanonba, akik tovább erősítették a muszlim túlsúlyt az országban.

Ez utóbbiak nyújtották a közvetlen *casus bellit* a libanoni polgárháború kirobbanásához, miután 1975-ben a palesztin menekültek és a keresztény falangista milícia közti feszültség a tetőfokára hágott, és kisebb összetűzések robbantak ki a két tábor között. A konfliktusba a libanoni muszlimok a palesztinokat támogatva avatkoztak be, 1976 júniusára a központi kormányzat gyakorlatilag összeomlott, mire a szíriai hadsereg – a nemzetközi közösség, elsősorban az USA jóváhagyásával és támogatásával – megszállta Libanont. A lépést Libanonon belül elsősorban a maronita keresztény közösség üdvözölte.¹⁸ 1978-ban az izraeli hadsereg is beavatkozott, a konfliktusban való részvételétől elsősorban a palesztin probléma rendezését várta. Ugyan a szíriai, és az izraeli erők is a maroniták meghívására avatkoztak be a konfliktusba, ám közbelépésük egyik esetben sem azt eredményezte, amire a libanoni keresztények számítottak: az 1989 végére lezárult polgárháború mind katonai, mind politikai szempontból a maroniták vereségét és térvészését okozta.¹⁹ A 1989. novemberi taifi megállapodások nem számolták fel a konfesszionalista rendszert, ezzel fenntartotta a keresztény-muszlim konfliktus okait - amely bármikor ismét kirobbanhat - az országban. Az 1989-es megállapodás a rendszerben mindössze annyi változást hozott, hogy fele-fele arányra módosult a politikai helyek aránya keresztények és muszlimok között, az állami vezetők vallási alapú meghatározottsága a 1989-es megállapodásoknak is részét képezte.²⁰

¹⁸ Speidl, *op. cit.* 82.

¹⁹ *ibid.* 83.

²⁰ Hilal Kashan: Lebanon's Shiite-Maronite Alliance of Hypocrisy, <http://www.meforum.org/meq/pdfs/3310.pdf> (letöltés ideje: 2013.05.02)

Az elmúlt több mint 20 év során a problémák szinte változatlanok maradtak: a politikailag nagyrészt egységes szunnitákkal és síitákkal szemben a keresztények több táborra bomlottak. A fő kérdés természetesen a megállapodásokat követően is megszállóként jelen lévő Szíria volt, amely csak 2005-ben, erős libanoni és nemzetközi nyomásra vonta ki csapatait az országból. Jelenleg négy keresztény politikai tábor különböztethető meg: a Szíria-pártiak, akik támogatják Libanon és Szíria erős kapcsolatát, illetve 2005-ig a szíriai megszállást; a mára perifériára szorult „nyugatosok”, akik az erős nyugati külkapcsolatokat pártolják; a nacionalista keresztények, akik szerint nem lehet megállapodni a muszlimokkal, és egy vallási alapon szerveződő föderalista állam kiépítésére van szükség. Ide tartoznak még a szekuláris nacionalisták, akik, bár keresztény erők, elleneznek minden vallási alapú, föderális, illetve egyéb elképzeléseket, amelyek ősi kötelekeket vesznek alapul.²¹ Ők továbbá az egyetlen olyan keresztény erő, amely elutasítja a vallási és klán érdekeken alapuló politizálást, nemzeti alapon gondolkodik, és a politikai rendszer reformját szorgalmazza.²² Ez utóbbi tábor volt Szíria 2005-ös kivonulásakor a legnépszerűbb keresztény politikai erő Libanonban.

A libanoni politikai élet, bár továbbra is a konfesszionális köré épül, egyre inkább tisztán politikai törésvonalak mentén bontakozik ki. Jelenleg sem a kormányerők, sem az ellenzék nem homogén politikai szempontból. A szunnita erők többsége kormányoldalon áll, a síiták többsége képezi az ellenzéket, a keresztények viszont ketté vannak szakadva a két fél közt. A síita Hezbollahnal a szekuláris nacionalistákat képviselő Szabad Hazafias Mozgalom működik együtt, amelynek élén a 1975-ös polgárháború egyik legnépszerűbb korábbi tábornoka, Michel Aoun áll.²³ A keresztény nacionalisták és a nyugatpártiak pedig a szunnita kormányoldal mellett állnak. A libanoni keresztény kisebbség számára az jelenti a legfőbb problémát, hogy, ellentétben muszlim politikai versenytársaival, képtelen egységes politikai erővé tömörülni, amely egyetért legalább bizonyos alapvető, Libanont érintő kérdésekben.²⁴

A taifi megállapodások és a konfesszionális kérdése további probléma. A keresztények, mint arról korábban szó esett, jelenleg megosztottak a szunnita kormányerők és a síita ellenzék közt. Mennyiségileg többségi politikai erőként (bár már csak 38,3%-t tesz ki a lakosságnak)²⁵ éppen a keresztényeknek kellene indítványozniuk a reformot, amely indítvány előtt azonban két fő akadály áll. Egyrészt, a keresztények lennének az a kisebbség,

²¹ Speidl, *op. cit.* 86-87.

²² Speidl, *op. cit.* 87.

²³ <http://www.tayyar.org/Tayyar/FPMParty/GMA/Biography/> (letöltés ideje: 2013.05.02)

²⁴ Speidl, *op. cit.* 84-85

²⁵ Pew Research Center: The Global Religious Landscape, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/globalReligion-full.pdf (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

amely a legtöbbet veszítene egy ilyen reform által. Másrészt, nem kívánják felhívni a figyelmet a politikai-társadalmi berendezkedés hibáira, tudván, hogy ezzel maguk ellen hangolnák szunnita, illetve síita szövetségeseiket.²⁶

„Arab tavasz”, keresztény ősz?

Az „arab tavasz” eseményeinek okait e tanulmány nem kívánja részletesebben elemezni. Egyrészt, egy még nem lezárult folyamatról van szó, amely valós okainak feltárásához olyan információkra van szükség, amelyeket csak az események lezárulta után láthatunk tisztán. Másrészt, a keresztény kisebbségek helyzetében beállt változások elemzésénél nem az „arab tavasz” okai, hanem inkább annak következményei bírnak jelentőséggel. Az „arab tavasz” kapcsán jelenleg még kevés tudományos forrás áll rendelkezésre, így főként sajtóforrásokból és egyedi esettanulmányokból lehetséges tájékozódni. Probléma továbbá, hogy az „arab tavasszal” foglalkozó szakértők többsége főként a muszlim többségi társadalomra koncentrál, és figyelmen kívül hagyja a keresztény kisebbségeknek az események során játszott szerepét.

A közel-keleti keresztények szerepe alapvetően romlott az „arab tavaszt” követően. Ennek fő oka abban rejlik, hogy a térségben lezajlott forradalmak során az addigi, többségében szekuláris vezetésű diktatúrák (Kadhafi Líbiában, Mubarak Egyiptomban, Asszad Szíriában) egy muszlim fundamentalizmussal átítatott mozgalommal találták szemben magukat, amelyek többek közt ellenezték más vallások (így a kereszténység) jelenlétét a közel-keleti társadalmakban.²⁷ A helyi fundamentalisták, legyenek bár síita vagy szunnita alapon fekvőek, természetesen nem az „arab tavasz” termékei, a forradalmak inkább segítettek felszínre hozni az addig ellenzékbe szorult politikai iszlámot, amelynek népszerűségéhez hozzájárult az addigi szekuláris rendszerek, s ezek diktátorainak politikai-társadalmi kudarca.²⁸ Az iszlám (különösen annak fundamentalista irányzatai) több okból is ellenszenvvel viseltet a kereszténységgel szemben. A nyilvánvaló teológiai ellentétektől eltekintve, ennek fő oka az lehet, hogy a 19. században, illetve a 20. század első felében a térségben megszállóként megjelenő, majd ezt követően az Izraelt szerintük egyöntetűen támogató Nyugatot azonosították a kereszténységgel, s párhuzamot vontak az egykori megszállók, illetve a helyi keresztény közösségek között.²⁹

²⁶Hilal Kasha: Lebanon's Shiite-Marionite Alliance of Hypocrisy,
<http://www.meforum.org/meq/pdfs/3310.pdf> (letöltés ideje: 2013.05.02)

²⁷Habib Malik. 2011. „The Future of Christians in the Middle East.” *Defining Ideas*
<http://www.hoover.org/publications/defining-ideas/article/62216> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

²⁸Besenyő János. 2011. „»Arab tavasz« – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban.”
Kül-Világ. 8 (4): 71. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

²⁹Habib Malik. 2011. „The Future of Christians in the Middle East.” *Defining Ideas*
<http://www.hoover.org/publications/defining-ideas/article/62216> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

A térség keresztényeinek másik nagy problémája, hogy nem számíthatat különösebb külső segítségre: itt a politikai értelemben vett Nyugat közömbössége párosul napjaink „világcsendőre”, az Amerikai Egyesült Államok pragmatista-realista külpolitikájával, amely a lényegesebb gazdasági, politikai, és biztonsági érdekeket előtérbe helyezte a helyi keresztény kisebbségek segélykiáltásaival szemben.³⁰ Ezt támasztja alá Bechara Rai pátriárka esete is, aki 2011-ben meglátogatta az akkori francia elnököt, Nicholas Sarkozyt, akit figyelmeztetett, hogy a szír és libanoni keresztények veszélybe kerülhetnek, ha az Asszad kormányzatot nyugati segítséggel elmozdítja az ellenzék.³¹ A pátriárka szerint az „arab tavasz” inkább ősz a keresztények számára, amit Líbia, Tunézia és Egyiptom esete is bizonyít.³² Franciaországból az Egyesült Államokba utazott a keresztény vallási vezető, ahol találkozott volna Obama elnökkel is, aki azonban a korábban egyeztetett találkozót lemondta, mivel úgy vélhette, hogy a pátriárka Asszadot támogatja. Ezt azonban semmi sem támasztotta alá. A pátriárka ugyanis csak a veszélyekre kívánta figyelmeztetni a nyugati államok vezetőit, hogy azok ne kövessenek el olyan hibát, mint Líbiában korábban, ahol azokat az erőket támogatták, amelyek korábban épp az amerikaiak és szövetségeseik ellen harcoltak Irakban és Afganisztánban.³³ Bár a két vezető úgy gondolhatta, hogy a vallási vezető által megfogalmazott aggodalmak nem valósak, az azóta eltelt időszak a pátriárkát igazolta. Mára a szíriai keresztényeket nem védi a rezsim és szabad prédává váltak a szíriai ellenzék egyes csoportjai számára is, akik már csak azért is legyilkolják őket, mert keresztények.³⁴ Ezért exodus indult a szomszédos Libanon felé, de ott sincsenek biztonságban a keresztények, akik egy része így Európa és az USA irányába próbál menekülni.³⁵

Az 1. sz. diagramon követhetjük nyomon a szíriai menekültek számának változását a környező országokban.

³⁰ *ibid.*

³¹ Fady Noun: Patriarch Bechara Rai and the „Arab Spring.” Tensions with Paris and Washington, <http://onecatholicnews.wordpress.com/2011/09/30/patriarch-bechara-rai-and-the-arab-spring-tensions-with-paris-and-washington/> (letöltés ideje: 2013. 05.02)

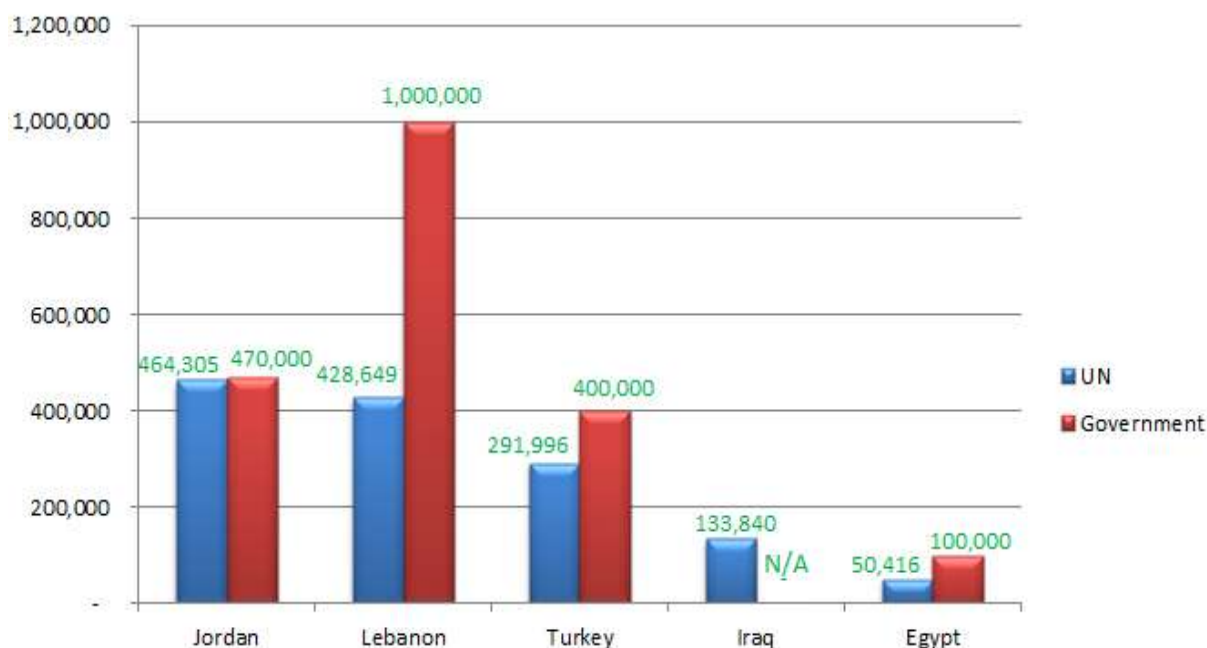
³² Besenyő János. 2011. „Arab tavasz» – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban.” *Kül-Világ.* 8 (4): 71. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

³³ Besenyő János-Marsai Viktor: Országismertető-Líbia, 85-91. oldal

³⁴ Ulrike Putz: 'We're Too Frightened to Talk': Christians Flee from Radical Rebels in Syria, <http://www.spiegel.de/international/world/christians-flee-from-radical-rebels-in-syria-a-846180.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

³⁵ http://www.cbsnews.com/8301-18563_162-57570633/christians-threatened-by-syrian-war-flee-to-lebanon/ (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

Total Syrian Refugees Per Country By Date

Forrás: <http://www.joshualandis.com/blog/wp-content/uploads/syrian-refugees-per-un-and-governments-estimates.png>

A térség keresztényei számára már az „arab tavaszt” megelőzően is jellemzően a kivándorlás jelentett megoldást. 1948-ban Jeruzsálem lakosságának csaknem egyötöde volt keresztény, ma ez kevesebb, mint 2 százalék. Betlehem népességének évszázadokon át csaknem 80 százaléka volt keresztény.³⁶ Mint már arról szó esett, Libanon keresztény lakossága is csökkenő tendenciát mutat, illetve az iraki keresztények kétharmada (megközelítőleg 1 000 000 ember) kényszerült elmenekülni hazájából.³⁷ A pontos kivándorlási adatok összegyűjtését megnehezíti, hogy a legtöbb állam nem követi a bevándorlók vallási hovatartozását.³⁸

A kivándorlás kapcsán érdemes megjegyezni, hogy azokat a keresztényeket, akik tömegével emigrálnak Észak-Amerikába, Európába, illetve Ausztráliába, nem elsősorban a vallási ellentétek viszik rá a kivándorlásra, hanem a vallási alapú diszkriminációból eredő gazdasági okok. Természetesen nem elhanyagolható a vallási tényező sem: az „arab tavasz” nyomán erősödő

³⁶ Habib Malik. 2011. „The Future of Christians in the Middle East.” *Defining Ideas*
<http://www.hoover.org/publications/defining-ideas/article/62216> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

³⁷ Kenneth Katzmann: Iraq: Politics, Governance and Human Rights,
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf> (letöltés ideje: 2013. 05. 02)

³⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9798777/Egypt-Coptic-Christians-fleeing-country-after-Islamist-takeover.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

iszlamizmus egyre nagyobb nyomást gyakorol ezekre a közösségekre. Ám a fő ok mégis az, hogy keresztényként képtelenek munkát találni, fedezni a költségeiket, és negatív jövőképpel rendelkeznek az anyaországukban való továbbélés lehetőségeiről.³⁹

A továbbiak során az egyes országokban lévő keresztény közösségek helyzete kerül áttekintésre.

Egyiptom: a Tahrir tértől a Muszlim Testvériségig

Egyiptomban az „arab tavasz” eseményei során kezdetben keresztények és muszlimok közösen tüntettek a szimbolikus jelentőségűvé vált kairói Tahrir téren a Mubarak-rezsim ellen. Az egyiptomi forradalom egyik emlékezetes képe, amikor az imádkozó muszlimokat keresztény társaik veszik körbe, védve őket a kormányerőkkel szemben.⁴⁰

A választásokon hatalomra került Morszi-rezsim és a Muszlim Testvériség alatt azonban még inkább megromlott a viszony Egyiptom két meghatározó vallási közössége, a muszlimok és a koptok között. Míg korábban megtűrték a keresztényeket Egyiptomban, mára már a vallási téren egyre intoleránsabbá váló egyiptomiak többsége (74%) követeli, hogy minden kérdésben vessék magukat alá a muzulmán vallási törvények (sarija) előírásainak.⁴¹ Ez nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a kopt keresztény közösség tagjai folyamatosan vándorolnak ki külföldre, miközben az országban állandósultak az ellenük elkövetett atrocitások. A fő célpontok a kopt templomok, illetve az egyház épületei, emellett maguk a hívők sincsenek biztonságban, különösképpen a nők. Az elmúlt néhány évben körülbelül 550 olyan esetről tudni Egyiptomban, amelyek során keresztény nőket raboltak el, ejtettek foglyul, erőszakoltak meg, és kényszerítették a muszlim hitre való áttérésre; ezek az esetek egyre gyakoribbá váltak az „arab tavaszt” és a Muszlim Testvériség megerősödését követően.⁴²

Például Egyiptom modern kori történetének eddigi legnagyobb vallási alapú merényleteként könyvelhető el, amikor 2010 szilveszterén – még Mubarak bukását megelőzően – Alexandriában egy autóba rejtett pokolgépet robbantottak

³⁹ Chapman, *op. cit.* 86.

⁴⁰ Chapman, *op. cit.* 87.

⁴¹ Pew Research Center: The world muslims: Religion, Politics, and Society, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/Muslim/worlds-muslims-religion-politics-society-full-report.pdf (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁴² Raymond Ibrahim: Death to Churches under Islam: A study of the Coptic Church, <http://www.meforum.org/3492/churches-under-islam> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

fel egy kopt templom mellett, a robbanás 23 áldozattal járt.⁴³ 2013 első két hónapjában sem volt mentes Egyiptom a koptok elleni pogromoktól: januárban egyrészt egy újabb kopt templom mellett helyeztek el egy bombával felszerelt járművet (amelyet a hatóságok szerencsére időben hatástalanítottak), valamint több támadást is követtek el keresztények ellen, amelyeket a hatóságok nem voltak hajlandóak kivizsgálni sem, nem hogy a keresztények számára védelmet biztosítani. Egy családot 15 év börtönbüntetésre ítélték, amiért azok keresztény hitre tértek át. És ez még enyhe büntetésnek is tekinthető annak tükrében, hogy az egyiptomiak egyre nagyobb számban (86%) támogatják a keresztény hitre áttérők esetleges kivégzését is.⁴⁴ Februárban pedig újabb kopt templomot gyújtottak fel Fayoum provinciában.

A fő aggodalmat több tényező jelenti Egyiptomban. Bár Morszi elnök 2012-es újraválasztási beszédében Egyiptomot „egy közös hazaként” emlegette, keresztények és muszlimok számára egyaránt, a kopt közösség állandó fenyegetéseknek van kitéve a jelenlegi egyiptomi kormány szalafista ellenzéke részéről, akik az igazán keményvonalas muszlim vallási irányzatot képviselik.⁴⁵ A koptokat érő atrocitások többsége is a szalafista csoportoknak róható fel, akiknek az egyre növekvő befolyása az egyiptomi politikában a vallási intolerancia intézményesüléséhez vezethet.⁴⁶ Erre példa, és egy másik nagy probléma az újonnan elfogadott alkotmány kérdése, amely nagyobb teret enged az iszlám jog, a saría számára. Ez kétségtelenül a muszlim többséget részesíti előnyben a „megtűrt” kopt kisebbségekkel szemben.⁴⁷

Líbia: Kadhafí után

Két év telt el azóta, hogy Líbiában megindult az a mozgalom, amely végül egy évnyi tüntetés, majd polgárháború után – nemzetközi segítséggel – véget vetett Muammar Kadhafí több mint negyven éve regnáló rendszerének. A biztonsági helyzet az országban azonban a diktátor megbuktatása óta sem

⁴³ Raymond Ibrahim: „Muslim Persecution of Christians: January, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁴⁴ Pew Research Center: The world muslims: Religion, Politics, and Society, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/Muslim/worlds-muslims-religion-politics-society-full-report.pdf (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁴⁵ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9798777/Egypt-Coptic-Christians-fleeing-country-after-Islamist-takeover.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28).

⁴⁶ Lorenzo Vidino (ed.) 2013. „The West and the Muslim Brotherhood after the Arab Spring”. *Foreign Policy Research Institute*. 67. http://www.fpri.org/docs/201303.west_and_the_muslim_brotherhood_after_the_arab_spring.pdf (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁴⁷ Raymond Ibrahim: „Muslim Persecution of Christians: January, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

stabilizálódott, ezt mutatják a Bengázi városában tavaly szeptemberben lezajlott események is, amelyek során az Egyesült Államok líbiai nagykövete életét vesztette.

Líbia területén a biztonságot mind a mai napig többségében a különféle milíciák garantálják. Ennek oka főként az, hogy a rendőrség és a hadsereg képtelen fenntartani a rendet, s így az átmeneti központi kormányzat kénytelen a felkelőket megbízni a biztonsági szervek feladatainak ellátásával. A korrupció és a biztonsági kockázatok mellett nagy gondot jelent, hogy a líbiai keresztények ki vannak téve a sokszor az iszlamistább milíciák által elkövetett atrocitásoknak. 2013-ban például két hónap alatt már a második keresztény templom elleni támadást követték el Líbiában. Az elsőt még december 30-án, amikor robbanás rázott meg egy kopt templomot a nyugat-líbiai Miszráta közelében, itt két személy vesztette életét, és másik kettő megsebesült. A második ilyen akcióra február 28-án került sor, amikor fegyveres felkelők megtámadtak egy templomot, amely során egy pap és segédje sérült meg.⁴⁸ Február 27-én bengázi milicisták megrohantak egy kopt templomot, körülbelül 100 hívőt ejtve foglyul, azzal vádolva őket, hogy misszionáriusok és kereszténységre kívánják téríteni a helyieket. Némelyiküket kínzásnak is alávetették, ebbe egy fogoly bele is halt. Februárban emellett egy 1921 óta Líbiában tevékenykedő apácarendet is az országból való távozásra kényszerítettek.

Problémát jelenthet továbbá, hogy a líbiai társadalmi-politikai elit jelenleg is dolgozik az ország új alkotmányának kidolgozásán, amely – az egyiptomihoz hasonlóan – a tervek szerint nagy hangsúlyt fektetne a saría szerepére a líbiai jogrendszerben. Ez pedig szintén a helyi keresztények helyzetén rontana.⁴⁹

Szíria: keresztény kálvária – Asszad mellett

Szíria különleges szereppel bír az „arab tavasz” eseményeiben érintett államok sorában. Míg az előbbieken tárgyalt Egyiptom, illetve Líbia esetében a keresztények megtűrt kisebbségnek számítottak, addig Szíriában a keresztények hagyományosan az Asszad családot és az alavita⁵⁰ kisebbséget támogatták.⁵¹ Így a keresztények az „arab tavasz” során azzal a súlyos dilemmával szembesültek, miszerint a rendszert támogassák, vagy az ellenzék oldalára álljanak? A többség az Asszad-rezsim mellett állt ki,⁵² ám vannak olyan

⁴⁸ Raymond Ibrahim: „Muslim Persecution of Christians: February, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-february-2013> (letöltés ideje: 2013. 04. 29)

⁴⁹ <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21457879> (letöltés ideje: 2013. 04. 29)

⁵⁰ A síita muszlim vallás egy válfaja.

⁵¹ Chapman, *op. cit.* 88.

⁵² *ibid.*

keresztény csoportok is, amelyek az ellenzékot támogatják. Utóbbiak optimisták, úgy hiszik, hogy egy polgárháború romjaira egy vallásilag toleránsabb Szíriát lehet felépíteni, amelyben a keresztények és muszlimok egymás mellett élhetnek. Előbbiek úgy vélik, a rezsim bukása esetén Szíriában is egy iszlamista állam épülhet ki, amelyben a keresztények üldöztetésnek lennének kitéve.⁵³

Libanon: egy polgárháború szomszédságában

Libanont közvetlenül nem érintették az „arab tavasz” eseményei, ez főként két tényezőnek volt köszönhető. Egyrészt, Libanon politikai berendezkedése eltért a térség klasszikus szekuláris diktatúráitól (a konfesszionalista berendezkedésről már a korábbiak során esett szó), másrészt, az ország még az előző évtizedek polgárháborúját sem heverte ki teljesen.

Geopolitikai-társadalmi szempontból azonban problémát jelenthet Libanon érzékeny vallási-politikai egyensúlyára nézve a szomszédos Szíriában dúló polgárháború. Libanon az elmúlt évtizedek során erősen függött Szíriától (2005-ig megszálló az országban, valamint a síitákat tömörítő Hezbollah egyik fő külföldi támogatója).⁵⁴ A polgárháborúval megszűnni látszik ez a hagyományos támogatás, ám ez a tendenciák fényében csak átmeneti.⁵⁵

A másik fő probléma a menekültkérdés. Az UNHCR adatai szerint⁵⁶ jelenleg csaknem 450 ezer szíriai menekült található a libanoni menekülttáborokban. Ezek vallási megoszlásáról nincsen adat, de a menekültek egyre növekvő száma előrevetít egy, az 1975-ös eseményekhez hasonló forgatókönyvet, amelynél ebben az esetben a szíriai menekültek játszanak a katalizátor szerepét. Egy ez által, vagy a szíriai események áttérjedésével kibontakozó polgárháború pedig tovább rontana a libanoni keresztények helyzetén.

A keresztény migrációban rejlő lehetőségek

Az arab országokból az elmúlt évtizedekben az ott élő keresztények nagy része már elmenekült, így a maradók társadalmi befolyása jelentősen lecsökkent, marginalizálódtak, amely a következő térképen is nyomon követhető.

⁵³ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20742256> (letöltés ideje: 2013. 04. 29)

⁵⁴ Példa: Speidl, *op. cit.* 89.

⁵⁵ Figyelembe véve Irán térnyerését a térségben, amely a Hezbollah másik fő szponzora.

⁵⁶ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122> (letöltés ideje: 2013. 04. 29)

ARAB CHRISTIAN EXODUS

Christians once dominated from Syria to Egypt. But since the Crusades—and especially over the past century—they've been marginalized, reduced to small, embattled communities by social, political, and economic pressures.

CHRISTIAN POPULATION

Percentage of total population in present-day Jordan, Syria, Lebanon, Israel, and Palestinian territories

Forrás: <http://christiangeopolitics.blogspot.hu/2009/09/arab-christian-exodus.html>

Az „arab tavasz” által érintett országokból kiáramló keresztény arabok (tipikus példa erre Egyiptom esete, ahonnan a koptok vándorolnak ki nagy számban) Észak-Amerika és Ausztrália mellett Európát veszik célba. Kérdés, hogy a keresztény arab bevándorlók terhet, vagy inkább segítséget jelentenek a demográfiailag is öregedő Európa számára?

A közel-keleti keresztények csökkenő számát és számarányát két tényezőnek tudhatjuk be: a muszlimokhoz képest alacsonyabb születési rátának, valamint a magas kivándorlási rátának, amelyen az „arab tavasz” csak tovább erősített. E kivándorlóknak nem mindegyike képzett vagy magas jövedelmű, ez különösen igaz az Irakból elmenekült keresztények többségére. De a legtöbb arab keresztény jobban képzett és jobb anyagi helyzettel bír, a vallási iskolákban jó nyelvi képességeket sajátított el, továbbá a erős nemzetközi támogatói hálózatok megkönnyítik ezen keresztények számára a kivándorlást.⁵⁷ Kiemelendők ilyen szempontból az egyiptomi koptok, akik jóval képzettebbek, mint muszlim társaik, továbbá jelentősebb gazdasági pozíciókkal is bírtak Egyiptomban.⁵⁸ Nincsenek pontos adatok, lévén vallási szempontból nem

⁵⁷ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20742256> (letöltés ideje: 2013. 04. 28), valamint Keith Crane, Steven Simon, Jeffrey Martini: Future Challenges for the Arab World, The Implications of Demographic and Economic Trends, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2011/RAND_TR912.pdf (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁵⁸ Besenyő János. 2011. „»Arab tavasz« – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban.” *Kül-Világ*. 8 (4): 71. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyo.pdf> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

követik a bevándorlókat, de 2011-ben 100 ezer körülre teszik az Egyiptomból kivándorló koptok számát.⁵⁹

Az arab keresztény bevándorlók egy jó része, mindamelllett, hogy jobb anyagi helyzettel bírnak és képzetebbek, mint muszlim társaik,⁶⁰ kisebb mértékű biztonsági kockázatot jelentenek, amely előnyt jelenthet számukra a „terror elleni háború” időszakában. Már csak ezért is lenne megfontolandó „beengedésük” az európai államokba, illetve ezzel egy időben a biztonsági kockázatot jelentő muzulmán radikálisokat visszatoloncolni eredeti lakhelyükre.⁶¹ Így egyfajta „lakosságcsere” keretében Európa képzetebb, toleránsabb, vallási és kulturális téren hozzánk közelebb álló, homogén állampolgárokat kapna.

Konklúzió

Az „arab tavasz” harmadik évében járva megfigyelhető, hogy a szélsőségesebb iszlamista irányzatok egyre jelentősebb szerephez jutottak a közel-keleti politikai életben, döntő pozíciókhoz jutva – Algériát és Líbiát leszámítva – Rabattól Gázáig, s más országokban is jelentős szerepet játszanak a még folyamatban lévő eseményekben (lásd Szíria).⁶²

⁵⁹ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9798777/Egypt-Coptic-Christians-fleeing-country-after-Islamist-takeover.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁶⁰ Lawrence Solomon: Christian exodus could fuel Middle East decline, <http://opinion.financialpost.com/2013/03/28/lawrence-solomon-christian-exodus-could-fuel-middle-east-decline/> (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁶¹ Ez a javaslat talán szokatlanul számít, de az elmúlt években történt esetek tükrében, amikor is az Európába érkező muzulmánok, az őket befogadó államok lakosságára sokszor fizikai kényszerrel, fenyegetéssel próbáltak nyomást gyakorolni, illetve megkérdőjelezzik az őket befogadó toleráns államok törvényeit, hagyományait már érthetőbb. Gondoljunk bele, hogyan reagálnánk mi Budapesten, ha a Nagy-Britannia városaiban működő „sharija kommandók” itt is elkezdnék zaklatni a rövid nadrágos turistákat, vagy a szerintük nem megfelelően öltözött magyar hölgyeket. Az akcióik egyike itt látható: <http://www.youtube.com/watch?v=rCsG-u2GtZE> (letöltés ideje: 2013. 05.02) A probléma valóságát bizonyítja az is, hogy a franciák, akik Európa egyik legtoleránsabb, befogadóbb nemzete volt a muzulmán bevándorlókkal szemben - <http://www.pewglobal.org/files/pdf/7-6-06.pdf> (letöltés ideje: 2013.05.02) - egyre inkább elutasítja azokat. A Le Monde által készített felmérés szerint a franciák 74% tartja intoleráns vallásnak az iszlámot, és sérelmezik, hogy azok nem fogadják el a Francia Köztársaság értékeit. A muzulmánokat nem csak a hagyományosan velük szembenálló jobboldaliak, de a baloldaliak, sőt már a liberális állampolgárok egyre nagyobb része is elutasítja. http://www.lemonde.fr/societe/article/2013/01/24/la-religion-musulmane-fait-l-objet-d-un-profond-rejet-de-la-part-des-francais_1821698_3224.html (letöltés ideje: 2013. 05. 02). Hasonló folyamatok figyelhetők meg azokban az európai országokban is (Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, stb.), ahol nagyobb létszámban élnek muzulmánok. Soeren Klein: Amnesty Int'l Report: Blind to Muslim Threats to Europe, <http://www.clarionproject.org/analysis/amnesty-intl-report-blind-muslim-threats-europe> (letöltés ideje: 2013. 05. 02)

⁶² Vidino, *op. cit.* 2.

A politikai iszlám térnyerése, vagy, mint Egyiptomban látható, alkotmányos szintűvé válása még inkább ront a muszlim többségi népesség és a keresztény kisebbségek problémáktól terhes viszonyán. Az „arab tavasz” okozta változások sok liberális, illetve nem-muszlim csoport számára adnak okot az aggodalomra, lévén megkérdőjelezhető az érintett iszlamista erők elkötelezettsége a demokrácia és a jogállam értékei, különösképpen a vallás- és szólásszabadság, valamint a nők jogai mellett. Emellett az ezen országok többségében eddig is politikai-társadalmi periférián lévő keresztény csoportok tovább marginalizálódnak az iszlamista erők térnyerésének köszönhetően.

Mint arra a tanulmány során számos példa rámutat, a keresztény kisebbségeket számos országban jelentős atrocitások érik, ez pedig tovább fokozza kivándorlásukat a kereszténység bölcsőjének tekinthető Közel-Keletről. A tömegesen kivándorló keresztény arabok kérdését Európa sem hagyhatja figyelmen kívül, lévén – az Egyesült Államok mellett – a közel-keleti migráció egyik fő célállomásának, emellett az Egyesült Államok felé tartók tranzitállomásának is tekinthető.⁶³

A keresztény kisebbségek jövőbeni helyzete nagyban függ attól, milyen mértékben lesz képes a keresztény világ (Európa és az Egyesült Államok) nyomást gyakorolni ezen országok vezetésére, hogy tartsák tiszteletben a vallási kisebbségek jogait, illetve biztosítsanak valós védelmet számukra. Máskülönben ezen országok vezetése, illetve e vezetés intézkedései által kiváltott keresztény bevándorlási hullám súlyos gazdasági, humanitárius és biztonsági kockázatot képezhet a Mediterránium számára.⁶⁴

⁶³ Keith Crane, Steven Simon, Jeffrey Martini: Future Challenges for the Arab World, The Implications of Demographic and Economic Trends, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2011/RAND_TR912.pdf (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁶⁴ Lawrence Solomon: Christian exodus could fuel Middle East decline, <http://opinion.financialpost.com/2013/03/28/lawrence-solomon-christian-exodus-could-fuel-middle-east-decline/> (letöltés ideje: 2013. 05.02)

Felhasznált Irodalom:

1. Amira El Ahl, [Daniel Steinvorth](#), Volkhard Windfuhr and [Bernhard Zand](#): Fighting for their Survival: A Christian Exodus from the Arab World, <http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html>
2. BBC News: Guide: Christians in the Middle East, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15239529>
3. BBC News: Slow rebirth for post-revolution Libya, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21457879>
4. Besenyő János. 2011. „Arab tavasz» – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban.” *Kül-Világ*. 8 (4): 51-75. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf>
5. Besenyő János – Marsai Viktor: Országismertető, Líbia, MH ÖHP Tudományos Tanács, 2012, Székesfehérvár, http://kalasnyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_libia.pdf
6. Chapman, Colin. 2012. „Christians in the Middle East – Past, Present and Future.” *St. Francis Magazine* 8 (1): 67-97. <http://www.stfrancismagazine.info/ja/images/stories/SFM6ColinChapman.pdf>
7. The Economist. 2012. „Christians in the Middle East. A new spokesman.” <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2012/12/christians-middle-east>
8. Fady Noun: Patriarch Bechara Rai and the „Arab Spring.” Tensions with Paris and Washington, <http://onecatholicnews.wordpress.com/2011/09/30/patriarch-bechara-rai-and-the-arab-spring-tensions-with-paris-and-washington/>
9. General Michael Aoun Biography, <http://www.tayyar.org/Tayyar/FPMParty/GMA/Biography/>
10. Hilal Kasha: Lebanon’s Shiite-Maronite Alliance of Hypocrisy, <http://www.meforum.org/meq/pdfs/3310.pdf>
11. Ibrahim, Raymond: „Muslim Persecution of Christians: January, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> Hozzáférés: 2013/04/28.
12. Ibrahim, Raymond: „Muslim Persecution of Christians: February, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-february-2013>
13. Ibrahim, Raymond: Death to Churches under Islam: A study of the Coptic Church, <http://www.meforum.org/3492/churches-under-islam>
14. Iraq. *The CIA Factbook*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>
15. Keith Crane, Steven Simon, Jeffrey Martini: Future Challenges for the Arab World, The Implications of Demographic and Economic Trends, RAND, 2011, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2011/RAND_TR912.pdf
16. Kenneth Katzmann: Iraq: Politics, Governance and Human Rights, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>
17. Kevin Connolly: Syria war fuels Christian flight from Middle East, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20742256>
18. Kristina Kausch and Richard Youngs: Europe in the reshaped Middle East, FRIDE, 2012, Spain, 178 oldal
19. La religion musulmane fait l'objet d'un profond rejet de la part des Français, http://www.lemonde.fr/societe/article/2013/01/24/la-religion-musulmane-fait-l-objet-d-un-profond-rejet-de-la-part-des-francais_1821698_3224.html?xtmc=ipsos&xtcr=2

20. Lawrence Solomon: Christian exodus could fuel Middle East decline,
<http://opinion.financialpost.com/2013/03/28/lawrence-solomon-christian-exodus-could-fuel-middle-east-decline/>
21. Lebanon. *The CIA Factbook*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html>
22. Malik, Habib. 2011. „The Future of Christians in the Middle East.” *Defining Ideas*
<http://www.hoover.org/publications/defining-ideas/article/62216>
23. Richard Spencer: Egypt's Coptic Christians fleeing country after Islamist takeover,
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9798777/Egypt-Coptic-Christians-fleeing-country-after-Islamist-takeover.html>
24. Soeren Klein: Amnesty Int'l Report: Blind to Muslim Threats to Europe,
<http://www.clarionproject.org/analysis/amnesty-intl-report-blind-muslim-threats-europe>
25. Speidl Bianka. 2009. „Lebanese Christians and Shifts in Political Power: from Taif Accords to the Second Lebanon War.” *Mediterrán Tanulmányok* 18 (1): 77-100.
26. Pew Research Center: The world muslims: Religion, Politics, and Society,
http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/Muslim/worlds-muslims-religion-politics-society-full-report.pdf
27. Pew Research Center: The Global Religious Landscape,
http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/globalReligion-full.pdf
28. Pew Research Center: Muslims in Europe: Economic worries top concerns about religious and cultural identity, <http://www.pewglobal.org/files/pdf/7-6-06.pdf>
29. Ulrike Putz: 'We're Too Frightened to Talk': Christians Flee from Radical Rebels in Syria, <http://www.spiegel.de/international/world/christians-flee-from-radical-rebels-in-syria-a-846180.html>
30. UNHCR honlap, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122>
31. Vidino, Lorenzo (szerk.) 2013. „The West and the Muslim Brotherhood after the Arab Spring”. *Foreign Policy Research Institute*.
http://www.fpri.org/docs/201303.west_and_the_muslim_brotherhood_after_the_arab_spring.pdf
32. Clarissa Ward: Christians, threatened by Syrian war, flee to Lebanon,
http://www.cbsnews.com/8301-18563_162-57570633/christians-threatened-by-syrian-war-flee-to-lebanon/

EGYIPTOM

Absztrakt

Az ország történelmi gyökerei, térségbeli elhelyezkedése, és a Szezi-csatorna megépítése stratégiai szereplővé tették Egyiptomot az Észak-Afrikai és a Közel-Keleti térségben. Egyiptom függetlenedési folyamatát a nyugattal való konfrontáció, a belső politikai és vallási konfliktusok jellemezték. Egyiptom külpolitikáját a nagyhatalmaknak való megfelelés, Izraellel való kapcsolata és az arab világban betöltött vezető szerepe határozta meg. Az „arab tavasz” pozitív elvárásai nem hozták meg a várt eredményt. Egyiptomban iszlamista erők jutottak hatalomra, akik bel- és külpolitikájukban új irányvonalat követnek. A kormány lépései fokozták az kormánytámogató iszlamista mozgalmak és az ellenzék közötti feszültséget, amelyek a Nyugat ellenérzését váltották ki. A belső zavargások lehetőséget adnak a rivális országok előretörésére, amely csökkentheti Egyiptom térségbeli befolyását.

Kulcsszavak: Egyiptom, EU, Nílus-medence Kezdeményezés, „Arab-tavasz”, iszlám radikalizmus

Abstract

The historical roots of the country, the country's location in the region, and construction of the Suez Canal made Egypt to be a strategic player in the North African and Middle Eastern region. The independence process of Egypt was characterized by confrontation with the West and the ongoing domestic political and religious conflict. Egypt's foreign policy has been defined by meeting the will of the great powers, the relationship with Israel and the leadership role in the Arab world. The positive expectations of the „Arab Spring” did not lead to the awaited results, the egyptian islamist movements came to power, which changed the orientaion of the domestic and foreing policy. These steps have increased tension between the pro-government Islamist movements and the opposition, which elicited revultion in the West. In addition the internal unrest provides opportunities for the rival countries to gain advantage of the situation and forge ahead, which could cause the decline of the traditional regional influence of Egypt.

Keywords: Egypt, EU, Nile-basin Initives, Arab Spring, Islam radicalism

Történeti áttekintés

1869-ben Egyiptomban befejeződött a Szezi-csatorna kiépítése, amely az Afrika és a Közel-Kelet kapujában elhelyezkedő országot a világkereskedelem egyik sarokpontjává emelte. A csatorna építéséhez hatalmas kölcsönöket vett fel Egyiptom európai bankoktól, amely ezáltal eladósodott. A súlyos gazdasági

nehézségek miatt Egyiptom 1875-ben eladta csatorna részesedéseit Nagy-Britanniának, amely ezt követően jelentős befolyást szerzett az országban. 1881-ben katonai lázadást követően egyiptomi nacionalisták szerezték meg a hatalmat, amely során a helyiek elűzték az uralkodót, a nyugatbarát Tawfik kedivét. Nagy-Britannia és Franciaország - érdekeiket féltve - 1882-ben csapataikkal megtámadták, majd a brit haderő megszállta Egyiptomot és újból hatalomra jutatta a kedivét. Nagy-Britannia 1914-ben létrehozta az Egyiptomi Protektorátust, amely egészen 1936-ig fennállt.

1919-ben a Párizsi Békeszerződések tárgyalásakor egyiptomi delegáció az ország függetlenségét követelte, amelyet Nagy-Britannia elutasított. Ekkor Egyiptomban forradalom tört ki, amelyet Nagy-Britannia katonai erővel elfojtott. Ezt követően brit kezdeményezésre szövetségesi szerződést ajánlottak Egyiptomnak, amelyet végül a brit Birodalmi Konferencia utasított el 1921-ben. 1922-ben brit javaslatra létrejött az Egyiptomi Királyság, amelynek külső védelmét és a csatorna feletti ellenőrzési jogot továbbra is Nagy-Britannia birtokolta. 1936-ban az angol-egyiptomi szerződés aláírását követően Nagy-Britannia kivonta csapatait az országból, ez alól csak a csatornát ellenőrző egységek jelentettek kivételt.

A második világháború alatt Nagy-Britannia ismét ellenőrzése alatt tartotta az országot, amelyet 1947-ben csapataival elhagyott. A brit csapatok távozása ellenére, a megszállók elleni gyűlölet fokozódott, amely a radikális csoportok megerősödését vonta maga után. Emellett 1947-ben az ENSZ ismertette a palesztin területek felosztási tervét, amely az arab világ felháborodásához és az első arab–izraeli¹ háborúhoz vezetett. A háború Izrael állam megalakulásával és így az arab államok, többek között Egyiptom vereségével végződött.

1952-ben gazdasági nehézségek, a szegénység és a háborús kudarc miatt a "szabad katonatisztek" mozgalom, Gamal Abdul Nasszer tábornok vezetésével menesztették a nyugatbarát Faruk királyt. Ezt követően 1953-ban Nasszer kikiáltotta az Egyiptomi Köztársaságot. Nasszer szakított az eddigi nyugatorientációval és a Keleti Blokk irányába fordult. Az Amerikai Egyesült Államok válaszul, felfüggesztette az Asszuáni-gát finanszírozásához való hozzájárulását és egyiptomi fegyverexportját. 1956-ban Nasszer kihirdette a Szezi-csatorna államosítását, ami a második arab-izraeli² konfliktushoz vezetett. Egyiptom ugyan vereséget szenvedett a háborúban és az ENSZ

¹ 1948-1949. 1948-ban Izrael állam kikiáltását követően Egyiptom, Libanon, Szíria, Transzjordánia, valamint közvetve Irak és Szaúd-Arábia összehangolt támadást indítottak az ország ellen.

² 1956. október 29. és november 7.

csapatokat telepített a Szuezi-csatornához (UNEF 1)³, ugyanakkor Nasszer tekintélye tovább erősödött az arab világban. Nasszer 1958-ban létrehozta az Egyesült Arab Köztársaságot⁴ és aktív szerepet vállalt az el nem kötelezett országok szervezetének⁵ megalapításában. 1967-ben Nasszer több arab állammal összefogva megsemmisítő csapást tervezett mérni Izraelre. A „hatnapos háború”⁶ Egyiptom egyértelmű vereségével járt, elveszítette a Sínai-félszigetet és a Gázai övezetet. Emellett az országban lévő szegénység az iszlám szélsőségesek térnyerését okozta. A legjelentősebb iszlamista szervezet, a Muszlim Testvériség (MB)⁷, erősödése és radikalizálódása⁸ miatt Nasszer elnök betiltatta azt.

1970-ben Nasszer halálát követően Anwar Szadat lett az új köztársasági elnök, aki a hatalomátvételt követően folytatta a Nasszer-féle Izrael-ellenes politikát. Szadat 1973-ban villámháborút⁹ indított Izrael ellen, ami Egyiptom ismételt vereségével zárult. A vereség ellenére, az elért eredmények¹⁰ és Szadat hivatalos látogatásának hatására Izrael hajlandó volt béketárgyalásokba kezdeni. 1978-ban Szadat egyiptomi elnök és Menahem Begin izraeli miniszterelnök aláírta a Camp David-i egyezményt, amelyet 1979-ben az egyiptomi-izraeli békeszerződés ratifikálása követett. Szadat nemzetközi elismerése azonban elmaradt a hazai lakosság és az arab államok körében. Az Arab Liga felfüggesztette Egyiptom szervezeti tagságát. Szadat gazdasági reformjai¹¹, a jogállamiság intézményének megvalósítása csak részben tudta kezelni az ország

³ UNEF 1. – (United Nation Emergency Force – Az ENSZ Első Rendkívüli Hadereje). 1956 novembertől 1967 júniusáig volt mandátuma az ENSZ aegységnek. A szervezet feladata, hogy biztosítsa és ellenőrizze az ellenségeskedés megszűnését a térségben, beleértve a francia, brit, izraeli csapatok visszavonulását egyiptomi területéről. A visszavonulást követően a terület ütközőzónaként működik az izraeli-egyiptomi fegyveres erők között.

⁴ Egyiptom és Szíria egyesülésével létrejött állam 1958 és 1961 között létezett.

⁵ Az 1961-ben alapított nemzetközi szervezet olyan országokat tömörít, amelyek formálisan nem kötelezték el magukat valamely másik nagyobb hatalmi tömb mellett vagy ellen. Wikipedia.

⁶ 1967. június 5-10 között zajló háborúban Egyiptom, Jordánia, Szíria és Irak támadta Izraelt.

⁷ Muslim Brotherhood – (MB). Hassan al-Banna radikális vallási vezető alapította a Muszlim Testvériség mozgalmat 1928-ban. Al-Banna élesen kritizálta a nyugati ideológiát elfogadó arab államokat, és felszólalt a vallás és a politika együttélése mellett.

⁸ Said Qutb, a Muszlim Testvériség, ideológusa dolgozta ki a „Jihad” doktrínáját, amely „törvényesítette” a muszlim és nyugati célpontok elleni terrorakciókat. Az előbbieket miatt 1966-ban kivégezték.

⁹ Egyiptom és Szíria 1973. október 6-án Jom-Kipur zsidó ünnep napján indította műveleteit Izrael ellen.

¹⁰ Izraelnek fel kellett adnia a Szuezi csatorna nyugati részét, majd 10 km-es biztonsági zónát létrehoznia. Az 1975-ös és 1978-as többoldalú tárgyalások után Izrael átadta az egész Sínai-félsziget felügyeletét Egyiptomnak. Wikipedia. 2013.3.17.

¹¹ Infitah - „nyitás” – politika külső befektetők bevonását kezdeményezte az egyiptomi gazdasági életbe.

nehéz gazdasági helyzetét. 1980-ban az iszlám radikálisok merényletet követtek el az elnök ellen, aki a támadásban életét veszítette¹².

1981-ben Hoszni Mubarak vette át a hatalmat, aki a radikálisok megfékezésére ismét szükségállapotot¹³ vezetett be az országban. 1994-ben Mubarak elnök kezdeményezte az ellenzék bevonását a nemzeti párbeszédbe az országban lévő vallási és szociális feszültségek miatt. Ennek keretében az elnök megváltoztatta az alkotmányt, amely lehetővé tette több elnökjelölt állítását. 2005-ben az ország megtartotta első többpárti választását, amelyet nagy fölénnyel Mubarak elnök nyert meg. A nyitás ellenére nem történtek valós reformok az országban, amely a radikálisok megerősödését és turisták elleni támadásait¹⁴ vonta maga után. A szociális problémák súlyosbodása miatt több alkalommal jelentős összecsapás volt a radikális iszlám szervezetek tagjai és a kopt keresztény közösség között. 2008-ban Mubarak elnök az összecsapások miatt az előzőekben bevezetett szükségállapot meghosszabbítását és a muszlim radikálisok és ellenzéki mozgalmak tagjainak letartóztatását kezdeményezte¹⁵. Ennek keretében 2009-ben több mint félszáz személyt tartóztattak le a Hezbollah és a palesztin Hamasz szervezetek támogatásának és az Al-Kaida terrrorszervezet támadásainak előkészítésében való részvétel vádjával. 2010-ben ismét kiéleződött a konfliktus az ellenzéki szervezetek és a Mubarak elnök vezette Nemzeti Demokrata Párt (NDP)¹⁶ között, miután a parlamenti választások során a legnagyobb ellenzéki pártok bojkottálták a részvételt, így az NDP ismét elsőprő győzelmet¹⁷ aratott.

Az „arab tavasz” egyiptomi előzménye

Mubarak elnök folytatta a Szadat-féle nyugatbarát politikát és ennek részeként elítélte 2001-ben az USA elleni terrorcselekményeket. Emellett az elnök egyensúlyra és baráti kapcsolatokra törekedett az arab államokkal is. Ezzel a törekvéssel összhangban Mubarak elnök - az egyiptomi lakosság és az arab államok nyomására - ellenezte a Nyugat Irak elleni offenzíváját 2003-ban. A Nyugat iraki és az afganisztáni katonai műveleteivel párhuzamosan iszlám fundamentalisták ismét merényleteket követtek el turisták ellen¹⁸ Egyiptomban.

¹² 1981. október 6-án, a Jom-Kipur-i háború évfordulóján, az Egyiptomi Iszlám Dzsihad terrrorszervezet tagjai meggyilkolták Szadat elnököt.

¹³ 1967-től van szükségállapot az országban.

¹⁴ 1996-ban 18, 1997-ben 58 turista vesztett életét az iszlám militánsok támadásaiban.

¹⁵ 2008-ban a hatóságok több mint 800 MB tagot tartóztattak le országszerte.

¹⁶ NDP – (National Democratic Party – Nemzeti Demokrata Párt).

¹⁷ Az NDP 508 képviselői helyből 420-at szerzett meg.

¹⁸ 2004-ben muszlim szélsőségesek házilag készítésű robbanószerkezetet hoztak működésbe izraeli turisták és három Sharm el-Sheik-i hotel mellett a Sínai-félszigeten, majd 2006-ban hasonló támadást követtek el. A támadások során 110 személy vesztette életét.

Mubarak elnök vezetése alatt Egyiptom ismét vezető országa lett az arab államoknak, visszanyerte Arab Liga tagságát, betartotta az 1979-es egyiptomi-izraeli békeszerződésben foglaltakat és térségbeli szövetségesévé vált az Amerikai Egyesült Államoknak.

A külpolitikai eredmények ellenére, a vezetés továbbra is korlátozta az ellenzék politikai működését, nem szüntette meg a magas korrupciót és nem oldotta fel a szükség állapotot.

Egyiptom 85 millió főt számláló lakosságával az arab világ legnagyobb lélekszámú országa, amely évente közel egy millió fővel gyarapszik¹⁹. E tendencia tekintélyes kiadást jelent az ország költségvetésében, tekintettel arra, hogy az ország természeti adottságainál fogva elsősorban a Nílus-völgyben képes csak mezőgazdasági termelést folytatni. Ennélfogva az ország jelentős gabonaimportra kényszerül.

Az ország lélekszámának növekedéséből fakadó további terheket az egyiptomi vezetés állami költségvetésből finanszírozott szociális programokkal próbálta kezelni²⁰. Azonban az újabb kiadások tovább rontották a válságban lévő gazdaságot és a reformok nem voltak képesek mérsékelni az emelkedő inflációt és gyakorlati eredményekre vezető megoldásokat találni a növekvő munkanélküliségre²¹.

Az ország lakosságának 90%-a arab míg 10%-a kopt vagy egyéb felekezethez tartozó személy. A termőterület, a lakható zóna szűkösége és a magas munkanélküliség fokozta a vallási felekezetek közötti ellentéteket is.

Ennek következtében az „arab tavasz” előestéjén Mubarak elnök és támogatói a munkanélküliség és kilátástalanság érzetével küzdő jelentős számú fiatallal kerültek szembe, akiknek az arab világban elkezdődött forradalmi hullám igazi alternatívát jelentett.

¹⁹ A CAPMAS (Central Agency for Public Mobilization and Statistics) Egyiptom Központi Statisztikai Hivatal szerint 2012-ben 83,7 míg, a CIA szerint 2013-ban 85 millió lakosa volt Egyiptomnak.

²⁰ Az egyiptomi vezetés 1964-ben indította családtervezési programját, amely kis mértékben csökkentette a lélekszám gyarapodását. A program eredményeképpen szintén csökkent a gyermekhalálozások és az alultáplált gyermekek száma és 64-ről 71 évre nőtt a várható élettartam.

²¹ A CIA értékelése szerint 2004-2008 között az egyiptomi vezetés nemzetközi tőke bevonását célzó intézkedéseket tett. A kezdeményezés pozitív hatással volt az ország GDP-jére, ugyanakkor a gazdasági eredmények nem jártak együtt az ország szegényebb lakosainak jólétének növekedésével. 2013-as becslést adatok szerint a munkanélküliségi ráta 13,5%-os az országban. A munkanélküliek 77%-ának életkora 15 és 29 év közötti.

„Arab Tavasz”

Tunéziában a lakosság megelégtelve az elégtelen szociális helyzetet, a kiugróan magas munkanélküliséget és a fiatalok kilátástalanságát tüntetés sorozatot kezdett, amelynek végeredménye az elnök elűzése volt.

2011-ben ellenzéki és fiatalokból álló csoportosulások tömegtüntetéseket tartottak több egyiptomi nagyvárosban, miután a tunéziai forradalom hatására Zine al-Abidine Ben Ali, tunéziai elnök elmenekült az országból. A megmozdulások során az egyiptomi tüntetők reformokat követeltek a kormánytól. Mubarak elnök ígéretet tett a változásokra, ugyanakkor ezzel egy időben a rendőrség brutálisan lépett fel a tüntetők ellen. Ennek hatására folytatódtak a megmozdulások és a tüntetők és a rendőrök közötti összecsapások. Végül Mubarak elnök lemondott és a Fegyveres Erők Legfelsőbb Tanácsa (SCAF)²² vette át az ország irányítását. A SCAF ígéretet tett a demokratikus átmenet biztosítására és a szükségállapot beszüntetésére, valamint elkötelezte magát a nemzetközi szerződések betartása mellett. Ezt követően a Tanács feloszlatta a parlamentet, felfüggesztette a hatályban lévő alkotmányt, és előkészületeket tett a demokratikus elnök és parlamenti választások megrendezéséhez. Az előremutató kezdeményezések mellett azonban a SCAF továbbra is fenntartotta a szükségállapotot, hatalmának megerősítését célzó intézkedéseket tett²³, folytatta a kormányellenes megmozdulások résztvevőinek letartóztatását és a tüntetések erőszakos eszközökkel történő felszámolását²⁴.

2012 elején Mohamed Husszein Tantawi marsall, a SCAF vezetője részlegesen felfüggesztette ugyan a szükségállapotot, viszont egyes korlátozó intézkedések továbbra is érvényben maradtak. Például továbbra is érvényben maradt, hogy a hatóságok azokat a személyeket letartóztathatták, akiket lakosság elleni erőszakkal vagy fegyveres erő alkalmazása a köz- és kormány intézmények elleni bűncselekménnyel vádoltak meg. A Tanács elnöke 2012. június 2-án bejelentette a szükségállapot végleges beszüntetését.

²² SCAF – (Supreme Council of Armed Forces – Fegyveres Erők Legfelsőbb Tanácsa). A Tanács 2011. február 11-én vette át az ország irányítását a lemondó Hoszni Mubarak elnöktől és 2012. június 30-án adta át a hatalmat Mohamed Morszi elnöknek. A Tanács elnöke Mohamed Husszein Tantawi marsall, Hoszni Mubarak elnök egykori honvédelmi minisztere volt.

²³ A SCAF 11 új, katonai kötődésű kormányzót iktatott be pozíciójába. Egyiptomban 27 kormányzóság van.

²⁴ 2011. októberben kormány erők erőszakos eszközökkel léptek fel kopt keresztény tüntetők ellen az állami televízió és rádió épületénél Kairóban. A tüntetés során 20 kopt keresztény életét veszítette.

2012-ben a parlamenti választásokon²⁵ az iszlamista pártok kétharmados többséget szereztek. Az alkotmánybíróság azonban - alkotmánysértésre hivatkozva - nem hagyta jóvá a parlament megalakulását²⁶. Ezt követően az elnökválasztás során Mohamed Morszi²⁷, a Muzulmán Testvériség jelöltje, nyerte a választást. Az év végén Morszi elnök az iszlamista pártok többségével – mellőzve a bojkottáló ellenzéket - új rendeletet²⁸ adott ki, amelyben hatalmát megerősítette és csökkentette az ellenzék és a katonai vezetők politikai szerepét. Az elnök lépése újabb megmozdulásokhoz, kormányellenes tüntetésekhez, valamint a tüntetők és a rendőrség összecsapásaihoz vezetett. Az ellenzéki pártokat és mozgalmakat magába foglaló Nemzeti Megmentési Front²⁹ a rendelet visszavonását és a társadalmat jobban reprezentáló nemzetgyűlés felállítását követelte. A rendelet kiadása nem csak az ellenzék, hanem a kisebbségben lévő keresztény közösség felháborodását is kivívta.

2013 elején folytatódtak a kormány ellenes megmozdulások, amelyek miatt Morszi elnök szükségállapotot rendelt el három nagyvárosban³⁰. Emellett a lakosság újabb tüntetéseket szervezett a kormányerők túlzott erőszak alkalmazása³¹ miatt, amely több esetben zavargássá nőtte ki magát. Morszi elnök a társadalmi feszültségek enyhítésére négy szakaszos³² parlamenti választások megtartását jelentette be. Az ellenzéki csoportosulások és a kormánypárti szerveződések súlyos kairói összecsapásai miatt azonban az egyiptomi közigazgatási bíróság elrendelte a parlamenti választásokra kiadott államfői rendelet érvénytelenítését.

Nemzetközi kapcsolatok

Egyiptom – Izrael

Amint arra cikkünk történeti áttekintésében kitértünk, Egyiptom és Izrael kapcsolatát a kölcsönös bizalmatlanság és ellenségeskedés határozta meg a Camp David-i egyezmény megkötéséig. Az egyezményt követő békeszerződés

²⁵ Muzulmán Testvériség alapította Szabadság és Igazságosság Pártja 235, a szalafista an-Núr párt 121 képviselői helyet szerzett a 498-ból, így az iszlamista pártoknak kétharmados többségük lett a törvényhozásban.

²⁶ Az alkotmánybíróság szerint a képviselői helyek harmadára alkotmányellenesen lettek megválasztva képviselők.

²⁷ Mohamed Morszi elnök 2012. június 30-án lépett hivatalba.

²⁸ A rendelet továbbra is engedélyezi polgári személyek katonai bíróság elé állítását, valamint nem jelent védelmet a szabad véleménynyilvánításra és vallásgyakorlásra.

²⁹ NSF – (National Salvation Front – Nemzeti Megmentési Front).

³⁰ Port Said, Ismailia és Port Suez.

³¹ 2012. februárban megtartott futballmérkőzést követően a szurkolók között tömegverekedés tört ki. A rendőri erők intézkedése során 30 polgári személy életét veszítette, 250 megsérült.

³² A parlamenti választások április 27-én kezdődnek, amelyek terv szerint július 6-án megtartandó új parlamenti megalakuló üléssel érnek véget.

aláírása mérsékelte ugyan a felek közötti ellentéteket, azonban emiatt az arab államok felfüggesztették Egyiptom Arab Liga tagságát.

Amint látható Egyiptom Izraellel való kapcsolatát nem csak mint önálló ország, hanem mint az arab országok legnépesebb, vezető hatalmának szemszögéből is látni kell. Az 1979-ben Egyiptom és Izrael képviselői által aláírt békeszerződés utat nyithatott volna az arab-izraeli megbékélés irányába, hiszen a vezető arab állam kötötte azt meg. Azonban az arab államok továbbra sem ismerték el Izrael állam létét, az egyiptomi iszlamista szélsőségesek pedig merényletet követtek el Szadat egyiptomi elnök ellen.

Mubarak elnök vezetése alatt Egyiptom betartotta a békeszerződésben foglaltakat, mérsékelt kapcsolatot alakított ki Izraellel és közvetített az izraeli-palesztin béketárgyalásokon. Politikájának eredményeképpen az Arab Liga újból megújította Egyiptom szervezetbeli tagságát 1989-ben.

Mubarak elnök bukását követően kérdésessé vált Egyiptom Camp David-i egyezményhez való viszonya. 2011-ben Eszám Saraf egyiptomi kormányfő kijelentette, hogy a szerződés vitatható és módosítható, amely további feszültséget okozott a két ország viszonyában. 2013-ban viszont Abdel Fattah al-Sissi tábornok, védelmi miniszter megerősítette, hogy Egyiptom továbbra is tartja magát a békeszerződésben foglaltakhoz.

A 2012-ben tartott egyiptomi parlamenti- és elnökválasztáson az iszlamista szervezetek jelentős arányban kerültek a törvényhozó testületbe. Mohamed Morszi elnök, a Muzulmán Testvériség jelöltjének beiktatását követően a két ország kapcsolata jelentősen romlott, viszont jelenleg tartják magukat az egyezményekben foglaltakhoz.

Egyiptom – Irán

Egyiptom és Irán viszonya feszült. Az 1979-es Iszlám Forradalom során Muhammad Reza Pahlavi sah Egyiptomba menekült és ott halt meg. A 90'-es években a két ország közötti viszony enyhült, ugyanakkor az egyiptomi vezetés több esetben megvádolta az irániakat szudáni és egyiptomi szélsőséges iszlamista csoportok támogatásával. Egyiptom emellett nem nézi jó szemmel, hogy Irán támogat egyes iraki milíciákat, a Hezbollah és Hamasz terrorszervezeteket és beavatkozik Libanon és Szíria belügyeibe.

2013-ban Mahmud Ahmadinezsád iráni elnök, 1979 óta először, hivatalos látogatásra érkezett Egyiptomba. A felek a kétoldalú kapcsolatok bővítéséről és közel-keleti biztonságpolitikai kérdésekről tárgyaltak. A két ország képviselői

több vitás kérdésben nem értettek egyet, ugyanakkor a látogatás egyértelmű nyitás volt mindkét fél részéről. Egyiptom iráni nyitása ellenérzést kelt a Nyugatban és Izraelben.

Egyiptom – Európai Unió

Egyiptom és az EU kapcsolata először gazdasági vonalon bontakozott ki. 1995-ben a Barcelonai Nyilatkozat³³ nyújtott lehetőséget az egyiptomi vezetésnek az EU irányába való nyitáshoz. A későbbiekben az Agadir Egyezmény³⁴ erősítette meg ezt a kapcsolatot. 2008-ban az EU Mediterrán Unió kezdeményezésével erősítette meg a régió kapcsolatait.

A gazdasági együttműködés mellett Egyiptom az EU szélesebb körű szerepvállalását kíváná az izraeli-palesztin vitában.

Az USA elleni terrortámadást követően Egyiptom és az EU keresi a lehetséges együttműködési területeket a veszélyforrások csökkentése érdekében. Ennek keretében az EU létrehozta az Európai Szomszédságpolitikát³⁵, amelyet Egyiptom ugyan elfogadott, de kijelentette, hogy ellenez bármilyen külső beavatkozást az ország belügyeibe. Az EU a partnerség melletti elkötelezettsége jegyében megalkotta az Európai Szomszédsági és Partnerségi Támogatási Eszközt³⁶, amely pénzügyi háttérrel ad Egyiptomnak a feltételek teljesítésére.

Az „arab tavasz” során az EU zárolta az egyiptomi vezetők³⁷ vagyonát. 2012-ben bizalomerosztó lépésként az EU miniszterek tanácsa felajánlotta Egyiptomnak, hogy a lefoglalt vagyonokat visszaadja az országnak.

2012 végén EU 120 millió³⁸ eurót ajánlott fel az egyiptomi vezetés részére a súlyos munkanélküliség csökkentésére. Az EU 2013 márciusi Állásfoglalásra irányuló indítványában kifejezi elkötelezettségét az egyiptomi demokratikus átmenet támogatása iránt.

³³ BD – (Barcelona Declaration – Barcelonai Nyilatkozat). Az Euro-Mediterrán Partnerség keretében EU tagországok és 12 mediterrán ország kötött egyezményt a Földközi-tenger környezetvédelmének összehangolására. Az országok 1970-ben írták alá az egyezményt, amely 1995-ben lépett hatályba.

³⁴ Az egyezmény célja egy Ingyenes Kereskedelmi Terület (Free Trade Area) létrehozása a partnerországok között.

³⁵ ENP – (European Neighbourhood Policy – Európai Szomszédságpolitika). Az ENP feladata a szakpolitika támogatása, valamint az EU és a partnerei közti párbeszéd megfelelő kialakítása.

³⁶ ENPI – (European Neighbourhood and Partnership Instrument – Európai Szomszédsági és Partnerségi Támogatási Eszköz). Az Európai Szomszédságpolitika (ESzP) keretét biztosít az olyan keleti és déli szomszédokkal való kapcsolattartáshoz. Az ESzP a Mediterrán Unió 10 partnerországával tartja a kapcsolatot, amelynek tagjai: Marokkó, Tunézia, Algéria, Líbia, Egyiptom, Izrael, a Palesztin Hatóság, Jordánia, Libanon és Szíria.

³⁷ Hoszni Mubarak egyiptomi elnök és további 18 hívének vagyonai.

³⁸ Az EU 70 millió eurót munkahelyteremtésre, 50 milliót szakképzés támogatására ajánlott fel.

2013-ban a Mohamed Morszi elnök, hatalomátvételét követő zavargások és a kormányerők ellenzékiek elleni túlzott erő alkalmazása miatt Stefan Fuele, az Európai Bizottság bővítési és európai szomszédságpolitikai biztosa, az európai pénzügyi támogatás csökkentését helyezte kilátásba³⁹.

Egyiptom – Amerikai Egyesült Államok (USA)

Az USA Egyiptomra, mint régióbeli szövetségesére tekint. Az ország stratégiai fekvése miatt az USA jelentős nagyságú dotációval⁴⁰ segíti az egyiptomi vezetést, amelynek tekintélyes része katonai felszerelésekre költhető adomány. A kapcsolat megerősítésére az USA életre hozta Közel-Keleti Partnerségi Kezdeményezését⁴¹, amely az ország demokratikus intézményrendszerének megerősítését célozta. Egyiptom belügyeibe való beavatkozásnak tekintette a programot.

Egyiptom az arab világ legnépesebb országa, amely súlyánál fogva képviseli az arab közösségeket is. Az ország és az Egyesült Államok kapcsolata ezért nem választható el teljesen az USA muzulmán országok elleni műveleteitől. Egyiptom aktívan részt vett az USA Kuwait felszabadítását célzó műveletében, viszont elítélte a 2003-as iraki inváziót. Egyiptom jelenleg is tevékenyen részt vállal az USA terrorellenes küzdelmében.

Az Amerikai Egyesült Államok jelentős pénzügyi támogatást nyújtott⁴² eddig Egyiptom részére. Az iszlamisták hatalomra jutását követően azonban több amerikai képviselő az egyiptomi katonai dotáció felülvizsgálatát kérte, mivel tartanak egy esetleges újabb egyiptomi-izraeli konfliktustól.

Nílus-medence országai

Egyiptom Afrika-politikáját a Nílus kihasználási joga határozza meg. Az ország lakott településeinek és megművelhető területeinek számottevő része a Nílus térségében található. Egyiptom jelenleg a legnépesebb ország a térségben, és évente közel egy millió fővel gyarapszik a társadalom⁴³. Az egyiptomi létszámnövekedés azonban nem egyedi a régióban, Szudán és Etiópia lakossága

³⁹ Az EU öt milliárd euró támogatást ajánlott fel az egyiptomi demokratikus intézményrendszer kialakítására.

⁴⁰ 37 milliárd USD.

⁴¹ MEPI – (Middle East Partnership Initiative – Közel-Keleti Partnerségi Kezdeményezés). A kezdeményezés keretében az USA 21 millió USD dotációt nyújt Egyiptom részére.

⁴² Az Amerikai Egyesült Államok 1,3 milliárd USD értékű katonai felszereléssel támogatják az országot.

⁴³ Janes 2009. kiadás.

is erőteljesen növekszik. A két utóbbi ország ennél fogva szintén fokozottan támaszkodik majd a Nílus vízhozamára.

Az alapvető vízforrás hiánya mellett azonban a térség országai egyre nagyobb energiaszükséglettel élnek, amelyet a Nílus energiatermelési kapacitásfokozásával kívánának elérni.

1999-ben a Nílus menti országok létrehozták a Nílus-medence Kezdeményezést (NBI)⁴⁴, amelynek célja a folyó vízgazdálkodásának közös érdekek szerinti szabályozásának megteremtése volt. Azonban az NBI-nek Egyiptom és Szudán volt a valós haszonélvezője, akik megakadályozták minden kezdeményezést, amely a folyó öntözési célú használatán túlmutatott. 2010-ben a Nílus felső ága menti országok aláírták az Együtműködési Keretegyezményt (CFA)⁴⁵, amely a folyó vízgazdálkodásának arányosabb kihasználását célozta. Ezt követően Egyiptom és Szudán felfüggesztette tagságát az NBI Kelet-Nílus Támogató Akció Programban⁴⁶ való részvételüket. Ennélfogva Egyiptom nem támogatta Szudán kettéválását sem, mert attól tartott, hogy ez a Nílus további vízmegosztásával jár majd együtt.

2012-ben Egyiptom és Szudán ismét részt vettek az NBI gyűlésén az etióp Bahir Darban, ahol megerősítették a Kelet-Nílus Technikai Regionális Iroda (NBI's ENTRO)⁴⁷ tagságukat. A konzultációban elértek Etiópia és Szudán aláírta, míg Egyiptom továbbra is várakozó álláspontra helyezkedett. Emellett Etiópia és Szudán a további együttműködési lehetőségeket hangsúlyozta, kiemelve közös energia összekötetési rendszerük hatékonyságát és sikerességét.

Várható fejlemények

A 2013 márciusáig tartó áttekintés alapján megállapítható, hogy Egyiptom jelenleg és a jövőben is stratégiai szerepet tölt be a térség biztonsági helyzetének alakulásában. Az országon belüli konfliktusok a reformok elmaradásához, a lakosság létszámának növekedéséhez, az erőforrások egyenlőtlen elosztásához, és az iszlám radikális és mérsékelt erők közötti ellentétek kieleződéséhez köthetők.

⁴⁴ NBI – (Nile-basin Initiatives – Nílus-medence Kezdeményezés. A Kezdeményezést 1999-ben jött létre. Tagországai: Burundi, Kongói DK, Egyiptom, Etiópia, Kenya, Ruanda, Dél-Szudán, Szudán, Tanzánia és Uganda. Eritrea megfigyelői státuszban vesz részt a Kezdeményezés találkozóján. Dél-Szudán 2012. július 5-én csatlakozott a kezdeményezéshez.

⁴⁵ CFA – (Cooperative Framework Agreement – Együtműködési Keretegyezmény). Etiópia, Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi és Tanzánia írta alá az egyezményt.

⁴⁶ ENSAP – (Eastern Nile Subsidiary Action Program – Kelet-Nílus Támogató Akció Program). A program célja, biztosítsa Egyiptom, Etiópia és Szudán együttműködését.

⁴⁷ ENTRO – (Eastern Nile Technical Regional Office - Kelet-Nílus Technikai Regionális Iroda). Tagországok: Egyiptom, Etiópia, Szudán. 2012. november 5-6. között tartották a felek a találkozót az etióp Addis Abeba-ban. Dél-Szudán megfigyelő státuszban vett részt a tárgyalásokon.

Az iszlám radikális vezetés azonban – kihasználva parlamenti kétharmados többségét – visszaél hatalmával és az ellenzéki véleményeket figyelmen kívül hagyva valósítja meg iszlamista központú politikai programját. Emiatt a szekuláris és vallási mozgalmak között tovább nő a feszültség, ami a társadalom eddigi megosztottságát tovább mélyíti és fokozza a kormányhú és ellenzéki csoportosulások közötti összecsapások számát.

A Nyugat folytatja Egyiptom támogatását, ugyanakkor élesen figyeli külpolitikai irányváltását és szankcionálhatja majd a demokratizálódási folyamat elleni kormánylépéseket. Egyiptom régióbeli kiemelt szerepe megváltozhat, ha kihátrál a Nílus-medence kezdeményezés tárgyalásaiból. A Kezdeményezés országai ellenérdekelték az egyiptomi Nílus-hegemóniával szemben és megváltoztathatják majd a folyó jelenlegi vízgazdálkodását.

Egyiptom iszlamista vezetésének a muzulmán világ irányába történő külpolitikai irányváltása az ország új szövetségi rendszerének kialakítására való törekvést mutatja. Az ország – belső konfliktusai miatt – jelenleg nem képes eddigi térségbeli vezető szerepének teljes körű betöltésére, amelyet arab riválisai és gazdaságilag ellenérdekelt csoportosulások kihasználnak majd. A bel- és külpolitikai nyomás a vezetés újbóli autokratizálódásához és az iszlamista mozgalmak radikalizálódásához vezethet.

Felhasznált internetes források és dokumentumok

1956: Suez and the end of empire, in:

<http://www.theguardian.com/politics/2001/mar/14/past.education1> (letöltés ideje: 2013.3.17.)

200 people injured nationwide in anti-Brotherhood clashes Friday, in:

<http://news.egypt.com/english/permalink/176646.html> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

23 éve írták alá a Camp David-i egyezményt, in:

<http://www.origo.hu/tudomany/tarsadalom/2001091723eve.html> (letöltés ideje: 2013.3.17.)

A legrövidebb háború az első napon eldőlt, in:

http://index.hu/tudomany/tortenelem/2012/06/05/a_hatnapos_haboru/ (letöltés ideje: 2013.3.17.)

A Muzulmán Testvériség szerint jelöltjük nyert Egyiptomban, in:

http://hvg.hu/vilag/20120618_muzulman_testveriseg_muszri (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Afaf Lufti Al-Sayyed Marsot (2007): A History of Egypt, From the Arab Conquest to the Present, in:

http://books.google.hu/books?id=aRpq4zp3Y3oC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r#v=onepage&q&f=false (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Africa: Rift Widens as Egypt, Sudan Delay Signing Nile Basin Pact in:

<http://allafrica.com/stories/200902230029.html> (2013.3.17.)

Az arab-izraeli konfliktus 1948-2007, in:
http://biztpol.corvinuembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=83 (letöltés ideje: 2013.3.17.)

Az egyiptomi-izraeli békeszerződés "nem szent", in:
<http://www.hir24.hu/kulfold/2011/09/16/az-egyiptomi-izraeli-bekeszerzodes-nem-szent/> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Az ENSZ-re szóta London Palesztinát, in: http://www.multkor.hu/2012/11/29_az_enszre_sozta_london_palesztinat?pIdx=3 (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Az Európai Parlament 2013. március 14-i állásfoglalása az egyiptomi helyzetről, in:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0095+0+DOC+XML+V0//HU> (letöltés ideje: 2013.9.13.)

Az európai szomszédságpolitika (ESZP), in:
http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/framework/article_7239_hu.htm (letöltés ideje: 2013.3.17.)

Az Európai Szomszédságpolitika (ESZP) és a Keleti Partnerség, in:
http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_6.3.3.pdf (letöltés ideje: 2013.3.17.)

Az iráni elnök Egyiptomba látogatott, in:
http://kitekinto.hu/islam/2013/02/08/az_irani_elnok_egyiptomba_latogatott/ (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Barcelonai Egyezmény, in: http://www.kislexikon.hu/barcelonai_egyezmeny.html (letöltés ideje: 2013.3.17)

Békét hozott volna a Camp David-i megállapodás, in: http://multkor.hu/20080917_beket_hozott_volna_a_camp_davidi_megallapodas (letöltés ideje: 2013.3.17.)

Deadly clashes in Cairo as Egyptians rally, in:
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/02/201321142037321188.html> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Dr. Besenyő János – Miletics Péter: Országismertető, Egyiptom, MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG Tudományos Tanács kiadványa, Székesfehérvár, 2013

Egyiptom rövid történelme, in: <http://crowland.uw.hu/images/egyiptom/tortenelem.html> (letöltés ideje: 2013.3.17.)

Egyiptom, in: <http://cograf.hu/lexikon/foldrajz/egyiptom.html> (letöltés ideje: 2013.9.14.)

Egyiptom, in:
http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/EG/hu/Bilateralis/egyiptom/gazd_kapcs.htm?printable=true (letöltés ideje: 2013.9.13.)

Egyiptom: hivatalosan is a hadseregé a hatalom, in:
http://hvg.hu/vilag/20120616_egyiptom_torvenyhozas_hadsereg (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egyiptomi terrorista csoportok, in:
<http://www.publikon.hu/htmls/cikkek.html?ID=23&articleID=344> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt army chief warns of 'state collapse' amid crisis, in: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21241753> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt clashes: Port Said security headquarters torched, in: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21658944> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt country profile, in: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13313370> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt crisis: President Hosni Mubarak resigns as leader, in:
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12433045> (letöltés ideje: 2013.3.17.)

Egypt death sentences over football riot spark lethal clashes in Port Said, in:
<http://www.guardian.co.uk/world/2013/jan/26/egypt-death-sentences-clashes-port-said> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt Extends 25-Year-Old Emergency Law, in: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/04/30/AR2006043001039.html> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt lifts unpopular emergency law, in: <http://edition.cnn.com/2012/05/31/world/africa/egypt-emergency-law/index.html> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt population, in: <http://www.tradingeconomics.com/egypt/population> (letöltés ideje: 2013.9.14.)

Egypt the population time bomb, in: <http://www.euronews.com/2013/07/12/egypt-the-population-time-bomb/> (letöltés ideje: 2013.9.14.)

Egypt, in: <http://www.heritage.org/index/pdf/2013/countries/egypt.pdf> (letöltés ideje: 2013.9.14.)

Egypt, in: <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (letöltés ideje: 2013.9.14.)

Egypt, in: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (letöltés ideje: 2013.9.14.)

Egypt's Supreme Council of the Armed Forces: Statements and Key leaders, in: http://www.nytimes.com/interactive/2011/02/10/world/middleeast/20110210-egypt-supreme-council.html?ref=middleeast&_r=0 (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt's April 6 movement condemns anti-Brotherhood violence, in: <http://news.egypt.com/english/permalink/176647.html> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt's ruling generals to partially lift emergency law, in: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16704551> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Ethiopia, Egypt, Sudan agree to resume Eastern Nile Basin cooperation, in: <http://news.egypt.com/english/permalink/160906.html> (letöltés ideje: 2013.3.24.)

EU tells Egypt to do better on reforms, or face aid cuts, in: <http://english.alarabiya.net/en/News/2013/03/20/EU-tells-Egypt-to-do-better-on-reforms-or-face-aid-cuts.html> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Frölich Róbert: Fegyveres konfliktusok a Szentföldön a XX. században, Doktori (PHD) értekezés, Budapest, 2005, in: http://portal.zmne.hu/download/konyvtar/digitgy/phd/2005/frolich_robert.pdf (letöltés ideje: 2013.9.13.)

History of Egypt, in: <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?groupid=275&HistoryID=aa28>rack=pthc> (letöltés ideje: 2013.3.24.)

<http://eurlex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=hu&ihmlang=hu&lng1=hu,en&lng2=bg,c s,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=516163:cs> (letöltés ideje: 2013.3.24.)

http://europa.eu/legislation_summaries/environment/water_protection_management/128084_en.htm (letöltés ideje: 2013.3.17.)

http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17100_hu.htm (letöltés ideje: 2013.3.24.)

http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17101_hu.htm (letöltés ideje: 2013.3.24.)

http://hir3.hu/magazin/2/98260/arab_tavasz_az_europai_unio_120_millio_euroval_tamogatja_egyiptomot (letöltés ideje: 2013.3.17.)

http://hungarian.ruvr.ru/2013_02_06/Az-egyiptomi-izraeli-bekeszerzodest-nem-vizsgaljak-felul/ (letöltés ideje: 2013.3.23.)

<http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/egypt/> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

<http://www.nilebasin.org/newsite/> (letöltés ideje: 2013.9.13.)

Intense clashes at Egypt's Brotherhood HQ, in: <http://english.ahram.org.eg/News/67459.aspx> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Egypt, in: Jane's Sentinel Security Assessment, IHS, 2009
 Latest Newsletters, in:
http://www.nilebasin.org/newsite/index.php?option=com_jotloader&view=categories&cid=1_8f887f1d051fb2df79177ddb6e1632cb&Itemid=141&lang=en (letöltés ideje: 2013.3.24.)
 Muslims attack Christians Egypt's south, in: http://news.yahoo.com/muslims-attack-christians-egypts-south-205610047.html;_ylt=AgQ3oZtq3qPIaz7nH4kF5121qHQA;_ylu=X3oDMTQ0YWI0OHViBG1pdANUb3BpY3MgQ29sbGVjdGlvb3RyY24EcGtnAzBkYjQ4NzBjLTNhZDQtMzhhMC1iM2RlWFhMDI5ZjgwOWYxOARwb3MDMQRzZWMDbWVnYXRyb24EdmVyAzhkMGY2MTYwLTkwZDctMTFlMi1iZGE2LTFmYTdiNzNhODRmNw--;_ylg=X3oDMTFlamZvM2ZlBGludGwDdXMEbGFuZwNlbi11cwRwc3RhaWQDBHBzdGNhdAMEcHQDc2VjdGlvb3RyY24EdmVyAzhkMGY2MTYwLTkwZDctMTFlMi1iZGE2LTFmYTdiNzNhODRmNw--;_ylv=3 (letöltés ideje: 2013.3.23.)
 Négy etapban választanak az egyiptomiak, in:
http://index.hu/kulfold/2013/02/22/negy_etapban_valaszthatnak_az_egyiptomiak/ (letöltés ideje: 2013.3.23.)
 New Egypt clashes on Mubarak fall's anniversary, in: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21421301> (letöltés ideje: 2013.3.23.)
 Nile Day 2013 ends with citizens' call for stronger cooperation, in:
http://www.nilebasin.org/newsite/index.php?option=com_content&view=article&id=153%3Anile-day-2013-ends-with-citizens-call-for-stronger-cooperation&catid=40%3Alatest-news&Itemid=84&lang=en (letöltés ideje: 2013. 3.24.)
 Nile Day-22 February, in:
http://www.nilebasin.org/newsite/index.php?option=com_content&view=article&id=150%3Anile-day-22-february-&catid=73&lang=en (letöltés ideje: 2013.3.24.)
 Nile News A Quarterly Newsletter of the Nile Basin Initiative Volume 9, Issue 4 – December 2012, (letöltés ideje: 2013.3.23.)
 Nile: Egypt, Sudan's decision to resume participation in ENTRO, in:
<http://danielberhane.com/2012/11/14/nile-egypt-sudans-decision-to-resume-participation-in-entro/> (letöltés ideje: 2013.3.24.)
 Oszetzky Tamás: Arab-izraeli háborúk, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1984
 Paragi Beáta: Az első arab-izraeli háború 1948-1949, in:
http://www.grotius.hu/doc/pub/FPQMSQ/2010_57_paragi-beata_elso_arab_izraeli_haboru.pdf (letöltés ideje: 2013.3.17.)
 Paragi Beáta: Első arab-izraeli háború 1948-1949, in:
http://www.grotius.hu/doc/pub/FPQMSQ/2010_57_paragi-beata_elso_arab_izraeli_haboru.pdf
 Peresz és Mubarak a közvetlen izraeli-palesztin tárgyalásokról egyeztetett, in:
http://nol.hu/kulfold/peresz_es_mubarak_a_kozvetlen_izraeli-palesztin_targyalasokrol_egyeztetett (letöltés ideje: 2013.9.13.)
 Pietsch Judit: 50 éve robbant ki a szuezi válság, in: <http://multkor.hu/cikk.php?id=15288&pIdx=2> (letöltés ideje: 2013.9.13.)
 Salgó László: A szuezi háromszög 1956, Kossuth Kiadó, Budapest, 1986
 Tarrósy István: Az el nem kötelezettek mozgalma 1955-2005, a „Harmadik út” a világpolitika rendszerében, in: http://publikon.hu/application/essay/179_1.pdf (letöltés ideje: 2013.9.13.)
 The Eastern Nile Subsidiary Action Program - Nile Basin Initiative, in:
http://www.nilebasin.org/newsite/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=86&lang=en (letöltés ideje: 2013.3.24.)
 The state of Egypt's revolution, in:
<http://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2013/01/201312672536410414.html>

This graph shows why Egypt is falling apart, in: <http://www.penzugyiszemle.hu/hirek/igy-bukott-el-az-egyiptomi-gazdasag> in:

<http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2013/07/08/this-graph-shows-why-egypt-is-falling-apart/> (letöltés ideje: 2013.9.14.)

Újra ki kell írni az egyiptomi választásokat, in:

http://index.hu/kulfold/2013/03/06/ujra_ki_kell_irni_az_egyiptomi_valasztasokat/ (letöltés ideje: 2013.3.23.)

US lawmakers push to restructure Egypt aid, in: <http://www.egyptindependent.com/news/us-lawmakers-push-restructure-egypt-aid> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

Visszaadja az EU Egyiptomnak Mubarak vagyont, in:

http://hvg.hu/vilag/20121126_eu_egyiptom_tunezia_visszaad (letöltés ideje: 2013.3.17.)

Vladár Tamás: 50 éve államosították a Szuezi-csatornát, in: <http://multkor.hu/cikk.php?id=9998&pIdx=2> (letöltés ideje: 2013.9.13.)

Why Haditha Reminds This Historian of an Awful Chapter in British History, in:

<http://hmn.us/article/26283> (letöltés ideje: 2013.3.23.)

KONZULTÁCIÓ

DÁVID FERENC

TERRORIZMUS ÉS NEMZETBIZTONSÁG AZ EZREDFORDULÓ JOGALKOTÁSÁBAN

Absztrakt

A terrorizmus nem a 21. század terméke, de valós veszélyforrás és deklarált prioritás lett az euroatlanti térségben az új évezredben. A terrorizmus történelme során korszakonként és szakirodalmanként eltérő definíciói léteztek, de egyik sem nyújtotta jelenség adekvát meghatározást és ez anyagi büntetőjogi szempontból is kérdéseket vetett fel a terrorizmus bűncselekmény tényállásának megfogalmazásakor. Mindezen cselekmények korábban is bűncselekménynek minősültek, de az új típusú és félelemkeltő események a terror fogalmának újradefiniálását és a jogalkotás válaszlépéseit követelték meg az ezredfordulót követően, ami döntő befolyást gyakorolt a nemzetbiztonsági szférára.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, terrorizmus, jogalkotás

Abstract

The terrorism is not the product of 21st century, but became a real threat and declared priority in the Euro-Atlantic region in the new millenium. The history of terrorism, during its epochs and bibliography had different definitions, but none of them offered the adequate definition which raises up questions about the side of formulation of the bearings of a case of terrorism crime. All of these acts were qualified as crime before, but the new type and frightening events required re-defining the concept of terror and the answer of legislation following the millenium, which had a direct influence on the national security sphere.

Keywords: national security, terrorism, legislation

Bevezetés és alapvetések

A terrorizmus nem a 21. század terméke, de kétségkívül valós veszélyforrás és deklarált prioritás lett az euroatlanti térségben az új

évezredben.¹ A terrorizmus történelme során korszakonként és szakirodalmanként eltérő definíciói léteztek, de egyik sem nyújtott adekvát meghatározást a jelenségre és ez anyagi büntetőjogi szempontból is kérdéseket vetett fel a terrorizmus bűncselekmény tényállásának megfogalmazásakor.² Ha konszenzus nem is alakult ki a terrorizmus és a terrorcselekmény definíciói körül, viszonylagos egyetértést tapasztalunk abban, hogy a nemzetközi közösség tagjai mit tekintenek terrorista módszerrel elkövetett terrorcselekménynek, illetve terrorista cselekménynek.³ Mindezen cselekmények korábban is bűncselekménynek minősültek, de az új típusú és félelemkeltő események a terror fogalmának újradefiniálását és a jogalkotás válaszlépéseit követelték meg az ezredfordulót követően.⁴

A rendszerváltozás nem csak a titkosszolgálatok intézményi transzformációját jelentette. A változás átalakította a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatszabásának egészét. A feladatok között logikusan szerepelt az állam és az emberiség (emberiesség) elleni bűncselekmények, valamint a közrend (szűkebb értelemben közbiztonság) elleni bűncselekmények között a napjainkhoz képest lényegesen rövidebb megfogalmazású és eltérő tényállással szereplő terrorcselekmény,⁵ a légi jármű hatalomba kerítése, illetve a köznyugalom elleni bűncselekmények esetében a múlt rendszerből visszamaradt közösség elleni izgatás és a rémhírterjesztés megelőzése, felderítése és megakadályozása.⁶ A rendszerváltást követően felszínre kerültek azok az új típusú veszélyek és kihívások, melyek a globalizáció folyamatában fokozatosan megerősödtek, összetettebbé váltak és egymás hatását erősítve jelentek meg.⁷ A jogalkotó a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörébe sorolta mindazokat a feladatokat, amelyek a nemzeti érdeket sérthették, vagy nemzetközi dokumentumban stratégiai célként szerepeltek. A terrorcselekmények vizsgálata során a nemzeti érdek szoros kapcsolatot mutatott a nemzetbiztonsági törvény keretei között értelmezett nemzetbiztonsági érdekekkel,⁸ amit a jogalkotó a Magyar Köztársaság szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében definiált. Ez magába foglalta a terrorcselekmények, az illegális

¹ A vonatkozó NATO és EU stratégiák jegyzékét lásd a felhasznált források és irodalom jegyzékében, a hivatkozott pontokat jelen lábjegyzetben: NATO 1990 I. 23. p.; NATO 1991 I. 7-14. p.; NATO 1999 II. 20-24. p. NATO 2010 10-12. p.

² Országgyűlés Nemzetbiztonsági bizottság jegyzőkönyvei: Nbb-86/10/2002. 1.

³ Tóth Péter, Póti László, Takács Judit: *A terrorizmus elleni küzdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára*. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések, 2004/6. 1.

⁴ Fábrián Péter: *A terrorcselekmények büntetőjogi értékelésének fejlődése és jelene*. Szakmai Szemle (Katonai Biztonsági Hivatal), 2010/2. 35.

⁵ Gyöngy Ernő: *A terrorizmus elleni szervezetek távlati fejlesztése*. Belügyi Szemle, 1990/9. 53-57.

⁶ 26/1990. (II. 14.) Minisztertanácsi rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról 2. § (1) c)

⁷ 11/1993. (III. 12.) Országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei

⁸ 26/1990. (II. 14.) MT rendelet 2. § (1)-(2)

fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítését és megakadályozását.⁹

A terrorizmus az új évezredben

Kiindulópontom, hogy a terrorizmussal szembeni fellépés 2001. szeptember 11-ét megelőzően is napirenden volt, de azt követően egyenesen hadat üzentek neki.¹⁰ Tette ezt a nyugati világ úgy, hogy még ugyanakkor az évtizednek a végére világossá vált, hogy klasszikus értelemben értelmetlen próbálkozás háborút vívni ellene. A küzdelem katonai dimenziója gyakorlatilag súlytalan maradt a probléma megoldásában. A new yorki és washingtoni stratégiai terrortámadásokat követően a magyar jogalkotás középpontjába került a terrorizmussal szembeni fellépés, ami háttérében minden esetben nemzetközi események és a nemzetközi közösség, valamint az Európai Unió által deklarált elvek álltak.¹¹

A 2001-es stratégiai terrortámadásokat követő magyar reakció két hetes csúszásban volt a nemzetközi eseményekhez képest. Az idővesztést követően az Országgyűlés Külügyi, Honvédelmi és Nemzetbiztonsági Bizottsága gyorsított ütemben folytatott vitát az eseményeket elítélő, hazánk együttérzéséről és az együttes fellépés mellett döntő országgyűlési határozatról.¹² A szeptember végén elfogadott dokumentum óvatosan fogalmazott a fellépés katonai elemével kapcsolatban. Hozzájárulást a terrortámadás következményeinek és veszélyeinek kezeléséhez, a magyar állampolgárok biztonságának megerősítéséhez, valamint az amerikai, szövetséges, illetve más külföldi érdekeltségek és állampolgárok biztonságának megerősítéséhez biztosított.¹³ Gyakorlati szempontból nézve, a terrorizmussal szembeni következetes és hatékony fellépést a jogalkotáson keresztül látta biztosítottnak az országgyűlési határozat. Előtérbe került a terrorcselekmény bűncselekmény büntetőjogi tényállás nemzetközi szigorításának előmozdítása,¹⁴ és hazánk kinyilvánította csatlakozását az Európa Tanács szeptember 21-i nyilatkozatához.¹⁵ Az európai trendekhez igazodó jogalkotást hazánk euroatlanti

⁹ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról 74. § a)

¹⁰ Nbb-13/2001 18.

¹¹ ET B5-0668/2001 European Parliament resolution on the Extraordinary European Council meeting in Brussels on 21st September 2001.

¹² 62/2001. (IX. 25.) Országgyűlési határozat a Magyar Köztársaságnak az Amerikai Egyesült Államokat ért terrortámadást követő kül- és biztonságpolitikai lépéseiről

¹³ 62/2001. (IX. 25.) OGY határozat (1)

¹⁴ ET B5-0668/2001

¹⁵ 62/2001. (IX. 25.) OGY határozat (3)

integrációja és az Európai Unió jogharmonizációs elvárásai is indokolták.¹⁶ A nemzetközi terrorizmus fogalmából kiindulva, a tendenciát globális jellege egyértelműen határokon átívelő fenyegetésként és biztonsági tényezőként került azonosításra az euroatlanti térségben. Alapelvként fogalmazódott meg, hogy a terrorizmussal szemben csak a közös fellépés és az azonos értékek és elvek mentén haladó nemzetközi jogalkotás érhet el eredményeket a probléma kezelésében és visszaszorításában.

Az ezredfordulót követő években a prioritást egyértelműen a nemzetközi terrorizmus elleni harc élvezte. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatták, hogy a terrorizmus bűncselekmény felszámolásában és kezelésében a politikai eszközök, a rendvédelmi szervek és kiemelten a titkosszolgálatok alkalmazása bizonyult a legcélravezetőbbnek. Ennek oka, hogy a titkosszolgálatok képzetesebbek, felkészültebbek az információszerzés területén és a terrorista csoportok felszámolásában.¹⁷ A jogalkotó felelőssége a letisztult jogszabályi háttér kimunkálásában, valamint a probléma kezelésének komplex megközelítésében mutatkozott meg. A fellépés lehetőségeit árnyalta, hogy a probléma kívül esett az egyes államok politikai hatósugarán. A nemzetállamok által deklarált, államhatárok között értelmezett szuverenitást figyelmen kívül hagyó kihívásokkal szemben csak egy más szemléletet alkalmazva lehetett szembeszállni. Mint nemzetközi fenyegetés, az új típusú terrorizmus komplex és együttes védekezést igényelt. A komplexitást úgy értelmezhetjük, hogy a nemzetközi terrorizmussal szemben egyszerre és összehangoltan kellett alkalmazni politikai, propaganda, felderítő, rendőri és a klasszikustól eltérő katonai képességeket.¹⁸ A hangsúly viszont a megelőzésen és a megszakításon kellett, hogy legyen, ahol a rendvédelmi szerveknek,¹⁹ így a nemzetbiztonsági szolgálatoknak együtt kellett működniük hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Érdeemes hangsúlyozni, hogy ez az együttműködés letisztult jogszabályi háttérrel igényelt a probléma eredményes kezelésében.²⁰

¹⁶ 94/1998. (XII. 29.) Országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről

¹⁷ Tóth Péter: *A terrorizmus elleni küzdelem néhány dilemmájáról*. *Hadtudomány*, 2005/4. 194-202.; Tóth Péter: *A hadtudomány és a terrorizmus viszonya*. *Hadtudomány*, 2009/3-4. 22-27.

¹⁸ Ormos Mária: *A háborúról és a terrorizmusról*. *Hadtudomány*, 2005/4. 42.

¹⁹ A rendvédelmi szervek fogalmának szervezeti alkotóelemeit a jogalkotó taxatív felsorolta, de jogszabályonként eltérő tartalommal töltötte meg. A rendvédelmi szerveket az 1995. évi CXXV. törvény 74. § c) másfél évtizeden keresztül hatályos jogszabályszövege a 2011. évi CCVII. törvény (az egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról) hatályba lépéséig határozta meg. A terminológiai félreértések elkerülése érdekében és a történeti áttekintés okán a dolgozatban a fogalom alatt a nemzetbiztonsági törvény értelmező rendelkezésében felsorolt rendvédelmi szerveket értem, úgy mint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendőrség, a polgári védelem állami szervei, a hivatásos tűzoltóság, a vám- és pénzügyőrség, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet.

²⁰ Izsa Jenő: *Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához*. *Hadtudomány*, 2007/1. 24.

Terrorizmus és jogalkotás

A terrorizmus reneszánszát a 2001-es év hozta el, amikor maga is változáson ment keresztül és globális kockázati tényezőként tűnt fel a fenyegetések palettáján. A new yorki és washingtoni eseményeket követően a világ terrorfenyegetettsége felértékelődött, de Magyarország veszélyeztetettsége érdemben nem változott. Ennek oka hazánk geopolitikai helyzetére, külkapcsolati orientáltságára, szövetségi politikájára és a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységére volt visszavezethető.²¹ A terrorizmus jelensége önmagában nem volt újdonság. A terrorcselekmény tényállását a magyar jogrendszer ismerte,²² felderítésére, megelőzésére és elhárítására megvolt a megfelelő intézményi háttér.²³ A jogalkotásnak a terrorcselekmény bűncselekmény rendszerváltozást megelőző tényállásának újragondolásához először a ferihegyi gyorsforgalmi úton 1991-ben elkövetett terrorcselekmény adott lökést, amikor ma sem tisztázott körülmények között bombamerényletet követtek el a Moszkvából érkező orosz zsidók ellen.²⁴ Jelentősebb jogszabályi módosításokra mégsem ekkor került sor. A terrorcselekmény büntetőjogi tényállását csak egy évtizeddel később, a 2001. évi amerikai stratégiai terrortámadásokat követően kellett egy büntető novellával jelentősen módosítani.²⁵

Az ezredfordulót követően az újdonságot az új kihívások sorában a nemzetközi terrorizmus jelentette, ami megkövetelte az időt egy új biztonságpolitikai gondolkodásmód kialakításához. A jogalkotásnak mérlegelnie kellett, hogy Magyarország rendelkezik-e azokkal az eszközökkel, azokkal a képességekkel, amelyek lehetővé teszik, hogy megelőzzék a hasonló jellegű terrorcselekményeket. Az amerikai célpontok ellen elkövetett támadásra adott azonnali magyar választ egy országgyűlési határozat jelentett, de az állásfoglalásban foglalt elveket rövid-, közép- és hosszú távú feladatoknak kellett követniük.²⁶ A 2001-es eseményeket követően több jogszabály született, amelyek a terrorizmus elleni küzdelemről,²⁷ a robbantásos terrorizmus,²⁸

²¹ Tóth András In: *NBH évkönyv, 2003*. Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2004 5-6.

²² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 261. §

²³ Tüttö Szabolcs: *A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere az új kihívások tükrében*.

Hadtudomány, 2007/3. 27-29.; Urbán Attila: *A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás*. In: Kuglics Gábor (szerk.): *Politikai elemzések*. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest 2002/1. 38-43.;

GYÖNGY 1990 53-57.

²⁴ FÁBIÁN 2010 35.

²⁵ 2003. évi II. törvény 15. §; Nbb-86/10/2002.-1

²⁶ Nbb-13/2001 5-6.

²⁷ 2001. évi LXXXIII. törvény a terrorizmus elleni küzdelemről, a pénzmosás megakadályozásáról szóló rendelkezések szigorításáról, valamint az egyes korlátozó intézkedések elrendeléséről

²⁸ 2002. évi XXV. törvény a robbantásos terrorizmus visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 52. ülészakán, 1997. december 15-én elfogadott nemzetközi egyezmény

valamint a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról,²⁹ a terrorizmussal organikusan összefonódott szervezett bűnözésről és a pénzügyi háttérrel is biztosító, az ország gazdasági stabilitását aláásó pénzmosás megelőzéséről,³⁰ valamint az utóbbiak módosításairól szoltak. A terrorcselekmény tényállásának a Büntető Törvénykönyv és más kapcsolódó jogszabályok módosítása a 2002-es év jogalkotó munkájának eredménye.³¹ A módosításokkal hazánk meg kívánt felelni az Egyesült Nemzetek Szövetségének, az Európai Uniónak és az Európa Tanácsnak. A módosítások meghagyták a köztörvényes bűncselekményre jellemző tényállást, de belevették az elkövető sajátos indítékait, ami fél válasz volt a kvázi politikai motiváció megjelenésének szükségességéről, vagy szükségtelenségéről folytatott teoretikus vitában. További kérdés volt a csoportban, vagy önállóan elkövetett terrorcselekmény megítélése, az előkészület teljes körének, az anyagi eszközszolgáltatással és anyagi gyűjtéssel kibővített sui generis előkészületi cselekmény,³² valamint a terrorcselekmények politikailag motivált köztörvényes bűncselekménynek, illetve a terrorisztikus cselekmények³³ pontosabb meghatározása.³⁴

A büntető jogszabályok módosításáról a büntető jogszabályok és hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló T/1218-as számú törvényjavaslat rendelkezett,³⁵ amit 2002. december 23-án fogadott el az Országgyűlés.³⁶ A módosításokat tartalmazó javaslatot az Igazságügyi Minisztérium terjesztette be az Országgyűlés bizottságai elé. A terrorizmussal, terrorcselekményekkel összefüggő javaslat, a nemzetbiztonsági törvény technikai jellegű módosításai a Nemzetbiztonsági Bizottság hatáskörébe

kihirdetéséről; 2003. évi LXVI. törvény a plasztikus robbanóanyagok megjelöléséről, azok felderítése céljából Montreálban, 1991. március 1. napján létrehozott Egyezmény kihirdetéséről

²⁹ 2002. évi LIX. törvény a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről

³⁰ 2003. évi XV. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról; 2003. évi CXXIII. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvény módosításáról; 2007. évi CIII. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvény módosításáról; 2007. évi CXXXVI. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról

³¹ 2003. évi II. törvény a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról

³² Gál István: *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata*. HVGORAC Kiadó, Budapest, 2012; Gál István: *A pénzmosás*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2004; *Új biztonsági kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása*. Szakmai Szemle (Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat), 2012/1. 6.

³³ A terrorisztikus cselekmények nem terrorcselekmények, de terror jellegű jegyeket hordoznak magukon.

³⁴ FÁBIÁN 2010 37., 40-42.

³⁵ T/1218 - A büntető jogszabályok és hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló törvényjavaslat

³⁶ Lásd: 2003. évi II. törvény

tartoztak. A terrorizmus fogalmi megközelítése, a terrorcselekmény tényállása mindig is szerepelt a törvényben, de még az 1970-es évek tapasztalatait tükrözte.

Az új helyzet ezredfordulót követően már nem felelt meg sem szakmai sztenderdeknek, sem a jogi előírásoknak. Korábban a terrorizmus teljesen más felfogásban, teljesen más dimenzióban jelent meg. Azt követően a terrorizmus jellege, módszere, finanszírozási rendje teljes mértékben megváltozott és különböző nézőpontból több nemzetközi egyezmény foglalkozott a jelenséggel.³⁷ A nemzetközi kötelezettségvállalás teljesítése átírta a vonatkozó rendelkezéseket, kisebb kiegészítéseket és névváltoztatást tett a terrorisztikus légi jármű hatalomba kerítése és a közlekedés biztonsági elleni bűncselekmény tekintetben. A változtatásokat a nemzetbiztonsági szolgálatokkal is egyeztették a jogalkotás során, mert a módosítás három helyen érintette a nemzetbiztonsági törvény szövegét. A technikai jellegű módosításokat követően a Nemzetbiztonsági Hivatal hatáskörébe vette át az új bűncselekményi elnevezést, illetve kiegészítette a közveszéllyel fenyegetéssel és az úgynevezett Cocom-listás terméksértéssel,³⁸ ami azóta kikerült a Büntető Törvénykönyv tényállásai közül.³⁹

A törvényjavaslat tárgyalásakor került előtérbe a kábítószer-kereskedelem és a terrorizmus közötti kapcsolat. A bizottságot foglalkoztatta az összefüggés, miszerint nagyon sok terrorszervezet, illetve terrorista cselekményeket végző csoportok, személyek, szervezetek kábítószer készítéséből, vagy értékesítéséből teremtik elő a működésükhöz szükséges anyagi fedezetet. 2002-ben fontos szempont volt, hogy amikor szélesebb terrorizmus elleni küzdelemről beszélünk, akkor lényeges-e a terrorszervezetek anyagi bázisának felszámolása. Kiemelt szerepe volt annak, hogy a kábítószerrel való kereskedést, vagy annak fogyasztását miként szankcionálja a jogalkotó.⁴⁰

Terrorizmus és nemzetbiztonsági intézményrendszer

A nemzetbiztonsági szféra a terrorizmus és a nemzetközi terrorizmus elsődlegességét az euroatlanti szövetségi és közösségi stratégiákból eredeztette.⁴¹ A gyakorlat szempontjából ugyanennyire volt lényeges, hogy az egyes veszélyek és kihívások egyszerre, egymás hatását erősítve jelentek meg, felderítésük és elhárításuk globális összefogást igényelt. A változások megkívánták a titkosszolgálati módszerek és eszköztár szükséges irányba

³⁷ Gál István: *A XXI. század új bűncselekmény-típusa: a terrorizmus finanszírozása*. Rendészeti Szemle, 2009/6. 61-90.

³⁸ Nbb-86/10/2002.-1 4-5.

³⁹ 2007. évi XXVII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról 89. § (3) a)

⁴⁰ Nbb-86/10/2002.-1 6-7.

⁴¹ Lásd: NATO 1990; NATO 1991; NATO 1999; EU 2005

történi változtatását és az információgyűjtés elsődlegességét Magyarország potenciális veszélyforrásai tekintetében.⁴² Az ezredfordulót követő években a nemzetközi terrorizmus hazánkhoz közelebb jelent meg, a térség fenyegetettsége potenciálisan nőtt. Az afganisztáni és iraki háború, valamint az isztambuli, madridi és londoni stratégiai terrortámadások igazolták a fenyegetés prioritását, amit a gyakorlat mellett a szövetségi, közösségi és magyar stratégiai dokumentumok is visszatükröztek.⁴³

Magyarország a megvalósult terrorcselekmények számadatainak szempontjából a Köztes-Európára jellemző tendenciát mutatta, aminek elsősorban földrajzi, etnográfiai, politikai okai voltak,⁴⁴ de nem nélkülözhetette a hatékony titkosszolgálati tevékenységet és a terrorcselekmény és terrorista csoportok támogatásának szigorú önalizálását sem. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége a veszélyt jelentő terrorszervezetekre,⁴⁵ utóbbiak finanszírozási forrásaira fókuszált, ahol tendenciaként jelent meg a szervezett bűnözéssel való összefonódásuk. 2003-tól kezdődően a terrorszervezeteket támogató rezsimek figyelme megnőtt a szélsőséges csoportok iránt.⁴⁶ A terrorizmus, mint globális biztonsági kihívás összetettségét jelzi, hogy az ezredfordulót követően a Nemzetbiztonsági Kabinetben belül életre hívták az egyeztetések legmagasabb fórumát, a Terrorellenes Koordinációs Bizottságot.⁴⁷ A kormányzat által inspirált, a Nemzetbiztonsági Hivatal bázisán működő szervezet fogta össze és koordinálta a nemzetbiztonsági szolgálatokat és az érintett rendvédelmi szerveket.⁴⁸

Magyarország Európai Unióhoz történt csatlakozása azt is jelentette, hogy nemzeti érdekeink védelmét még jobban az új kihívásokhoz igazította a jogalkotó. A közösségi érdekeket szem előtt tartva megkülönböztetett figyelmet kellett fordítani mindarra, amit az Európai Unió jelenthetett a szolgálatok számára.⁴⁹ Az EU céljai között pedig első helyen szerepelt a terrorizmus elleni küzdelem.⁵⁰ Magyarország EU csatlakozásával egy időben bekövetkezett

⁴² Dobokay Gábor In: NBH 2002 7-8.

⁴³ NATO 2010; EU 2005; 2144/2002. (V. 6.) Kormányhatározat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról; 2073/2004. (III. 31.) Kormányhatározat a Magyar Köztársaság (új) nemzeti biztonsági stratégiájáról

⁴⁴ Lásd: Szücs Jenő: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Magvető, Budapest, 1983; Tóth Péter: *A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében*. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések, 2011/7. 1-10.

⁴⁵ 1995. évi CXXV. törvény 4. § c)

⁴⁶ TÓTH In: NBH 2004 5-6.

⁴⁷ 2239/2005. (X. 28.) Kormány határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról; 2121/2006. (VII. 11.) Kormány határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról szóló 2239/2005. (X. 28.) Kormány határozat módosításáról

⁴⁸ TÚTTÓ 2007 24-36.

⁴⁹ Tóth András In: NBH 2004 5-6.

⁵⁰ EU 2005 7.

madridi és londoni stratégiai terrortámadások hatására hazánk is közelebb érezhette magához a távolinak tűnő globális veszélyforrásokat. Az ország potenciális fenyegetettsége nem növekedett számottevően, de megkövetelte a szükséges ellenlépések megtételét. A terrorista csoportok finanszírozási forrásainak elzárása egyet jelentett azzal, hogy a szervezett bűnözéssel organikusan összeforrt nemzetközi terrorizmust együttesen kellett kezelni és fellépni vele szemben. A terrorista csoportok céljaik megvalósításához a határokon átívelő pénzügyi rendszert és a banki műveleteket használhatták fel, ami megkövetelte a figyelmet a nemzetbiztonsági szolgálatoktól. Fokozatosan növekedett a szélsőséges szervezetekkel szembeni fellépés fontossága. Ezt nem csak törvényi kötelezettség indokolta, hanem a szervezetek folyamatos potenciális utánpótlási bázisát jelenthették a „franchise” jellegű, az elégedetlen társadalmi rétegekre támaszkodni kívánó terrorcsoportok szemében.⁵¹

A terrorizmussal szembeni küzdelem szempontjából az ezredfordulót követő évtizedben a különbség az egyes rendvédelmi szervek között az időtényezőben mutatkozott. A rendőri szervek nyomozati tevékenységük során többnyire nem megelőző, hanem feltáró intézkedéseket foganatosítanak, míg a nemzetbiztonsági szolgálatok szerepe a terrorcselekményekkel szembeni preventív intézkedések vonatkozásában volt egyértelműen. A stratégiai prioritások kialakításakor a nemzetbiztonsági szolgálatok – bár nyomozóhatósági jogkört nem gyakorolhatnak – rendelkeztek azokkal a széles körű nemzetközi kapcsolatokkal, amelyek lehetőséget biztosítottak számukra a terrorcselekmények korai felderítésére és a büntetőeljárás megindításához szükséges információk beszerzésére. A hatáskörök elhatárolása alapján a titkosszolgálatok a szükséges és elégséges információk birtokában a rendőrségnek adták át az ügyet nyílt intézkedések megtételére. A hatásköri súrlódások ellenére a terrorizmus elleni harc jegyében az együttműködés hazai és nemzetközi szinten is adott volt a titkosszolgálatok között.⁵²

A jogalkotó a nemzetbiztonsági törvény 2010-es módosításáig⁵³ a Nemzetbiztonsági Hivatalt nevezte meg a terror-elhárítási harc letéteményesének,⁵⁴ de a nemzetbiztonsági szolgálatok mindegyikének feladatrendszerébe beépítette a terrorizmussal szembeni fellépés kötelezettségét. A polgári hírszerző szerv, az Információs Hivatal az ország nemzetbiztonságát veszélyeztető, külföldi eredetű szervezett bűnözésre, kifejezetten a terrorcselekményekre vonatkozó információk gyűjtésére volt felhatalmazva.⁵⁵

⁵¹ Tóth András In: NBH 2005 7-9.

⁵² Tóth Csaba Mihály: *Az együttműködés, mint az új kihívások hatására fokozódó követelmény a nemzetbiztonsági szférában*. Szakmai Szemle (Katonai Biztonsági Hivatal), 2011/3. 116-120.

⁵³ 2010. évi CXLVII. törvény

⁵⁴ 1995. évi CXXV. törvény 5.§ c)

⁵⁵ 1995. évi CXXV. törvény 4.§ c)

Az egyes nemzetbiztonsági szolgálatok mellett a rendőrség rendelkezett az új típusú globális kihívások között prioritásként kezelt terrorizmussal szembeni harc megvívásához törvényi felhatalmazással.⁵⁶ A legutóbbi törvénymódosítás kibővítette⁵⁷ és a rendőrség feladataként határozta meg a terrorizmus elleni küzdelmet.⁵⁸

A nemzetbiztonsági szféra súlypontja a globális kihívások esetében egyértelműen a nemzetközi terrorizmuson (és a vele összefonódott szervezett bűnözésen) volt a 2001. szeptember 11.-i eseményeket követően. Az évtized végére a kormányzat úgy ítélte meg, hogy a terror-elhárítás prioritása továbbra is elsődleges és ennek megfelelően módosította a jogszabályi háttérrel és szervezetrendszerrel. Gyakorlatilag megszüntette a rendvédelmi szerveken belül a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendőrség közötti megosztottságot. 2010-ben a terror-elhárítási feladatok (a rendőrség szervezeti keretén belül) a Terrorelhárítási Központban egyesültek. A jogalkotó a Terrorelhárítási Központ megalakulását követően is a Katonai Biztonsági Hivatal (valamint a Katonai Felderítő Hivatal jogutód Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat) hatáskörében hagyta meg működési területén a terrorcselekményekkel szemben fellépés jogát. A nemzetbiztonsági szolgálatok és más állami szervek csak az információszerző rendszer egészének részeként funkcionáltak tovább és a tudomásukra jutott releváns, az országot, vagy a honvédelemet fenyegető veszélyekről szerzett értesítéseket kötelesek továbbítani a Terrorelhárítási Központnak.⁵⁹

Összefoglalás és kitekintés

A nemzetközi terrorizmus megjelenése és az elmúlt egy évtized eseményei rávilágítottak arra a tényre, hogy sem a magyar büntetőjog terrorcselekmény tényállása, sem az intézményi keretek nem feleltek meg a '70-es évek időszakának és a rendszerváltozást követő kihívásoknak. A magyar jogalkotásnak a legnagyobb lökést a 2001. szeptember 11-i stratégiai terrortámadások adták, majd a lendületet az európai célpontok ellen végrehajtott terrorcselekmények szolgáltatták. A Büntető Törvénykönyv Általános és Különös részeinek módosítása mellett a jogszabályok a terrorizmus, valamint a kábítószer-kereskedelem és a szervezett bűnözés összefonódására fókuszáltak, ami a jogszabályok tucatjának megalkotásához vezetett. A tendencia hatásaként a

⁵⁶ 1994. évi XXXIV. törvény 69. § (4)

⁵⁷ 2011. évi CCVII. törvény egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról (hatályos: 2012. január 5.)

⁵⁸ 1994. évi XXXIV. törvény 1. § (1)

⁵⁹ 232/2010. (VIII. 19.) Kormány rendelet a Terrorelhárítási Központról; 295/2010. (XII. 22.) Kormány rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól

folyamatjelleg vizsgálata napjainkban is aktuális maradt, a korábbi eredményeket az új Büntető Törvénykönyv foglalja magába.⁶⁰

Felhasznált források és irodalom jegyzéke

FORRÁSOK

Jogsabályok, törvényjavaslatok

- 1035/2012. (II. 21.) Kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 11/1993. (III. 12.) Országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- 2001. évi LXXXIII. törvény a terrorizmus elleni küzdelemről, a pénzmosás megakadályozásáról szóló rendelkezések szigorításáról, valamint az egyes korlátozó intézkedések elrendeléséről
- 2002. évi LIX. törvény a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről
- 2002. évi XXV. törvény a robbantásos terrorizmus visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 52. ülészakán, 1997. december 15-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről
- 2003. évi CXXIII. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvény módosításáról
- 2003. évi II. törvény a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról
- 2003. évi LXVI. törvény a plasztikus robbanóanyagok megjelöléséről, azok felderítése céljából Montreálban, 1991. március 1. napján létrehozott Egyezmény kihirdetéséről
- 2003. évi XV. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról
- 2007. évi CIII. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvény módosításáról
- 2007. évi CXXXVI. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról
- 2007. évi XXVII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról
- 2010. évi XLVII. törvény egyes rendészeti tárgyú és az azokkal összefüggő törvények módosításáról
- 2011. évi CCVII. törvény egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2073/2004. (III. 31.) Kormányhatározat a Magyar Köztársaság (új) nemzeti biztonsági stratégiájáról

⁶⁰ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

- 2121/2006. (VII. 11.) Kormány határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról szóló 2239/2005. (X. 28.) Kormány határozat módosításáról
- 2144/2002. (V. 6.) Kormányhatározat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról
- 2239/2005. (X. 28.) Kormány határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról
- 232/2010. (VIII. 19.) Kormány rendelet a Terrorellhárítási Központról
- 26/1990. (II. 14.) Minisztertanácsi rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról
- 295/2010. (XII. 22.) Kormány rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól
- 62/2001. (IX. 25.) OGY határozat a Magyar Köztársaságnak az Amerikai Egyesült Államokat ért terrortámadást követő kül- és biztonságpolitikai lépéseiről
- 94/1998. (XII. 29.) Országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről
- B5-0668/2001: European Parliament resolution on the Extraordinary European Council meeting in Brussels on 21st September 2001.
- Magyarország Alaptörvénye
- T/1218 - A büntető jogszabályok és hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló törvényjavaslat

Jegyzőkönyvek

- Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága nyilvános üléseinek jegyzőkönyvei

KÖNYVÉSZETI FORRÁSOK

Monográfiák, kiadványok

- Gál István: *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata.* HVGORAC Kiadó, Budapest, 2012
- Gál István: *A pénzmosás.* KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2004
- Izsa Jenő: *Nemzetbiztonsági alapismeretek. A titkosszolgálatok működése.* ZMNE, Budapest, 2009
- *NBH évkönyv, 2001.* Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2002
- *NBH évkönyv, 2003.* Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2004
- *NBH évkönyv, 2004.* Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2005
- Szűcs Jenő: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról.* Magvető, Budapest, 1983

Tanulmányok

- Fábrián Péter: *A terrorcselekmények büntetőjogi értékelésének fejlődése és jelene.* Szakmai Szemle (Katonai Biztonsági Hivatal), 2010/2. 35-45.
- Gál István: *Új biztonsági kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása.* Szakmai Szemle (Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat), 2012/1. 5-15.
- Gál István: *A XXI. század új bűncselekmény-típusa: a terrorizmus finanszírozása.* Rendészeti Szemle, 2009/6. 61-90.
- Gyöngy Ernő: *A terrorizmus elleni szervezetek távlati fejlesztése.* Belügyi Szemle, 1990/9. 53-57.

- Izsa Jenő: *Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához*. Hadtudomány, 2007/1. 15-29.
- Ormos Mária: *A háborúról és a terrorizmusról*. Hadtudomány, 2005/4. 35-43.
- Tálás Péter, Póti László, Takács Judit: *A terrorizmus elleni közdelem fogalmi és tartalmi keretei, különös tekintettel annak katonai dimenziójára*. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések, 2004/3. 1-6.
- Tálás Péter: *A hadtudomány és a terrorizmus viszonya*. Hadtudomány, 2009/3-4. 22-27.
- Tálás Péter: *A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében*. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Elemzések, 2011/7. 1-10-
- Tálás Péter: *A terrorizmus elleni küzdelem néhány dilemmájáról*. Hadtudomány, 2005/4. 194-202.
- Tóth Csaba Mihály: *Az együttműködés, mint az új kihívások hatására fokozódó követelmény a nemzetbiztonsági szférában*. Szakmai Szemle (Katonai Biztonsági Hivatal), 2011/3. 114-122.
- Tüttö Szabolcs: *A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere az új kihívások tükrében*. Hadtudomány, 2007/3. 24-36.
- Urbán Attila: *A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás*. In: Kuglics Gábor (szerk.): *Politikai elemzések*. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest, 2002/1. 35-50.

INTERNETES FORRÁSOK

- EU [2005] *The European Union Counter-Terrorism Strategy*. <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf> (2012. január 10.)
- NATO [1990] *Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23693.htm (2012. január 10.)
- NATO [1991] *The Alliance's New Strategic Concept* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (2012. január 10.)
- NATO [1995] *Study on NATO Enlargement* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm (2012. január 10.)
- NATO [1999] *The Alliance's Strategic Concept* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (2012. január 10.)
- NATO [2010] *Active Engagement, Modern Defence* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm (2012. január 10.)

AFGANISZTÁN ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KAPCSOLATAI 2001. SZEPTEMBER 11-ÉT MEGELŐZŐEN

Absztrakt

Az elmúlt tizenkét évben nemigen telt el úgy hét, hogy ne hallottunk volna az afganisztáni háborúról, amely már biztos, hogy az Egyesült Államok eddigi leghosszabb háborújaként vonul be a történelembe. A katonai beavatkozásnak köszönhetően Afganisztán és az Egyesült Államok sorsa szorosan összefonódott, azonban ennek az összefonódásnak a gyökerei mélyebre nyúlnak, és nem Operation Enduring Freedom jelentette a kezdetét. Afganisztán rendkívül sokszínű törzsi berendezkedésének köszönhetően az állam, és különösen annak kormánya az esetek többségében sebezhető maradt. A durrani dinasztia vége felé kialakult belső problémák, különösen a kommunisták és az iszlamisták egymásnak feszülése előre vetítette a belső háború képét, amely magával vonta a szovjet beavatkozást, és így a sikeres afgán-amerikai együttműködést is. Ám a hidegháború vége merőben új helyzetet teremtett, és Afganisztán az egymással vetélkedő és háborúzó hadurak mocsarába süllyedt. A Szovjetunió szétesésével az Egyesült Államok, érdekeltségét elvesztve, magára hagyta a régiót, amely így a fokozatosan erősödő, és egyre nagyobb fenyegetést jelentő nemzetközi terrorizmus és a szélsőséges iszlamisták melegágyává vált, akiket a korábbi szövetséges Pakisztán, valamint Szaúd-Arábia is támogatott. A Clinton kormány óvatosságára, valamint a Bush kormány tapogatózó lépései azonban nem voltak képesek megakadályozni azt, hogy az al Kaida egy merész lépéssel terrortámadást hajtson végre az Egyesült Államok ellen, és ez által nyisson egy egészen új, másfajta fejezetet a két ország kapcsolatainak történelmében.

Kulcsszavak: Afganisztán, Egyesült Államok, Szovjetunió, Afgán-amerikai kapcsolatok, Szovjet-afgán háború, Carter doktrína, Reagan doktrína, Interservice Intelligence (ISI), CIA
Északi Szövetség, Tálibok, Al Kaida, Ahmad Massoud Shah, Bill Clinton, George Bush, Oszama bin Laden

Abstract

In the past twelve years there hasn't been a week, which would have passed without news from the war in Afghanistan, which is certainly will be remembered as the longest war in the history of United States. Due to the military intervention the fate of the two countries intertwined tightly, but the roots of this kind of cooperation goes deeper and it is not the Operation Enduring Freedom that marks its beginning. Due to its multicolor tribal society the Afghan state and particularly its government has remained vulnerable. The inner problems at the end of the Durrani dynasty, especially the political struggle between the communists and the Islamists, foreshadowed the menacing internal war, which paved the way to the Soviet intervention as well as to the successful

Afghan-American cooperation against the common enemy. The end of the Cold War created a completely new situation and Afghanistan found itself in the quagmire of civil war waged by Mujahedeen warlords against each other. By the fall of the Soviet Union the United States left the region, which became a fertile ground for the rising international terrorism and the extremists, who were supported by Pakistan and Saud-Arabia. The watchful approach by the Clinton and later the Bush administration could not prevent the bold terror attack by the Al Qaeda against the United States on September 11, 2001 which opened a completely new chapter in the history of the relations between the two countries.

Keywords: *Afghanistan, United States, Soviet Union, Afghan-American relations, Soviet-Afghan war, the Carter doctrine, the Reagan doctrine, Interservice Intelligence (ISI), CIA, Northern Alliance, Taliban, Al Qaeda, Ahmad Massoud Shah, Bill Clinton, George Bush, Osama bin Laden*

Afganisztán szovjet megszállásakor egyik szuperhatalom sem sejtette, hogy ez a háború el fog vezetni a Szovjetunió bukásához, valamint azt, hogy az Egyesült Államok a megszálló csapatok ellen harcoló felkelő afgán és egyéb iszlamista önkéntesek támogatásával megteremti az alapjait egy későbbi, Al Kaida néven elhíresült terrorista szervezet létrejöttének. A hidegháború végével Afganisztán kikerült az amerikai külpolitika homlokteréből, és ez kölcsönösen megpecsételte mindkét ország sorsát. Kétségtelen, hogy Afganisztán bukott állammá válása, földrajzi elhelyezkedése, terepadottságai, társadalmi berendezkedése illetve szokásai révén, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a terroristák búvóhelyévé váljon, de a folyamatban nem kisebb szerepe volt az Egyesült Államoknak is, amely teljesen magára hagyta a térséget.

Afganisztán társadalmi tagozódása, és etnikumai

Társadalmi szempontból Afganisztánban a legmeghatározóbb tényező a törzsi hovatartozás, amely egyben az alapja azoknak a szokásoknak, melyek vallástól függetlenül alakultak ki az évszázadok folyamán. A legfontosabb etnikumok a pastuk, tádzsikok, hazarák, üzbégek, türkmének és az ajmákok, de értelemszerűen sok egyéb kisebb etnikum is létezik, mint a baluchok és a nurisztániak. Etnikai hovatartozás alapján Afganisztán lakosságát két részre lehet osztani: törzsi és nem törzsi. A törzsek általában egyoldalúan egy közös kizárólagos felmenőtől származtatják magukat, és ez a leszarmazás alapja is, amelyre a legjobb példa a pastuk. A nem törzsi etnikumnál nincsen közös leszarmazási vonal, ilyenek például a tádzsikok, akik a legnagyobb nem törzsi, vallását tekintve szunnita etnikum Afganisztánban, az azonosság alapja náluk a lakóhely.¹

¹ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 18. o.

Afganisztán lakosságának korábbi létszámára vonatkozóan nem állnak rendelkezésre megbízható adatok. A 70-80-as években átlagosan 16 millió főt állapított meg a kabuli kormányzat, de ez nem alapult pontos népszámlálási adatokon. Az etnikumok között a legnagyobb népességgel a *pastuk* rendelkeztek, illetve rendelkeznek a mai napig, akik Afganisztán lakosságának 40%-át teszik ki, és legnagyobb létszámban az észak-nyugati határ tartományban (Northwest Frontier Province – NWFP) koncentrálódnak. A *pastuk* egy nagy törzset alkotnak és négy nagy alcsoportra oszlanak (Durrani, Ghilzai, Gurghusht és Karlanri). Afganisztán második legnagyobb népcsoportját a Kabulban, Herátban, Mazarban, valamint az ország észak-keleti hegyvidékén élő és perzsául beszélő szunnita muszlim *tádzsikok* alkotják, akik Afganisztán lakosságának 30%-át adják. A *pastuk* és a *tádzsikok* mellett a *hazarák* (síita muszlimok), *üzbégek és a türkmének*, valamint az *ajmák* rendelkeznek számottevő népességgel, míg a maradék etnikai csoportok az afgán társadalom mindössze 3%-át teszik ki. A múltban az afgán uralkodók gyakran emeltek magas rangba a kisebb etnikumok sorai közül, mivel politikai bázis híján megbízhatóak voltak. Ilyenek a *nurisztánik és a pashaik*, akik közül sokan a hadsereg és a kormány magas rangú képviselői közé is bekerültek, illetve a *qizilbashok*, akik eredetileg síita török katonai csoportként segítették az afgán állam megalapítását a 18. században. A *qizilbash* etnikum manapság perzsa nyelvű városi lakosság, mely kulcsszerepet játszik a kereskedelemben és a kormányban. A *baluchok, arabok és az amirik* nomád állattartásból élő kisebb népcsoportok.²

Afganisztán lakosságának 80%-a él falvakban, akik vagy földművelésből, vagy állattartásból tartják fenn magukat. Az ország mai lakossága hozzávetőlegesen 30 millió³ főt számlál. A mezőgazdaság elmaradott, és inkább szükségletre termel, ami azt jelenti, hogy az afgánok annyi terményt termelnek, amennyire szükségük van ahhoz, hogy megéljenek. Értelemszerűen ez a hozzáállás nem kedvez a hagyományos tőkefelhalmozáson alapuló gazdasági rendszer kialakulásának.⁴

Afganisztánban fontos szerepe van a vallásnak, amely átszövi a mindennapokat. A 2004-es alkotmányban rögzítésre került, hogy Afganisztán iszlám köztársaság. A lakosság 85%-a szunnita muszlim, míg a maradék síita. Az afgánok a külföldiekre, főleg a nem muszlimokra gyanakvással tekintenek, de nincsenek jobb helyzetben a síiták sem, akik viszont a legtöbb esetben, különösképp az irániak, eretneknek számítanak. Afgán sajátosság, hogy saját

² Uo. 23-31. o.

³ CIA – The World Fact Book <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>

⁴ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 33-34. o.

kapcsolatukat a valláshoz felsőbbrendűnek érzik, ezért nem fogadják el az idegen tanokat.⁵

Afganisztán földrajzi területei

Afganisztánt területét elsősorban a hegyek, legfőképp a Hindu Kush dominálják és ennek megfelelően nagyfokú szintkülönbségek jellemzik. Az alacsonyabban fekvő vidékeken nyáron forróság van, míg a magasabb helyeken olyankor is kellemes a klíma. A hegyek az átjáróktól (pl. Shibar, Khawak, Khyber) eltekintve elszigetelik az országot, ugyanakkor azon kevés út mentén, ahol a kereskedelem a környező országokkal zajlik, igen fontos politikai, gazdasági és kulturális behatás figyelhető meg. A kereskedelem révén került Afganisztán kapcsolatba távolabbi országokkal az ókorban, valamint vetette meg a lábát annak idején az országban a buddhizmus, amelynek a 3.-6. században kifaragott buddha szobrok állítottak emléket, ameddig a tálibok le nem rombolták őket. Afganisztán folyói, mind a hegyekből erednek, és vízhozamukat az aktuális hőmérséklet határozza meg. Azonban ezek a folyók, általában évfordulós folyók, és az év bizonyos szakaszában a többségük ki is szárad. Sodrásuk és folyásirányuk nem teszi lehetővé, hogy külső országokkal jelentsenek hajózási, illetve ez által kereskedelmi útvonalat.⁶

Afganisztán nem mindig a mai határai között létezett, sokszor volt egyéb birodalmak része, vagy éppen részeiben független. Történelmi szempontból a Durand vonal⁷ a leginkább meghatározó, amely 1893-ban kettévágta a pastuk által lakott területeket, és ez által határvonalat hozott létre brit India és Afganisztán között. Ez az a határvonal, melyet Afganisztánban semmilyen politikai erő sem tekint legitimnek.⁸

Afganisztánban ma 4 fő területi blokk létezik, melyeket ősi központi városaikról lehet a legkönnyebben beazonosítani:

- **Nyugaton Herát**, amely a selyem út részeként az iráni síkot köti össze Kínával, de ugyanakkor mindig is fontos állomás volt az indiai kereskedelem felé is.
- **Délen Kandahar**, amely az indiai kereskedelmi útvonalon fekszik, gabona és gyümölcs terményei évszázadok óta biztosítanak számára kereskedelmi lehetőséget, ezen felül a gyapjú, illetve legutóbb a mák is.
- **Északon Balkh (Mazar-i-sharif)** egyike a világ legrégebb óta lakott

⁵ Uo. 40-42. o.

⁶ Uo. 43-46. o.

⁷ A Durand vonalat 1893-ban egyezményrel hozták létre Afganisztán és Brit-India befolyási övezeteinek elválasztására. Nevét Mortimer Durand, brit India külügyminisztere után kapta.

⁸ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 48. o.

településeinek. A Hindu Kush és az Amur-folyó között helyezkedik el, mezőgazdasági művelésre kifejezetten alkalmas területen. A földművelés mellett az állattenyésztés is fontos szereppel bír. Manapság helyét Mazar-i-sharif vette át, mint a térség központja. Terepadottságainak köszönhetően északot mindig nehéz volt politikailag és katonailag is ellenőrzés alatt tartani.

- **Keleten Kabul**, amely régiónak mindig is magas volt a népességi aránya, és az a terület etnikailag a leginkább sokszínűbb, mivel pont egy etnikai törésvonalon fekszik. Tádzsikok, pastuk, hazarakok, qizilbashok és nurisztániak egyaránt megtalálhatóak itt. Négymillió lakosával az ország legjelentősebb városi központja.
- **Peshawar és az NWFP** alkotja az ötödik tartományt, melyet Pakisztánhoz csatoltak. Peshawar volt Afganisztán téli fővárosa, ahová az afgán uralkodók a zord időjárás elől tették át ideiglenesen székhelyüket. A térség lakossága, amely alapvetően pastu, soha nem ismerte el a különállást, sem a Durand vonalat. Az afgánok szerint a britek távozása után a területnek vissza kellett volna kerülnie, ami alapvető feszültséget okoz Afganisztán és Pakisztán között.⁹

Ezek a régiók öntözőrendszerrel ellátott területeket dominálnak, melyek mezőgazdasági többletet termelnek, ez által biztosították a területek és a városok gazdasági erejét a történelem folyamán.

Afganisztán a 20. században

Afganisztán területére a történelme folyamán több hódító is szemet vetett. A legjelentősebb hatást az ország kultúrájára az 1200-as évektől megjelenő mongol hódítók, Timur és Babur, által behozott perzsa befolyás gyakorolta. Mindazonáltal Afganisztán egészen a térségben felbukkanó brit gyarmati birodalom, illetve az orosz terjeszkedés megindulásáig nem számított jelentős országnak.¹⁰ Az országot ekkoriban vezető durrani dinasztia meglehetősen elszigetelt állapotban igazgatta a területet, és leginkább abból próbáltak hasznot húzni, hogy mind a britek, mind pedig az oroszok egyfajta ütközőállamként tekintettek Afganisztánra, melyet mindkét nagyhatalom igyekezett az érdekszférája részévé tenni.

A 19. században a britek három kíméletlen háborút vívtak Afganisztánban annak érdekében, hogy ellensúlyozzák az oroszok növekvő befolyását. Ezek a háborúk leginkább arra voltak jók, hogy rádöbbsentsék a briteket arra, hogy jobb, ha békés eszközökkel állítják az afgánokat a saját oldalukra, mivel az ütköző

⁹ Uo. 49-54. old.

¹⁰ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009, 6. o.

állam szerepét így tudják a leghatékonyabban betölteni.¹¹ Ennek a politikának a következménye volt az, hogy brit támogatással a durrani pastu dinasztia vezetőjeként Abdur Rahman (1880-1901) egy erősen központosított a külvilágtól és a fejlődéstől elszigetelt afgán államot tudott létrehozni, amelyben minden eddiginél nagyobb súlyt kaptak a pastuk a többi etnikummal szemben. Rahman hatalmának fenntartására modernizált hadsereget hozott létre, és az átlagember szemében az iszlám hit védelmezőjeként tetszelgett. Saját hatalmának megőrzésének érdekében Rahman az ország határainak lezárásával igyekezett a kor eszméinek, valamint az azok terjedéséért felelős külföldiek Afganisztánban történő behatolását megakadályozni.¹²

Abdur Rahman halála után Habibullah kán (1901-1919) külföldről sok olyan családot hazahívott, akik révén az afgán uralkodói elit kapcsolatba került azokkal az eszmékkel, amelyek ekkortájt az iszlám világot formálták. Az eszmék követőinek egyik csoportja vallási alapon állt és vallási megújítást tűzte ki célul, míg a nacionalisták és a modernisták a vallás szerepének háttérbe szorításában látták az afgán fejlődés jövőképét.¹³ A Habibullah által kezdeményezett nyitást meglovagolva Amanullah kán (1919-1929) 1919-ben kísérletet tett arra, hogy modernizálja a súlyos elmaradottsággal küzdő országot. Az afgán uralkodók közül ő volt az első, aki világméretű útra indult, aminek egyfajta figyelemfelkeltés volt a célja. A kán világméretű útja még inkább rádöbbsentette országa elmaradottságára, ezért egyre türelmetlenebb modernizálásra törekedett, amely a vesztét okozta, mivel a gyorsan és erőszakosan bevezetett reformok alapvető társadalmi tradicionális szokásokat érintettek, amit többségi afgán társadalom nem fogadott el.¹⁴ Amanullah politikája elégedetlenséghez vezetett, amelynek következtében 1929-ban egy tádzsik rablóvezért Habibullah Kalakani megbuktatta a kánt.¹⁵

Habibullah Kalakani hatalma nem tartott sokáig, a pastuk lázadása nyomán a durrani dinasztia *musahib* oldalága került hatalomra, amely 1929-től 1978-ig öt évtizeden át uralkodott. A musahibok nem adták fel a reformtörekvéseket, de alapvetően hosszú távon képzelték azok bevezetését. Az egyéni adók csökkentésével, és a kereskedelemre kivetett adók bevezetésével sikerült némileg a korrupciót visszaszorítani, és a lakosság támogatását megnyerni. Ugyanakkor az óvatos reformoknak köszönhetően a klérust is

¹¹ Uo. 7. o.

¹² Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 158-163. o.

¹³ Uo. 175-177. o.

¹⁴ Uo. 189-190. o.

¹⁵ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 8. o.

háttérbe tudták szorítani, így engedve teret a modernista ideológiáknak és követőiknek, akik számára azonban a dinasztia túlságosan reakciós volt.¹⁶

A musahibok első uralkodója Muhammad Nadir sah visszatért ahhoz a hagyományos afgán külpolitikához, amely a szomszédos nagyhatalmakkal, így a Szovjetunióval, valamint a brit birodalommal jó kapcsolatokra törekedett, és elsősorban olyan országokban keresett erős támogatót, amelyek távolságuk miatt nem jelenthettek veszélyt. A 30-as években Németország, Japán és az Egyesült Államok volt erre a szerepre kijelölve. A japánok kötöttek az afgánokkal barátsági szerződést, de messze voltak ahhoz, hogy a kereskedelmüket növelni tudják. Az Egyesült Államok 1934-ben ismerte el a musahib kormányt, de csak következő évtizedben hozott létre Kabulba diplomáciai missziót, ennek ellenére egy amerikai cégnek az afgán kormány 1937-ben 75 évre szóló koncessziót adott olaj és ásványkincs kitermelésre, amitől a cég gyorsan visszalépett, mivel óriási összegeket kellett volna befektetnie.¹⁷

A II. világháború vége teljesen új nemzetközi helyzetet teremtett. A britek elhagyták Indiát, és az ország szomszédságában létrejött Pakisztán. A britek távozásával, új patronázs kellett a szovjetek ellensúlyozására, és ez az Egyesült Államok volt. Az Egyesült Államok részére azonban elsősorban Irán és Pakisztán volt a kiemelt partner a térségben, ezért 1956-ban visszautasították Afganisztán kérését hadserege modernizációjára vonatkozóan. Kabul ezt követően a szovjetekhez fordult, akik örömmel adtak 25 millió dollár értékben harckocsikat, egyéb fegyvereket és repülőgépeket.¹⁸

A szovjet befolyás ellensúlyozására az amerikaiak a segélyezés mellett döntöttek. Az Egyesült Államok 1946 óta Helmand völgy öntözési rendszerének fejlesztését támogatta, de szovjet fegyverek megjelenésével Washington növelte befektetéseit a térségben, és rengeteg infrastruktúrafejlesztési projektbe fogott bele. Az afgánok régi képességeiket használva, a szuperhatalmak egymás elleni kijátszásával csikartak ki minél több segítséget. Így történt, hogy az 1500 mérföldes aszfaltozott körútnak, amely összeköti Afganisztán összes régióját, az egyik felét az amerikaiak, a másik felét a szovjetek építették. Ekkor épült a Hindu Kusht keresztüljárva a Salang alagút is a szovjetek segítségével. Nyugati segéllyel fejlesztették az oktatást, amelynek köszönhetően 1979-re az alapfokú oktatásban több mint egy millió, a középfokú oktatásban 136 ezer gyerek vett részt, miközben 23 ezren tanultak a felsőoktatásban. Teljes egészében ebben az időszakban egy milliárd USD került az országba ilyen-olyan úton, amely

¹⁶ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 199. old.

¹⁷ Uo. 207. o.

¹⁸ Uo. 209. o.

lehetővé tette a fejlesztéseket, de egyben az országot is segély függővé tette.¹⁹

Muhammad Nadir sah 1933-ban történt meggyilkolását követően a trón fiára, az akkor 19 éves Muhammad Zahir sahra szállt, néhány évig azonban a rokonok kormányoztak, akik közül a legbecsvágyóbb Daoud kán 1953-ban lett miniszterelnök. 1963-ban Zahir sah végre magához ragadta a hatalmat és az ország lépéseket tett a modernitás és a demokratikus szabadság felé. 1964-ban az ország történelmének legszabadabb és legdemokratikusabb loya dzsirgáját (nagygyűlés) hívta össze a király, amely megalkotta az alkotmányt, és kétkamarás törvényhozó testületet, illetve független bírói hatalmat hozott létre. A pártok ugyan tiltva voltak, azonban az alkotmány teret engedett a politikai vitáknak.²⁰

1970 elején növekvő gazdasági és politikai instabilitásnak voltak egyre árulkodóbb jelei. Tetézte a bajt a széleskörű korrupció, és a törzsi elégedetlenség, amely aláásta a kormány támogatottságát. A lassú modernizáció eredményeként a középiskolákból, valamint a felsőoktatásból kilépő fiatalok egyre nagyobb elvárásokat támasztottak az állammal szemben. Ezek a generációk a monarchiát egyre inkább a fejlődés akadályának tekintették. A modern gazdaságok irányítása tanult embereket igényel, és Afganisztánban a tanult emberek száma egyre inkább gyarapodott, de a gyenge gazdaság nem tudta őket felszívni, ráadásul a kormány nem engedte be a külföldi működő tőkét az országba. A tanult emberek ugyanakkor kulturális szakadást is okoztak, mivel nem voltak hajlandóak visszatérni a falvaikba, ahol a földművelés és a pásztorkodás volt a domináns.²¹ A közvélemény Zahir sah ellen kezdett fordulni. Az elégedetlenséggel együtt a politikai radikalizmus is megjelent, amelynek két szélén az iszlamisták és a kommunisták álltak.²²

Az iszlamistáknak a kabuli egyetem sária jog szaka adta a hátterét, ahol a Muszlim Fiatal Szervezet létrejött és 1973-ban párttá alakult. Ez a párt kapta később a Dzsámiát i-Iszlámi (Iszlám Társaság) nevet, és tagjai között olyan személyek voltak, mint Burhanuddin Rabbani, Ghulam Rasuf Sayyaf vagy Gulbuddin Hekmatyar. Az egyiptomi Muszlim Testvériség tanításai alapján olyan államot szerettek volna, ami a sária jogrendszeren alapul, és amelyben a politika és a vallás szorosan összefonódik. Az iszlamisták multi etnikumi háttérrel rendelkeztek, és az állami oktatási rendszerből kerültek ki. Gyökereiket

¹⁹ Uo. 210. o.

²⁰ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 8-10. o.

²¹ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 212. o.

²² Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 10. o.

tekintve vidékiek voltak, és vajmi kevés ismerettel rendelkeztek a külvilággal kapcsolatban.²³

A kommunisták 1965-ben életre hívták az Afganisztán Népi Demokratikus Pártját (PDPA – People’s Democratic Party of Afghanistan) Nur Muhamad Taraki és Babrak Karmal vezetésével. A párt 1967-ben két részre bomlott. A nagyobbrészt pastu Khalq (tömegek) Taraki és Hafizullah Amin vezetésével a szovjetek által kiképzett hadsereg elégedetlen ghilzai pastujaiból toborzott tagokat, míg a többnyire perzsául beszélő Parcham (lobogó) Karmal vezetése alatt, a hatalmi központjait a bürokráciából, valamint az oktatási intézményekből nyerte. Mindkét csoportosulás marxista és pro-szovjet volt, de a Khalq frakció az azonnali erőszakos rezsiváltást, és a kommunista állam létrehozását pártolta, míg a Parcham frakció hajlandó lett volna a rezsip progresszív elemeivel együttműködni, és lassabb gazdasági átalakulásban gondolkozva mozdult volna el a szocializmus irányába.²⁴ A Parcham frakció tagjai multi etnikumi kabuliak voltak, és az elitből származtak, míg a Khalq tagjai pastuk voltak, akik a törzsi internátusokból, illetve a katonai akadémiáról jöttek, és nem rendelkeztek az elithez kapcsolatokkal.²⁵

Egyik politikai erő sem rendelkezett igazi tömegbázissal, nem voltak vidéki hálózataik, vagy politikai bázisaik. Mindkettő célja az államhatalom megszerzése és az ideológiájának implementálása volt. A kommunisták első effektív szerepvállalása Daud 1973. július 16-i hatalomszerzésében volt. Daud szövetkezett a baloldallal, illetve a túlnyomórészt baloldali befolyás alatt álló hadsereg elégedetlen tagjaival. A Parchamisták követték őt, mivel a dinasztia tagja volt, és mint ilyen az afgán hatalmi kultúrában megkerülhetetlen, ha sikerre akarták vinni a terveiket.²⁶ Daoud hatalomra jutására az Egyesült Államok reakciója kevert volt. Egyrészt Daoud korábban kemény kézzel kormányzott, és kiállt bizonyos demokratikus (pl. női egyenjogúság stb.) jogok bevezetése mellett, ugyanakkor régebben a Szovjetuniótól kért gazdasági és katonai segítséget, tehát várható volt, hogy Moszkva felé fog hajlani.²⁷ Daoud viszonya a PDPA-val azonban hamarosan megromlott a hatalom kizárólagos birtoklásáért folytatott harcban. A hatalmi harc következtében a kormányzat helyzete egyre inkább meggyengült, és Moszkva, amely 1955 óta nyújtott katonai segítséget, fokozottan figyelni kezdett, miután több hírszerzési jelentés is

²³ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 213. o.

²⁴ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America’s War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 13-14. o.

²⁵ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 213-214. o.

²⁶ Uo. 214

²⁷ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America’s War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 11. o.

Afganisztán megrendüléséről számolt be. 1978. április 27-én a hadsereg sikeres puccsot hajtott végre, és Daoudot meggyilkolták. A hatalmat április 30-án átadták a Nur Muhammad Taraki által vezetett Forradalmi Tanácsnak, amely az első rendeletével kikiáltotta az Afgán Demokratikus Köztársaságot. Moszkva egyből segélyt küldött annak érdekében, hogy megpróbálja a helyzetet stabilizálni, köztük páncélozott személyszállító járműveket, harctéri rádiókat, AK-47-es gépkarabélyokat és Makarov pisztolyokat.²⁸

Daoud bukásával véget ért a 230 éven át tartó dinasztikus durrani pastu uralom, és helyükre a ghilzai pastuk léptek. A hatalomátvétel erőszakhullámot indított el a különböző frakciók között, mivel a hatalomra került PDPA Khalq frakció igyekezett az összes politikai riválisát kiiktatni. Vidéken az iszlamisták lázadtak fel a kormány ellen, miközben széles körben folytak a letartóztatások, és tömeges kivégzések. 1978 októberében az addig nemzeti fekete, zöld és vörös színű zászlót, tiszta vörösre cserélték, melyen egy kötegnyi búza és egy sárga csillag volt. A zászló lecserélése mellett a Khalq több reformot is bevezetett, mint a földreform, vagy a nők egyenjogúságának a területén. Azonban ezeket a reformokat erőszakkal, a hadseregre támaszkodva vezették be, melyre válaszul a pastu törzsek vezetésével lázadások törtek ki szerte az országban. A kormány további elnyomással felelt, ugyanakkor a tömeges dezertálásoknak köszönhetően a hadsereg létszáma rohamos csökkenésnek indult.²⁹

1979 februárjában az amerikai nagykövet Adolph Dubsot iszlamisták rabolták el, és a nagykövet életét veszítette a kiszabadításáért indított akció közben. A következő hónapban Herátban lázadás tört ki, és az elfojtására odaküldött 17. afgán hadsereg teljes egészében fellázadt, majd átállt a lázadók oldalára. A felkelők vezetői vallási fanatikusok voltak, és a katonák az iszlám zászlaja alatt fordultak a kormány ellen. A lázadás megfékezésére Taraki szovjet segítséget kért, amire válaszul Koszigin akkori szovjet miniszterelnök fegyvereket, lőszert, valamint katonai tanácsadókat ígért. A helyzet azonban tovább rosszabbodott, Herátban a lázadók kifosztották a fegyverraktárakat, és elkezdték levadászni a kormánytisztviselőket, a szovjet tanácsadókat, valamint családtagjaikat, akiknek fejét karókra tűzték. Az afgán hadsereg egyre több egysége dezertált, és állt a lázadók mellé. Szeptemberben Tarakit Moszkvába hívták konzultálásra, visszatértekor Hafizullah Amin letartóztatta, majd kivégezték.³⁰

²⁸ Uo. 12-13. o.

²⁹ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 229-230. o.

³⁰ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 15-16. o.

Amin Amerikában tanult, és alapjába véve a Nyugathoz ugyan közeledett volna, de nem tervezte a szovjetekkel való szakítást. Moszkvába azonban olyan hírek érkeztek, miszerint Amin keresi a kapcsolatot Washingtonnal, ezért a Szovjetunió felsővezetése 1979. december 8-án döntött, hogy a KGB eltávolítja Amint, valamint előkészítik a szovjet csapatok bevetését az ország stabilizálására. Nikolai Orgakov vezérkari főnök protestált, mivel szerinte az afgán kérdést nem lehetett eldönteni katonai eszközökkel, valamint figyelmeztetett, hogy Afganisztán terepadottságainak köszönhetően elhúzódó gerilla hadviselés lehetőségeit rejti magában. Félő volt az amerikai beavatkozás is, ami borítékolható volt egy esetleges szovjet agresszió esetén. A végső döntés 1979. december 12-én született meg. A politikai vezetés Brezsnyevvel az élen rövid hadműveletre, mindössze néhány hetes beavatkozásra számított. A csapatok küldését támogatták Mihail Szuszlov és Boris Ponomarev a kommunista párt nemzetközi osztályának vezetői is, akik szerint a Szovjetuniónak választ kellett adnia az iszlám fundamentalizmusra.³¹

A szovjet invázió és a nemzetközi kontextus

1979. december 24-én elit szovjet csapatok értek földet Kabulban, valamint a bagrámi légibázison. A 357. és a 66. gépesített lövész hadosztály Türkmenisztán felől átlépte a határt és megkezdte dél felé történő előrenyomulását az országúton. A 360. és a 201. gépesített lövészhadosztályok az Amu-darja folyón átkelve Üzbegisztán felől törtek előre. Karácsony napján a szovjet csapatok elérték Kabult, és biztosították a kulcsfontosságú Szalang átkelőt. 1979. december 27-ére 50.000 szovjet katona volt Afganisztánban 5000 Spetsnaz elit katonával együtt. Megeszmisítették a telefonközpontot, elfoglalták a rádió, valamint a belügyminisztérium épületét. A KGB speciális alakulatai betörve az elnöki palotába meggyilkolták Amint, a hatalmat Babrak Karmal vette át.³²

A Carter adminisztráció már korábban fontolgatta az afgán felkelők megsegítését, amellyel kapcsolatban a döntés egybeesett a szovjet invázióval. A kormányzaton belül a legelterjedtebb felfogás az volt, hogy a Szovjetunió nem fog megállni az afgán határoknál, hanem alapvetően a térség erőviszonyainak megváltoztatására törekszik. Ennek a hibás elméletnek az enyhülési időszakban végrehajtott szovjet expanziós tevékenység (Angola, Etiópia, Kambodzsa, és Jemen) adta az alapjait. Irónikus módon mindkét szuperhatalom a másik vélt lépésének megelőzése érdekében hozta meg azokat a döntéseit, amelyek elvezettek az afganisztáni háborúig, és a háború elhúzódásáig.³³

³¹ Uo. 17-18. o.

³² Uo. 19-20. o.

³³ Uo. 20-22. o.

A Carter Doktrína és következményei

1979 elejétől kezdve az amerikai adminisztráció növekvő aggodalommal figyelte a közel-keleti eseményeket. Az iráni helyzet illetve a tapasztalható egyre nagyobb mértékű szovjet behatolás a térségbe, alapvető fenyegetést jelentett az Egyesült Államok globális érdekeire nézve. Ahogy a szovjet szándékok egyre nyilvánvalóbbá váltak úgy próbált az Egyesült Államok is egyre határozottabb válaszokat adni. Zbigniew Brzezinski, Carter elnök nemzetbiztonsági tanácsadója, keményebb álláspontot kialakítását javasolta, továbbá mobilizálni akarta az iszlám világot a szovjet hatalmi törekvésekkel szemben.³⁴

Afganisztán szovjet megszállása további lépések megtételére ösztökélte Washington, miszerint meg kellett erősíteni a kapcsolatokat a térség országaival, elsősorban Pakisztánnal, Egyiptommal és Szaúd-Arábiával. Carter 1980. január 23-án az Unió Állapotáról mondott beszédében világossá tette, hogy a szovjetek részéről bármilyen kísérletet arra vonatkozóan, hogy a Perzsa-öböl térséget irányítás alá vonják, az Egyesült Államok fegyverrel fog megakadályozni.³⁵ A Carter doktrína szakított a vietnami háború viharában keletkezett Nixon doktrínával, amely a direkt beavatkozás helyett a regionális szövetségesekre támaszkodott az Egyesült Államok érdekeinek védelmében.³⁶

Az afganisztáni szovjet invázió első áldozata a SALT II³⁷ volt, amelynek ratifikálását el kellett halasztani. Továbbá döntés született arról, hogy megszüntetik a Szovjetunióba irányuló gabona és technológiai exportot, viszont kibővítik a Kínának eladható technikai eszközök körét és szorosabb biztonsági kapcsolatot építenek ki a távol-keleti országgal. Ezenfelül korlátozták a szovjetek halászati jogát az amerikai vizeken, döntés született arról, hogy katonai eszközöket és gazdasági segítyt nyújtanak Pakisztánnak, valamint visszahívták az amerikai nagykövetet Moszkvából. Afganisztán szovjet megszállásának további következménye volt, hogy az Egyesült Államok vezetésével több nyugati állam mellett Japán és Kína is távol maradt az 1980-as nyári olimpiai játékoktól.³⁸

A Carter doktrína deklarálásakor az Egyesült Államok nem vehette fel a versenyt a Szovjetunióval ember és páncélos állomány tekintetében. Az 70-es

³⁴ Zbigniew Brzezinski: *Power and Principle - Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981*, Weindenfeld and Nicolson 1981. 428. o.

³⁵ Jimmy Carter: *State of Union Address* January 13, 1980 www.jimmycarterlibrary.org

³⁶ Richard Crockatt : *The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941-1991*, Routledge 1995. 288. o.

³⁷ Strategic Arms Limitation Talks

³⁸ Zbigniew Brzezinski: *Power and Principle - Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981*, Weindenfeld and Nicolson 1981. 4. old.

évek végére az amerikai nukleáris illetve hagyományos katonai doktrínák elavulttá váltak. A 60-as években még oly jól működő „Kölcsönösen Biztosított Megsemmisítés” (Mutually Assured Destruction – MAD) a gyakorlatban azt jelentette, hogy az Egyesült Államok nagyobb csapást tudott volna mérni a Szovjetunióra, mint az ő rá. Azonban az eltelt évtizedek alatt a Szovjetunió óriási masszív szárazföldi hadsereget épített ki, amely hagyományos és nukleáris eszközök terén jóval felülmúlta a Nyugat eszköztárát.³⁹ Az amerikai védelmi és támadói képességeket felül kellett vizsgálni és alkalmazkodva a korábbi évek tapasztalataihoz, valamint a korszak jelentette kihívásokhoz az 53-as Elnöki Direktíva élre hívta a Rapid Deployment Joint Task Force-t (Gyorstelepítésű Egyesített Csapásmérő Erő).⁴⁰

Az amerikai katonai doktrína újragondolásával párhuzamosan kezdődött meg az Egyesült Államok biztonsági törekvéseinek realizálása a Perzsa-öbölben 1978 végétől, mivel nyilvánvaló volt, hogy Washingtonnak bázisokat kell találnia a térségben, ahhoz, hogy befolyását ismét ki tudja terjeszteni. A biztonsági váz alapjai már léteztek, amikor a szovjetek megkezdték Afganisztán megszállását, és ennek következtében az Egyesült Államok szoros együttműködést épített ki Pakisztánnal valamint Szaúd-Arábiával az afgán ellenállás támogatására.⁴¹ A Perzsa-öböl térségének biztosítása a 62. elnöki direktívában kapott helyet,⁴² illetve a 63. elnöki direktíva rendelkezett arról, hogy az amerikai védelmi kapacitás mellett meg kell növelni a helyi védelmi kapacitást is, és minden területen a biztonságpolitikai kapcsolatok kiterjesztésére hívott fel különböző államok között.⁴³ Az elnöki direktívák lehetővé tették az afgán felkelők, valamint Pakisztán pénzügyi és katonai támogatásának kiterjesztését.

A két szuperhatalom egymásnak feszülésével párhuzamosan Afganisztánban Babrak Karmal minden megtett azért, hogy növelje támogatottságát, ám mivel a szovjeteknek köszönhette hatalomra jutását, nem járhatott sok sikerrel. A szovjetek bevonulása óriási csapás volt Afganisztán gazdaságára nézve, mivel a legtöbb településen munkaerőhiányt okozott, az egészségügyi szolgáltatás szétesése, pedig növelte a csecsemőhalandóságot, valamint a súlyosabb megbetegések kockázatát. A képzett munkaerő tömegesen hagyta el az országot. A szovjet inváziós tervek az ország főbb városainak, reptereinek és útvonalainak biztosítására lettek kidolgozva, és ennek függvényében határozták meg a bevetésre kerülő csapatok létszámát is. A

³⁹ Richard Crockatt : *The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941-1991*, Routledge 1995. 283. o.

⁴⁰ Zbigniew Brzezinski: *Power and Principle - Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981*, Weindenfeld and Nicolson 1981. 459. o.

⁴¹ Uo. 448-452. o.

⁴² Presidential Directive 62, January 15, 1981 www.jimmycarterlibrary.org

⁴³ Presidential Directive 63, January 15, 1981 www.jimmycarterlibrary.org

terveknek megfelelően a megszálló szovjet egységek a Hindu Kush körül futó fő autópályát, a stratégiai fontosságú városokat (Herát, Kandahar, Mazar-i-sharif, Kabul), valamint a reptereket (Bagram, Dzsálálábád, Kandahar, Herát) biztosították. A vidéket a „megtisztít-megtart” stratégiával akarták semlegesíteni, ugyanakkor nem jártak sikerrel az afgán-pakisztáni, valamint afgán-iráni határok lezárására tett erőfeszítéseik. Nem kívántak nagyobb területeket megszállni, amely alapvetően a statikus, védelmi magatartásra utalt. Egy, a politbürónak szóló 1981-es jelentés alapján az ország falvainak kevesebb, mint 15%-a volt az afgán kormány irányítása alatt, aminek legfőbb oka a kormány nem megfelelő tartományi működése volt. A vidéket az afgán felkelők uralták, és ha a szovjet-afgán csapatok egy területet megtisztítottak, a bázisra történő visszatérésük után a terület ismét a felkelők ellenőrzése alá került.⁴⁴

A szovjet csapatok létszáma 85 ezer fő volt, amit szinten is tartottak, viszont növelték az országban állomásozó helikopterek és vadászbombázók számát. A felkelés terjedésével a helikopterek száma 60-ról 300-ra nőtt. 1981-ben a szovjetek két offenzívát indítottak a Panzsír völgyben, az ott tevékenykedő, és a háború legkiemelkedőbb mudzsahed vezetője, Ahmed Shah Massoud kifüstölésére, azonban a tádzsik gerilla vezér minden ellene indított inváziót sikerrel vert vissza. Ebben az időben vált a szovjet megszállás szimbólumává a MI-24-es támadó helikopter, amelynek légicsapásai ellen a felkelők eleinte tehetetlenek voltak. 1984-ben a szovjetek kiterjesztették a légi hadműveleteket, mely a helikopter támadások mellett már nagy magasságon végre hajtott szőnyegbombázást is magba foglalta, amelynek hatására a szovjetek által nem ellenőrzött területek gyakorlatilag elnéptelenedtek. A háború következményeként 1984-re 3,5 millió afgán menekült Pakisztánba, és több mint 1 millió Iránban, ugyanakkor Kabul lakossága 750 ezerről 2 millióra nőtt. Válaszul a szovjetek légicsapásaira a felkelők fokozták támadásaikat a repterek, katonai bázisok, vagy más katonai célpontok ellen, és folyamatosan támadták az utánpótlást szállító szovjet konvojokat.⁴⁵

A szovjet csapatok tapasztalatai előre vetítették azokat a problémákat, melyekkel az amerikai csapatok is szembesültek a tálibok bukása után, ugyanakkor érdekes párhuzamot lehet vonni az Egyesült Államok vietnami tapasztalataival is. Ugyan a Dél-Vietnamban bevetett amerikai csapatok létszáma jóval meghaladta az Afganisztánban harcoló szovjet katonák létszámát, az amerikaiak által a háború elején erőltetett taktika a „kutasd fel és pusztítsd el” hadműveletek, szintén nem bizonyultak alkalmasnak arra, hogy nagyobb, a vietnami gerilláktól ideiglenesen megtisztított vidéki területeket vonjanak huzamosabb ideig ellenőrzés alá. Akárcsak Dél-Vietnam esetében a megszálló

⁴⁴ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America’s War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 25-28. o.

⁴⁵ Uo. 28-29. o.

hadsereg Afganisztánban is csak a nagyobb városokat, illetve a főbb utvonalat tudta ellenőrzés alatt tartani. Mindkét szuperhatalom olyan hibás taktikát folytatott, amely nem volt alkalmas arra, hogy a lakosságot megvédjék, illetve leválasszák a gerillákról. Bár a szovjetek okulva az amerikaiak hibájából, rögtön a háború elején igyekeztek létrehozni egy harcképes a kormányhoz hű afgán hadsereget, az általuk támogatott kormány legitimitásának hiánya értelemszerűen nem növelte a hadsereg morálját, amely így alkalmatlannak bizonyult az önálló működésre, és nem volt képes az eredeti elképzelések szerint idővel kiváltani a szovjet hadsereget. A szovjetek által támogatott kormány, pontosan az idegen csapatok jelenléte miatt nem tudott építeni a nacionalizmusra sem, amely egyfajta összetartó erő lehetett volna az afgán gerillákkal szemben.

ISI – CIA együttműködés

Az afgán szovjet ellenes dzsihád támogatásában az Egyesült Államok kezdetektől fogva Pakisztán hírszerző ügynökségére az Inter-Service Intelligence (ISI) tevékenységére számított. Az ISI-t William Cawthorne brit tábornok alapította Pakisztán függetlenné válását követően 1948-ban, levonva az első indai-pakisztán háború konzekvenciáját, amikor Pakisztán még nem rendelkezett hírszerző szervezettel. Afganisztán szovjet megszállását megelőző időkben az ISI relatíve kicsi szervezett volt, ám az invázió az ISI-t egy meglehetősen erős és jól szervezett hírszerző szervezetté transzformálta. Az ISI szerepe elsősorban a CIA-től kapott pénzen történő fegyverek vásárlása, valamint az afgán mudzsahed harcosok kiképzése volt. Az afgán lázadóknak juttatott minden segély és fegyver az ISI-n keresztül ment, ami értelemszerűen komoly befolyást biztosított Pakisztán számára az afgán felkelés vezetői között. Az ISI tevékenységének másik fő támogatója Szaúd-Arábia volt.⁴⁶

1984-ben az ISI nyomására jöttek létre a „peshawari hetek”, amely az összes afgán lázadó frakciót magában tömörítette. Az amerikaiak, és a szovjetek is tisztában voltak azzal, hogy az afgán vezetők részére milyen fontos volt az iszlám fundamentalizmus jelentette motiváció. A hét fő pártból négy iszlamista volt: Gulbuddin Hekmatyar Hezb-i-Islami; Burhanuddin Rabbani Islamic Society of Afghanistan; Abdul Rasul Syyaf’s Islamic Union for the Freedom of Afghanistan; és Yunus Khali Hezb-i-Islamitól elszakadó szárnya. A mérsékelt pártok magukban foglalták Mawlawi Muhammad Nabi Muhammadi Movement of the Islamic Revolution; Pir Sayyid Ahmad Gailani National Islamic Front of Afghanistan; és Sibghatullah Mujadiddi Afghanistan National Liberation Front pártokat.⁴⁷ Az ISI a fegyver- és pénzosztó szerepben nem csak komoly befolyásra tett szert, de azt is meghatározta, hogy az afgán ellenállás melyik

⁴⁶ Steve Coll: *Ghost Wars*, Penguin Books 2004. 66-67. o.

⁴⁷ Kenneth Kazman: *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, CRS Report for Congress February 8, 2013. 3. o. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>

vezetője és frakciója legyen a legerősebb.⁴⁸ A legradikálisabb Gulbuddin Hekmatyar, valamint az általa vezetett Hezb-i-Islami volt, és Pakisztán is őket favorizálta leginkább, de ettől függetlenül az ISI visszaszorította a belső harcokat és 1983 illetve 1987 között Pakisztánban hozzávetőlegesen 80 ezer mudzsahed harcost képeztek ki az ellenállás számára.⁴⁹

Az évek múlásával a CIA számára világossá vált, hogy a szovjeteknek se pénze, sem pedig képessége nem volt arra, hogy az afgán vidéket ellenőrzés alatt tartsák vagy adott esetben a háborút kiterjesszék a környező országokra. 1981-től kezdve a CIA évi 30 millió USD-vel támogatta a felkelőket, amely összeg 1984-re évi 200-300 millió USD-re nőtt és a szaúdi királyi családdal történt megegyezésnek köszönhetően Rijád is megadta ugyanezt az összeget. A támogatás mértéke azonban még így is elmaradt a Szovjetunió évi 1 milliárd USD támogatásától, melyet a kabuli kommunistáknak nyújtott, és amely összeg a háború egyéb költségeivel együtt súlyos terheket rótt a szovjet gazdaságra.⁵⁰

A CIA által a felkelők részére szolgáltatott legütőképesebb eszköz a Stinger rakéta volt, amit eleinte nem akartak átadni, mert félték, hogy közvetlen konfrontációt eredményezhet a szovjetekkel, valamint tartottak attól, hogy lemásolják a technológiát is. A változás 1986-ban következett be, mikor látva a Mi-24-es helikopterek pusztítását, februárban döntöttek 400 db Stinger leszállításáról. 1986 szeptemberében egy mudzsahed csapat használta először a Stingereket, melyekkel 3 darab Mi-24-est lőttek le. A következő 10 hónapban 187 Stingert használtak fel, és 75%-a ért el találatot.⁵¹

A szovjetek kivonulása

A külföldi segítségnek köszönhetően a háború az afgán ellenállók részéről jól haladt, akiknek sikeres gerilla taktikájuk megakadályozta azt, hogy a szovjetek ellenőrzés alá tudják vonni az országot. A szovjet katonai hirszerzés is megerősítette, hogy elvesztették az afgán emberekért vívott háborút, és a politikai felsővezetés is afelé hajlott, hogy a csapatokat ki kell hamarosan vonni, amit a szovjet főtitkár Mihail Gorbacsov 1985. október 17-én be is jelentett. A szovjet befolyás egyszerre rendült meg világszerte, a Reagan kormányzat mindezeket a sikereket a Reagan-doktrínaként ismert politika megvalósításával érte el, azaz az Egyesült Államok az ellenségem ellensége támogatása stratégiájának keretén belül segítette a kommunistaellenes felkelőket

⁴⁸ Steve Coll: *Ghost Wars*, Penguin Books 2004. 67. o.

⁴⁹ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 31-33. o.

⁵⁰ Steve Coll: *Ghost Wars*, Penguin Books 2004. 65-66. o.

⁵¹ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 38-39. o.

világszerte.⁵² A szovjet afganisztáni politika változását jelentette, hogy Babrak Karmal helyébe a ghilzai pastu Muhammad Najibullah került, aki korábban az afgán titkosrendőrség brutális vezetője volt, és aki kevés sikerrel nemzeti megbékélési programot hirdetett, hogy megpróbálja az afgán lakosság támogatását megszerezni.⁵³

A szuperhatalmak között Afganisztán kérdésében végül 1988. április 14-én Genfben született megállapodás, miszerint a Szovjetunió kivonja csapatait, és beszünteti az afgán rezsim támogatását, amivel párhuzamosan az Egyesült Államok, illetve Pakisztán is beszünteti a mudzsahedek támogatását. A be nem avatkozásra az Egyesült Államok vállalt garanciát. A Szovjetunió 1988. május 15-én megkezdte csapatai kivonását,⁵⁴ majd 1989. február 15-én az utolsó szovjet katona is átlépte az Amu-darja folyót, és ezzel Afganisztán szovjet megszállása véget ért.

A mudzsahed polgárháború

Az amerikaiak fenntartották a mudzsahedek támogatását addig, ameddig a Najibullah rezsimet a szovjetek támogatták. A CIA és egyéb kormányzati szervek is a kabuli kormányzat gyors bukását jósolták, azonban a szovjetek kivonulásával a rivális mudzsahed frakciók hamar egymásnak estek, és mindegyik saját hadsereg felállítására, illetve államapparátus kiépítésére törekedett. Ennek a következménye az lett, hogy Najibullah még három évig meg tudta tartani a hatalmát, ugyanakkor az afgán állam nem volt képes a fennhatóságát kiterjeszteni és fenntartani, annak ellenére, hogy a szovjetek a kivonulást követő hat hónapban 4000 repülőgépnyi hadianyagot juttattak el a kormányzat részére.⁵⁵ Az afgán átmeneti kormány létrejötte körüli vitás kérdések, konkrétan az, hogy mudzsahed vezetők milyen hatalmi poiciókat töltsenek be, a kohézió megteremtése helyett, felerősítette a politikai küzdelmet a nem kommunista afgánok között, aminek negatív hatása volt a mudzsahedek, illetve a rezsim közötti küzdelemre is.⁵⁶

1992 januárjában Abdul Rashid Dostum a dezintegrálódó afgán kormány ellen fordult, és Ahmed Shah Massoud segítségével elfoglalta Mazar-e-Sharif városát. Massoud, Dostum és Hekmatayar Kabul közelébe értek, miközben a

⁵² Henry Kissinger: *Diplomácia*, PANEM-GRAFO 1998. 775. o.

⁵³ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 35-36. o.

⁵⁴ Don Oberdorfer: *The Turn - From the Cold War to New Era, The United States and the Soviet Union 1983-1990*, Poseidon Press 1991. 282. o.

⁵⁵ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 41-43. o.

⁵⁶ Zalmay Khalilzad: *Prospects for the Afghan Interim Government*, RAND 1991. iv.o.
<http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R3949.pdf>

Szovjetunió és az Egyesült Államok elvágta a segélyeket. Nadjibullah 1992 áprilisában lemondott, majd Sibgatullah Mujadiddi az Afganisztáni Nemzeti Felszabadítási Front vezetője megállapodott a mudzsahedekkel, hogy átveszi a hatalmat, majd két hónap után átadta azt Burhanuddin Rabbaninak.⁵⁷

Rabbani tádzsik származású iszlám jogban képzett teológus volt, származása miatt azonban a pastu vezetők nem támogatták. A kormány posztjai körül vita robbant ki, ráadásul Rabbani elnökségével Kabul északi, tehát tádzsik irányítás alá került. Hekmatyar ezt nem fogadta el, ezért ágyúzni kezdte a várost. Afganisztán egymással torzsalkodó frakciói között kiújultak a harcok, amelyben mindegyik felet más-más külföldi állam támogatott. Rabbani kormányát, Dostumot és Massoudot Irán, Oroszország és India látta el fegyverrel, illetve pénzzel. Irán nem akarta, hogy a radikálisan szunnita iszlámhívő Hekmatyar kerüljön hatalomra, Indiát elsősorban Pakisztán ellensúlyozása motiválta, míg az oroszok tartottak az iszlám fundamentalizmus terjedésétől. Pakisztán és Szaúd-Arábia azzal szemben Hekmatyart és az ő szövetségeseit támogatta, Pakisztán azért, hogy kiterjeszthesse befolyását, Szaúd-Arábia pedig azért, hogy ellensúlyozza Iránt, és a síita törekvéseket.⁵⁸

A hidegháború végével az Egyesült Államok fokozatosan elvesztette érdekeltségét Afganisztánban. A hivatalos amerikai álláspont az ENSZ mediációs erőfeszítéseinek támogatása volt. 1992. január 1-től az Egyesült Államok, Oroszországgal egyetértésben megszüntette a fegyverszállítmányokat, akárcsak a CIA felhatalmazását, hogy tevékenykedjen Afganisztánban. Voltak persze, akik szót emeltek ez ellen, mint Peter Tomsen az Egyesült Államok speciális afganisztáni nagykövete, aki szerint az Egyesült Államok jelenlétét fent kellett volna tartani, hogy egy lehetséges mérsékelt hatalom kerüljön kormányra, és nem kellett volna eldobni mindazt, amit 10 év kemény munkájával felépítettek. Tomsen erőfeszítéseire, az amerikai nagykövetséget, melyet hivatalosan 1989 januárjában zártak be, nem nyitották meg újra 2001 decemberéig.⁵⁹

Az Egyesült Államok Pakisztánnal szemben is csökkenő érdeklődést mutatott, amin tovább rontott, hogy Iszlámábád nukleáris fegyver fejlesztési programja életre hívta a Pressler kiegészítést, miszerint az országnak csak akkor adható el a jövőben amerikai katonai technológia, ha az elnök minden évben megerősíti, hogy Pakisztán nem birtokol nukleáris fegyvert. 1990-ben Bush elnök nem tudta ezt megerősíteni, ezért a kiegészítés életbe lépett, aminek

⁵⁷ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 44. o.

⁵⁸ Uo. 45-48. o.

⁵⁹ Uo. 48. o.

következtében felfüggesztették a szállításokat, és ezzel párhuzamosan az Egyesült Államok befolyása is rohamosan csökkeni kezdett a régióban.⁶⁰

Afganisztánban a harcok 1993-ban és 1994-ben is tovább folytatódtak. A szovjetek elleni háborúban megkímélt Kabult a következő három évben rommá lőtték a harcokban. A lakosság egy része elmenekült, a harcok pedig holtpontra jutottak. Ennek megtörésére Hekmatayar szövetkezett az üzbég Dostummal, aki elárulta korábbi szövetségeseit, de ez szövetség sem tudta Rabbani kormányát megdönteni.⁶¹

Az anarchiába süllyedt ország megfelelő hely volt a különböző terrorista szervezetek számára, és lehetővé tette, hogy néhány fiatal vallási fanatikus megragadja a kínálkozó alkalmat a hatalom megszerzésére.

A tálibok felemelkedése

1994 végén a háború pusztításából egy új mozgalom, a tálib⁶² mozgalom emelkedett ki, melynek gyökerei a deobandizmusba nyúlnak vissza. A deobandizmus 1867-ben az indiai Deobandból indult a Dar il-Ulum madraszából. A deobandizmus a szalafista egalitárius modellt követte, amely a Mohamed proféta idejének életét próbálta visszaállítani. A hitvallás egyik sajátossága, hogy a muszlimok lojalitása elsősorban a valláshoz van kötve és másodsorban valamely államhoz. A szovjet invázió előtt deobandizmust hirdető madraszák épültek végig az afgán-pakisztáni határ mentén, melyeknek kulcs szerepük volt a háború elől Pakisztánba menekülő fiatal afgánok képzésében. A tálibok mélységesen ki voltak ábrándulva a mudzsahedek által végzett pusztításból, és magukat Afganisztán megtisztítóinak tekintették. Elsődleges céljuk a béke helyreállítása, a sária törvénykezés megerősítése és Afganisztán integritásának, illetve iszlám karakternek megőrzése volt. 1994 novemberében elfoglalták Kandahárt, ahol Omár molla megszerezve Mohamed proféta állítólagos köntösét magát a Hűgések Parancsnokává nyilvánította. Az új titulussal a tálibok szellemi vezetője elegendő befolyást szerzett annak érdekében, hogy dzsihadot hirdessen Burhanuddin Rabbani kormánya ellen.⁶³

A tálibok előrenyomulása 1994 végén kezdődött, 1995 januárjában elfoglalták Ghaznit, majd Paktiát és Paktia pastu tartományait, februárra 30 tartományból 9-et elfoglaltak. A tálibok előrenyomulása elvágta Hekmatyart a

⁶⁰ Uo. 49. o.

⁶¹ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 250-251. o.

⁶² A tálib kifejezés iszlám diákot jelent

⁶³ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 52-58. o.

dzsálalábádi utánpótlástól, aminek következtében a hadúr menekülni kényszerült jelentős felszerelést hagyva a térségben. Mivel Pakisztán a Szovjetunió összeomlását követően Közép-Ázsia felé szeretett volna kereskedelmi kapcsolatokat kiépíteni, folyamatosan pénzzel és fegyverrel támogatta a tálibokat, hogy befolyását kiterjessze. Az ISI felderítési információkkal látta el a tálibokat, valamint kiképzési, és esetenként harci támogatást is nyújtott, amihez leginkább a pastu többségű félkatonai *Frontier Corps*-ot használták. Annak ellenére, hogy az amerikai hírszerzés tisztában volt a fokozódó pakisztáni szerepvállalással, Benazír Bhutto kormánya folyamatosan tagadta, hogy részt vett volna a konfliktusban.⁶⁴ A tálibok Kabul kapujában támogatást kaptak a síita Hizb-i-Wahdattól a főváros márciusi megtámadásához. Massoud tapasztalata azonban győzedelmeskedett felettük. A tálibok úgy jutottak el Kabulig, hogy nem kellett nagyobb csatát vállalniuk, mivel általában az ellenfeleket meggyőzték vagy lefizették, hogy csatlakozzanak hozzájuk. Massoud tüzérsége azonban megállította a tálib előrenyomulást komoly veszteségeket okozva nekik.⁶⁵

A tálibok vereségét az egymással csatázó hadurak nem tudták kihasználni, ezért soraik rendezése után a tálibok 1995 augusztusában áttörték a heráti védelmet, majd szeptemberben a kezükre került város. Herát elfoglalásával Délnyugat és Nyugat-Afganisztán tálib kézbe került, így ismét Kabul felé vonultak. 1996 szeptemberében elfoglalták Hekmatayar utolsó megmaradt fegyverraktárát, majd Dzsálalabadot is megszerezték, szintén óriási fegyverkészlettel. A tálibok ezt követően kelet felől támadták Kabult, átkarolva Massoud erőit, aki a fővárosból a Panzsír-Hegyekben lévő bázisára vonult vissza súlyos veszteségeket okozva a táliboknak, és Kabultól északra a Shomali síkságon épített ki ellenük védelmi vonalat. Dostum csatlakozott Massoudhoz, amely a tálib ellenes Északi-Szövetség megalakulását jelentette.⁶⁶

Herátból kiindulva a tálibok 1997 májusában támadást indítottak észak ellen. Elfoglalták Mazart, azonban a síita hazarkok az üzbégek segítségével visszaverték őket. Tálibok százait ölték meg és közel háromezren estek fogságba, akik közül csak kevesen éltek túl az északiak haragját. A tálibok ettől kezdve egyre nehezebben tudtak toborozni Afganisztánon belül, és egyre jobban támaszkodtak a Pakisztánban képzett tálibokra, valamint a nemzetközi dzsihadistákra (csecsenek, arabok, üzbégek), akikre viszont idegenként tekintettek az afgánok. A helyi pastu lakosság segítségével a tálibok 1998 augusztusában visszafoglalták Mazart, melyet követően hazarakok ezreit mészárolták le, majd a következő hónapban elfoglalták Bamiyan-t, és észak-

⁶⁴ Ahmed Rashid: *Taliban*, Yale University Press 2010. 184-185. o.

⁶⁵ Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010. 258-259. o.

⁶⁶ Uo. 259-260. o.

kelet kivételével, ahol Massoud a következő 3 évben egyedül állt velük szemben, az egész ország a kezükbe került.⁶⁷

A hathatós pakisztáni támogatásnak köszönhetően a tálibok 1998-ban ideiglenes nehézségek ellenére megszerezték északi városokat is, mint Kunduzt és Taloqant. Az elfoglalt területeken eleinte üdvözölték a tálibokat, mivel olyan erőnek tűntek, akik képesek békét és stabilitást hozni a háborútól szenvedő Afganisztánba. Felállították a brutális vallási rendőrséget az Erény Elősegítésének és az Erkölcstelenség Elnyomásának Minisztériumát. A nőket súlyos megkülönböztetések érték, iskolába nem járhattak, ha az utcára kimentek mindenüket takarni kellett. A talibánizmus, melyet a muszlimok többsége visszautasított, egyre több helyen ütötte fel a fejét az Afganisztán körüli régiókban is. A férfiak számára előírták a szakáll növesztését, és megtiltották a nyugati ruházatot. Tiltották a zenehallgatást, bezárták a mozikat, és brutális büntetéseket vezettek be: lopásért kézlevágást, gyilkosságért nyilvános kivégzést, míg házasságtörésért halálra kövezést. Ennek ellenére nem volt lázadás, mert az emberek elfogadták a kemény szabályokat a békéért és a nyugalomért cserébe.⁶⁸

A Clinton kormányzat eleinte megpróbált a Tálibokkal kapcsolatot létesíteni, de nem tudták elérni a tálib politika mérséklését, ami miatt a kapcsolatok rosszra fordultak. Az Egyesült Államok nem ismerte el a tálibokat, mint Afganisztán legitim kormányát, ahogy más frakciót sem. Ezzel párhuzamosan az ENSZ-ben továbbra is a Rabbani kormány képviselői foglaltak helyet, nem pedig a táliboké. 1997 augusztusában az amerikai külügyminisztérium elrendelte a washingtoni afgán nagykövetség bezárását. Az ENSZ BT. az 1193-as (1998. augusztus 28) és 1214-es (1998. december 8) határozataiban sürgette a tálibokat, hogy szüntessék meg a nők diszkriminációját. A nők elnyomása miatt 1999 májusában az amerikai szenátus elfogadta a 68. Szenátusi Határozatot, amely arra hívta fel az elnököt, hogy ne ismerje el az afgán kormányt.⁶⁹

A tálibok gyors sikerei félelmet keltettek a régió egyes országaiban, akik attól tartottak, hogy a tálib radikalizmus áterjedhet Afganisztán határain túlra is. Ezek az országok éppen ezért a tálibokkal szemben az Ahmed Massoud Shah vezetésével létrejött Északi Szövetséget kezdték el támogatni fegyverekkel, illetve pénzzel. Az Északi Szövetségnek Massoud tádzsikjai mellett Dostum tábornok üzbégjei, a hazara sííták, illetve a Abd-i-Rab Rasuk Sanyaf vezette

⁶⁷ Uo. 260. o.

⁶⁸ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 58-61. o.

⁶⁹ Kenneth Kazman: *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, CRS Report for Congress February 8, 2013. 6. o. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>

pastu iszlamisták voltak a tagjai. A szövetség támogatói az oroszok, irániak, indiaiak és a törökök mellett a térség poszt-szovjet államai voltak. A támogatás ellenére a tálibok katonai sikerei 1998 nyarán az Északi Szövetség által ellenőrzött területek nagyságát Afganisztán területének mintegy 10%-ra zsugorította.⁷⁰

A tálibok kulturális műkincsek ezreit semmisítették meg, köztük a bamiyani buddha szobrokat, emellett síita hazarák ezreit mészárolták le. Kabulban a nőket eltiltották a tanulástól és a munkától, miközben engedélyezték a mák termesztést, és az ópium kereskedelmet. A nyugati államok tiltakoztak, Omár molla csak 2000 júliusában tiltotta meg a máktermesztést, de addigra Afganisztán a világ legnagyobb máktermesztőjévé vált.⁷¹

Al Kaida

Az Afganisztán elleni szovjet invázió egyesítette a muszlimokat, akiknek szent kötelessége volt a defenzív dzsihádban részt venni. A legtöbb arab muszlim a Maktab ul-Khadamat-on (Services Office) keresztül érkezett Afganisztánba, amely a palesztin származású Abdullah Azzam irányítása alatt állt, aki sikerrel vett rá muszlimokat arra, hogy csatlakozzanak a szovjetek elleni dzsihádroz. Az 1980-as évek vége felé külföldi harcosok egy csoportja gyülekezett egy Khowst melletti táborban, amelyet Al-Masadának, vagyis az Oroszlán fészke-nek neveztek el. A csoport vezetője Oszama bin Laden volt. 1987-ben az oroszok kifüstölték az oroszlan fészket és bin Ladennek menekülnie kellett olyan személyekkel együtt, akik közt ott volt Hassan Abdel Rab al-Saray, szaúdi, aki 1995 novemberében Rijádban támadást intézett az amerikai kiképző központ ellen, vagy Abu Zubayr Madani, akit később Boszniában öltek meg 1992-ben, illetve Ibn al-Khattab aki később Csecsenföldön tűnt fel.

Az Al Kaida 1988 augusztusában jött létre bin Laden peshawari házában, azzal a céllal, hogy Allah akaratát fegyverrel jutassa érvényre szerte az arab világban. Bin Laden 1990-ben felajánlotta a segítséget a szaúdi védelmi miniszternek Szaddám Husszein és hadserege ellen, de azok inkább az Egyesült Államokhoz fordultak. Az amerikai csapatok megjelenése szaúdi földön sokkhatásként érte bin Ladent.⁷²

Az afganisztáni háború befejeződését követően az arab szélsőségesek kirajzottak a világba, de a legtöbb arab állam határellenőrzést léptetett velük

⁷⁰ Ahmed Rashid: *Taliban*, Yale University Press 2010. 5. o.

⁷¹ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 62-63. o.

⁷² Uo. 69-74. o.

szemben életbe, ezért Szudánban és Afganisztánban találtak menedékre. Afganisztánban a tálibok hatalomra jutásával Kabul és Kunduz környékén telepedtek meg. 1998-ban bin Laden meghirdette a Világ Iszlám Frontjának dzsihadját a nyugati keresztések ellen.⁷³

Még a nyugati keresztések elleni dzsihad meghirdetését megelőzően, 1996 augusztusában bin Laden dzsihadot hirdetett az Egyesült Államok ellen, majd 1998 februárjában fatwát közöltek, amelyben amerikaiak gyilkolására hívtak fel. A fatwa három fő bűnt rótt fel az Egyesült Államoknak: az amerikai csapatok jelenlétét az Arab-félszigeten, az Egyesült Államok szándékát, hogy a szankciókon keresztül muszlimokat gyilkoljon Irakban, valamint az Egyesült Államok azon célját, hogy az arab államokkal szemben megerősítse Izraelt.⁷⁴

1998 áprilisában az Egyesült Államok ENSZ nagykövete Bill Richardson Afganisztánba látogatott, de a tálibok visszautasították bin Laden kiadatására vonatkozó amerikai követeléseket. Válaszul az al-Kaida tanzániai és kenyai amerikai nagykövetségek elleni 1998 augusztusi merényleteire, a Clinton adminisztráció amerikai és ENSZ szankciók képében diplomáciai nyomást gyakorolt a tálibokra, továbbra is kérve az al Kaida vezér kiadását. 1998. augusztus 20-án az amerikai hadsereg cirkáló rakétákkal támadta a terrrorszervezet Kelet-afganisztáni bázisait, azonban bin Ladent nem érte sérülés.⁷⁵ 1998. szeptember 19-én a szaúdi hírszerzés feje Turki al-Faisal herceg megpróbálta elérni Omár mollánál bin Laden kiadatását, de nem járt sikerrel, aminek következtében Szaúd-Arábia az összes támogatást megvonta a táliboktól. 1999 júliusában Clinton elnök kiadta a 13129-es végrehajtói parancsot (Executive Order), amely kijelentette, hogy a tálibok al-Kaidával való együttműködése révén Afganisztán súlyos fenyegetést jelent az amerikai nemzetbiztonságra.⁷⁶

A Clinton adminisztrációt követő Bush kormányzat afganisztáni politikája csekély mértékben különbözött elődjétől. A politikai és gazdasági nyomásgyakorlás mellett visszautasították az Északi Szövetség támogatását, azonban a legnagyobb változást az jelentette, hogy a Bush kormányzat szorosabb együttműködésre törekedett Pakisztánnal annak érdekében, hogy rávegyék a tálibok támogatásának beszüntetésére. Ebben az időszakban széles

⁷³ Uo. 75-76. o.

⁷⁴ Uo. 82-83. o.

⁷⁵ Kenneth Kazman: *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, CRS Report for Congress February 8, 2013. 6. o. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>

⁷⁶ Seth G. Jones: *In the Graveyard of Empires – America's War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009. 83. o.

körben elterjedt az a meg nem erősített állítás, miszerint pakisztáni tanácsadók segítették a tálibok harcát az Északi Szövetség ellen.⁷⁷

Afganisztánban az Északi Szövetség óriási veszteséget szenvedett el, amikor 2001. szeptember 9-én al-Kaida ügynökök sikeres merényletet hajtottak végre a Szövetség vezetője, Ahmad Massoud Shah ellen, amely egyfajta előhírnöke volt két nappal későbbi szeptember 11-i merényleteknek az Egyesült Államok ellen.

Az Egyesült Államok azon lépése, hogy a megváltozott nemzetközi viszonyokban a hidegháború végével elhagyta a térséget, Afganisztán és az afgánok számára tragédiát jelentett, mivel az ország abban a pillanatban maradt magára, amikor a legnagyobb szüksége lett volna külföldi támogatásra. Bár az adott helyzetben Washington lépése érthető volt, hiszen a Szovjetunió bukásával a korábbi biztonságpolitikai szempontok részben érvényüket veszítették, és az amerikaiak számára a délszláv válság, a posztszovjet térség stabilitásának megőrzése, az izraeli-arab békefolyamat, Irak, valamint a fokozatosan erősödő Kína vált a kül- és biztonságpolitikai proirítássá. A biztonságpolitikai súlypontok változásával párhuzamosan a bukott államok megjelenése a nemzetközi porondon egy újfajta kihívás elé állította az akkor erre még felkészületlen superhatalmat. Az Egyesült Államok csak később, a saját bőrén tapasztalhatta meg, hogy egy adott ország, illetve régió destabilizálódása milyen potenciális veszélyt jelenthet az ott megtelepedő nemzetközi terrorista sejtek tevékenységének következtében. Afganisztán 1990-es évekbeli történetének tanulsága pontosan az, hogy a nemzetközi közösség meghatározó államainak meg kell adniuk a segítséget a bukott államokban tevékenykedő azon mérsékelt erőknek, akik segítségével egyes szélsőséges csoportokat helyben lehet tartani, illetve semlegesíteni. Ahmed Massoud Shah nem kapta meg ezt a támogatást, és 2001. szeptember 11-e lett az eredménye.

⁷⁷ Kenneth Kazman: *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, CRS Report for Congress February 8, 2013. 7. o. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>

Felhasznált irodalom:

1. Barfield, Thomas: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010.
2. Brzezinski, Zbigniew: *Power and Principle - Memoirs of the National Security Adviser 1977- 1981*, Weindenfeld and Nicolson 1981.
3. Carter, Jimmy: *State of Union Address* January 13, 1980 www.jimmycarterlibrary.org
letöltés ideje: 2013.03.01 19:52
4. Coll, Steve: *Ghost Wars*, Penguin Books 2004.
5. Crockatt, Richard: *The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941-1991*, Routledge 1995.
6. Jones, Seth G.: *In the Graveyard of Empires – America’s War In Afghanistan*, W. W. Norton & Company 2009.
7. Kazman, Kenneth: *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, CRS Report for Congress February 8, 2013.
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>
letöltés ideje: 2013.02.15 13:34
8. Khalilzad, Zalmay: *Prospects for the Afghan Interim Government*, RAND 1991.
<http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R3949.pdf>
letöltés ideje: 2013.03.09 17:20
9. Kissinger, Henry: *Diplomácia*, PANEM-GRAFO 1998.
10. Oberdorfer, Don: *The Turn - From the Cold War to New Era, The United States and the Soviet Union 1983-1990*, Poseidon Press 1991.
11. Rashid, Ahmed: *Taliban*, Yale University Press 2010.
12. Presidential Directive 62, January 15, 1981 www.jimmycarterlibrary.org
letöltés ideje: 2013.03.01 20:13
13. Presidential Directive 63, January 15, 1981 www.jimmycarterlibrary.org
letöltés ideje: 2013.03.01 20:43

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

TÓTH CSABA MIHÁLY

TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ÉS SZEMÉLYISÉGI JOGOK

Absztrakt

A nemzetbiztonsági munka és a személyiségi jogok több ponton kölcsönhatásba kerülhetnek. Ez olykor ellentétként látszik megjelenni, melynek feloldásában jelentős szerepe van a titkos információgyűjtés alapelveinek. Ez az arány a jogszabályok által rögzített jogok és köteleességek, értékek és érdekek mentén körvonalazódik. Mivel az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének az alapja, bázisát képezi mind a személyiségi jogok védelmének, mind a nemzetbiztonsági érdekek érvényesítésének. A cikkben találkozhatunk a nemzetbiztonsági munka által leginkább érintett személyiségi jogokkal, azok lényegével, a két oldal néhány jellegzetes kapcsolódási pontjával.

Kulcsszavak: *arány, arányosság, biztonság, egyensúly, felhatalmazás, garancia, információgyűjtés, korlátozás, nemzetbiztonság, nemzetbiztonsági érdek, nemzetbiztonsági munka, személyiségi jogok, jogszabály, szükségesség, titkos információgyűjtés, törvény, törvényi szabályozás*

Abstract

The national security activity and the personal rights may come into interaction in several areas. Sometimes this seems to appear as a conflict. The basic principles of the secret information collection play a considerable role in the dissolution of the conflict. This proportion is getting outlined along the law-fixed rights and obligations, values, and interests. Since the Fundamental Law is the base of Hungary's legal system, it also makes foundation for both the protection of personal rights and the enforcement of national security interests. In the article we can read about the most affected personal rights by national security activity, their essence and some typical connecting points of the two sides.

Keywords: *proportion, proportionality, safety, balance, authorization, guarantee, gathering of information, restriction, national security, interest of national security, national security job, personality rights, measure, necessity, secret gathering of information, law, regulation*

A modern, globalizált világban megjelent kihívások leküzdése nehéz feladatok elé állít szinte minden országot. A nemzetközi terrorizmus, a szervezett bűnözés és annak nemzetközi kiterjedtsége, a migráció, az illegális kábítószer-kereskedelem, az illegális fegyverkereskedelem, a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalma a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerében struktúraváltozást hozott, tevékenységük felértékelődött, valamint ezen kihívások következtében maguk a szolgálatok is sokszor a társadalom figyelmének központjába kerülnek. A nemzetbiztonsági munka szabályai, a titkos információgyűjtés eszközei, módszerei, a nemzetbiztonsági tevékenység mibenléte a jogi szabályozásból eredően megismerhetőek, az információs társadalom fejlődéséből következően pedig egyre szélesebb körben ismertté is válnak. Személyiségi jogokkal történő kölcsönhatásukra a közvélemény kiemelt érzékenységgel reagál.

Az emberi, állampolgári és személyiségi jogokat Magyarország Alaptörvénye védi. E jogok csak kivételesen, kizárólag törvényben megfogalmazott formában és módon korlátozhatóak. A nemzetbiztonsági munka, így a titkos információgyűjtés során az érintettek személyiségi jogai adott esetben sérülhetnek, de ennek mindig törvényes alappal kell rendelkeznie, meg kell felelnie a tevékenység alapelveinek, melyek a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényből (továbbiakban: Nbtv.) vezethetőek le. E törvény szabályozza a nemzetbiztonsági szolgálatok működését, tevékenységét, meghatározza és kijelöli a jogokat és kötelességeket.

A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen az egyenlő bánásmód követelményének megsértése, a lelkiismereti szabadság sérelme, a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése. E jogok megsértése esetén érvényesíthető jogvédelem alapvető szabályait a Polgári Törvénykönyv állapítja meg, csakúgy, mint a névviseléshez, a jó hírnévhez való jog, valamint a képmás és a hangfelvétel védelme, a titokjog, és az információs önrendelkezési jog esetében. Minden egyéb, a Polgári Törvénykönyvben külön nem nevesített személyiségi jog is védelem alatt áll, melyek megsértése esetén szankciós védelmet nyújt a büntetőjog, a munkajog, közigazgatási jog, de szinte valamennyi jogágban találhatóak a személyek jogainak védelmét biztosító normák.

A külön említett jogok alapját az emberi jogok képezik, melyek minden embert – e minőségénél fogva – egyenlően megillet, közös lehetőségnek, szabadságnak tekinthető.

Az Alkotmánybíróság állásfoglalása szerint az emberi jogok három fő csoportba sorolhatók, úgymint: az abszolút emberi jogok, melyek semmilyen körülmények között nem korlátozhatóak. Ilyen például az élethez és emberi méltósághoz való jog, melyek egymástól elválaszthatatlanok, és az összes többi jog anyajoga, melyből mindegyik jog levezethető. Második csoportként az alkotmányos alapjogokat említi, melyek jellemzője, hogy korlátozhatóak, amennyiben az elengedhetetlenül szükséges és a korlátozás arányban áll az elérni kívánt céllal. Ilyenek a tulajdonjog vagy az egyesülési- és gyülekezési jog. Harmadik csoport az alkotmányos jogok, melyek szélesebb körben korlátozhatóak, mint például a szerződési szabadság elve, az önkormányzatok jogai, a mozgásszabadság, a tárgyalás nyilvánosságához való jog.

A nemzetbiztonsági munka lényegi részét meghatározhatjuk a klasszikus értelemben vett két fő feladatrendszerrel, mely tulajdonképpen a gerincét adja e tevékenységnek, a hírszerzéssel és az elhárítással. Mindkét tevékenység alapvető célja a nemzetbiztonságot érintő nyílt és védett információk gyűjtése, elemzése, feldolgozása és továbbítása abból a célból, hogy az állami szervek a rövid- és hosszú távú külpolitikai, védelmi, gazdasági vagy más fontos döntéseket a megfelelő információk birtokában tudják meghozni. Azon külföldi titkosszolgálati tevékenységek felderítése és elhárítása, melyek sértik, vagy veszélyeztetik a Magyarország szuverenitását, politikai, gazdasági, védelmi, vagy más fontos érdekeit, valamint az alkotmányos rend törvénytelen eszközökkel történő megváltoztatására vagy megzavarására irányuló leplezett törekvések felderítése és elhárítása. E feladatok végrehajtása érdekében a nemzetbiztonsági szolgálatok információgyűjtő tevékenységet folytatnak és adatot kezelnek.

A titkos információgyűjtés alapelvei az Nbtv. alapján

Törvényesség:

Titkos információgyűjtés kizárólag az Nbtv.-ben meghatározott feladatok, célok, alapelvek és eljárási rend szerint végezhető, az egyéb vonatkozó jogszabályok betartásával.

Célhoz kötöttség:

Titkos információgyűjtés csak a nemzetbiztonsági szolgálatok részére, az Nbtv.-ben meghatározott feladatok teljesítése céljából folytatható. A törvény 4., 5., 6. és 8. §-ában részletesen tárgyalja e feladatokat.

Szükségesség – arányosság:

A nemzetbiztonsági szolgálatok által a titkos információgyűjtés során bevezetett intézkedések, az alkalmazott eszközök és módszerek, valamint a felvállalt kockázatok arányban kell, álljanak a törvényes céllal. Nem okozható olyan hátrány, jogsérelem, melynek súlyossága nem arányos az elérendő céllal megvalósuló eredmény előnyével. Több lehetséges módszer közül azt kell választani, mely a kívánt eredmény elérése mellett a legkisebb korlátozással, sérüléssel vagy károkozással járnak. Az Nbtv.-ben az információgyűjtő módszerek felsorolása nem jelent sorrendiséget. A módszerek közül mindig azt kell alkalmazni, amelytől az adott körülmények alapján valós adat várható a legkisebb érdeksérelem mellett.

Titkosság:

A nemzetbiztonsági szolgálatok állományának a szolgálatokra és azok tevékenységére, így a titkos információgyűjtésre vonatkozó, tudomásukra jutott minősített adatokkal, információkkal kapcsolatban titoktartási kötelezettsége van, mely a szolgálatokkal meglévő jogviszony megszűnése után is fennáll. Ez alól a miniszter és a főigazgató adhat felmentést. A titkos információgyűjtésben résztvevők kötelesek a tevékenység során gondoskodni az információk, adatforrások, az alkalmazott eszközök és módszerek védelméről.

Felelősség:

A titkos információgyűjtés során a végrehajtást úgy kell megszervezni, az utasítások kiadásának és a dokumentumok elkészítésének rendjét meghatározni, hogy az egyéni felelősség mindig megállapítható legyen. A résztvevő állomány tekintetében mindig egyértelműen megállapíthatónak kell lennie a feladat- és hatáskörnek és a döntési felelősségnek. A döntéseket azon a vezetői szinten kell meghozni, ahol az érdemi mérlegeléshez szükséges közvetlen információk rendelkezésre állnak.

Prevenció:

A titkos információgyűjtés során törekedni kell a megelőzésre, fel kell deríteni a nemzetbiztonsági érdeksérelmet okozó körülményeket, és intézkedni kell a további nemzetbiztonsági érdekeket sértő folyamatok megakadályozására.

Tervszerűség:

A titkos információgyűjtés során követelményként jelentkezik a helyzetelemzésen alapuló célok kitűzése, a lehetőségek mérlegelése, a

lehetséges verziók felállítása. Ezek alapján a célok elérhetőségét biztosító terveket kell kidolgozni, ütemezni kell a végrehajtandó feladatokat, ki kell jelölni a megvalósításért felelős személyeket.

Dokumentáltság:

A tervezés és a végrehajtás mozzanatait okmányban kell rögzíteni, meghatározott vezetői szinten engedélyezni. Ezen dokumentumok alapján kerülhet sor a titkos információgyűjtésre. A szükség esetén szóban történt engedélyezést utólag, írásban dokumentálni kell.

Hatékonyág és differenciáltság:

Ez az alapelv szorosan kötődik a szükségesség-arányosság elvéhez, a titkos információgyűjtő munka eszközeit és módszereit megalapozottan, az elérendő cél érdekében egymással megfelelően kombinálva, a szükséges ideig és a leggazdaságosabb módon kell alkalmazni. A végrehajtás során a legnagyobb veszélyt jelentő tevékenységek, tendenciák felderítésére, akadályozására és felszámolására kell koncentrálni.

Ellenőrzöttség:

Ez az alapelv kettős értelemben nyer értelmezést. Egyrészt titkos információgyűjtés során megszerzett információkat és azok forrásait ellenőrizni kell, érdemi információ nem maradhat felhasználatlanul. Másrészt a tevékenység ellenőrzésének lehetőségét meg kell teremteni és végre kell hajtani a folyamat egésze során. Erre az Nbtv., valamint e törvény alapján kidolgozott belső szabályozók részletesen rendelkeznek.

Humánnum:

A titkos információgyűjtés során tiszteletben kell tartani az emberi jogokat, az emberi méltóságot, a személyiségi jogokat. A szükséges korlátozások csak törvény alapján, a legszükségesebb mértékben és ideig alkalmazhatóak.

Információgyűjtés

Az információgyűjtés rendszerének alapvetően két kategóriája különíthető el a nemzetbiztonsági szolgálatoknál, a nyílt és titkos információgyűjtést. A titkos információgyűjtés további két részre bontható, melyek a külső engedélyhez nem kötött, valamint a külső engedélyhez kötött információszerző eszközök és módszerek. Munkamódszer tekintetében meg kell jegyezni, hogy a

nemzetbiztonsági feladatok ellátása, a nemzetbiztonsági célok elérése, és a döntések meghozatalához szükséges tájékozottság kialakítása során a szakszerű, pontos végrehajtás érdekében az információszerzés és felderítés nyílt, és titkos eszközeinek és módszereinek többnyire egymással kombinált alkalmazása szükséges.

Nyílt információgyűjtés

A téma szemléletesebb bemutatása érdekében érdemes röviden néhány szót ejteni a nyílt információgyűjtésről. A nyílt információgyűjtési eszközrendszer alatt a nem védett forrásból történő, a nemzetbiztonsági jelleg és az információgyűjtés okának titkolása, leplezése nélküli, valamint a más állami szervek nyílt munkamódszerére is jellemző eljárással történő információgyűjtést értjük.

Módszerei:

- az érintett önkéntes, illetve a törvényben előírt kötelező adatszolgáltatása
- nyílt forrásból
- adatkezelést végző szerv adatszolgáltatása

E módszerek alkalmazása során a személyes adatok védelméhez való jog nem sérülhet. Első pillantásra az adatkezelést végző szerv adatszolgáltatása esetén ez bekövetkezhet, mert a nemzetbiztonsági szolgálatok adatkéréséről az érintett nem kaphat tájékoztatást és az adatait sem tilthatja le e szolgálatok elől. A jogsérelem azért nem történik meg mégsem, mert a személyes adatok védelme nem azt jelenti, hogy azokat, az érintett személyen kívül senki, semmiféle okból és körülmények között nem ismerheti meg. Törvényben meghatározott esetben ez az alapjog korlátozható valamely más alapvető jog vagy alkotmányos érdek érvényesítése céljából, de e korlátozásnak arányban kell állnia az elérni kívánt céllal.

Titkos információgyűjtés

Titkos információgyűjtés alatt értjük az erre felhatalmazott szervnek azt az intézkedéssorozatát, mely során törvényben meghatározott feladatának ellátása érdekében a nemzetbiztonsági jelleg és cél titkolásával, leplezésével, a magánlakás, a magántitok, és a levéltitok sérthetlenségéhez, a személyes adatok védelméhez, valamint a birtokvédelemhez fűződő jogok korlátozására alkalmas – az érintett tudta nélkül alkalmazott – eszközökkel és módszerekkel, személyes és közérdekű adatokat kezel.

Külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés

Az információgyűjtés e módjának eszközeire és módszereire jellemző általánosságban, hogy alkalmazásuk során kevésbé sérül a magánszféra vagy az alkalmazás engedélyezését az állam kénytelen – a közreműködő személyek biztonsága, vagy az alkalmazás körülményei miatt – a szolgálatok keretein belül tartani. További jellemzőjük, hogy az e csoportba sorolt eszközök és módszerek nagy része a titkos információgyűjtés feltételeinek megteremtését és eszközrendszerének kialakítását szolgálja.

A külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok az Nbtv. 54. § (1) alapján a következő tevékenységeket végezhetik:

Felvilágosítás kérése:

Jellemzője, hogy az információgyűjtés során az egyes nemzetbiztonsági szolgálatok munkatársai az adatszolgáltatók előtt vagy a nemzetbiztonsági szolgálathoz való tartozásukat leplezik vagy azt, hogy mi a kérésük valódi célja. A nemzetbiztonsági szolgálatok senkit nem kötelezhetnek felvilágosítás adására. Kivételt képez ez alól a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez előírt adatszolgáltatás.

Információgyűjtés a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével:

Az előző ponthoz képest itt jelentős különbség, hogy a nemzetbiztonsági szolgálat munkatársa leplezi a nemzetbiztonsági szolgálathoz való tartozását és érdeklődésének nemzetbiztonsági jellegét is. A nemzetbiztonsági jelleg leplezésével készülnek a titkos környezettanulmányok, melyek általánosságban az érintett személy, műveleti célú tevékenység vagy nemzetbiztonsági ellenőrzés szempontjai szerint fontosnak ítélt körülmények felderítését szolgálják. Így például a biztonsági kockázati tényezők megítéléséhez szükséges életvitele, kapcsolatrendszere, azok jellege, anyagi egzisztenciális helyzetének pontos megállapítása céljából. Természetesen környezettanulmány készítésére, bűncselekmény elkövetésére utaló vagy tárgyi bizonyítékok, rejtekhelyek, búvóhelyek felderítése céljából vagy objektumok és személyek nemzetbiztonsági védelmével összefüggő információk beszerzése miatt is sor kerülhet.

A módszer alkalmazása során a szolgálatok feladatkörébe tartozó leplezett törekvések felderítése és elhárítása teszi szükségessé, hogy a jelentős mértékű kockázatvállalást illetve a speciális felkészültséget, szakértelmet igénylő titkos információszerzést a nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állománya leplezetten végezze. Fontos, hogy a nemzetbiztonsági jelleg leplezésére

kidolgozott legenda nem sérthet magánérdekeket, továbbá nem okozhat sem vagyoni, sem nem vagyoni kárt. E tekintetben az adatgyűjtő és az adatgyűjtést engedélyező felelősséggel tartozik.

Magánszeméllyel történő titkos kapcsolat létesítése:

E módszer lényeges eleme, hogy a magánszemélyek az együttműködést tudatosan vállalják, méghozzá egy szervezetszerű kapcsolattartás keretén belül. Ez alapulhat az egyén által is felfogott és elfogadott közös célon, anyagi ellenszolgáltatáson, más érdekeltségen (pl. büntetlenségi megállapodáson).

Fentiek alapján, figyelembe véve a titkos kapcsolat személyiségi jogait, az alábbi belső eljárási, engedélyezési szabályokat szükséges megállapítani:

- a titkos kapcsolati kör kategóriáit, az együttműködés jellege, tartalma alapján,
- a titkos együttműködés létesítésére vonatkozó eljárási és engedélyezési szabályokat,
- a titkos kapcsolat alkalmazására, foglalkoztatására és ezek felülvizsgálatára vonatkozó szabályokat,
- a kapcsolattartásra vonatkozó szabályokat,
- a nyilvántartásra és irattározásra vonatkozó részletes szabályokat (Nem csak a titkos kapcsolatra, hanem a keletkezett információkra vonatkozóan is!),
- a titkos kapcsolat ellenőrzésének szabályait,
- a titkos együttműködés megszüntetésének vagy átmeneti, ideiglenes szüneteltetésének a szabályait,
- a titkos kapcsolat nemzetbiztonsági feladatainak végrehajtásával kapcsolatos juttatására vonatkozó szabályokat.

Információgyűjtést elősegítő információs rendszerek létrehozása, alkalmazása

Ide tartoznak:

- az információszerzés technikai rendszerei
- információvédelmi rendszerek feltörése, rejtjelfejtés
- rádiófelderítési azonosítási rendszerek
- az információfeldolgozás, adatnyilvántartás technikai rendszerei

Sérülést, vagy egészségkárosodást nem okozó csapda alkalmazása:

A csapda alapvetően bűncselekmény bizonyítékainak beszerzésére, az elkövető személyének megállapítására, azonosítására szolgál. A csapda

létrehozható személyi közreműködéssel, valamint vegyi, technikai eszközök alkalmazásával, vagy ezek kombinálásával. Beszélhetünk vegyi, szag, fótó, videó és akusztikai csapdáról. A csapda nem veszélyeztetheti sem az érintett, sem mások testi épségét, egészségét.

A saját személyi állomány és a velük együttműködő természetes személyek védelmére, valamint a nemzetbiztonsági jelleg leplezésére fedőokmány készítése és felhasználása:

A fedőokmányok lehetnek a valóságtól részben, vagy teljes egészében eltérő adattartalmúak. A fedőokmányok ölthetnek közokirati, és magánokirati formát egyaránt. Az okmányok "készítése" tekintetében két lehetőség adódik. Egyrészt nemzetbiztonsági szolgálatok maguk is előállíthatnak fedőokmányt, másrészt az adott szervtől is igényelhetik, akár a fedőadatok megadása útján, vagy anélkül.

A fedőokmányok fő típusaik szerint általában:

- a személyek identitásának részben, vagy egészben történő megváltoztatására kiállított okmányok,
- dolgokra, tárgyakra vonatkozó, de a valós adatokat leplező okmányok,
- műveleti cél, vagy tevékenység leplezését elősegítő okmányok.

Az egyes fedőokmányokat megkülönböztethetjük a felhasználásuk rendjét illetően is. Így létezik olyan fedőokmány (szűk körben), amely végleg kikerül a felhasználáskor a felhasználó birtokából (Ilyen például a munkahelyi, vagy valamilyen távollétet igazoló okmány). Lehet olyan fedőokmány, mely a felhasználó birtokában marad (Személyi igazolvány, útlevel, gépkocsi okmányok, fedőrendszám stb.). Az utóbbi csoportba tartozó okmányok bevonására haladéktalanul intézkedni kell, amennyiben azt a felhasználó védelme, vagy a nemzetbiztonsági jelleg leplezése a továbbiakban nem indokolja.

A fedőokmányok kizárólag az azt felhasználó személy, valamint tevékenység biztonságát szolgálhatja, és nem jogosít fel olyan intézkedésekre, eljárásokra, amelyekre a nemzetbiztonsági szolgálatok az Nbtv. keretei között nem kaptak törvényi felhatalmazást, ezért a belső rendelkezésekben szigorú szabályokhoz kötik a fedőokmányok:

- használatának engedélyezését
- kiadásának és nyilvántartásának rendjét
- felhasználásának feltételeit
- bevonását.

Az Nbtv. rendvédelmi szerv és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal okmányainak fedőokmányként való felhasználása tekintetében további feltételeket állapít meg, miszerint a fedőokmányok ekkor csak az illetékes miniszter és az érintett szervezet országos vezetőjének tájékoztatásával alkalmazhatóak.

Fedőintézmény létrehozása és fenntartása:

A fedőintézmények létrehozásaival kapcsolatos szabályokat az Nbtv. 78. § (2) bekezdése b.) pont alapján az adott nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter, utasítás formájában állapítja meg, míg a részletes szabályokat belső rendelkezés tartalmazza.

A fedőintézmények létrehozásának és alkalmazásának a célja a nemzetbiztonsági szolgálatok, feladataik ellátásához szükséges eszközrendszerének a megteremtése. Fontos megjegyezni, hogy az Nbtv. 64. § (1) bekezdése szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok a fedésül szolgáló intézményre vonatkozó jogszabályok előírásai szerint hozhatnak létre és tarthatnak fenn fedőintézményeket. Részben ebből következik, hogy a fedőintézmény egyfajta kettős megítélésű szervezet, mert egyrészt meg kell felelniük e fedésnek megfelelő jogszabályi feltételeknek, másrészt a nemzetbiztonsági szolgálatok sajátos szervezeteiként, a jelzett belső jogszabályi háttérnek megfelelően meghatározott nemzetbiztonsági feladatok érdekében kötelesek működni.

A feladatok által érintett személy, valamint azzal kapcsolatba hozható helyiség, épület és más objektum, terep és útvonalszakasz, jármű, esemény megfigyelése, az észlelteknél technikai úton történő rögzítése:

Ebbe a pontba tartozó titkos megfigyelés alatt személy, helyiség, objektum, terep, útvonalszakasz, jármű, esemény olyan külső megfigyelése értendő, amikor az érintett számolhat azzal, hogy személyét, mozgását, egyes cselekményeit más személyek is észlelhetik, azaz e körbe tartozik a nyilvános, vagy a közönség számára nyitva álló helyiségekben történő technikai megfigyelés, adatrögzítés.

Példa jelleggel, a teljesség igénye nélkül, a külső figyelés szolgálhat felderítési, továbbá védelmi és biztonsági célokat is. A külső figyelés így irányulhat az érintett személy mozgása, tevékenysége ellenőrzésére, kapcsolatának megállapítására, bűnös tevékenység felderítésére és dokumentálására, bűnözők tartózkodási helyeinek, rejtekhelyeinek megállapítására. Biztosítási feladat lehet a nyílt, vagy titkos műveleti akciók biztosítása, katonai gyakorlatok biztosítása, ellenérdekű titkosszolgálat

jelenlétének felderítése. A külső figyelés magában foglalja az észlelést, az adatok rögzítését és az észleltekkel kapcsolatos adatok megállapítását is.

Az 56. §-ban foglaltakon kívül beszélgetés lehallgatása, az észleltek technikai úton történő rögzítése:

E pontnál szükséges felidézni az Nbtv. szövegét:

„56. § A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedély alapján

- a) lakást titokban átkutathatnak, az észlelteket technikai eszközökkel rögzíthetik;
- b) a lakásban történeteket technikai eszközök segítségével megfigyelhetik és rögzíthetik;
- c) postai küldeményt, valamint beazonosítható személyhez kötött zárt küldeményt felbonthatnak, ellenőrizhetik és azok tartalmát technikai eszközzel rögzíthetik;
- d) elektronikus hírközlő szolgáltatás útján továbbított kommunikáció tartalmát megismerhetik, az észlelteket technikai eszközzel rögzíthetik;
- e) számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján továbbított, vagy azon tárolt adatokat megismerhetik és azok tartalmát technikai eszközökkel rögzíthetik, továbbá felhasználhatják.”

Látható, hogy itt a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a nyilvános, vagy a közönség számára nyitva álló helyiségben vagy területen történő beszélgetés lehallgatására nyílik lehetősége. Nyilvánosnak minősül az a helyiség vagy terület, amelyet bárki szabadon felkereshet, míg a közönség számára nyitva állónak minősül az a helyiség és terület, amelyet meghatározott feltételeknek eleget téve – vagy anélkül – bárki felkereshet. (pl. amennyiben a belépőjegyet megváltja)

Hírközlési rendszerekből és egyéb adattároló eszközökből információk gyűjtése:

Jelen pont a hírközlési rendszerekből és egyéb adattárolókból (informatikai rendszerekből) nemzetbiztonsági feladat ellátásához meghatározott célból szükséges információk gyűjtését, és meghatározott célhoz kötött felderítő jellegű kutatást tesz lehetővé a nemzetbiztonsági szolgálatok számára.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága felhívta a figyelmet arra, hogy a levelezés szóhoz nem tartozik a „magán” jelző (szemben a magánélet kifejezéssel). Tehát a telefonszolgáltatás útján megvalósuló „levelezés” (beszélgetés, vagy közlemény más módon történő továbbítása), az Európai

Emberi Jogi Egyezmény 8. Cikkében meghatározott magánszférába tartozik, függetlenül annak tartalmától.

Az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek a titkos információgyűjtésre felhatalmazott szervezetek törvényes igényeinek kielégítése érdekében kötelesek lehetővé tenni az elektronikus hírközlő hálózaton továbbított közlemények, valamint e rendszerben megjelenő kísérő adatok megismerését, technikai eszközzel történő rögzítését, továbbá biztosítani a tudakozói és egyéb előfizetői nyilvántartásokból a késedelem nélküli adatszolgáltatást.

Büntetlenségi megállapodás:

A törvényi szövegből egyértelműen értelmezhető a büntetlenségi megállapodás tartalma és feltételei. Emellett meg kell jegyezni, hogy bűncselekmény elkövetését csak bíróság állapíthatja meg jogerős ítéletében. Szigorúan véve itt az ártatlanság vélelméhez való jog sérül.

A nemzetbiztonsági szolgálatok által köthető büntetlenségi megállapodás sajátossága, hogy az állam büntetőjogi igényeinek érvényesítéséhez fűződő érdekét az érintett együttműködéséhez fűződő nemzetbiztonsági érdekekkel szükséges összevetni. Az Nbtv. alkalmazásában a nemzetbiztonsági érdeket a törvény 74. § a) pontja határozza meg.

A büntetlenségi megállapodás megkötésének az Nbtv. által meghatározott objektív korlátja: ha az érintett olyan bűncselekményt követett el (azaz gyanúsítható), amellyel más ember életét szándékosan kioltotta.

Ez a korlátozás megfelel az élethez való korlátozhatatlan alapvető alkotmányos jog tételének. Fontos kiemelni, hogy e szabály akkor is korlátozó tényező, ha valaki korábban követett el olyan bűncselekményt, mellyel más ember életét szándékosan kioltotta, elítélték, de már mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.

Külső engedélyhez kötött információgyűjtés

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek az a legfontosabb jellemzője, hogy alkalmazásuk során a személyiségi jogokat nagyobb mértékben korlátozza és jelentősebben avatkozik be a magánszférába, ezért alkalmazásukat a jogalkotó a nemzetbiztonsági szolgálatokon kívül eső fórum (igazságügy miniszter, kijelölt bíró) engedélyéhez köti. (A főigazgató kivételes esetben, ideiglenes jelleggel – a külső fórum döntéséig – engedélyezheti ezen eszközök alkalmazását.)

Lakás titkos átkutatása az észlelték technikai úton történő rögzítése, valamint a lakásban történtek technikai úton történő megfigyelése, rögzítése:

Az Nbtv. 74. § d) pontjában foglaltak határozzák meg a lakás fogalmát, miszerint a lakás a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen kívül minden egyéb helyiség vagy terület. Ebbe értendő a telekhatáron belül lévő, a közönség részére nyitva nem álló épület, terület és az azon lévő, vagy ahhoz tartozó tárgy, létesítmény. (Szemléletes példa az elkülönítésre az étterem, melynek a vendégek fogadására szolgáló helyiségei, kerthelyiségei nem minősülnek lakásnak, míg az irodahelyiségek, raktárak, konyha stb. pedig a lakás kategóriájába tartoznak.)

A lakás titkos átkutatása alatt értendő a lakásba való titkos behatolás, dokumentumok, tárgyak felkutatása, különböző adathordozók átvizsgálása (beleértve a számítástechnikai adattároló berendezéseket is) érdekében.

Az adathordozók átvizsgálásán túl, tartalmuk megismerése és rögzítése is ide tartozik, melyek közül a legfontosabbak: bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos bizonyítékok, de még a "más" által telepített technikai eszközöknek az érintett tudta nélküli felderítése is ide tartozhat.

A lakásban történtek megfigyelése fogalomkörébe a lakásba történő titkos behatolást szintén bele kell érteni, hiszen az eszköz telepítése, valamint működtetése és a telepítés előkészítése elengedhetetlenül szükségessé teszi a lakásba történő behatolást. Tehát e két tevékenység ilyen esetekben összetartozó, ezért nem kell külön említeni ebben az esetben.

Sajátos területe a nyilvános, vagy közönség előtt nyitva álló terület értelmezésének a laktanyák területe. A laktanyák udvara, vagy az ott szolgálatot teljesítők részéről igénybe vehető helyiségek csak egy meghatározott – a Katonai Biztonsági Hivatal illetékességi körébe tartozó – közösség előtt van nyitva. Ezt a sajátosságot az Nbtv. nem vette figyelembe, ezért a katonai objektumok teljes terjedelmükben az Nbtv. 74. § d) pontjában meghatározott fogalommal körülírt lakásnak minősülnek.

Postai küldemény, valamint beazonosítható személyhez kötött zárt küldemény felbonthatása, ellenőrzése és azok tartalmának technikai eszközzel rögzítése:

Ez a tevékenység kiterjed a különféle postai szolgáltatások útján továbbított küldemények – levél, levelezőlap, csomag, gyorsposta, távmásolat,

postautalvány, nyomtatvány, sajtótermék, postacsomag – ellenőrzésére. Fontos megjegyezni, hogy az ellenőrzés irányulhat a tartalom, a külső jellemzők, vagy akár a titkos tartalom megismerésére is. (pl. titkosírás, mikropont)

Elektronikus hírközlő szolgáltatás útján továbbított kommunikáció tartalmának megismerése, az észleltekt technikai eszközzel rögzítése, valamint számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján továbbított, vagy azon tárolt adatok megismerése és azok tartalmának technikai eszközökkel rögzítése, továbbá felhasználása:

Ennél a pontnál a klasszikus értelemben vett telefonlehallgatás fogalma szélesedik ki. A telekommunikáció, az informatikai eszközök és az adattárolás technikai fejlődésével egyre újabb módokon és megoldásokkal valósul meg az információcsere és adattovábbítás. E technológiák által biztosított lehetőségek ellenőrizhetőségét is lehetővé teszi a törvény szövegének ilyen módon történő megfogalmazása.

A titkos információgyűjtő tevékenység engedélyezése, engedélyezési eljárása

A személyiségi jogok védelméhez szorosan hozzátartozik a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés engedélyezésének és az engedélyezési eljárásnak a szabályozása. Az Nbtv. előírja, hogy az 56. §-ban meghatározott titkos információgyűjtés engedélyezésére irányuló előterjesztést a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatói nyújthatnak be, továbbá konkrét alaki és tartalmi követelményeket határoz meg az előterjesztést illetően. Meghatározza az engedélyező személyét, az engedélyezés szabályait, valamint az engedélyezőre vonatkozó szabályokat.

Az említett rendelkezések az egyes nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai függvényében megosztják az 56. §-ban meghatározott eszközök és módszerek engedélyezését az igazságügy miniszter és a fővárosi bíróság elnöke által kijelölt bíró között. A bírói engedélyezéshez az információgyűjtés eszközeinek, módszereinek alkalmazását akkor köti, ha az érintett közvetlen büntetőjogi felelősségét vonhatja maga után.

Mivel igen fontos jogi garanciákról esik szó, célszerű részletesebben áttekinteni az egyes engedélyezési körbe eső feladatköröket.

A Fővárosi Bíróság elnöke által kijelölt bíró engedélyezi a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtést a nemzetbiztonsági szolgálatok alábbi feladatkörében:

- A Magyar Köztársaság alkotmányos rendjének törvénytelen eszközökkel történő megváltoztatására, vagy megzavarására irányuló törekvések felderítése és elhárítása
- a Magyar Köztársaság gazdasági, tudományos-technikai, pénzügyi biztonságát veszélyeztető leplezett törekvések felderítése és elhárítása
- A szervezett bűnözésre, jogellenes kábítószer - és fegyverkereskedelemre vonatkozó információgyűjtés
- A hatáskörébe tartozó bűncselekmény. felderítése, illetve a rájuk vonatkozó információgyűjtés

A nemzetbiztonsági szolgálatok egyéb feladatköreiben az engedélyt az igazságügy miniszter adja ki. A hírszerző területen pedig minden esetben az igazságügy miniszter az engedélyező a külső engedélyhez kötött információgyűjtő eszközök módszerek vonatkozásában.

További fontos jogi garanciát tartalmaz az Nbtv. 14. § (4) bekezdése, miszerint az igazságügy miniszteri engedélyezések felett az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága ellenőrzést gyakorol, mely alapján az engedélyezési eljárásról tájékoztatást kérhet.

Az engedélyezés az eszköz és módszer tényleges alkalmazására, azaz annak felhasználásával folytatott titkos információgyűjtésre vonatkozik. Többnyire az egyszeri határidőt igénylő lehallgatás esetén sem lehetséges egy helyi telepítésű eszközt a határidő lejártának napján konspiráltan kivonni, ha ahhoz a lakásba történő titkos behatolás is szükséges. Ebből az következik, hogy a titkos információgyűjtés feltételeinek megteremtése és megszüntetése, a technikai eszköz üzemeltetése, azaz a tényleges információgyűjtés az engedélyezési időpontokat illetően elkülönülhetnek egymástól.

A lakás lehallgatása, az abban történtek megfigyelése, a postai küldemények, vagy telefon ellenőrzése folyamatos tevékenységet jelent az engedélyezés időszakán belül.

A lakás titkos átkutatása tekintetében felmerülhet a kérdés, hogy az engedélyben megjelölt határidőn belül több alkalommal megismételhető-e az, vagy a titkos kutatás az engedélyezés határidőn belül csak egy alkalommal hajtható végre. Itt figyelembe kell venni, hogy ha a behatolás technikai eszköz alkalmazására vonatkozó engedély alapján szükséges feladatokhoz kerül végrehajtásra, akkor több alkalommal is lehetőség van a lakásba való bejutásra (dokumentálás, szemrevételezés, eszköz elhelyezése, esetleges üzemzavar elhárítása). Abban az esetben azonban, ha a titkos kutatást konspirációs okból meg kell ismételni, erre csak akkor van mód az engedélyezési határidőn belül, ha az előterjesztésben megfogalmazásra kerül, és azt az engedélyező jóváhagyja.

A kijelölt bíró és az igazságügy miniszter az engedélyező eljárásról a titkos információgyűjtés tényéről az érintettet nem tájékoztathatja. Az Nbtv. 48. §-a alapján az érintett adatközlési kérelemmel fordulhat a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz. A főigazgató ekkor nemzetbiztonsági érdekből, vagy mások jogainak védelme érdekében megtagadhatja a tájékoztatást, ezek hiányában azonban meg is adhatja a tájékoztatást.

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés megszüntetése

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés megszüntetésére az Nbtv. rendelkezik. Eszerint külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtést haladéktalanul meg kell szüntetni, ha

- az engedélyben meghatározott célját elérte,
- a további alkalmazásától eredmény nem várható,
- a határideje meghosszabbítás nélkül lejárt,
- a titkos információgyűjtés bármely okból törvénysértő,
- kivételes eljárás esetén a titkos információgyűjtés akkor is haladéktalanul meg kell szüntetni, ha a titkos információgyűjtés folytatását az engedélyező nem engedélyezi.

A titkos információgyűjtés szempontjából leginkább érintett, a Polgári Törvénykönyvben nevesített személyhez fűződő jogok

- A személyes szabadság joga: A személyek szabadsága tág kategória, magában foglalja a tartózkodási hely, a lakóhely, a foglalkozás és a munkahely szabad megválasztásának jogát az országból való távozás és az oda való visszatérés jogát.
- A névviseléshez való jog: A név funkciója a személyek megkülönböztetése, azonosítása, ezért mindenkinek joga van a névviseléshez. Tilos más nevével visszaélni. A névviseléshez való jog megsértése nem csak akkor következik be, ha valaki jogtalanul más nevét használja, hanem az is, ha valaki nem viselheti a saját nevét. Ez alapján elgondolkodtató a helyzet a nemzetbiztonsági munka azon mozzanatában, mikor titkos kapcsolat valósul meg egy magánszeméllyel és e kapcsolat során csak fedőnév használható. Más esetben, a fedőigazolvány használatakor is felmerülhet hasonló kérdés. E szituációknál azt kell szem előtt tartani, hogy a korlátozás egyrészt az érintettek beleegyezésével, másrészt törvényben meghatározott módon, valamely más állami, közösségi érdek mentén, csak a szükséges mértékig és arányban az elérendő céllal történik.
- A jó hírnévhez való jog: A hírnév egy személy társadalmi értékelésére szolgáló tényállítások összessége. Minden személynek érdeke és alapvető joga, hogy társadalmi értékelése pozitív legyen, azaz hogy jó hírneve

legyen és azt senki ne sértse meg, ne rontsa le. A jó hírnév, a becsület és az emberi méltóság a közfelfogásban szorosan összetartozó fogalmak. Értelmezésükben azonban jelentős különbség jelentkezik. Az emberi méltóság kiemelten védett alapjog, semmilyen módon nem korlátozható, mindenkit megillet. A becsület megsértése jelentheti a megszégyenítést, a megalázást, melyek egyike sem tolerálható magatartás. Becsületsértő lehet az indokolatlanul durva, bántó kijelentés, mely alapján a személyt tévesen értékelhetik. Elbírálását megnehezíti, hogy figyelembe kell venni a véleménynyilvánítás szabadságát is. Nem szabad viszont elfelejteni, hogy a személyiségi jogait mindenki csak úgy gyakorolhatja, ha ezzel nem korlátoz más hasonló jogai gyakorlásában. A hírnév kevésbé szubjektív fogalom, talán ez a legkézzelfoghatóbban meghatározható e hármas egységből. A hírnév az ismertséget jelenti, mely amennyiben kedvező, jó hírnévnek nevezzük, és védelem alá esik, ami azt jelenti, hogy az adott személlyel kapcsolatos közléseknek a valóságot kell kifejezniük. Megsértése hasonlóságot mutathat a becsület megsértésének egyes elemeivel, csak enyhébb mértékben. A jó hírnév védelme olykor bizonyos információgyűjtési eljárások során előfordulhat, hogy ideiglenesen csorbul, természetesen itt is arányban az elérendő céllal és csak a szükséges mértékben.

- A képmáshoz és hangfelvételhez való jog: A képmás és a hangfelvétel az ember külső megjelenése, a személyiség megnyilvánulása a külvilág felé. Tilos más képmásával vagy hangfelvételével kapcsolatos bármiféle visszaélés. Úgy gondolom nem szükséges részletezni, hogy a megfelelő törvényi felhatalmazás és szabályozás nélkül milyen súlyos jogsérelem következne be bizonyos dokumentálási vagy lehallgatási feladatok során.
- A titokjog: A magánjogban általánosnak mondható a magántitkok védelmének elve. A titok az embereknek csupán szűk köre által ismert tudattartalom. Titkaik mértékében a személyek nem olvadnak bele a közösségbe, a nyilvánosságba. A "titokszférát" magánszférának is szokás nevezni. Fajtái szerint beszélhetünk magán-, személyes-, és üzleti titokról. Nehéz egyértelmű meghatározást adni a magántitok fogalmára. Az a kevesek által ismert tény vagy körülmény tekinthető magántitoknak, melynek titokként való megőrzéséhez az adott személynek méltányolandó érdeke fűződik. Ilyen lehet például a levéltitok, mellel kapcsolatban érdemes kiemelni, hogy levélnek nem csak annak papírra irt formája tekintendő, hanem a gondolatok rögzítésére szolgáló technikai eszközök is.
- A magánlakás jogi védelme: A titokvédelem keretében a törvény védi a magánlakáshoz és a jogi személy céljaira szolgáló helyiségekhez fűződő jogot is. A magánlakás a személyiség elkülönülésének színtere, az intim szféra része, amely alkalmas a személyiség megkülönböztetésére, azonosítására, személyiségjegyeire való következtetésre. Jogsértésnek

minősül a magánlakásba (helyiségbe) történő bármiféle illetéktelen behatolás. A magánlakás védelme szoros összefüggésben van a tulajdonjog és a birtok védelmével. Megszabja a személyiség érvényesülésének fizikai határait. A személynek szabad rendelkezése van arra vonatkozóan, hogy ki tartózkodhat ott, ki használhatja. A magánlakás nem csak az ingatlan jellegű helyeket jelenti, hanem például a sátrat, lakókocsit stb. E szemlélet összhangban áll az Nbtv. lakásfogalom meghatározásával, miszerint „lakás a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen kívül minden egyéb helyiség vagy terület.” E jognak a megsértése, ha a jogosult személy akarata ellenére valaki bemegy a lakásba vagy megakadályozza a jogosultat a bejutásban. Ezek alapján gondoljunk csak bele, milyen mértékű jogsérelmet okozna például egy titkos kutatás végrehajtása a megfelelő felhatalmazás és szabályozás nélkül. Érdekes és érdemes figyelembe venni a nemzetbiztonsági tevékenység során az alábbihoz hasonló példákat: Egy nyilvános étterem vendégek számára kialakított része nem minősül lakásnak, de a konyhája már igen, hiszen az nem áll nyitva a közönség részére. Ugyanakkor felmerül a kérdés, mi a helyzet a vendéglátó résszel, ha az étterem zárva van? Ez lényeges lehet a helyiségben történetek technikai eszközökkel történő megfigyelésénél és rögzítésénél. Meghatározhatja a külső engedély szükségességét, a nyitva tartás függvényében az adatok megszerzésének jogosságát és felhasználhatóságát.

- Az információs önrendelkezési jog: Általános szabálya kimondja, hogy a számítógéppel vagy más módon történő adatkezelés és adatfeldolgozás a személyhez fűződő jogokat nem sértheti. A személy adatait csak beleegyezésével lehet felvenni és használni, maga rendelkezik azok sorsáról, mindig jogosult tudni, ki, hol, mikor és milyen céllal kezeli. Az érintett személy nyilvántartott adataival kapcsolatban tájékoztatást kérhet a kezelésről, helyesbítéssel élhet, adott esetben törölkethet, az adatvédelmi nyilvántartásba betekinthez, kivonatot kérhet, feljegyzést készíthet. Jogai megsértése esetén bírósághoz, a Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hatósághoz vagy az alapvető jogok biztosához fordulhat.
- A személyes adatok védelme: A nyilvántartott adatokról tájékoztatást – az érintett személyeken kívül – csak az arra jogosult szervnek vagy személynek lehet adni. Az adatvédelem, mint alapjog szerepel az Alaptörvényben, részletes szabályait külön sarkalatos törvény (2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információs szabadságról) tartalmazza. Korunk társadalmában, legyen az nyílt vagy központosított, a felgyorsult információáramlás következtében a titokszféra súlyos veszélynek van kitéve. Robbanásszerűen kiszélesedett az adattárolás és továbbítás lehetősége. Az emberekről sokféle nyilvántartás készül sokféle adatokkal. A nagyszámú nyilvántartások

között előfordulhatnak hibás, valótlan vagy elavult adatok. Veszélyt jelenthet az adatbázisok – az érintett tudta nélküli – összekapcsolásának lehetősége. A keletkezett nyilvántartásban adatainak áramlására nincs befolyása a személynek.

A személyiségi jog gyakorlása csak akkor felel meg társadalmi rendeltetésének, ha az nem sérti mások személyiségi jogainak és érdekeinek tiszteletben tartását előíró jogszabályokat. Tehát mindig figyelembe kell venni a közösség, a többség érdekeit vagy a korlátozással, mint kisebb mértékű sérelemmel elkerülhető súlyosabb hátrány lehetőségét. Ezekre lehet példa a személyes szabadság korlátozása a büntetőeljárás vagy a büntetés végrehajtás során, hadkötelezettség vagy kényszergyógykezelés esetén. Az orvos tulajdonképpen súlyos testi sértést követ el, mikor megműti az eszméletlen sérültet a beleegyezése nélkül, viszont ezzel megmenti az életét. A személyhez fűződő jogok még abban az esetben korlátozhatóak, ha a sértett beleegyezik, vagy a jogosult hozzájárul. Példa lehet erre egy levél nyilvánosságra hozatala a feladó vagy a címzett hozzájárulásával, egy műtétbe való beleegyezés vagy akár egy A, B, vagy C típusú kérdőív alapján végzett nemzetbiztonsági ellenőrzés. Az érintett hozzájárulásáról beszélhetünk akkor is, ha egy sportversenyen sérül meg a résztvevő, hiszen tudnia kellett, hogy ez a körülmény e tevékenység természetes velejárója lehet.

Összegzés

Megállapítható, hogy a titkos információgyűjtő tevékenység, mely alapvetően titkos és sajátos eszközöket és módszereket használ fel, több ponton kölcsönhatásba kerülhet a személyiségi jogokkal, ezért megfelelő jogi szabályozást igényel annak érdekében, hogy semmilyen körülmények között ne jelentsen veszélyforrást a demokratikus jogrendszerre. A személyiségi jogok korlátozása pedig arányban kell, álljon a nemzetbiztonsági érdekekkel, az állam önvédelmi jogával, a bűncselekmények felderítéséhez fűződő érdekével, vagyis a közösség érdekével, melynek érvényesítése legalább olyan fontos feladat, mint az egyes személyek jogainak védelme. Az egyes társadalmi formáktól függően ez az arány nem mindig azonos. A diktatórikus társadalmakban az egyént teljes mértékben alárendelik a társadalomnak, itt tulajdonképpen nem létezik személyiségi jog. Máshol a személyiség szabadsága és függetlensége kap nagy hangsúlyt, ilyenkor demokratikus társadalomról beszélünk. Az egyensúly markáns, egyik vagy másik oldalra történő eltolódása rendszerint konfliktusokhoz vezet. Ebből következően a helyes arány megtalálása és megfelelő biztosítása meghatározhatja egy adott társadalom megítélését.

A szemléletesség kedvéért, tekintsük át táblázat formájában a személyiségi jogok és a titkos információgyűjtés legjellemzőbb ütközési pontjait:

Tevékenység	Az érintett személyiségi jogok					
	Jó hírnévhez való jog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme			
Felvilágosítás kérése	Jó hírnévhez való jog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme			
Információgyűjtés a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével	Jó hírnévhez való jog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme			
Magánszeméllyel történő titkos kapcsolat létesítése	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme	Titokjog			
Információgyűjtést elősegítő információs rendszerek létrehozása, alkalmazása	Titokjog	Információs önrendelkezési jog				
Csapda alkalmazása	Jó hírnévhez való jog					
Fedőokmány készítése és felhasználása	Információs önrendelkezési jog					
A Nb-i feladat által érintett személy, a vele kapcsolatos helyiség, épület és más objektum, terep- és útvonalszakasz, jármű, esemény megfigyelése, az észlelt technikai úton történő rögzítése	Magánlakás jogi védelme	Képmáshoz, hangfelvételhez való jog	Titokjog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme	
Az Nbtv. 56. §-ában foglaltakon kívül beszélgetés lehallgatása, az észlelt technikai úton történő rögzítése	Képmáshoz, hangfelvételhez való jog	Titokjog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme		
Hírközlési rendszerekből és egyéb adattároló eszközökből információk gyűjtése	Titokjog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme	Képmáshoz hangfelvételhez való jog		
Büntetlenségi megállapodás	Titokjog					
Lakás titkos átkutatása, az észlelt technikai úton történő rögzítése	Képmáshoz hangfelvételhez való jog	Titokjog	Magánlakás jogi védelme	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme	A személyes szabadság joga
Lakásban történtek technikai úton történő megfigyelése, rögzítése	Képmáshoz hangfelvételhez való jog	Titokjog	Magánlakás jogi védelme	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme	
Postai küldemény, valamint beazonosítható személyhez kötött zárt küldemény felbonthatása, ellenőrzése és azok tartalmának technikai eszközzel rögzítése	Titokjog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme	Képmáshoz hangfelvételhez való jog		
Elektronikus hírközlő szolgáltatás útján továbbított kommunikáció tartalmának megismerése, az észlelt technikai eszközzel rögzítése	Képmáshoz hangfelvételhez való jog	Titokjog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme		
Számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján továbbított, vagy azon tárolt adatok megismerése és azok tartalmának technikai eszközökkel rögzítése, továbbá felhasználása	Képmáshoz hangfelvételhez való jog	Titokjog	Információs önrendelkezési jog	Személyes adatok védelme		

Felhasznált irodalom:

1. Magyarország Alaptörvénye
2. 1959. évi IV. törvény – A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről
3. 1995. évi. CXXV. törvény – A Nemzetbiztonsági Szolgálatokról
4. 2011. évi CXII. törvény – Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
5. 2009. évi CLV. Törvény – A minősített adat védelméről
6. Az 1995. évi CXXV. törvény indoklása
7. 23/1990. (X. 31.) Alkotmánybírósági határozat
8. 15/1991. (IV. 31.) Alkotmánybírósági határozat
9. Boros László: Jogi alapismertetek (Vince Kiadó – Budapest – 2001.)
10. Sári János: Alapjogok (Osiris Kiadó – Budapest – 2001.)
11. Kukorelli István: Alkotmánytan (Osiris Kiadó – Budapest – 1997.)
12. Dr. Dezső Lajos – Dr. Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok – kommentár a gyakorlat számára (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó – Budapest – 1998.)
13. Dr. Jobbágyi Gábor: Személyi és családi jog (Szent István Társulat 2008.)
14. Árpád Zoltán: Az Alaptörvény a biztonság szemszögéből (Szakmai Szemle 2012. 1. szám)
15. Tóth Csaba Mihály: Nemzetbiztonsági szakmai tevékenység és személyiségi jogok (Szakmai Szemle 2009. 2. szám)
16. Tóth Csaba Mihály: Nemzetbiztonsági munka és személyiségi jogok az Alaptörvény mérlegén (Szakmai Szemle 2012. 2. szám)

A GYEREKKATONÁK ALKALMAZÁSÁT FELSZÁMOLNI HIVATOTT NEMZETKÖZI JOGI NORMÁK ÉS A FELELŐSSÉGRE VONÁS LEHETŐSÉGE

Absztrakt

Milyen ok vezetheti a 18 év alattiakat ahhoz, hogy fegyveres erők kötelékeihez csatlakozzanak? Miért fogadják őket "tárt karokkal" soraik közé mind kormányzati, mind ellenzéki, lázadó és felkelő csapatok?

Dolgozatomban a gyerekkatonák jelenségét vizsgálom. Rövid történelmi áttekintés után rátérek a fent említett kérdések megválaszolásaira.

A teljesség igénye nélkül nemzetközi jogi normák kerülnek bemutatásra, melyek alapján kiderülhet, hogy legitím célpont-e a fegyvert ragadott gyermek és háborús bűncselekmények elkövetéséért felelősségre lehet-e vonni.

Kitértem még a Nemzetközi Büntetőbíróság és a Sierra Leone-i Speciális Bíróság előtt folyamatban levő, illetve már ítélettel is rendelkező ügyeire, melyeket gyerekkatonák alkalmazásáért vádolt, egykor vezető szerepben levők, hadurak és parancsnokok ellen indítottak.

Végül az Amerikai Tengerészgyalogság gyerekkatonákkal kapcsolatban és szemben tett intézkedéseinek alapján mutatom be az általam is helyesnek vélt irányokat.

Kulcsszavak: *gyerekkatonák, háborús áldozatok, humanitárius jog*

Abstract

What kind of reasons generate an under 18 to join an armed force? Why are they welcomed by all the governmental and rebel troops too?

In my study I examine the phenomenon of child soldiers. After a short historical review I come to the point of the aforementioned questions.

However, it was not my intention to provide thorough analysis of such legal norms, but I make an attempt. The following important questions are: is a child with a gun in his hand a legitimate target and is he punishable for committing war crimes?

I discuss cases that are ongoing or have passed judgment at the International Criminal Court and the Special Court of Sierra Leone against commanders and warlords for using child soldiers.

In the end I introduce my ideas on child soldiers through the example of the United States Marine Corps.

Keywords: *child soldiers, war victims, humanitarian law*

A történelem során többször találkozhatunk gyermekkatonákkal, alkalmazásuk nem új, modern kori találmány. A fegyvert ragadott gyermekek napjainkban is megtalálhatóak, azonban mindez nem ad jogosultságot arra, hogy e jelenséget elhanyagolhatónak tartsuk. A CSUCS 2012-ben kiadott jelentése szerint 2010-ben 20 országban szolgáltak 18 év alattiak valamely fegyveres erő kötelékében. Hiába csak gyermekek, a szembenálló félre ugyanolyan veszélyesek: fegyvereik ugyanakkora sebet ejtenek, mint felnőtt társaiké. Jelen tanulmány terjedelmi korlátok miatt csak néhány nemzetközi jogi normára és a gyermekkatonák alkalmazásával kapcsolatban a felelősségre vonás lehetőségére tér ki.

1. Gyermekkatonák napjainkban

Napjainkra az „új” típusú háborúk és az aszimmetrikus hadviselés új problémákat vetnek fel. A hadseregek professzionális jellegének fokozódása, a civilek részvételének aránya, s az egyre jobban előtérbe kerülő gazdasági érdekek a háborúk privatizálásához vezethetnek.¹

A premodern világ államai növekvő kihívásokkal néznek szembe, köztük azzal, hogy megszűnt a fegyveres erők kiállításának és fenntartásának a nemzetállamok által birtokolt monopóliuma. Ezáltal bárki, aki elég pénzzel rendelkezik, fel tudja fegyverezni magát céljai megvalósítása érdekében. Különbféle hadurak jelennek meg (mint például Joseph Kony, egy ugandai gerillacsoport, az LRA (Lord's Resistance Army) vezetője, aki főként gyerekkatonákat alkalmaz), kik gazdasági érdekekből meg sem támadják az állam katonái által őrzött stratégiai pontokat, ehelyett fosztogatnak, és az így befolyt pénzből tartják fent magukat.² Hatalmuk érdekében nem különösebben törődnek az alkalmazott fegyveres személyzet jogállásával és az azokra vonatkozó nemzetközi normákkal, így külföldi zsoldosokat és gyerekkatonákat is szívesen alkalmaznak.

Minden kétséget kizáróan ezek a gyermekek háborús áldozatok: kihasználják őket, elrabolják családjuktól, megfosztják az oktatástól, a gyerekkortól, harcra és gyilkolásra kényszerítik, de egyben ellenséges támadók is: egy aszimmetrikus háborúban bevethető leghatékonyabb fegyverek. Mára körülbelül 250 000 – 300 000-re tehető a gyerekkatonák száma, ennek közel 40%-a lány, de pontos adatok nincsenek.

Nem szabad elfelejteni, hogy nem csak afrikai gyermekekről van szó. Az emberek erről képesek megfeledkezni, és nem, mint globális problémára

¹ A fegyveres összeütközések joga. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009. p. 301.

² Ibid. p. 303.

tekinteni: gyerekeket alkalmaznak katonai célokra főként olyan országokban, ahol polgárháború dúl. Nem feltétlenül kell gondolnunk fegyverrel rohangáló gyerekekre, lehetnek üzenethordozók, kapuőrök, kémek, szakácsok, öngyilkos merénylők (pl.: Afganisztánban egy 14 éves fiú okozta az első NATO-katona halálát), lányok esetében szexuális rabszolgákká, vagy "katonafeleségekké" válnak.³ Köztudottan mindkét oldalon harcolnak gyerekek, mind a lázadók, mind a kormány seregeiben, de ez a jelenség főként a lázadókra jellemző.

Számtalan indok vezetheti ahhoz a 18 év alattiakat, hogy fegyveres erők kötelékeihez csatlakozzanak. Történhet kényszerítéssel, önként, hazaszeretet miatt, bosszúvágyból, nem látnak más kiutat a szegénységből, ideológiai és vallási meggyőződésből, vagy a hadseregben látják a túlélés egyetlen lehetőségét. Szintén rengeteg okot találunk arra, hogy miért fogadják be őket szívesen a fegyveres csoportok: besorozásukhoz nem kell pénz, ellátásuk olcsó, nem kell nekik fizetni, pszichológiailag éretlenek, így könnyű őket formálni, dühük, haragjaik manipulálhatók. Nem tudnak különbséget tenni jó és rossz között és nem fogják fel a halál visszafordíthatatlanságát, így bármilyen parancsot kérdés nélkül, gyorsan teljesítenek, s természetüknél fogva könnyebben eljutnak a felnőttek számára nehezebben megközelíthető helyekre. A gyerekkatonákat alkalmazó országokra jellemző, hogy a lakosság nagy része gyerek, így van utánpótlásuk, és ha kell, könnyebben megszabadulnak tőlük. Ezt erősíti, hogy fenntartásukra jóval kevesebb pénzt öltek, mint a felnőtt katonákéra, ezért „értékük” is jóval alacsonyabb. Sok esetben nincs családjuk, otthonuk, árvák, félárvak, nem keresi őket senki, illetve nem jön senki, aki számon kérje, mivé lettek, mindezt a nyilvántartások hiányosságai és az adatok hamisítása is nehezebbé teszi.⁴⁵ Théodora Nisabwe, a Burundi Egyetem pszichológia professzora szerint mindezen okok miatt „...is válnak gyakran különösen kegyetlen harcosokká”.

A gyermekkori kegyetlenség a felnőttkorban is meghatározó, példának okáért: a mai tálib vezérek egykor a szovjetek ellen harcoltak, minek eredménye az erőszakra való félelmetes tehetség lett.⁶

Láthatjuk, hogy egy komplex jelenségről van szó, melyre a nemzetközi jog is próbál megoldást találni és a gyerekek katonai felhasználását megszüntetni.

³ Scott Gates, Simon Reich: Think again: Child soldiers. Lásd:

http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/05/21/think_again_child_soldiers (2013.06.07.)

⁴ Ibid.

⁵ Veres, Kinga: Ishmael Beah: Gyerekkatona voltam Afrikában, amíg ti játszottatok. Család, gyermek, ifjúság, XVII. évf. 2008/6. p. 50.

⁶ Scott, Gates, Simon, Reich: op. cit.

2. A gyermekkatonák jelenségét felszámolni hivatott nemzetközi jogi normák

2.1. 2000. évi Fakultatív Jegyzőkönyv

A jegyzőkönyv opcionális, fakultatív, vagyis „szabadon választható”, azaz az ENSZ Közgyűlése általi elfogadásával nem vált automatikusan kötelezővé a New York-i egyezmény valamennyi részes fele számára, pusztán azokat köti, amely államok maguk is, külön, kötelezőként ismerték el a jegyzőkönyvet és annak rendelkezéseit.

A 15 helyett a 18. életév az irányadó és a részes felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy az önkéntes katonai szolgálat minimális korhatárát felemelik a 15. életévről, elismerve, hogy a 18 év alattiak a szerződés értelmében különleges védelemre jogosultak.⁷ Minden részes állam köteles egyúttal a jegyzőkönyv ratifikációja vagy a jegyzőkönyvhöz való csatlakozás alkalmával egy kötelező deklarációt tenni, amelyben kinyilvánítják, hányadik életévtől engedélyezik nemzeti hadseregükben az önkéntes szolgálatot, illetve milyen biztosítékot tesznek arra nézve, hogy valóban szabad akaraton, és nem kényszeren alapuló csatlakozásról van szó.⁸

További megszorításokat tartalmaz azon részes államok számára, melyek 18 év alatt is befogadnak haderejükbe önkénteseket,⁹ így kötelesek garantálni: hogy az önkéntes csatlakozás valóban szabad akaraton alapul, ahhoz az újonc szülei, illetve törvényes képviselői is, megfelelő tájékoztatás után, kellő információk ismeretében hozzájárultak, a kiskatona megkapta a szükséges felvilágosítást a katonai szolgálatból eredő valamennyi kötelezettségről, valamint hitelt érdemlően bizonyításra került a katonának jelentkező életkora.

A jegyzőkönyv az ellenzéki fegyveres csoportokra külön előírásokat tartalmaz: esetükben végképp szakít a 15 éves korhatárral, világosan kijelenti, hogy a részes államok fegyveres erőitől különböző fegyveres csoportok semmilyen körülmények között nem fogadhatnak soraikba, illetve nem alkalmazhatnak az összecsapásokban 18 év alatti személyeket.¹⁰ (Mindez a megkülönböztetés véleményem szerint indokolatlan a gyermek katonakénti alkalmazása szempontjából, hiszen minden esetben élete ugyanúgy veszélyeztetve van.) Emellett a részes államok tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy az ellenzéki milíciák ne sorozhassanak be, és ne is vethessenek be 18 évnél fiatalabbakat: az aláíró államok kötelesek jogi eszközzel is tiltani,

⁷ Fakultatív Jegyzőkönyv 3. cikk 1. pont.

⁸ Ibid 3. cikk 2. pont.

⁹ Ibid 3. cikk 3. pont.

¹⁰ Ibid. 4. cikk 1. pont.

illetve megfelelő módon kriminalizálni azt, azaz biztosítani a normasértők felelősségre vonását.¹¹

Érdekesség (vagy inkább elszomorító), hogy aláírták és ratifikálták olyan államok is, melyek felkerültek az ENSZ Főtitkárának, ill. a gyerekkatonáskodás ellen küzdő NGO-k listájára. Ilyen például: Csád, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Mali. Csatlakozott a jegyzőkönyvhöz Uganda és Ruanda is.

2.2. Nemzetközi humanitárius jog

Az 1970-es években időszerűvé és szükségszerűvé vált a szabályozás, így elsőként az 1977. évi jegyzőkönyvek reagáltak a gyerekkatonák problémakörére, melyeknek alapja az 1949. évi négy genfi egyezmény. A nőket és gyermekeket oltalmazó intézkedéseket összefoglaló fejezetben szentel egy cikkelyt a besorozott gyerekek korhatárának kérdésére. A 77. cikkely (A gyermekek védelme) alapján:

- az összeütköző felek kötelesek úgy gondoskodni róluk ill. támogatásban részesíteni, amely életkoruknál fogva megilleti őket
- az összeütköző felek kötelesek biztosítani minden lehetséges módon 15 évnél fiatalabb gyermek ne vegyen részt közvetlenül az ellenségeskedésben;
- 15-18 életév közöttiek sorozása esetén törekedni kell arra, hogy elsősorban az idősebbeket sorozzák be;
- ha mégis közvetlenül részt vesznek az ellenségeskedésben (2. bekezdés ellenére), jelen cikkben biztosított különleges védelem illeti meg őket, függetlenül attól, hogy hadifogolyoknak minősül-e vagy sem;
- a fegyveres összeütközéssel összefüggő okok miatt letartóztatott, fogvatartott vagy internált gyermekeket a felnőttektől elkülönített helységben kell elhelyezni (kivéve: a 75. cikk 5. bekezdése alapján az egy családhoz tartozók elhelyezése);
- tilos fegyveres konfliktussal összefüggő bűncselekmény kapcsán az elkövetés időpontjában 18. életévét be nem töltött elkövetővel szemben a halálbüntetés végrehajtása.

Az egyezmény a 15 éves korhatárt tekinti relevánsnak, ezzel szemben az általános gyakorlat a 18-21 évet veszi irányadónak, mint a gyermekkor-felnőttkor határát, csak az 5. pont említi a 18. évet, mely szerint tilos halálbüntetés végrehajtása fiatalok esetében. A 3. bekezdés pedig az előző semmibe vétele. „Ha a 2. bekezdés rendelkezése ellenére tizenöt évnél fiatalabb gyermekek kivételes esetekben közvetlenül részt vesznek...”. A

¹¹ Ibid. 4. cikk 2. pont.

szövegtervezeten dolgozók szerint nem lenne reális teljes mértékben kizárni a 15 év alattiak önkéntes csatlakozását, főleg megszállt területeknél, nemzeti függetlenségért vívott harcok esetében.¹² Megjegyzendő, hogy napjainkban inkább a kényszer készíti őket a csatlakozáshoz, s ez a nyomásgyakorlás főként az ellenzéki erőktől jön.

Bármilyen indokból is vesz részt összecsapásokban, hogy a gyermek hadifogolynak számítson, mint volt kombattáns¹³ és élvezhesse az ebből adódó jogosítványokat, megkülönböztető jelzéseket kell viselnie. A hadifogoly státus ugyanis nincs korhatárhoz kötve. Akkor nem minősül hadifogolynak, ha fegyverben állt, de nem viselte nyíltan fegyverét és nem a haderő része, azaz se nem harcos, se nem civil. Ezáltal kikerül a védett személyek köréből, mégis különleges védelem illeti meg a jegyzőkönyv 77. cikkelye alapján.

Mivel fegyveres konfliktus idején számos büntetőjogi garancia nem, vagy csak alacsonyabb szinten érvényesül, szükség volt annak kimondására, hogy háborúk esetén, a háborúval összefüggő bűncselekmény esetében nem lehetséges halálbüntetés alkalmazása 18 év alattiak esetében.¹⁴ Mindez rendszeres visszaélésre ad lehetőséget: a fiatalokat nem fenyegeti halálbüntetés, így a „súlyosabb” bűncselekmények elkövetéséhez is fel lehet őket használni. A fő likvidálandó célpontok a fiatalok lennének, ezért a 18 év alattiakat ilyen cselekményekre utasító, vagy e fellépéseik felett szemet hunyó feletteseknek kell felelniük a bíróságok előtt. A jegyzőkönyv a büntetőjogi korhatár megítélését a nemzeti törvényhozásra bízta.

Az I. jegyzőkönyvhöz képest szűkszavúbban, de szintén említést tesz a gyerekkatonákról a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. jegyzőkönyv.

Már az első fejezet 4. cikkelye tisztázza, hogy polgárháborúk idején nem sorozhatók be 15. életévüket be nem töltött gyerekek, s az ellenségeskedésben nem vehetnek részt.¹⁵ Sem kényszerosorozásuk, sem önkéntes jelentkezésük nem megengedett. Ha mégsem így történik, és részt vesznek az összecsapásokban, a 15. életévüket el nem ért gyerekek számára a jegyzőkönyv által biztosított speciális védelem és kímélet akkor is megilleti őket.¹⁶ Mindez gyengíti a II. jegyzőkönyv szövegén, de az egyszerű és világos tilalmat a harcoló felek semmibe vehetik, így nem árt egy biztonsági szelep beiktatása.¹⁷

¹² Commentary on the Additional Protocols. p. 901.

¹³ Kombattáns (harcos): a fegyveres összeütközésben részt vevő személy.

¹⁴ Csapó, Zsuzsanna: Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Publikon Kiadó, 2011. p. 125.

¹⁵ II. genfi jegyzőkönyv 4. cikk 3.c pont.

¹⁶ Ibid. 4. cikk 3.d pont.

¹⁷ Csapó, Zsuzsanna op. cit. p. 127.

A halálbüntetésre vonatkozólag is eltérnek a rendelkezések, míg az I. jegyzőkönyv annak végrehajtását, addig a II. már a halálbüntetés kimondását is tiltja 18 évnél fiatalabb elkövetőkkel szemben.¹⁸

2.3. A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998)

1998-ban hozták létre a Hágában székelő állandó Nemzetközi Büntetőbíróságot (ICC), melynek statútuma elsőként a nemzetközi egyezmények sorában, bűncselekménnyé („nemzetközi bűncselekménnyé”) nyilvánította a gyermekek katonaként történő felhasználását.¹⁹

A büntetőbíróság négy bűncselekmény esetében rendelkezik joghatósággal: népiirtás, emberiesség elleni bűncselekmény, háborús bűncselekmény és agresszió esetében.

Tovább fejtegetve háborús bűncselekménynek számít:

- nemzetközi fegyveres összeütközések esetén: 15 év alatti gyermekeknek a nemzeti fegyveres erőkbe történő toborzása vagy sorozása, ill. „aktív” felhasználása összecsapásokban
- nem nemzetközi konfliktus esetén: 15 év alatti gyermekek fegyveres erőkbe vagy csoportokba történő toborzása vagy sorozása vagy az összecsapásokban való aktív felhasználása²⁰.

Előrelépésnek számít, hogy a Statútum által a részes államok vonatkozásában lehetővé vált, hogy természetes személyek a nemzetközi jog alapján büntetőjogi felelősséggel tartozzanak a gyermekek katonaként történő alkalmazásáért. Kevésbé számít fejlődésnek, hogy nem szakított a korábbi minimumstandarddal: csak 15 év alattiak esetében állapítható meg az egyéni nemzetközi büntetőjogi felelősség, a 15-18 év közötti fiatalok esetében nem számít háborús bűncselekménynek toborzásuk, sorozásuk, bevetésük.

Az egyezmény megfogalmazói értelmetlennek találták a differenciálást, így a Statútum nem tesz különbséget kormányzati és ellenzéki erők között.

3. Legitim célpont-e a gyerekkatona?

Felvetődhet a kérdés, hogy a gyerekkatonák az összecsapások során legitim célpontnak tekinthetők-e. A genfi normákból kiindulva: a katona

¹⁸ II. genfi jegyzőkönyv 6. cikk.

¹⁹ 2002. július 1-én lépett hatályba a szükséges 60 állam ratifikációja után. Magyarország 2001-ben ismerte el a Statútum kötelező hatályát.

²⁰ Jellemzően a polgárháborúk alatt alkalmazandó törvények és szokások súlyos megsértésének egyik formája.

civileket, polgárokat nem támadhat, csak katonát, katonai célpontot. A fegyvert ragadott gyermeket hiába védik a jogszabályok, kikerül a védett személyek köréből, kombattánsnak minősül, így legitim célponttá válik. Sem a fiatalokú célba vevő katona, sem az állam, melynek haderejében szolgál, nem valósít meg jogsértést.

Összetettebb a probléma, ha a gyermekkorú gerillacsapat tagja. Márpedig napjaink konfliktusaira egyre inkább jellemző az aszimmetrikus hadviselés, melyet főként a fegyveres ellenállók vagy milíciák alkalmaznak, ahol szívesen használnak fel fiatalokat. A genfi egyezmények rögzítik, hogy a gerilla kombattánsnak minősül, ha megkülönbözteti magát a civilektől, legalább az összecsapások során, vagy közvetlenül az azt megelőző felfejlődés alkalmával. Ha a szolgálatot teljesítő kiskatona ezen feltételeket nem teljesíti, harcosnak ugyan nem minősül, így hadifogoly státust sem nyer, viszont ez esetben is különleges védelem illeti meg életkorából eredően.²¹ A gerilla hadviselés elterjedése a kombattánsok fogalmának egyértelmű meghatározását aláásta, ennek következtében nehezzé válik a harcosok és a polgári lakosság megkülönböztetése.²²

Mégis a fő probléma: miként mérlegeljen az a katona, aki tisztában van azzal, hogy olyan gyerekeket alkalmaznak a szembenálló erők, akik a polgári lakosságtól nem különböztethetőek meg? A professzionális hadseregek tagjainak, kiknek országában a fiatalokúak különösebb jogi védelem és oltalom alatt állnak, illetve kultúrájuk eltérő, nehéz megtenni azt a bizonyos lépést: lelőni a gyermeket. A parancsnokoknak percekre, másodpercekre szűkült döntési helyzetekben kell saját beosztottaik, vagy akár mások életét érintő döntéseket hozniuk, s a mérlegelés során gyakran kell megküzdeniük a katonai és humanitárius megfontolások összeütközésével. Mindezt figyelembe veszi a hágai jog is, tehát a katonai szükség megengedi az olyan magatartásokat, melyek a védettség általános szabályaiba ütköznek, azonban a katonai feladat teljesítéséhez feltétlenül szükségesek, és a feladat által megkívánt fokot, mértéket nem lépik túl. Lényeges, hogy a katonai szükségesség által diktált harceljárást az alkalmazói ne, mint megengedett cselekmények fajtáját, hanem mint kivételt tekintsék.²³

Furcsa vagy meglepő lehet egy gyermek látványa a harcmezőn, de nem szabad alábecsülni őket. Sok esetben több éves harci tapasztalattal rendelkeznek, több csata keményítette őket, mint idősebb ellenfeleiket, nem ismerik a hadijog szabályait és egy SOP-t²⁴ vagy ROE-t²⁵ sem követnek, hiszen

²¹ Lásd: 1977. évi I. genfi jegyzőkönyv 77. cikk

²² Bruhács, János: Nemzetközi jog II. p. 199.

²³ A fegyveres összeütközések joga. Zrínyi Kiadó, 2009. p. 196.

²⁴ SOP (Standard Operating Procedures): egységes műveleti szabályzat.

nem is tudják mik ezek; a harcokban és a harcok alatt nőttek fel. Úgy érzik, nem veszíthetnek semmit, hisz sok esetben nincs családjuk, elszakították tőlük, ha van is a szegénység elől, az életben maradásért csatlakoztak „sereghez”, ez által vakmerőbbek. Összességében tehát – elviekben – mérlegelés nélkül likvidálni kell harci helyzetben a katonának állt fiatalokat, mivel komoly veszélyt jelentenek a saját erőkre.

A gyakorlatban a nem halálos fegyverek²⁶ alkalmazása szintén hatékony, humanitárius megoldás lehet, ráadásul a média, a közvélemény és a helyiek támogatását is könnyebb elnyerni, ami mind az éppen folyamatban levő műveletre, mind hosszabb távra nézve előnyös.

Ilyen volt például, amikor a brit hadsereg egyik őrzőegységét a RUF gyerekkatonái elfogták, mert a britek haboztak megtámadni a 15 év alatti harcosokat; később, hogy pánikot keltsenek, pirotechnikai eszközöket, hangos robbantásokat vetettek be, mire a gyerekkatonák többsége szét is szaladt.²⁷

4. A gyerekkatona felelősségre vonása az általa elkövetett háborús bűncselekményért

Mint láttuk, háborús bűncselekmény a gyermekek felhasználása, alkalmazása az összecsapásokban, azaz maga a gyerekkatona is bűncselekmény áldozata. Aki adott esetben szintén bűncselekményeket követ el, ráadásul beszámolók szerint azoknál az egységeknél, melyeknél gyerekeket alkalmaznak, magasabb az erőszakos bűncselekmények száma.

A nemzetközi büntetőjogi szabályozás a gyerekkatonák által elkövetett háborús bűncselekményekkel kapcsolatban valamelyest hézagos, nemzetközi norma nem rendelkezik speciálisan a gyermekek mikénti felelősségre vonásáról, így ilyen esetben az irányadók a fiatakorúakra vonatkozó általános nemzetközi standardok, vagy a kompetens nemzetközi bíróság statútuma alapján dönthető el, ki állítható az igazságszolgáltató fórum elé. A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) alapokmányának alkotói is a fiatakorúak büntetőjogi felelősségre vonásának lehetősége mellett álltak, viszont a bíróság a statútuma szerint nem indíthat eljárást 18 éven aluli tettesek ellen. Ennek oka, hogy az ICC szeretné, ha a 18 évnél fiatalabb elkövetőket a részes államokban állítanák bíróság elé. Egy másik nemzetközi törvényszék, a Sierra Leone-i Speciális Bíróság statútuma szerint a bíróság eljárhat bárkinek az ügyében, aki betöltötte a 15. életévét, de a fórum ügyésze úgy döntött, hogy 18 év alattiakat háborús bűncselekményért nem fognak felelősségre vonni, hiszen ezek a bűnelkövetők egyben áldozatok is.

²⁵ ROE (Rules of Engagement): harci magatartási szabályok.

²⁶ Pl.: pirotechnikai eszközök.

²⁷ Lásd: http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/05/21/think_again_child_soldiers (2013.06.13.)

Az adott életkor²⁸ be nem töltésén kívül további büntethetőséget kizáró okok, hogy gyakran kábítószer hatása alatt, bódult állapotban követik el a bűncselekményeket, valamint kényszer vagy fenyegetés hatására. Teljességgel kizárni felelősségre vonásukat nem lehet, hiszen ha nem kellene számolni gyerekkatonák esetében a felelősségre vonás lehetőségével, azzal parancsnokaikat – a büntetlenség reményében – arra bátorítanák, hogy a legkegyetlenebb feladatokat a gyerekekkel hajtassák végre. Ennek következtében a konfliktusokban álló felek tisztában lennének azzal, hogy a gyerekek az egyik legveszélyesebb ellenségek, mindenki a likvidálandó célpontot látná bennük, akiket gondolkodás nélkül ki kell iktatni.²⁹ Éppen ezért lenne fontos a parancsnokok, előljárók számonkérése: a parancsnoki felelősség általános elve alapján azokért a bűncselekményekért is ők felelnek, melyeket az állományukba tartozó gyerekkatonák követtek el.

Végül fontos megjegyezni, hogy a katonai hierarchia alapján az elkövető esetében fel sem merülhet a parancs végrehajtása védekezésésképpen, azaz a „parancsra tettem” védekezés nem számít enyhítő körülménynek.³⁰ A gyermekkatonáknak is tisztában kell lenniük azzal, hogy cselekményeik nem maradhatnak következmények nélkül.

5. A gyerekkatonákat alkalmazó fegyveres erők vezetőinek felelősségre vonása

Az előzőekben említésre került, hogy a gyerekkatonákat alkalmazó fegyveres erők vezetőit is szükséges felelősségre vonni. Az alábbiakban bemutatásra kerül néhány ilyen eset.

5.1. Nemzetközi Büntetőbíróság: Ügyész v. Thomas Lubanga ügy

Bár nem Thomas Lubanga Dyilo az első, aki ellen elfogatóparancsot adott ki (a Kongói Demokratikus Köztársaság területén elkövetett cselekmények kapcsán), de ő az első, akit letartóztattak, s ügyében ítélet is született.

Lubanga parancsnokként szolgált egy Ugandához kötődő felkelő csoportban, a Kongói Gyülekezet a Demokráciáért – Felszabadítási Mozgalomba (RCD-ML), alapítója és elnöke volt a Kongói Hazafias Uniónak (UPC),³¹ mindemellett a Kongó Függetlenségéért küzdő Hazafiak Csoportjának

²⁸ A büntethetőség alsó korhatára országanként eltérő, 7-16 év között szóródik, a legtöbb országban a 14. életév.

²⁹ Csapó, Zsuzsanna op. cit. p. 229.

³⁰ Fegyveres összeütközések joga. op. cit. p. 339.

³¹ UPC: Union of Congolese Patriots.

(FPLC)³² korábbi parancsnoka. 2002 és 2003 között az általa vezetett UPC több mint 800 civilt mészárolt le egy faluban, Mongbwaluban és környékén.³³ Csapatainak (mely kb. 15 ezer főből állt), Human Rights Watch szerint 40%-a 18 év alatti volt, őket iskolákból, otthonukból elrabolva, kényszerrel sorozták be,³⁴ vagyis Lubanga nem vette figyelembe a gyermekek katonakénti felhasználását tiltó nemzetközi normákat.

A nyomozás 2004 márciusában indult el a Nemzetközi Büntetőbíróság keretében. Érdekesség, hogy maga Kongó kérte a Bíróságtól a 2002. július 1. utáni (az azt létrehozó Statútum hatályba lépése után) a Kongói Demokratikus Köztársaság területén elkövetett, joghatóságába tartozó bűncselekmények kivizsgálását.³⁵

2004 júniusában hozták nyilvánosságra Luis Moreno Ocampo döntését a nyomozás megindításáról.³⁶ 2006-ban közzétették az elfogatóparancsot,³⁷ mely szerint bűnös a Római Statútum 8. cikkelyének (2) (b) (xxiv) vagy (2) (e) (vii) pontja szerint büntetendő háborús bűncselekmények elkövetésében:

- 15 év alatti gyermekek besorozásában,
- 15 év alatti gyermekek toborzásában, és
- 15 év alatti gyermekek fegyveres összecsapásokban történő aktív felhasználásában.

A kihallgatások után, 2009 márciusában megindult Lubanga pere. A Bíróság 2012. március 14-én hozott ítéletében az ellene felhozott vádpontok mindegyike alapján bűnösnek találták,³⁸ 2012. június 10-én kihirdették ’’14 évre szóló’’ börtönbüntetését.³⁹

Lubanga ügyétől a közvélemény azt várta, illetve várja, hogy azok a hadurak, akik gyerekkatonákat alkalmaznak, gondolkodjanak el azon, hogy látván az ítéletet mindez megéri-e. Véleményem szerint ez inkább arra ösztönzi

³² FPLC: Forces Patriotiques pour la Libération du Congo.

³³ Human Rights Watch: UPC crimes in Ituri (2002-2003) Lásd:

[http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/UPC%20Crimes%20in%20Ituri%20\(2002%20%E2%80%93%202003\).pdf](http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/UPC%20Crimes%20in%20Ituri%20(2002%20%E2%80%93%202003).pdf) (2013.06.13.)

³⁴ Lásd: <http://www.hrw.org/news/2009/01/27/paying-sending-children-war> (2013.06.13.)

³⁵ Prosecutor receives referral of the situation in the Democratic Republic of Congo, The Hague, 19 April 2004. ICC-OTP-20040419-50-En.

³⁶ Lásd: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200104/related%20case/s/icc%200104%200106/Pages/democratic%20republic%20of%20the%20congo.aspx (2013.06.13.)

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ Lásd: <http://www.lubangatrial.org/2012/08/20/lubanga-judgment-the-prosecutions-investigation-and-use-of-intermediaries/> (2013.06.13.)

majd őket, hogy minél nagyobb hadsereget toborozzanak saját védelmük érdekében.

5.2. További gyerekkatonák alkalmazásával kapcsolatos ügyek a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt

2005-ben elfogatóparancsot adtak ki az ugandai Úr Ellenállási Hadseregének (LRA) vezetői, parancsnokai ellen. Köztük három személyt vádoltak a háborús bűncselekményeken belül gyerekek kényszersorozásának bűncselekményével. Joseph Kony-nak és Okot Odhiambo-nak még felelnie kell a gyerekek (sokszor menekülttáborokból való) besorozásáért, a harmadik vádlottat, Vincent Otti-t, az LRA-n belüli hatalmi harcban 2007 végén meggyilkolták.⁴⁰ 2008 januárjában Kony különmegbízottja elismerte, hogy Otti halott, bár halálának körülményei vitatottak.⁴¹ Kony után az ugandai hadsereg még mindig nagy erővel kutat.⁴²

Akad, aki önként feladja magát. Így tett 2013 márciusában Bosco Ntaganda, aki ellen a Nemzetközi Büntetőbíróság még 2006-ban adott ki elfogatóparancsot. A Római Statútum 25. cikkének (3) (a) pontja alapján egyéni büntetőjogi felelősséggel tartozik többek között 15 év alatti gyermekek besorozásáért és behívásáért, és az ellenségeskedésekben való aktív részvételük igénybevételeért.⁴³ Bosco Ntaganda, vagy becenevén a Terminátor, magát nem találja bűnösnek, elmondása szerint csak egy kongói katona volt. A Human Rights Watch viszont már 10 éve dokumentálja a Ntaganda parancsára, Kongó északkeleti részén elkövetett atrocitásokat, köztük gyerekkatonák toborzását, felhasználását, gyilkosságot, nemi erőszakot. Korábbi vezetője volt egy Ruanda által támogatott lázadó csoportnak, a Laurent Nkunda által alapított Népvédelem Nemzeti Kongresszusának (CNDP⁴⁴), 2009-ben annak szakadár pártjaival egy békeszerződés által csatlakozott a kongói hadsereghez. 2012-ben lázadást kezdeményezett, majd több lázadó csoporttal összeállva alapítottak egy új fegyveres csoportot, az M23-at, mely a decemberben kezdődött béketárgyalásokig kongói és ENSZ csapatokkal küzdött Kelet-Kongóban.⁴⁵

⁴⁰ Lásd: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7082437.stm> (2013.06.13.)

⁴¹ Lásd: <http://www.haguejusticeportal.net/index.php?id=8194> (2013.06.13.)

⁴² Bővebb információ: <http://www.globalpost.com/dispatches/news/regions/africa/kony-lra-central-africa-republic> (2013.06.13.)

⁴³ Lásd: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200104/related%20cases/icc%200104%200206/Pages/icc%200104%200206.aspx (2013.06.13.)

⁴⁴ CNDP: Congrès national pour la défense du peuple

⁴⁵ Human Rights Watch. Lásd: <http://www.hrw.org/topic/international-justice/bosco-ntaganda> (2013.06.13.)

Miért adta fel magát? A kérdés egyelőre megválaszolatlan. Valószínűleg fenyegetve érezte magát, miután az M23 feloszlott. Hogy életét mentse, 700 társával a határ túloldalára, Ruandába menekült.⁴⁶

5.3. A Sierra Leone-i Különbíróóság: Charles Taylor pere

A Sierra Leone-i Speciális Bíróóság egyik leghíresebb vádlottja, a libériai Charles Ghankay Taylor ellen 2003-ban emeltek vádat, 17 rendbeli háborús és emberiesség elleni bűncselekmény és a humanitárius nemzetközi jog egyéb súlyos megsértése miatt. A vádpontokat 2006-ban 11-re csökkentették.⁴⁷

Ki is az a Charles Taylor? Hogy kerül olyan Bíróóság elé libériai állampolgárként, ami a Sierra Leone területén elkövetett bűncselekményeket vizsgálja? Taylor 1997 és 2003 között Libéria elnöke volt.⁴⁸ A szomszédos állam (Sierra Leone) ellenzéki fegyveres csoportjait, a Fegyveres Erők Forradalmi Tanácsát⁴⁹ és a Forradalmi Egységfrontot⁵⁰ pénzzel, fegyverekkel és kiképzéssel támogatta azért, hogy az országban ne legyen stabil központi kormány, így semmi és senki nem akadályozhatná meg a szabad gyémántkereskedelemben.⁵¹ A konfliktusok alatt így megsértve a humanitárius nemzetközi jog számos alapvető rendelkezését. Érdekesség, hogy a Bíróóság székhelye bár Sierra Leone-ban található, Taylor ügyét viszont az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata⁵² alapján Hágában folytatták le, remélve, hogy nem újulnak ismét ki forrongások, és a régió stabil marad.

A Speciális Bíróóság 2012. április 26-án bűnösnek nyilvánította az ellene felhozott mind a 11 vádpontban,⁵³ köztük gyerekkatonák sorozásában és toborzásában, 15 év alattiak fegyveres összecsapásokban való felhasználásában. 2012. május 30-án 50 év börtönbüntetésre ítélték.

Charles Taylor még 2003-ban beadványt intézett a Speciális Bíróósághoz, melyben arra hivatkozva, hogy mint Libéria államfője, immunitás illeti a Bíróóság joghatósága alól. A beadványt elutasították.⁵⁴

⁴⁶ The New York Times: Congolese rebel commander tells war crimes court he was just a soldier. 2013.03.26. Lásd: http://www.nytimes.com/2013/03/27/world/africa/war-crimes-suspect-bosco-ntaganda-tells-court-he-was-just-a-soldier.html?_r=0 (2013.06.13.)

⁴⁷ Lásd: <http://www.charlestaylortrial.org/trial-background/> (2013.06.13.)

⁴⁸ Lásd: <http://allafrica.com/stories/200308111235.html> (2013.06.13.)

⁴⁹ AFRC: Armed Forces Revolutionary Council.

⁵⁰ RUF: Revolutionary United Front.

⁵¹ Lásd: <http://www.trial-ch.org/en/ressources/trial-watch/trial-watch/profils/profile/98/action/show/controller/Profile.html> (2013.06.13.)

⁵² Resolution 1688 (2006) Adopted by the Security Council at its 5467th meeting, on 16 June 2006.

⁵³ Lásd: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12391507>(2013.06.13.)

⁵⁴ Appeals Chamber, Decision on immunity from jurisdiction, 31 May 2004, in the case of Prosecutor against Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL 2003-01-I.

Az egykori libériai államfő példája kapcsán láthatjuk, hogy a törvények fölé senki nem emelkedhet, bármilyen tisztséget is töltsön be.

6. Záró gondolatok

Nemzetközi szinten történtek előrelépések, hisz újabb és újabb fejlődőképes normák megalkotására került sor, s egyre több nemzetközi szervezet és szerv jelent meg, melyek tevékenysége és azok hatékonysága nem elhanyagolhatóak. Előrelépésnek tekinthető a Nemzetközi Büntetőbíróság Thomas Lubanga Dyilo-val és Charles Ghankay Taylor-ral szemben tanúsított fellépése, felelősségre vonása, mely remélhetőleg precedensnek is tekinthető.

Ezzel szemben nem lenne ésszerű az a kijelentés, hogy a nemzetközi jogi normák egyedül is meg tudnak küzdeni a gyerekkatonák jelenségével, de véleményem szerint a szabályozás ugyanúgy elengedhetetlen, mint az összefogás a kormányokkal, a nem kormányzati szervezetekkel és nemzetközi szervezetekkel.

A gyerekek fegyveres konfliktusokban való felhasználása napjainkban még mindig erőteljes problémát jelent. Ennek enyhítését korunk célul tűzheti ki.

Felhasznált irodalom

- A fegyveres összeütközések joga. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.
- Bruhács János: Nemzetközi jog II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 1999.
- Csapó, Zsuzsanna: Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Publikon Kiadó, 2011.
- Scott Gates, Simon Reich: Think again: Child soldiers. Lásd: http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/05/21/think_again_child_soldiers
- Veres, Kinga: Ishmael Beah: Gyerekkatona voltam Afrikában, amíg ti játszottatok. Család, gyermek, ifjúság, XVII. évf. 2008/6.

Felhasznált jogforrások, dokumentumok

- 1977. évi I. Genfi Jegyzőkönyv
- 2000. évi Fakultatív Jegyzőkönyv
- Appeals Chamber, Decision on immunity from jurisdiction, 31 May 2004, in the case of Prosecutor against Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL 2003-01-I
- Commentary on the Additional Protocols. Geneva, 1987.
- Prosecutor receives referral of the situation in the Democratic Republic of Congo, The Hague, 19 April 2004. ICC-OTP-20040419-50-En
- Resolution 1688 (2006) Adopted by the Security Council at its 5467th meeting, on 16 June 2006

Felhasznált honlapok

- All Africa: <http://allafrica.com>
- BBC: <http://news.bbc.co.uk>
- Foreign Policy: <http://www.foreignpolicy.com>
- Globalpost: <http://www.globalpost.com>
- Human Rights Watch: <http://www.hrw.org>
- International Criminal Court: <http://www.icc-cpi.int>
- Lubanga Trial: <http://www.lubangatrial.org>
- New York Times: <http://www.nytimes.com/>
- Trial: <http://www.trial-ch.org/>

A NEMZETBIZTONSÁGI CÉLÚ TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS VÁLTOZÁSAI

Absztrakt

Magyarországon a nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendvédelmi szervek és az általuk alkalmazható titkos információgyűjtés, valamint az 1998. évi XIX. számú a Büntetőeljárásról szóló törvényben intézményesített és a büntető eljárás ideje alatt alkalmazható – de azonos eszközöket biztosító – titkos adatszerzés eszközeinek és módszereinek jogállami elveken alapuló jogszabályi kidolgozása több mint két évtizedes múltra tekint vissza. Ezen tanulmányban az Alaptörvény hatálybalépésének és az utóbbi két évben a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvénynek a titkos információgyűjtő tevékenységet közvetlenül érintő módosításainak a hatásait veszem számba és vizsgálom meg.

Kulcsszavak: jogállam, nemzetbiztonság, titkos információgyűjtés, emberi jogok

Abstract

In Hungary, due to the principles of the rule of law, the legislative development of the national security services, the law enforcement agencies and the secret information gathering tools and methods used by them, as well the secret data acquisition tools and methods – institutionalized by the code of criminal procedure – has a history of more than two decades. In this study I would like to examine the effects of new hungarian constitution and modifications of act of the national security services on secret data acquisition.

Keywords: constitutional state, national security, intelligence information gathering, human rights

Bevezető

A 2010-es parlamenti választásokat követően megalakult kormány egyik feladatának tekinti a közbiztonság megerősítését, aminek érdekében célként jelölte meg a rendvédelem megerősítését, a nemzetbiztonsági tevékenység átalakítását és eszközrendszereiknek bővítését. Ennek szellemében a rendvédelmi szervek jogi szabályozását az elmúlt több mint két évben több alkalommal és jelentős mértékben módosították. Ezek során új rendőri szervezetek létrehozása történt meg, a két katonai titkosszolgálatot szervezetileg összevonták, két polgári nemzetbiztonsági szolgálat felügyelete a rendőrség felügyeletét is ellátó belügyminiszterhez került és a hírszerző tevékenységet

folytató polgári nemzetbiztonsági szolgálatot közvetlenül a miniszterelnök felügyelete alá vonták. Az átalakítási folyamat a belügyminisztérium tervei szerint még nem ért véget, hiszen terveiben új nemzetbiztonsági és hivatásos szolgálati jogviszonyról szóló törvény megalkotása szerepelt. Az 1995. évi CXXV. sz. a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény (Nbtv.) leváltására készült tervezet első változatának a közigazgatási véleményeztetése meg is történt. A törvénytervezet benyújtása viszont elmaradt és a kormány 2013. évi tavaszi jogalkotási tervében ilyen tárgyú törvény megalkotása már nem is szerepelt. Ennek következtében az Nbtv. titkos információgyűjtő tevékenységet közvetlenül szabályozó részeiben szignifikáns változás már nem várható. Érdekes tehát megvizsgálni, hogy a hatályos jogi környezet változása a nemzetbiztonsági szolgálatok egyik alapvető fegyverére milyen hatással van. A cikkben nem kívánom valamennyi változtatást górcső alá venni, kizárólag azokat, amelyek a nemzetbiztonsági szolgálatok titkos információgyűjtő tevékenységét közvetlenül érintik.

Az Alaptörvény újdonsága

Az Alaptörvény 46. cikkelyében kimondja, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése, e mellett pedig megismétli azt a 2008 óta meglévő szabályozást, miszerint a titkosszolgálati eszközök és módszerek alapvető szabályait sarkalatos törvények állapítják meg. Ennek köszönhetően a korábbi alkotmány hiányosságát az Alaptörvény pótolta, hiszen alaptörvényi szinten intézményesíti a nemzetbiztonsági szolgálatokat, valamint nevesíti a titkosszolgálati eszközöket és módszereket.

Az új alkotmány hatálybalépésével jelentős változást hozott, hiszen a korábbi alkotmány e tárgykörben következetlenséget mutatott azáltal, hogy meghatározta a fegyveres erők és a rendőrség alapvető feladatait, viszont a nemzetbiztonsági szolgálatokét nem és a nemzetbiztonsági szolgálatokat nem intézményesítette. Ezeknek a hiányosságoknak a következtében az Országgyűlés törvényi szabályozási hatásköre volt annak az alapvető kérdésnek az eldöntése, hogy a nemzetbiztonsági tevékenységet mely szervezetek, esetleg valamely – más természetű feladatokat is ellátó szervezet – feladatai közé illeszti be.

Az Alaptörvénybe emelést megelőzően az Országgyűlés az Nbtv. 1995. évi elfogadásával törvényi szinten intézményesítette a nemzetbiztonsági szolgálatokat. Meghatározta a nemzetbiztonsági tevékenységet, mint feladatrendszer és a hozzá kötődő eszközrendszer, továbbá a nemzetbiztonsági tevékenységet ellátó szervezeteket, a kormányzati irányítást, a parlamenti ellenőrzést funkcionálisan egybefüggő egységként azonos elvek és garanciák mellett szabályozta.[1]

Az Alaptörvény elfogadásával és hatályba lépésével pont kerülhet annak a vitának a végére, amely a nemzetbiztonsági feladatok más intézményhez való telepítését vetette fel. Természetesen, azok a kérdések, miszerint e feladatok végzése más szervezeti rendszerben hatékonyabban végezhető-e, vagy van-e a nemzetbiztonsági szerveknek a demokratikus jogállamokban létjogosultsága,[2] nem lettek megválaszolva.

Az Alaptörvény tehát a rendszerváltást követően létrehozott szervezeti rendet már a legmagasabb szinten intézményesíti, ami további hosszú évtizedekre biztosítja az egyértelmű működést. Egyértelművé teszi, hogy a nemzetbiztonság védelme állami feladat, aminek körébe tartozik többek között az ország függetlenségének, szuverenitásának és területi épségének a megvédése, az alkotmányos rend és a demokrácia védelme, – és ugyan közvetlenül nem mondja ki – a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazása.

Valamelyest megtöri az idilli képet, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok az Alaptörvényben nem kaptak önálló cikkelyt. Az alkotmányozó a rendőrséggel egy szerkezetbe foglalta, valamint az alaptörvény indoklása is úgy fogalmaz, hogy az Alaptörvény a rendvédelmi funkciókkal rendelkező szervek közül kiemeli a rendőrséget és a nemzetbiztonsági szolgálatokat. Véleményem szerint a szerkezeti felépítésből – és az indoklásból is – tehát következik, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörébe tartoznak továbbra is egyes bűncselekmények felderítése, vagyis az alaptörvényi berendezkedés szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok legalább annyira rendvédelmi, mint nemzetbiztonsági szervezetek. A nemzetbiztonsági szolgálatok hatásköreinek lényegi szűkítése ezáltal nem történt meg.

Az igazságszolgáltatás oldaláról tekintve pedig továbbra is fennáll – aminek igényét többek között Finszter professzor is kifejtette –, hogy a büntetőeljárást megelőző felderítő szakasznak az igazságszolgáltatás rendelkezése alá utalása sem lesz teljes a jövőben.[3]

Az Alaptörvény nyelvtani értelmezése szerint Magyarországon több, de az Alaptörvény által pontosan nem meghatározott számú nemzetbiztonsági szolgálat működik. A megfogalmazás alapvetően nem hoz újdonságot, hiszen az eddig létrehozott szervezeti struktúra ennek megfelel, de továbbra is a mindenkorai törvényhozó hatalom feladata a szervezetek számának és szerkezetének a meghatározása. Ezzel pedig egyértelművé vált, hogy Magyarország – a jelenlegi politikai térben – az egy titkosszolgálati szervezeti modellt elvetette.

Az Nbtv. módosításai

A 2010-ben megalakult Országgyűlés, az azóta eltelt majd három év során az Nbtv.-t 16 alkalommal módosította. A módosítások különféle célokat szolgáltak, megtörtént az új kormányzati struktúrához, valamint részben a hatályba lépett Alaptörvényhez való igazítás. Hogy miért állítom azt, hogy csak részben a következő fejezetben fejtem ki.

Az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat irányításáért felelős miniszter a belügyminiszter lett. A harmadik polgári titkosszolgálat a külügyminiszter, majd a Miniszterelnökséget vezető államtitkár irányítása alá került.

Az irányítási rendszeren túl a kormány a katonai titkosszolgálatok szervezeti rendszerének átalakításával ötről négyre csökkentette a magyar titkosszolgálatok számát azáltal, hogy létrehozta a Katonai Felderítő Hivatal és a Katonai Biztonsági Hivatal összevonásával a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatot.

A szervezeti struktúra átalakításával párhuzamosan módosításra került a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere. Érdemleges változás az Alkotmányvédelmi Hivatal (AH) és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) esetében történt, az Információs Hivatal (IH) és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) esetében minimális, a bevezetett kifogástalan életvitel ellenőrzés és a Nemzeti Védelmi Szolgálat létrehozása miatt szükségessé vált belső ellenőrzési feladatok aktualizálása valósult meg. Az AH feladatai közül kikerült a terrorcselekmények elkövetésére irányuló törekvések felderítése és elhárítása, a KNBSZ-nek viszont a feladatai a kiber-tevékenység, a terrorszervezetek és a fegyverkereskedelem területén bővültek.

A 2011-es és a 2012-es évek további módosításai a már említetteken túl további pontosításokat és változásokat hoztak a parlamenti ellenőrzés, a személyi állomány, a nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelése, vagy a nemzetbiztonsági védelem és ellenőrzés tárgyában, valamint megtörtént – a többi ágazati törvény hasonló rendelkezéseinek egységesítése mellett – a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eszközeinek rég várt módosítása.

A belügyminiszter által 2011. november 11-én a T/5004. sz. törvényjavaslattal[4] benyújtott módosítások egy jelentős része, vagyis az ötödik nemzetbiztonsági szolgálat felállítására irányuló törekvések viszont nem kerültek elfogadásra, így ötödik titkosszolgálatként a Nemzeti Információs és Bűnügyi Elemző Központ felállítása és feladatainak meghatározása a kihirdetett törvényből kimaradtak.

Az Nbtv.-t a jelenlegi parlamenti többség a szokásosnál jelentősen többször és gyakrabban módosította, viszont a legszembetűnőbb változás az, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok eszközszerében, vagyis a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának törvényi szabályozásába nincs változás, hiszen a törvény továbbra sem használja ezt a fogalmat.

Lényeges kiemelni, hogy sem a titkosszolgálati eszközök és módszerek fogalmi meghatározását sem pedig a kifejezést nem találhatjuk meg az Nbtv.-ben, – és ehhez hasonlóan a 1994. évi XXXIV. a Rendőrségről (Rtv.) szóló törvényben sem – mindkettő kizárólag a titkos információgyűjtés kifejezést használja. A jogalkotó legalább abban következetes volt, hogy ha már az Nbtv. explicite nem hatalmazza fel a titkosszolgálatokat a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazására, az Nbtv. 3. §-ának hatályon kívül helyezésével a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközszerének alkalmazására sem teszi már meg. A titkos információgyűjtést 2012. január 5.-e óta az Nbtv. kizárólag mint adatgyűjtő tevékenységet¹ teszi lehetővé és taxatív felsorolja az alkalmazható eszközöket és módszereket. Ezzel szemben az utóbbi évek jogszabályalkotásának eredményeként több törvény és rendelet² a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazására jogosult szervek kitévelt alkalmazza, de vannak továbbra is olyan jogszabályok,³ amely a titkos információgyűjtésre felhatalmazott szervekre hivatkozik.

Titkosszolgálati eszközök és módszerek vs. Titkos információgyűjtés

Mind a magyar szakirodalomban, mind pedig a magyar jogrendszerben megfigyelhető, hogy a titkosszolgálati eszközök és módszerek, valamint a titkos információgyűjtés eszközei és módszerei kifejezések egymás szinonimájaként használhatók. Széles körben ismert és elfogadott definícióik – ahol a hangsúly a széles körben elfogadottn van – még nem születtek meg. Véleményem szerint a két kifejezés egymásnak nem lehet szinonimája, hiszen a titkosszolgálatok eszközszerének nem szűkíthető le csak a titkos információgyűjtésre, elég, ha csak a nyílt forrásból történő adatszerzésre gondolunk. Mindaddig, amíg ez nem történik meg az előző fejezetben megfogalmazott szabályozási dilemma nem oldható fel, és a szaknyelvi terminológiák használata sem lesz pontos.

¹Nbtv. 39. § (1) A nemzetbiztonsági szolgálatok adatot szereznek be

- a) az érintett önkéntes, illetve e törvényben előírt kötelező adatszolgáltatásával;
- b) nyílt forrásból;
- c) adatkezelést végző szerv adatszolgáltatásából;
- d) titkos információgyűjtéssel.

² Pl.: 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 59. § (4) A Hatóságnak a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazására jogosult szervek e tevékenységével kapcsolatos vizsgálatáról készült jelentése nem tartalmazhat olyan adatot, amelyből a szerv adott ügyben folytatott titkos információgyűjtő tevékenységére lehetne következtetni.

³ Pl.: 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről 92. § (6) bekezdése.

A titkosszolgálati eszközök fogalmára a szakirodalomban eddig egy tágabb és egy szűkebb értelemben vett meghatározás született. Tágabb értelemben az érintett tudta nélkül történő, és az egyes alkotmányos, valamint állampolgári és emberi jogainak (a magánlakás sérthetlensége, a magántitok és a levéltitok védelméhez való jog, a személyes adatok védelméhez való jog, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) szükségszerű sérelmével járó hatósági adatgyűjtési módszer. Szűkebb értelemben a leplezett hatósági adatgyűjtésre szolgáló technikai berendezéseket, műszaki és informatikai megoldásokat jelenti.[5] Ha a titkos információgyűjtés leginkább elfogadott meghatározását is vizsgáljuk[1]⁴ és a titkosszolgálati eszköz tágabb értelemben vett meghatározásával összevetjük, akkor azt láthatjuk, hogy a két meghatározás tartalmilag azonos. Mindkettő ugyanazt a két alapvető fogalmi elemet határozza meg, vagyis az érintett tudta nélkül történő alkalmazást, valamint az érintett jogokat és azok sérelmét.

Ha a hatályos jogi környezetet is górcső alá vesszük, akkor a titkos információgyűjtésre és a titkosszolgálati eszközökre is találunk meghatározást, ami viszont az összképet nem teszi egyértelműbbé. A hatályos jelzőre ebben az esetben azért van szükség, mert a nemzetbiztonsági tevékenységet a jogállami keretek között elsőként szabályozó 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról bevezette a magyar jogintézmények közé a különleges titkosszolgálati eszközöket és módszereket, pontos fogalmi meghatározást is adva. A törvény az Nbtv. hatálybalépésével hatályát veszítette, tehát ez a jogintézmény 1996. március 26-ig élt a magyar titkosszolgálatok rendszerében, tetszhalott állapotából 2008. január 01-vel kelt életre, mikor egy nem megfelelően átgondolt módosítással az Alkotmányba került. Az alkotmány módosítására benyújtott törvényjavaslat indoklása szerint [6] a 31/2001.(VII.11.) AB határozat minősített többséghez köti a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának a szabályozását. A hivatkozott Alkotmánybírósági határozatában [7] viszont a titkosszolgálati eszközök és módszerek kifejezés szinte csak a X-es törvényre hivatkozással található meg, egyébként pedig az Nbtv. és az Rtv. szerinti fordulatokat és néhol a titkos eszközök és módszerek szövegszerűt használta.

⁴ „Titkos információgyűjtés alatt értjük az erre felhatalmazott szervnek azt az intézkedését (intézkedés-sorozatát), amely során törvényben meghatározott feladatainak ellátása érdekében a magánlakás, a magántitok és a levéltitok sérthetlenségéhez, a személyes adatok védelméhez, valamint a birtokvédelemhez fűződő jogok korlátozására alkalmas – az érintett tudta nélkül alkalmazott – eszközökkel és módszerekkel titkosan személyes (köztük különleges) és más (köztük védett közérdekű) adatokat vesz fel és kezel.” Dezső Lajos - Hajas Gábor: *A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok*. Bp.: HVG - Orac, 1998. 283. p.

Az Eht.-ben⁵ szerepel a titkos információgyűjtés egyfajta értelmezése, ami releváns az Eht. környezetében, viszont általános fogalomként nem használható. Az Eht.-ben a fogalom meghatározása az értelmező rendelkezések között szerepel, ahol ki is emeli, hogy ez az értelmezés az Eht. vonatkozásában értelmezendő.

A 160/2011. (VIII. 18.) számú a haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének, behozatalának, transzferjének és tranzitjának engedélyezéséről, valamint a vállalkozások tanúsításáról szóló kormányrendelet 1. sz. mellékletének XXVI. fejezetében adja meg a titkosszolgálati eszközök jogi fogalmát, amiben a szűkebb értelemben vett meghatározást találjuk. E szerint a titkosszolgálati eszközök műszaki jellemzők alapján beazonosítható technikai eszközök, amiket az akusztikus lehallgató, a titkos vizuális megfigyelő, a számítástechnikai eszközöket ellenőrző, az elektronikus hírközlő, és azt helyettesítő hálózaton folytatott kommunikációt ellenőrző, a zavaró, a felderítő, a titkos behatolás, a rejtjelező és titkosító, valamint a követő eszközök szerint csoportosítható.

Titkos információgyűjtés a nemzetbiztonsági törvényben

Amint az Nbtv. módosításai között utaltam rá, a Parlament módosította a titkos információgyűjtés eszközparkját, és egy „új” eszközzel bővítette,⁶ mikor törvénybe iktatta, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok a számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján továbbított, vagy azon tárolt adatokat megismerhetik és azok tartalmát technikai eszközökkel rögzíthetik, továbbá felhasználhatják. Mivel az eddigi módosítások a külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek a szabályozását nem érintette, azok továbbra is – egy kivétellel – az 1996. évi hatálybalépés szerinti állapotban vannak, ezért ebben a fejezetben a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés változásaival kívánok foglalkozni. Még konkrétabban a közismertebb elnevezésükön a levéllenőrzéssel, a telefonlehallgatással és az online házkutatással.

Levéllenőrzés

A levéllenőrzés a titkosszolgálatok számára a legrégebbi információgyűjtő lehetőségek közé tartozik. Az Nbtv. a hatálybalépésekor ennek megfelelően intézményesítette a külső engedélyköteles eszközök között mikor

⁵ 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről 188. §

105. *Titkos információgyűjtés, illetve titkos adatszerzés:* az elektronikus hírközlő hálózaton és elektronikus hírközlő eszközökkel az elektronikus hírközlési tevékenység során, illetve azzal összefüggésben keletkezett, továbbított információk, adatok kiválasztása, kicsatolása, technikai eszközzel történő rögzítése és megismerése az arra külön törvényben felhatalmazott szervek által.

⁶ Nbtv. 56. §. e) pont

kimondta, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok levelet és egyéb postai küldeményt felbonthatnak, ellenőrizhetnek és azok tartalmát technikai eszközökkel rögzíthetik. Az Nbtv. azonban nem határozta meg, hogy mit kellett érteni a törvény vonatkozásában a levél, valamint a postai küldemény alatt, ezért ennek értelmezéséhez a jogszabályi környezetet kellett segítségül hívni. Mivel a postai szolgáltatások folyamatosan fejlődtek, az Nbtv. hatályba lépését követően megalkotott – az azóta hatályon kívül helyezett 2003. évi CI. törvény (Pt.) – postáról szóló törvényben a levélküldemény és postai küldemény fogalmak újradefiniálása történt meg. Ennek értelmében a postai tevékenységet végző szervezetek postai küldeményeket továbbítottak, a postai küldeménynek pedig egyik fajtája volt a levélküldemény, a címzett reklámküldeménnyel, a nyomtatvánnyal és a postacsomaggal egyetemben. Így a Pt. leszűkítette a levéllenőrzés körét, a szolgálatoknak nem volt egyértelmű törvényi felhatalmazásuk a postaforgalmon kívül bonyolódó levél és egyéb küldemények titkos ellenőrzésére, a „nyílt” postai küldemények (pl.: levelezőlap, képeslap stb.) ellenőrzése pedig szintén engedélyhez kötött volt. Olyan, a titkosszolgálatok számára lényeges információforrások kerültek ki az ellenőrzési lehetőségek közül, mint a diplomáciai futárposta és a futár cég által továbbított küldemény. Ennek a felismerésnek az eredményeként a korábbi levéllenőrzést felváltotta a küldemény ellenőrzés, hiszen 2011. január elsejétől postai küldemény, valamint beazonosítható személyhez kötött zárt küldemény ellenőrzésére van a szolgálatoknak lehetősége és így a küldemények teljes körét lefedi az ellenőrzés lehetősége. Vagy csak lefedte? Nem történt ismét meg a kiürítés, mint a korábbi esetben? Ugyanis 2013 év elején hatályba lépett az új posta törvény,⁷ amely a korábbi postai küldemény fogalmát teljesen átalakította.⁸ Ha ezt megvizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy nem történt meg ismét az Nbtv. hivatkozott rendelkezésének a kiürítése, éppen ellenkezőleg, nehezen lehetne ma már olyan küldemény típust találni, ami az Nbtv. által meghatározott két körbe nem tartozna bele.

Telefonlehallgatás

A levéllenőrzés mellett pontosításra került az Nbtv. telefonlehallgatást szabályozó 56. § d) pontja, amelynek eredeti kifejezései már a törvény 1996-os hatályba lépésekor⁹ is pontatlanok voltak. Mivel az Nbtv. az értelmező

⁷ 2012. évi CLIX. törvény a postai szolgáltatásokról

⁸ *postai küldemény*: az a legfeljebb 40 kg tömegű küldemény, mely a küldeményen, annak csomagolásán vagy az ahhoz tartozó listán legalább címmel el van látva, vagy az a küldemény, amelyet jogszabály postai küldeménynek minősít; ilyen postai küldemény lehet a levélküldemény, a hivatalos irat, a vakok írását tartalmazó küldemény, a postacsomag, valamint a könyvet, katalógust és sajtóterméket tartalmazó küldemény, továbbá minden olyan küldemény, amelynek tartalma e törvény felhatalmazása alapján kiadott kormányrendelet szerint a postai szolgáltatásból nem kizárt;

⁹ „Közcélú telefonvezetéken vagy azt helyettesítő távközlési szolgáltatás útján továbbított küldeményt megismerhetik ...”

rendelkezései között a fogalmakat szintén nem definiálta és az akkor hatályban levő távközlésről szóló 1992. évi LXXII. törvény sem használt ilyen kifejezéseket, az alkalmazó titkosszolgálat és az engedélyező értelmezésén múlt, hogy milyen távbeszélő rendszereken folytatott kommunikáció ellenőrzését érti a telefonlehallgatás alatt. Ez a megoldás viszont a normavilágosság jogelvének és a diszkrecionális jogkör tilalmának nem felelt meg. Ezt felismerve – ahogy azt a törvényjavaslat indoklásában is szerepel – indokolt volt a megelőző években a hírközlés területén végbement technológiai változások, illetve az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény terminológiája miatti módosítás. Az indoklás egyébként a pontosítást technikai jellegűnek tekintette. Pedig nem az!

Tekintettel arra, hogy az Nbtv. továbbra sem definiálja, hogy a titkos információgyűjtés körébe bekerült¹⁰ elektronikus hírközlési szolgáltatás alatt mit kell érteni, kénytelenek vagyunk az ezt szabályozó Eht.-t segítségül hívni. E szerint az elektronikus hírközlési szolgáltatás olyan, más részére általában ellenszolgáltatásért végzett szolgáltatás, amely teljesen vagy nagyrészt jeleknek elektronikus hírközlő hálózatokon történő átviteléből, és ahol ez értelmezhető, irányításából áll. Elektronikus hírközlési szolgáltatást a törvényben meghatározott feltételek és eljárásrend szerint elismert elektronikus hírközlési szolgáltató nyújtja. Ez viszont azt jelenti például, hogy egy irodaházban létrehozott belső telefonhálózaton folytatott kommunikáció, mindaddig, amíg az ki nem lép egy elektronikus hírközlési szolgáltató hálózatába nem hallgatható le a d) pont alapján. A törvényalkotó tehát beleesett ugyanabba a hibába, mint korábban a posta törvény esetében, akaratlanul korlátozza a titkos információgyűjtés lehetőségeit azáltal, hogy a nem elektronikus hírközlési szolgáltató által üzemeltetett kis alközponti hálózatokban történő telefon beszélgetések lehallgatásának végrehajtásához a jogalkalmazónak a jogszabály kiterjesztő értelmezését kell segítségül hívni.

Online házkutatás

A 2010. évi módosítások eredményeképpen az Nbtv. ötödik külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtő eszközöként szabályozza a számítástechnikai eszköz, vagy rendszer útján továbbított vagy azon tárolt adatok gyűjtését. Felmerülhet az a kérdés, hogy vajon az előzőekhez hasonlóan csak egy jogszabályi pontosítás, vagy egy új titkos eszköz szabályozása történt meg? Egyes vélemények szerint pontosítás, mert e tevékenység folytatására a szervezetek indirekt módon eddig is fel voltak hatalmazva. Ha a szolgálat a célszemély számítástechnikai eszközén tárolt adatait akarta megismerni, akkor azt a titkos kutatás keretében, ha a számítástechnikai eszközökkel folytatott

¹⁰ Nbtv. 56. §. d) elektronikus hírközlési szolgáltatás útján továbbított kommunikáció tartalmát megismerhetik, az észlelteket technikai eszközzel rögzíthetik,

kommunikációt kívánta ellenőrizni, akkor a telefonlehallgatás keretében tehetette meg.[8]

Egyetértek az érvelésnek azzal a részével, hogy a számítógép háttértárolója, vagy egy memória kártya ugyan olyan adathordozó, mint egy papírlap, illetve hogy a technikai eszköz gyakorlatilag egy kinyitásra váró páncélszekrény. Szintén egyetértek azzal, hogy a számítástechnikai rendszerek és eszközök között kommunikáció folyik. Viszont a kérdés megválaszolásánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a jogállami elveket elfogadó alkotmányos demokráciák alaptétele, hogy az alapjogok súlyos sérelmét biztosító eszközök szabályozásának meg kell felelnie a jogállami elveknek.[9] Az Alkotmánybíróság 2/2007. (I.24.) AB határozatában teljes körűen összefoglalta azon jogelveket, amelyeknek az Nbtv. esetében is meg kell felelni. Lefektette, hogy a titkos információgyűjtés szabályozásának egyik fő célja, hogy a magánszférába erőteljes beavatkozást lehetővé tevő az érintetten kívül másokat is érintő eszközök és módszerek alkalmazása nem függhet az alkalmazók és az alkalmazást engedélyezők diszkrecionális döntéseitől. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlatát elemezve leszögezte, hogy a jogi szabályozásból világossá kell válnia az intézkedések lényegének és a gyakorlás módjának, vagyis meg kell felelni a normavilágosság elvének. A normavilágosság elve és a szűk mérlegelési jogkör viszont a jogszabály kiterjesztő értelmezését nem teszi lehetővé, az ellentét kibékíthetetlen. A korábbi megfogalmazás szerinti közcélú telefonvezetéken, vagy az azt helyettesítő távközlési szolgáltatás útján továbbított közlemény fogalom körébe például egy célszemély teljes internet forgalmának vagy egy belső hálózaton folytatott forgalomnak az ellenőrzése, illetve lakáson kívüli helységben célszemély laptopja tartalmának az átnézése véleményem szerint csak a jogszabály kiterjesztő értelmezésével férhetett bele.

Hozzá kell tenni azt is, hogy a szabályozás megváltozása következtében a szolgáltatók még a korábbi kiterjesztő értelmezéssel meglévő módszereiknél is szélesebb felhatalmazást kaptak. Korábban csak a „közlemény”-be beleférő kommunikáció és a lakásban lévő adattároló eszköz adattartalmának ellenőrzésére volt lehetőség. Most viszont a teljes hálózati forgalom, – ami például egy több szolgáltatást igénybe vevő háztartásnál már a célszemély és környezete életvitelének a teljes körű feltérképezésére is alkalmas – ellenőrzésére is lehetőség van. Az online házkutatás biztosítja a szolgáltatók számára, hogy ne kizárólag a helyhez kötött, vagyis csak az asztali számítógépeken kutakodjanak, hanem bármilyen adat tárolására és feldolgozására alkalmas mobil informatikai eszközön, így akár a célszemély laptopján, mobiltelefonján, tabletjén, e-bookján stb. Lehetőséget biztosít arra is, hogy ne csak a statikus, vagyis egy bizonyos pillanatban tárolt adattartalmat szerezzék meg, hanem dinamikus ellenőrzést folytassanak. Ezáltal egyértelmű

lehetőséget biztosít minden eszközön a kémprogramok használatára, hiszen az új szabályozás már nem köti a tárolt adatok kifürkészését a lakáshoz, mint ahogy azt a titkos kutatásnál a törvény a továbbiakban is teszi. Ezzel a mai modern információs társadalomban a szolgálatok egy széles körben alkalmazható, közvetlen és nagy mennyiségű információt gyűjtő módszert kaptak, amellyel már nem csak a célszemély másokkal folytatott beszélgetéseiről, a tárolt adatairól, hanem a mindennapi életviteléről és szokásairól szerezhetnek be technikai úton nagy mennyiségű és releváns információt. Mindezek következtében azt gondolom, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok valóban egy új, az információs társadalomban megjelenő kihívásoknak is megfelelő titkos információgyűjtő eszközhöz jutottak.

Összegzés

Összegzésképpen megállapítható, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok titkos információgyűjtő tevékenységét közvetlenül érintő jogszabályi változtatások szükségesek és célszerűek voltak, a jogállami jogelveknek való pontosabb megfelelés irányába mutatnak, egyes területeken eleget tesznek az adatvédelmi biztos 2008-ban kiadott ajánlásának.[10] Megállapítható az is, hogy a módosítások továbbra sem küszöböltek ki e téren minden hiányosságot és pontatlanságot, és az is elmondható, hogy a titkosszolgálati tevékenységek folytatásában koncepcionális változást nem hoztak. E mellett a jelenlegi Országgyűlés nem orvosolta a 2008-as alkotmánymódosítás óta fennálló azon ellentmondást, ami az Alaptörvényben található titkosszolgálati eszközök és módszere és a törvényekben található titkos információgyűjtés között áll fenn.

A bemutatott eszközök példáiban is látható, hogy az Nbtv. keretében a titkos információgyűjtés egyértelmű és a jogállami elveknek is mindenkor megfelelő szabályozását a jogalkotó részéről, a jogi környezetet is figyelembe vevő és teljes körű szabályrendszer megalkotásával lehet hatékonyan biztosítani. Ellenkező esetben a folyamatosan változó jogszabályi környezet a szolgálatok számára akár a jogalkotó szándékától eltérő, akár a jogelvek által biztosított lehetőségeknél bővebb vagy szűkebb eszközök és módszerek alkalmazását teszik lehetővé. Ennek pedig a fegyverhátrány mellett további negatív következménye lehet, hogy a jogalkalmazókat elbizonytalaníthatja, döntéseik esetlegessé és kiforratlanná válhatnak.

Ezen eshetőlegesség kiküszöbölésére megfelelő módszer lehet, ha az Nbtv.-ben használt fogalmak és jogintézmények értelmezését az Nbtv. nem más jogszabályokra bízza, hanem azokat az értelmező rendelkezései között definiálja. Ennek alkalmazásával mind a normavilágosság elvének, mind pedig a diszkrecionális döntés tilalmának való jobb megfelelés elősegíthető.

Felhasznált irodalom:

- [1] Dezső Lajos - Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok. Bp.: HVG - Orac, 1998. ISBN 963 821 375 2
- [2] Szikinger István: A nemzetbiztonság védelmének alkotmányos alapkérdései. =Belügyi Szemle, 1999. 47. évf. 4-5. sz. –pp. 112-122. –ISSN 1218-8956
- [3] Finszter Géza: Ismét a nemzetbiztonságról. -In: Belügyi szemle (1995-2006), ISSN 1218-8956, 1999. (47. évf.), 4-5. sz., 5-19. p.
- [4] T/5004. számú törvényjavaslat az egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvények módosításáról. Forrás: <http://www.parlament.hu/irom39/05004/05004.pdf>, (letöltés dátuma: 2012.10.24.)
- [5] Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája; Pécs, 2011. Forrás: http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/meszáros/meszáros_ertekezés_nyilv.pdf (letöltés: 2013.03.10.)
- [6] T/2915.számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról Forrás: <http://www.parlament.hu/irom38/02915/02915.pdf> (letöltés: 2013.03.10.)
- [7] 31/2001 (VII.11.) AB határozat Forrás: Az Alkotmánybíróság határozatai 2001. -pp 258-286 (http://www.mkab.hu/letoltesek/2001_0029_0572_tuh_mk.pdf, letöltés: 2013.03.09.)
- [8] Hetesy Zsolt: A titkos felderítés - Doktori értekezés; Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája; Pécs, 2011. Forrás: http://nbsz.gov.hu/docs/pub_Hetesy_nyilv_ertekezés.pdf (letöltés: 2012.11.09.)
- [9] 2/2007 (I.24.) AB határozat, Forrás: Az Alkotmánybíróság határozatai. Első kötet. 2007. –pp 65-106. (http://www.mkab.hu/letoltesek/2007_i_1_1125.pdf, letöltés: 2012.10.04.)
- [10] 1813/T/2008.4 A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtésről szóló adatvédelmi biztosi ajánlás. Forrás: http://abi.atlatszo.hu/index.php?menu=aktualis/ajanlasok&dok=1813_T_2008-4 (letöltés: 2013.03.19.)

KRITIKUS INFORMÁCIÓS INFRASTRUKTÚKÁK BIZTONSÁGA, SÉRÜLÉKENYSÉGE

Absztrakt

2013 év elején ismeretlenek támadást intéztek a U.S. Army Corps of Engineers' National Inventory of Dams (NID) informatikai rendszere ellen. A támadók hozzáfértek a 80 ezer gátról információkat tartalmazó adatbázishoz. Több dolog miatt is érzékenyen érintette az amerikai államot a sikeres behatolás. Egyrésztől egy amerikai hadsereg által üzemeltetett informatikai rendszer sérülékenységéről van szó. Másrésztől a gátak nem rendeltetésszerű vezérlése, az esetleges terrortámadások komoly veszélyt jelentenének az amerikai népre, az elárasztott területeken az emberélet mellett hatalmas gazdasági kárt okoznának. Végül pedig az energiaellátó rendszerek befolyásolása az egész országra kiható problémákhoz vezetnének. Azért is érdekes a hír, mert Barack Obama az USA elnöke bejelentette, hogy 2035-re az energia ellátó rendszerek 80%-a "tisztá energiából" biztosítja az áramellátást.

Hasonlóan érdekes és nem is annyira a messzi jövőbe mutató problémára világított rá Hugo Teso (security consultant, NRUNS AG) a Hollandiában rendezett HITBSecConf2013 elnevezésű konferencián. Az általa bemutatott demonstrációban bemutatta, hogyan lehet bejutni a repülőgépeket irányító rendszerbe. Az androidos alkalmazással képes lenne befolyásolni a repülőgépek útvonalát, átvenni a gépek feletti irányítást. Könnyű továbbgondolni, hogy miket lehetne elkövetni, amennyiben "rossz" kezekbe kerül egy hasonló kód.

A példákat a végtelenségig lehetne folytatni. Egyben mindegyik közös, olyan rendszerekről van szó, amelyek érzékeny információkat tárolnak, dolgoznak fel. Amennyiben ezek illetéktelen kezekbe kerülnek komoly hatással lesznek a szervezetre, az ország, az emberek életére. A Kritikus Infrastruktúra (KI) fontos szerepe van a mai modern világunkban. Emiatt igen érzékenyen kell figyelni a technikai meghibásodások és az ellenséges támadásokkal szemben, amelyek a rendszerben nem várt meghibásodásokat okozhatnak. A cikkemben megkísérlem bemutatni a KI jelentőségét és az ellene irányuló támadások kivédésének lehetőségét.

Kulcsszavak: hálózat, hálózati támadások, informatikai hadviselés, Kritikus Infrastruktúra, Kritikus Információs Infrastruktúra

Abstract

At the beginning of 2013 unknown hackers attacked the informatics system of the U.S. Army Corps of Engineers' National Inventory of Dams (NID). As a result the attackers accessed the database of 80 thousands dams. The successful attack harmed the American state seriously from more aspects. On one hand it revealed the vulnerability of an informatics system operated by the U. S Armed Forces. On the other hand the possible misuse of dams or other terrorist attacks mean a serious threat to the American nation, because the flooded areas suffer great economic damages not to mention the

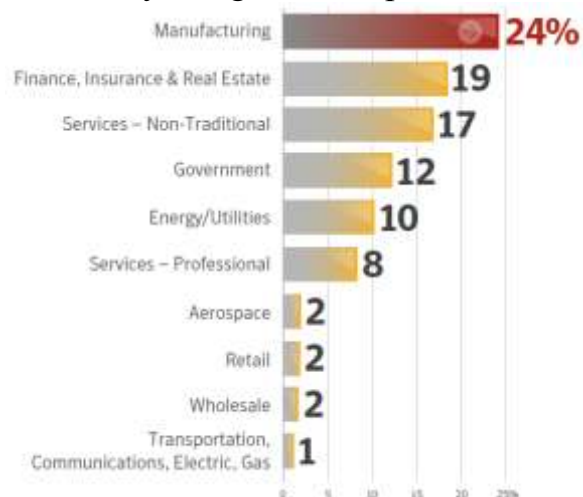
significant loss of lives. Finally, the influence of the energetic systems could result problems within the whole United States. The recent statement of Mr Barack Obama claiming that 80 per cent of the energetic systems will provide energy produced by "green sources" by 2035, makes this information more interesting. [1]

A similarly remarkable and not so futuristic problem was introduced by Hugo Teso (security consultant, NRUNS AG) on the HITBSecConf2013 Conference held in the Netherlands. Mr Teso demonstrated a way to access the control systems of airplanes. The flying routes of the aircrafts can be altered and even the total control above them could be taken over by an Android application. Not so hard to imagine what can happen if a similar code was used for wrong purposes. [2]

Examples can be cited for ages. Their common point is the informatics system storing and processing sensitive information. Having obtained them by unauthorized users they can influence the circumstances of organizations, countries and citizens gravely. The Critical Infrastructures (CI) play a vital role in the life of the modern world. Thus their defence against technical breakdowns or hostile attacks are a matter of highest importance. The following article tries to introduce the significance of CIs and their proper protection.

Keywords: network, IT warfare, Critical Infrastructures, Critical Information Infrastructures

A közelmúltban több jogszabály is született a létfontosságú rendszerek és létesítményekkel kapcsolatban. Szükséges volt ezen szabályzók megalkotása, valamint megteremteni az összhangot más országokban létesített rendszerekkel. A létfontosságú létesítményeket sokszor bonyolult országhatárokat is átlépő informatikai irányítórendszer vezérli és a globalizáció hatásaként létrejött óriásvállalatok üzemeltetik. Meg kellett teremteni a jogharmonizációt az országok és a különböző érdekeket képviselő szervezetek közt. A tanulmányomban néhány példán keresztül rámutatok arra, hogy valóban mennyire bonyolult és az ország számára fontos rendszerekről hoztak döntéseket. Azt, hogy mennyire sürgető a probléma kezelése egy felmérésből is érzékelhető, amelyet a Symanec adott ki. [3] Ebből látszik, hogy kormányzati és energiaszektor is "előkelő" helyet foglal el a toplistán.

1. ábra 2012 évben az iparágak ellen elkövetett támadások eloszlása

Hálózatok stabilitása és komplexitása

Az élet szinte minden területén találkozhatunk hálózatokkal. A szó értelmezése az adott környezetben más és más. Talán a legtöbb emberben az Internetes világgal egyenértékű a kifejezés, de egy más környezetben akár a titkosszolgálatok segítőinek az összességét jelenti. Beszélhetünk még a kommunikációban alkalmazott, a biológiában tapasztalható, a szociológiában, a közgazdaságban és az élet számos területén található hálózatokról.

Egyik ilyen hálózat például a villamos rendszerellátó hálózatot is, melyet ma már úgy terveznek, hogy a kilengéseket lehető leggyorsabban kezeljék le, illetve csillapítsák. Nem is olyan régen (2006-ban) Európában okozott komoly problémát a nem kellően összehangolt villamosenergia-ellátó rendszer összeomlása. A kiesés miatt hosszú ideig áram nélkül maradtak a fogyasztók. A vizsgálatok akkor a rendszer instabilitása mellett - ami technikai jellegű volt - a rossz szabályozási környezetet is megállapították. Megfigyelhető volt, hogy az Európai hálózatra - mint több nemzeti villamos energia ellátó rendszerből álló globális egységre - hogyan hat annak egy kis eleme. Ma már nyilvánvaló, hogy, mennyire képes befolyásolni az egész rendszert akár egy központi vezeték zárlata, vagy egy kisebb energiatermelő elem kiesése. Az erőművek lassan tudnak csak elindulni, leállni, ellentétben egy rövidzár keletkezésével, aminek azonnali következményei vannak. A lassú technikai reagálások és a cégek közti nehézkes együttműködések súlyos instabilitást, kilengést okozhatnak a rendszerben.

*"Minél többet tudunk arról, mennyi minden romolhat el sejtjeinkben, annál nagyobb csodának tűnik, hogy időnként mégis egészségesek vagyunk."*¹

Aki azt állítja, ismeri az emberi test felépítését, rendszerét, annak működését, az nem mond igazat. A sejtek kapcsolódása egymáshoz, egymásra gyakorolt kölcsönhatásuk olyan bonyolult mechanizmust alkotnak, amelyeknek a pontos megértése még hosszú időn át ismeretlen marad az emberek előtt. Az apró sejtekből létrejövő rendszer maga az ember. Munkába járunk, sportolunk, szórakozunk, éljük az életünket, miközben mit sem törődünk a bennünk végbemenő változásokról. Szerencsére egy sejt "elromlása" nem okoz komolyabb problémát. A szervezet képes kijavítani, vagy kizárni a rendszer működéséből, és éljük tovább a mindennapi életünket. Azonban van egy kritikus pont, amikor a sejtek már olyan mértékben megfertőzik egymást, hogy nem állítható meg a rendszer leépülése. Ilyenkor megszűnik a stabil állapot, és legrosszabb esetben egy sejt, de akár az egész szervezet elpusztulásával is járhat.^[4]

¹ Barabási Albert-László

Az orvostudományban egészen mostanáig a panaszok okainak megszüntetése helyett a felületi kezelés volt a cél. A kutatások ma már a sejtekben lejátszódó folyamatokat, a köztük lévő kölcsönhatásokat vizsgálják, hálózatokban, egységes rendszerekben gondolkodnak. Remélhetőleg lassan a gyógyszer gyártók is úgy fogják gondolni, hogy ne a fájdalom eltompítása, ne az összes baktérium elpusztítása legyen a végső cél, mint egy atombomba ledobása - ami mindent elpusztít függetlenül attól, hogy az hasznos vagy nem -, hanem a célzott emberfüggő kezelés legyen a megoldása betegségek megállításának. A cél az lesz, hogy egy egyszerű vérvételt követően személyre szabott és kimondottan az ok megszüntetését célzó kezelést hajtsanak végre. Az embert, mint komplex rendszert kell kezelni, amely a bonyolult hálózati kapcsolatokból áll. Az emberi szervezet is tekinthető egy létfontosságú "infrastruktúrának". Amennyiben nem kapja meg a létfenntartáshoz szükséges dolgokat, akkor legyengül, sebezhetővé válik, majd elpusztul.

A Kritikus Infrastruktúra (KI) megértéséhez fontos tisztázni azt is, hogy mit értünk rendszer alatt, amelyet az infrastruktúra kiszolgál. Eszerint a rendszer az egymással összefüggésben levő elemek hálózata, amelyek egy egészet alkotnak valamilyen cél érdekében. Egy elem tulajdonságának a megváltoztatása hatással van más elemekre is.

A hálózatok vizsgálata során észre kell vennünk az egyensúlyok rendszerét. Egy rendszer akkor mondható stabilnak, ha az nem változik, azaz azt alkotó elemek nem változnak. Ezt az állapotát megtartja mindaddig, amíg egy külső hatás nem kényszeríti ennek megváltoztatására. A külső hatás lehet maga a környezet is, de akár az idő, illetve az anyag elöregedésből adódó változás is. Könnyen beláthatjuk, hogy a környezetünkben lehetetlen találni olyan dolgot, ami nem változik.

Gondolhatunk a bioszféra² és a technoszféra³ kapcsolatára is. Az ember nem a semmiből hozza létre a saját maga által készített eszközöket. Az ahhoz szükséges alapanyagokat, nyersanyagokat a természetből, ha tetszik, a bioszférából veszi. Az is mindenki számára elfogadott tény - még ha sokan nem akarnak tudomást venni róla -, hogy a gyártás, működés során olyan anyagokat adunk vissza a természetnek, amellyel felborítjuk a benne lévő egyensúlyt. Ilyenek például az elégetett nyersanyagok, vagy a gyártás során keletkezett egyéb káros melléktermékek, amelyek szintén szennyezik a környezetünket. A gyógyszerek, biológiai és vegyi anyagok helytelen kezelése miatt, sajnos ezek ma már megtalálhatóak az ivóvizünkben is. A lényeg a mértékletesség, mert

² "Élettér, életöv: a szerves élet elterjedési tere; egy élőlény hatástere, az élő szervezetek elterjedésének területe a Földön." [22]

³ A technoszféra alatt az ember által létrehozott, a természetben nem keletkezett anyagi dolgokat értjük.

hasonlóan az emberi szervezethez a bioszféra is képes öngyógyításra, illetve a változást lekövetni, de ez egy bizonyos mértékig igaz.

Fontos mindenki számára tudatosítani, hogy nem nagyon léteznek független, önálló életterek, szervezetek, országok, rendszerek. A globalizáció, a technikai fejlettség miatt a mindent átszövő kapcsolatrendszereknek köszönhetően gyorsan hatnak egymásra a különböző rendszerek. Amennyiben változtatok valamit az egyik hálózatban, az nemcsak abban ott fejheti ki hatását, hanem láncreakcióban hatással lesz a többi rendszerben található hálózati elemekre is.

Jogszályi háttér

A bemutatott hálózatok és a különböző rendszerek, azok stabilitásának és egymásra gyakorolt hatásainak rövid ismertetését követően talán könnyebben megérthető a jogszályi definiálás is.

A kritikus Infrastruktúra

"Kritikus infrastruktúrák alatt olyan, egymással összekapcsolódó, interaktív és egymástól kölcsönös függésben lévő infrastruktúra elemek, létesítmények, szolgáltatások, rendszerek és folyamatok hálózatát értjük, amelyek az ország (lakosság, gazdaság és kormányzat) működése szempontjából létfontosságúak és érdemi szerepük van egy társadalmilag elvárt minimális szintű jogbiztonság, közbiztonság, nemzetbiztonság, gazdasági működőképesség, közegészségügyi és környezeti állapot fenntartásában.

*Kritikus infrastruktúráknak minősülnek azon hálózatok, erőforrások, szolgáltatások, termékek, fizikai vagy információtechnológiai rendszerek, berendezések, eszközök és azok alkotó részei, melyek működésének meghibásodása, megzavarása, kiesése vagy megsemmisítése, közvetlenül vagy közvetetten, átmenetileg vagy hosszútávon súlyos hatást gyakorolhat az állampolgárok gazdasági, szociális jólétére, a közegészségre, közbiztonságra, a nemzetbiztonságra, a nemzetgazdaság és a kormányzat működésére."*⁴

Más megfogalmazásban létfontosságú rendszerelemnek is nevezhetjük:

"meghatározott ágazatok valamelyikébe tartozó eszköz, létesítmény vagy rendszer olyan rendszereleme, amely elengedhetetlen a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához – így különösen az egészségügyhöz, a lakosság személy- és vagyonbiztonságához, a gazdasági és szociális közszolgáltatások biztosításához

⁴ 2080/2008. (VI. 30.) Korm. határozathoz tartozó Zöld könyv a kritikus infrastruktúrák védelmére vonatkozó nemzeti programról

–, és amelynek kiesése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna,..”⁵

Létfontosságú információs rendszer és létesítmény (Kritikus Információs Infrastruktúra):

*"a társadalom olyan hálózatszerű, fizikai vagy virtuális rendszerei, eszközei és módszerei, amelyek az információ folyamatos biztosítása és az informatikai feltételek üzemfolytonosságának szükségességéből adódóan önmagukban létfontosságú rendszerelemek, vagy más azonosított létfontosságú rendszerelemek működéséhez nélkülözhetetlenek."*⁶

A jogszabályokból is kitűnik, hogy egyes kritikus infrastruktúra elemei mennyire fontosak az adott ország működése szempontjából. Hasonlóan más rendszerekhez, alkotórészeinek egy kritikus mennyiségű meghibásodása az egész rendszer összeomlásához vezethet. Különösen igaz ez a vezérlését, felügyeletét végző információs infrastruktúrára. Így az IT rendszereket vizsgálva szintén fontos az egyensúly fenntartása, amennyiben az felborul a belengések hatására katasztrófa is bekövetkezhet.

A hálózatok leírása a matematikai nyelvén

A világban egymástól függetlenül, vagy éppen összekapcsolva több ezer hálózattal találkozhatunk. Léteznek társadalmi, távközlési, IT, közlekedési, áramszolgáltató, emberi testben lévő hálózatok és még sok egyéb más. Minden ilyen hálózat szerkezetét és tulajdonságát, viselkedését matematikailag gráfokkal tudunk leírni, ezáltal vizsgálni is.

A hálózatelméleti kérdésekkel több magyar tudós is foglalkozott, foglalkozik. Kezdetben pusztán a pontokat (csomópontokat) és az őket összekötő éleket, vonalakat tanulmányozták, majd rájöttek, hogy a természetben nem minden pont és él ugyanolyan. Erdős Pál és Rényi Alfréd matematikusok a hálózatok véletlenszerű eloszlása témakörben végeztek kimagasló kutatásokat, a skálafüggetlen hálózatokkal kapcsolatban pedig Barabási Albert-László neve vált ismertté.

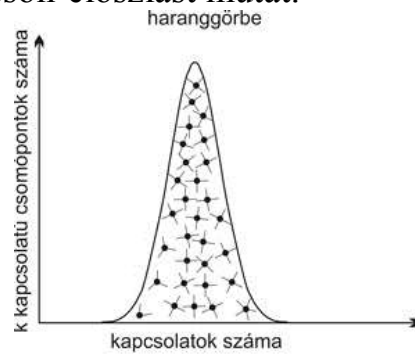
Véletlen hálózat

Erdős Pál és Rényi Alfréd azt vizsgálták, hogy hogyan alakul ki egy hálózat, amennyiben véletlenszerűen kötjük össze a halmazban lévő pontokat

⁵ 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről

⁶ 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról

élekkel. Ezekben a hálózatokban azt feltételezzük, hogy a pontok adottak, azok száma és tulajdonsága nem változik a vizsgálat alatt. Továbbá azt is feltételezzük, hogy a statikus pontok mind ugyanolyanok, nincs köztük kitüntetett szereppel bíró. Egy ilyen pontokból álló hálózat kialakulásának vizsgálatánál egyenrangú csomópontokat találunk. A köztük lévő élek véletlenszerűen adódnak hozzájuk. Eszerint, ha feltételezünk egy kellően hosszú időt, akkor a pontok fokszáma⁷ azonos lesz. A fokszámeloszlást tekintve egy adott időegység alatt Poisson-eloszlást mutat.

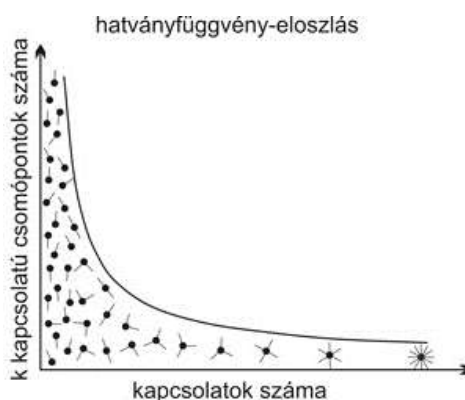

2. ábra Poisson-függvény

Az ábrán az látható, hogy a csomópontok többségének közel ugyanannyi éle van. Természetesen van ennél kevesebb és több éllel rendelkező csomópont is, azonban ezeknek a száma a vizsgálati idő meghosszabbításával csökkenthető. Minél több élt adunk hozzá annál kevesebb lesz annak a valószínűsége, hogy marad olyan pont, aminek nem lesz egyetlen él sem.

Skálafüggetlen hálózat

Azonban a valóságban nagyon kevés hálózatot írhatunk le véletlen modellekkel. Legtöbb esetben az élek nem véletlenszerűen csatlakoznak a meglévő pontokhoz.

3. ábra hatványfüggvény

A skálafüggetlen hálózatokban a fokeloszlás már hatványfüggvénnyel jellemezhető. Itt az figyelhető meg, hogy a pontok többségének a fokszáma kicsi

⁷ Egy csomópontoz csatlakozó élek számát fokszámnak nevezzük.

és csak néhány rendelkezik több éllel. A sok éllel rendelkező csomópontokat középpontnak nevezzük. Ilyen középponttal rendelkezik a világháló is.

Dinamikusan növekvő hálózatok

Egy hálózat életében néha eltűnnek csomópontok, máskor pedig megjelennek újak. Ebben az esetben már nem csak az éleket adjuk hozzá folyamatosan, hanem a csomópontokat is. A hálózat fejlődését vizsgálva két fontos tényrt rögzítettek: a növekedést és a népszerűséget.

Első lépéskén vizsgáljuk a növekedést, tekintsünk minden pontot egyformának. Legyen két pont, majd folyamatosan adjunk hozzá egy-egy pontot a hálózathoz. Amikor egy új pont belép a rendszerbe "választ" magának két pontot, amihez éllel kapcsolódik. Már ekkor is beláthatjuk, hogy az utolsóként belépő pontoknak lesz a legkevesebb éle, az elsőeknek pedig a legnagyobb az esélye a legtöbb él megszerzésére.

Második lépésként vizsgáljuk úgy a hálózatot, hogy a belépő új pontok nem véletlenszerűen döntenek az élek kiosztásáról, hanem valamilyen népszerűség alapján. Így a középpontok, amik népszerűbbek, mert több éllel rendelkeznek, nagyobb eséllyel kapnak újabb éleket. Egy hatványfüggvény szerint jellemezhető a hálózat. Ez a modellezés skálafüggetlen modellként vált ismerté. [5] [6]

Hálózat felépítéséből adódó sérülékenységek

A skálafüggetlen rendszerek, mint például az Internet rendkívül hibátűrőek a véletlen hibákkal szemben, de egy célzott támadás könnyen darabjaira szedheti a hálózatot, amikor a középpontokat (kiemelten fontos gócpontokat) támadják meg. Sok, kevés éllel rendelkező pont kieshet, anélkül, hogy a hálózat egészére hatással lenne. A világhálón a csomópontok 80%-át megsemmisítve a 20% még mindig egységes hálózatot alkot, amennyiben véletlen hibák bekövetkezését feltételezzük. Könnyen belátható, hogy egy véletlen kiválasztott eszköz meghibásodása nem tud nagyobb zavart okozni a skálafüggetlen hálózat egészére. Kicsi a valószínűsége annak, hogy azt a csomópontot kapcsolom ki, amely sok kapcsolattal rendelkezik, vagy fontos a kapcsolattartásban, amennyiben véletlen választok ki egy eszközt. Az Internetnél és a hozzá hasonló hálózatoknál a fokszámkitevő kisebb mint három. Márpedig ez a tény azt a jelenséget okozza, hogy eltűnik az a küszöb, amikor a pontok folyamatos eltávolításával egyszer csak a hálózat egésze szétesik. [6]

Azonban a célzott támadásnál már más a helyzet. Abban az esetben, ha a csomópontokat úgy kezdem el megsemmisíteni, hogy a legnagyobb kapcsolattal rendelkezőtől haladva megyek a kisebbek felé, lesz egy olyan határérték, amikor a hálózat egésze szétesik. Az érdekesség az, hogy ez a kritikus pont hamar

bekövetkezik. Nem kell sok nagy kapcsolattal rendelkező pontot kivenni a rendszerből ehhez. Ezt azzal is magyarázhatjuk, hogy bár a rendszerünk hibátűrő, de a nagy kapcsolatokkal rendelkező pontokat (pl. központi routereket) eltávolítva igen nagy terhelést kap a többi fontos csomópont és átviteli közeg. Ezek egy ideig bírják, aztán csomagvesztések, torlódások alakulnak ki. Hasonló problémákat okoznak a fontos összeköttetéseket biztosító csomópontok is. Noha ezekhez mindig redundáns összeköttetéseket terveznek a rendszerekben, de a másodlagos már általában eleve kisebb kapacitással bír.

Ezek ismeretében érdekes elgondolkodni a Spamhaus DNS-szerverei ellen végrehajtott támadáson. A DDoS⁸ támadások 2013. március 18-án kezdődtek, egyes időszakokban 300 Gbps-os sávszélességet is lefoglaltak. A szerverek felé irányuló kérések átmenetileg megbénították a Spamhaus weboldalát és levelezőrendszerét. A cég kulcsszerepet játszik az Internetes globális rendszerben, így az egész világra kiterjedő lassulás volt tapasztalható. A Google segítségképpen erőforrásokat bocsátott rendelkezésükre, amely enyhítette a problémát. [7]

Azonban mi történhetne, ha egyszerre több ilyen fontos csomópontot érne hasonló támadás? Amikor elérné a célzottan kiválasztott csomópontok száma a kritikus értéket szétesne a hálózat? Ebben az esetben is meg kell különböztetnünk a Internet hálózatot, ami az eszközöket foglalja magában és egészen más a weboldalak összessége a világháló (World Wide Web), amelyek Webhosting-ok tartanak fenn és összefüggő hálózatot alkotnak. Természetesen a világháló az Interneten működő hiperlinkkel összekötött dokumentumok összessége, amely egy bonyolult hálózatot alkot.

*"Az Internet az első dolog, amit az ember épített, s amit mégsem ért. Ez a valaha volt legnagyobb kísérlet az anarchiára."*⁹

Miért is annyira fontos az Internet vagy akár a világháló? Napjainkban az információéhség és a gyors információáramlás miatt a világháló is a KI-hoz sorolható. Ennél sokkal fontosabb maga az Internet, amely mint hordozóközeg már KI rendszereket is összeköt, valamint biztosítja a velük való kommunikációt. Annyira ráépítjük mindennapi életünket, gazdaságunkat, irányító rendszereinket, hogy egy esetleges leállás súlyos következményekkel járna.

Talán ha az Internet nem kezd önálló életet élni és Baran¹⁰ 1964-ben végig tudja vinni az alap gondolatát - amely az elosztott modellt részesítette előnyben - nem kellene félni a célzott támadásokkal szemben sem ennyire.

⁸ DDoS: Distributed Denial of Service – elosztott szolgáltatásmegtagadás

⁹ Eric Emerson Schmidt, amerikai üzletember, a Google Inc. vezérigazgatója

1970-es években az Internet elkezdte élni saját életét. Egyre több intézmény csatlakozott a hálózathoz, de nem a Baran elgondolása szerint történnek a dolgok. Nem egy elosztott hálózatot alakítanak ki, hanem egy skálafüggetlen modell kezdett kialakulni. A rendszert - gyors fejlődése és a kiterjedése miatt - nem lehetett egy kézben tartani. Nem az eredeti cél volt a domináns, hogy egy célzott támadás esetén működőképes hálózat jöjjön létre. Az üzleti élet és a közönség, akik meglátták az "Internetben" a kimeríthetetlen lehetőséget más prioritási sorrendet állítottak fel. A biztonság kissé háttérbe került a gyors fejlődéssel fejlődéssel szemben. Létrejött AZ INTERNET, amely a véletlen hibákkal szemben rendkívül ellenálló. [6] [8] Hasonló hálózat alakult ki, mint az élet számos területén találkozunk, úgy mint a társadalmi hálók, emberi testben fellelhető bonyolult hálózatok (idegrendszer, sejtekben lévő kapcsolatok, stb.), de ilyenek a járványok terjedését leíró modell mellett még sok egyéb más hálózat is. A kialakult rendszernek vannak előnyei és hátrányai is, mint mindennek az életben. Sajnos a hátrányokkal egyre inkább számolnunk kell úgy, hogy a rendszer felépítésén már nehezen változtathatunk.

Figyelve a hálózat működését sajnos azt kell megállapítani, hogy tökéletesen biztonságos rendszer nincs, csak olyan ember, aki azt hiszi mindent tud az adott rendszerről, és azt kézben is tudja tartani. Ezekben az emberekben kialakul egy hamis biztonságérzet, ami veszélyes a rendszer biztonságos működése szempontjából. Nem egy új dolog ez az emberiség történetében. A Római Birodalom vezetőiben is hamis biztonságérzet élt a birodalom sérthetetlenségét illetően. A folyamatos hódítások során hatalmasra nőtt szervezet nagysága lehetetlenné tette annak sikeres működtetését. A kor technikai színvonalán, infrastrukturális keretei között egy ekkora állam fenntartása megoldhatatlan problémát jelentett. A hírek a provinciákból hetek, esetenként hónapok alatt jutottak el a birodalom vezetőihez, így a hatékony beavatkozás késett, egyre gyakrabban valóban elkésett. A "barbár" népek gyors és hatékony támadásai végül legyőzték a hatalmas, legyőzhetetlennek tartott birodalmat.

Fontos tehát, hogy mindent megtegyünk ma is főleg a kritikus rendszereink kézben tartása érdekében. Elengedhetetlen a kritikus információs infrastruktúra jól megtervezése és folyamatos karbantartása, amely hozzájárul az üzemfolytonossághoz. Ennek az elemnek a sérülése komoly, sokszor visszafordíthatatlan katasztrófákhoz vezethetnek az egész rendszerben is.

¹⁰ Paul Baran már 1964-ben kifejtette: ahhoz, hogy létrehozzunk egy olyan kommunikációs csatornát, amellyel egy támadás okozta sérülékenységet minimalizálhatunk, az eddigi decentralizált hálózatok helyett elosztott hálózatot kell létrehozni. Úgy gondolta, hogy az így kialakított Interneten adatcsomagokat kell továbbítani, melyek egymástól függetlenül érhetnek akár más-más csomópontokon keresztül a célállomásig. Akkor az ötletét elvetették.

Az üzemeltetés során több várt és nem várt esemény bekövetkezésével is számolnunk kell, amely befolyásolhatja a rendszerünk működését. A felkészülés és a megelőzés a véletlen bekövetkezések miatt valószínűségi modellek felhasználásával és a gráfelmélettel lehetséges.

A rendelkezésre állásnak a leírása matematikai nyelvén

Gyakran találkozhatunk az angol „C.I.A.” rövidítéssel, amely az IT biztonság alapjául szolgál. Ahol a "C" a Bizalmasságot (Confidentiality), a "I" a Sértetlenséget (Integrity) "A" pedig a Rendelkezésre állást (Availability) jelenti. E három alapfogalom szervesen kapcsolódik egymáshoz és csak együttesen biztosítják a komplex IT biztonságot.

Az információk elérhetőségét, más néven rendelkezésre állását alapvetően az üzembiztonsággal vagyunk képesek elérni. Az üzemeltető szervezet felelős a felhasználók részére az előre meghatározott időintervallumban és minőségben biztosítani a rendszer működését. Az üzembiztonság növelését technikai-, technológiai fejlesztéssel, szabályozási és humán erőforrás megerősítésével lehet elérni. A rendelkezésre állás különösen fontos a kritikus infrastruktúrák üzemeltetésében.

Ezt egyéves intervallumban szokás megadni $A = \frac{\text{üzemelt idő}}{\text{a teljes megfigyelt idő}}$

Legtöbbször százalékos értékkel, pl. 99,99; 99,999; 99,9999 formában adják meg, vagy csak egyszerűen négy kilences, öt kilences, stb...

Ebből következik a hibás időszakok aránya: $\mu_A = 1 - A$

A rendszer egészének a rendelkezésre állását a rendszerelemek megbízhatósága erősen befolyásolja, amely redundanciával jobbá tehető.

Egy rendszerelem megbízhatósága megadja, hogy az eszköz egységnyi idő alatt milyen valószínűséggel nem hibásodik meg. Ez statisztikai számításokkal végezhető el. A statisztikai mintavételből származó minta elemeit független, egyenlő eloszlású valószínűségi változóknak tekintjük. A mintaelemekből alkotott statisztikák alapján tudunk információkat szerezni az eloszlás elméleti jellemzőire.

Az X_1, X_2, \dots, X_n véletlen minta $F_n(x)$ tapasztalati (empirikus) eloszlásfüggvényét az

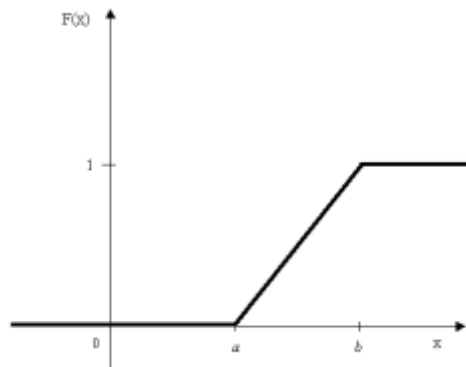
$$F_n(x) = \begin{cases} 0, & \text{ha } x \leq X_1 \\ \frac{k}{n}, & \text{ha } X_k < x \leq X_{k+1}, \quad (k = 1, 2, \dots, n-1) \\ 1, & \text{ha } X_n < x \end{cases}$$

képlettel határozzuk meg, ahol k jelenti az x-nél kisebb mintaelemek számát, $\frac{k}{n}$ pedig a relatív gyakoriságot.

Tegyük fel, hogy a1 az X változó ismeretlen várható értéke, akkor ezek becslését általában az

$$a_1 = M(X) = \bar{X} = \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n} \quad \text{mintaközéppel végezzük.}$$

Amennyiben a változó által felvehető értékek egy zárt [a,b] intervallumba esnek pl. egy IT eszköz 0 és 100000 óra között bármelyik pillanatban meghibásodhat a problémák tárgyalására a folytonos valószínűségi változó fogalmát használjuk. Tehát az X valószínűségi változót, „folytonosan” vehet fel értékeket az R valós számhalmaz valamely részhalmazából.

4. ábra Egyenletes eloszlásfüggvény

Ebből következik az is, hogy meghatározható egy eszközre vonatkozólag annak valószínűsége, hogy a meghibásodás a t1 és a t2 idő között következik be.

$$P(t_1 \leq x < t_2) = F(t_2) - F(t_1) = \frac{t_2}{t} - \frac{t_1}{t}, \quad \text{ahol } t \text{ a teljes megfigyelt idő.}$$

Ezzel a módszerekkel számolhatunk egy elemre vonatkozólag, azonban a rendszer sok egymáshoz kapcsolódó és egymásra ható részből tevődik össze.

Vegyünk például egy kis részhalmazt a Storageban található Winchestereket.

Tételezzük fel, hogy 5 Winchester függetlenül működik egymástól. Amennyiben meg kell határozni, hogy mi annak a valószínűsége, hogy folyamatos működés lesz, amihez minimum 3 winchester szükséges, már összetettebb kérdésről beszélünk.

Ha a hibátlanul működő lemezegységek számát X jelöli, akkor az X valószínűségi változó eloszlása egy $n = 5$, p (az egyes eszközök hibátlan működésének a valószínűsége) paraméterű binomiális eloszlás.

Tehát a sikeres adatfeldolgozás valószínűsége $P(X \geq 3)$, azaz

$$P(\text{sikeres adatfeldolgozás}) = P(X \geq 3) = \sum_{k=3}^5 b(k; 5, p)^{11}$$

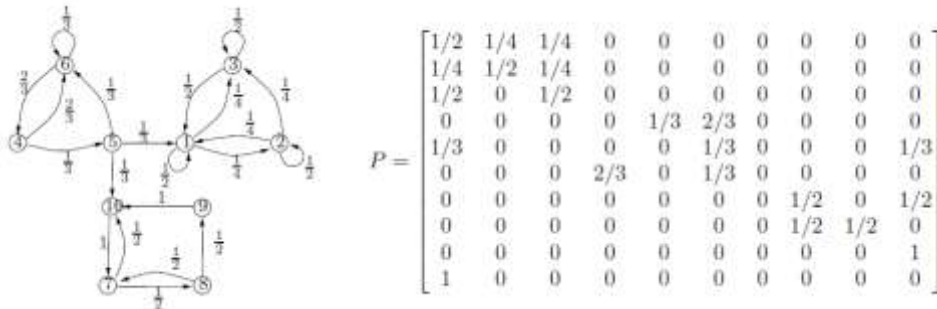
Egyes esetekben az így kapott értéket a környezeti körülmények hatását leíró szorzótényezővel is megszorozzák. [9]

A komplex hálózat megbízhatóságának elemzését a folytonos idejű, homogén Markov-folyamattal szokták végezni. Ez egy matematikai modellekre épülő analízis, mellyel viszonylag jól közelíthető a rendszer működése. A hálózat működését irányított és súlyozott gráfokkal modellezzük. A

¹¹ binomiális eloszlás jelölése: $b(k; n, p)$

csomópontok az egyes állapotokat, míg az élek az állapotok közti átmenetet írják le. A rendszer a különböző állapotokba egy sztochasztikus folyamat szerint kerülhet. Meghibásodást jelölő élek esetén: λ , javítást mutató élek esetén az intenzitás: μ . Tehát λ vagy μ valószínűséggel kerülhet a rendszer egyik állapotából a másikba. Amennyiben a rendszere K számú alrendszerből áll és az alrendszerek m számú javítható eszközt tartalmaznak, akkor $K \cdot m$ állapotot vehet fel a rendszer. Annak a valószínűsége, hogy a Markov-lánc n lépése alatt eljutok i -ből j állapotba:

$$P_{ij}^{(n)} = P(X_n = j | X_0 = i)$$

5. ábra Markov-lánc gráf és átmenetvalószínűség mátrixa [10]

A felépített modellnél lehetőség van egyszerűsítéseket végrehajtani, amely megkönnyíti a számítást. Bonyolult rendszereknél számítógépes modellezést alkalmaznak, melyeknél különböző algoritmusokkal számolják ki a megbízhatóságot. Ilyen algoritmus pl. a Monte-Carlo módszer.

Kritikus infrastruktúra üzemeltetése

Első lépésként ki kell jelölnünk mik is a kritikus infrastruktúrák, azoknak milyen elemei vannak. Egyfajta vagyonszámítást kell végeznünk ahhoz, hogy megismerjük mivel is kell számolnunk az üzemeltetés során. Itt már nem csak a fizikai elemeket kell összegyűjteni, aminek a megbízhatóságát számoljuk, hanem éppolyan fontos a technológia, a környezet (jogi és szabályzási, társadalmi és szolgáltatói környezet), az adatok, szoftverek, meglévő dokumentumok és humán erőforrás is. Ismerni kell mit, hol és hogyan akarunk üzemeltetni. Amennyiben ismerjük ezeket a tényeket, akkor már tudunk azon gondolkodni, hogy milyen tudásra, milyen szakemberekre lehet szükség az üzemeltetés során. Azonban ez még mindig kevés, a konkrét lépések előtt el kell végezni a kockázatelemzést. Ezt akkor tudjuk megtenni, ha ismerjük a fenti elemeket és ismerjük a rendszerrel szemben támasztott "üzleti"¹² elvárásokat. Ismernünk kell az elvárt rendelkezésre állást, az üzleti folyamatokat.

¹². Az üzlet szót itt nem csak a gazdasági értelemben használom, hanem a KI rendszernek a célját és feladatát is jelenti.

A kockázatelemzésnél figyelembe kell venni a vagyonelemeket, fenyegetettségeket, sérülékenységeket és bekövetkezhető zavaró eseményeket. Ekkor ki lehet alakítani egy képet a rendszerről normál működés esetére és a várható események hatására kialakult helyzetekre.

A cég vezetésének komoly szerepe van a KI biztonságos üzemfolytonosság területén. A legfontosabb az elkötelezettség aziránt, hogy Ő(k) akarják és meg is tesznek mindent annak érdekében, hogy a rendszer biztonságosan és folyamatosan működjön.

A management felelőssége, hogy meghatározza

- a TCO¹³-t, a rendszerünk tervezhetősége érdekében és ezzel számolni kell az üzleti / éves költségvetési tervben is. A KI életciklusa alatt folyamatosan be kell tartani a PDCA¹⁴ elvet,
- mik az elvárások,
- milyen szolgáltatásokat várnak el a rendszerrel szemben,
- azon adatokat, logokat, amelyeket menteni kell,
- mennyi az az idő, amelyet a cég még elvisel IT környezet nélkül,
- mennyi az az idő amennyi megengedett az elveszett adat visszaállítására,
- mennyi elveszett adatot visel el a rendszer időben kifejezve, ez az idő az, amilyen sűrűn kell a mentéseket elvégezni.

A vezetésnek meg kell hozni a döntéseket, amelyek a rendszer biztonságos üzemeltetését biztosítják. Tudatában kell lenni azzal, hogy a rendszer folyamatos törődést igényel. Ez nem egy könyv, amit időnként előveszünk, amikor kedvünk van, amikor pedig nincs, akkor hanyagoljuk. A szemléletesség kedvéért inkább egy kis kedvenchez vagy éppen egy gyermekhez lehetne hasonlítani. Fontos a folyamatos felügyelet, gondoskodás az egész életciklus alatt, függetlenül attól, hogy milyen időket élünk. Nem lehet idő-, pénzhányra hivatkozva hanyagolni, mert az később visszaköszön, de akkor már késő lesz. Folyamatosan kell karbantartani az eszközöket, fejleszteni, cserélni a technikát és technológiát. Nem szabad sajnálni a pénzt a humán erőforrás folyamatos képzésére, mert ezek mind hozzájárulnak a biztonságos működtetéshez. Ahogyan közelítünk a "100%-os biztonság" felé úgy exponenciálisan nő a ráfordított költség is. Mind a nemzetközi, mind a hazai tapasztalatok szerint az informatikai rendszerek megfelelő szinten történő működtetése érdekében az IT szektorra jutó költségeknek el kell érnie az

¹³ TCO: Total cost of ownership

¹⁴ PDCA: Plan-Do-Check-Act Tervezés Végrehajtás Ellenőrzés Akció

összköltségvetés legalább 2 százalékát. Az ideális pedig a 4-5 százalék, amellyel ki lehet elégíteni az üzemeltetéssel járó mindennemű igényeket. [11]

A kockázatelemzésből készült jelentésre szintén a vezetésnek kell reagálni. Egy mátrixot kell készíteni a KI-re gyakorolt hatás és a bekövetkezésének valószínűségére. A kockázatbecsléssel meg lehet határozni, mennyi a valószínűsége az adott esemény bekövetkezésének. Amivel igazából nekünk komolyan kell foglalkozni az aminek erős hatása van a KI-re és nagy a valószínűsége a bekövetkezésének. Költség és haszon mérleget kell készíteni, majd ez alapján meg kell hozni a döntést, mi az ami még bevállalható kockázat.

A gráfokkal szemléltetni lehet a folyamatot, az eseményekre a reagálásunkat.

- Lehetőség van csökkenteni a kockázatot - ez a megelőzés.
- Ki lehet alakítani a akciókra a reakciókat, ez lesz a reagálás a várható incidensre.
- Ezen kívül még marad a maradványkockázat, amit bevállalunk, mert nem tudunk vagy akarunk rá költeni, vagy mert nem releváns a működtetés szempontjából.
- Továbbá lehetőség van még a kockázatok áthárítására is. Ekkor egy szerződés keretében egy külsős cégre bízunk a kockázatokból eredő események elhárítását.
- Sajnos ezen kívül még mindig lehetnek olyan kockázati tényezők, amelyekkel nem számoltunk.

Meg kell határozni a kockázatkezelés keretrendszerét, módszertanát. El kell készíteni az úgynevezett üzletfolytonossági tervet. Ez biztosítja, hogy a cég, KI minden körülmények közt folyamatosan biztosítsa az elvárt szolgáltatást. A normál működéstől eltérő helyzet esetén át kell állni egy előre elkészített tervre. Rendelkezni kell egy katasztrófa tervvel is, amely a "nem várt események" bekövetkezése esetén meghatározza mindenki számára a cselekvési pontokat.

A logikusan felépített rendszer üzemeltetésének is hasonlóan szervezetszerű irányítás és kontroll alatt kell állni. Meg kell határozni a rendszer határvonalait, a könnyebb kezelhetőség érdekében, ha kell, alrendszereket kell kijelölni. Fontos azonban, hogy az irányítás, üzemeltetés is hierarchikusan épüljön fel. A rendszerelemekre ki kell jelölni felelősöket és meg kell határozni a szerepeket. Szabályokat kell létrehozni, amelyeket be kell tartatni. Lényeges azonban, hogy olyan szabályokat hozzunk, amely illeszkedik a vállalat egészére,

kultúrájához, azok betartása nem lehetetlen. Nem lehet leírni olyan szabályokat, amelynek a feltételrendszere nem biztosított. Az egymásra épülő szabályoknak, dokumentumoknak követni kell a hierarchiát. A létrehozott szabályokat nem elég megismertetni a rendszer életében részvevő személyekkel, hanem motiválni kell őket, hogy azt magukénak érezzék, fontosnak tartsák azok betartását. A dokumentumokban, végrehajtási tervekben, utasításokban megfogalmazott cselekvési metódusokat be kell gyakoroltatni, készségszintre kell fejleszteni.

A sikeresség elérésében nagyon fontos a helyes kommunikáció. Ezalatt minden irányú kommunikációt értem, mert sokszor érvelni kell a felső vezetés felé éppúgy, mint a végrehajtási lánc utolsó elemét alkotó munkás irányában. A rendszer biztonságos üzemeltetése szempontjából kiemelkedően fontos annak horizontális és vertikális kapcsolatrendszerének feltérképezése. A kommunikációs csatornákat úgy kell kiépíteni, hogy az kövesse ezt a többirányú kapcsolatot. Biztosítani kell a szintenkénti kommunikációt, annak érdekében, hogy egy adott esemény bekövetkeztekor ne legyen idővesztés a hierarchiai út bejárása miatt. A cégek közt ugyanazon a szinten is legyen kiépített együttműködési csatorna. A személyeknek készségszinten kell ismerni a kapcsolatrendszert és a feladatokat, a szoftver és hardverelemeken rendszeres frissítést és teszteléseket kell végezni, hogy az esetleges katasztrófahelyzetben ne legyen kommunikációs tudatlanság.

A cselekvési terv akkor lehet csak sikeres, ha mérhető, egzakt elemekkel, pontokkal rendelkezik a rendszer, amelynek lesznek küszöbértékei, amire lesznek akciók és reakciók. Össze lehet hasonlítani időszakonként önmagával és azonos időben más rendszerekkel is.

A képzésekre kellő hangsúlyt kell fektetni, mindenkit, de eltérő módon oktatásban részesíteni. Ennek folyamatosnak kell lennie, valamint visszacsatolásokkal fejleszteni kell a színvonalát.

Pontosabb és tisztább képet kapunk a rendszerről, ha auditáljuk. Ezt a tevékenységet mindenképpen az üzemeltető és fejlesztő szervezettől független szakértői csapatra kell bízni, akik elfogulatlan értékelést tudnak adni a rendszerünkről. Bizonyos esetekben pedig kötelezni kell a szervezetet a KII akkreditálására is.

A fent említett követelmények pusztán csak nagyvonalakban érintik a KII rendszerek üzemeltetésével kapcsolatos kérdésköröket, de ezekből is kiderül mennyire bonyolult, szerteágazó és komplex kérdésszóról van szó. A gazdasági válság idején egyes szektorokban megfigyelhető, hogy az IT rendszereken próbálnak spórolni a vezetők. A jelenség főleg a kormányzati felügyelet alá tartozó területeken jellemző. Ez súlyos következményekkel járhat nem csak

hosszú, de középtávon is. Az üzleti szektorban az előrelátóak akár más terület terhére ebben az időben is fejlesztéseket indítanak, annak érdekében, hogy helyzeti előnyhöz jussanak a versenytársakkal szemben. Pontosán tudják azt is, hogy az IT ma már egy gerinc, amire fel van építve az egész vállalat, vállalkozás, így hát nem szabad elhanyagolni.

A hálózat sérülékenysége külső hatásokkal szemben

Amennyiben megtettünk "mindent", hogy folyamatosan és stabilan működjön a rendszerünk, indokolt lenne a védekezés, már csak a médiában megjelent hírek szerint is. Míg az üzletnek a kiberbűnözés és kiberkémkedés, a kormányoknak és nemzetközi szervezeteknek kiberkémkedés mellett a kiberfegyverkezés is gondot jelenthet. Természetesen mindemellett számolnunk kell a nem szándékos eredetű eseményekkel is, mint például a természeti események által bekövetkezett, a KI-ra gyakorolt hatásokkal.

Kiberbűnözésre és kiberkémkedésre példák:

2010. (2007.) Stuxnet

Stuxnet egy amerikai-izraeli eredetű malware, aminek az volt a célja, hogy az iráni urándúsítóban működő Siemens "PLC-417 Data Block 8061" ipari folyamatvezérlő rendszert feltörve és átprogramozva, észrevétlenül elzárja az urán-hexafluorid gázt mozgató szelepeket, így ötszörös túlnyomást hozva létre a csövekben. Később az eredeti programkódok egyes darabjait megtartva módosították a kódot. Ekkor már a Siemens PLC-315 típusú vezérlést támadták úgy, hogy a gázcentrifuga villanymotorok fordulatszámát megnövelték. A kód a Siemens "Step7" fájlok megfertőzésével terjedt, kihasználva az USB perifériákat, valamint Microsoft "nulladik napi"¹⁵ sebezhetőségét is kihasználta. A malware bár kimondottan az iráni urándúsító ellen íródott, de a cél elérése érdekében a világ számos pontján található gépeket is megfertőzte. A kód fejlődése során több változat is elterjedt, míg 2010-ben sikeresen megfékezte az iráni atomkísérletek fejlődését. A kód tartalmazott egy úgynevezett beépített lekapcsoló-rutint, melynek hatására a fertőzés 2012-ben leállt. Ez volt az első olyan vírus, amely már "kilépett" kimondottan kibertérnek nevezett térből és célzottan, kormányok által támogatottan ipari rendszerekben, kritikus infrastruktúrákban okozott működési zavarokat. [12]

¹⁵ Nulladik napi, Zero-day sérülékenység: olyan sebezhetőség, ami még nem került publikálásra, nem ismert a védekezésben résztvevő szervezetek számára.

2011. Duqu

A nevét a program által létrehozott DQ betűk után kapta. 2011-ben egy véletlen folytán a magyar CrySyS Adat- és Rendszerbiztonság Laboratórium¹⁶ talált rá a Stuxnet utódjának is nevezhető malware-re. Egy ügyfelük kérte meg őket, hogy vizsgálják át a rendszerét. A vizsgálat közben kiderült, hogy egy célzott támadásra kifejlesztett a "nulladik napi" sebezhetőségét kihasználó kód rejtőzködött a rendszerben, amely hasonló paraméterekkel rendelkezett, mint a Stuxnet. Később a Symantec publikálta a felfedezést. Ellentétben a Stuxnettel már nem az iráni ipari rendszer tönkretétele, hanem az információszerzés volt a célja a feltárt kódnak. [13]

2012. Flame (sKyWIper)

2012-ben a CrySyS Lab újabb nagy felfedezésen dolgozott, amit ők sKyWIper--nek neveztek el. A nagyobb vírus laborok (Kaspersky, Symantec) is dolgoztak a kód megfejtésén, amit ők Flame-nek neveztek el. A vizsgálatok során sikerült felkutatni az úgynevezett C&C (command and control) szervereket is, amelyek a kódot "irányították", illetve ahová a vírus által megszerzett információt továbbították. A program képernyőadatokat, e-mail és chatüzenet mellett a gép mikrofonja által rögzített hangokat is képes volt továbbítani a szerverek felé. A kémkedés célpontja a közel kelet volt, pontosan Irán, Izrael, Palesztina, Szudán és Szíria. A szerverek vizsgálata és egyes médiák szerint arra lehet következtetni, hogy Izrael és az USA kormányzati szinten támogathatta a kód kifejlesztését. [14] [15]

2012. Gauss

Az év második felében újra bővült a család, a Stuxnet, Duqu és Flame után a Gauss névre keresztelt malware is a felfedezett kódok listájára került. Az említett szoftverek közt számos hasonlóságot fedeztek fel az elemzések során. A Gauss banki és egyéb hozzáférési adatokat gyűjt a célpontról, amelyet továbbít a C&C szerverek felé. A böngészőbe beépülve gyűjt információt a jelszavakról, futó folyamatokról, hálózati kapcsolatokról és az adattárolókról. [16]

2013. Red October

A Kaspersky Lab jelentése szerint már 2007 óta működő Red October elnevezésű káros szoftver a kormányzati, diplomáciai és katonai intézmények, energetikai cégek ellen kémkedő kémhálózat. A célpont elsősorban kelet-európai országok, a korábbi Szovjetunió tagállamok és Közép-Ázsia volt. A nyomozás egy igen bonyolult hálózatot derített fel, ami közel 60 domainből állt főleg Németországban és Oroszországban. A hálózat célja a C&C elrejtése és proxyként való működés. A támadás - amit úgynevezett célzott adathalászattal

¹⁶ CrySyS Lab: Laboratory of Cryptography and System Security

(spearphishing) követtek el - az Office program sebezhetőségét használja ki. Az "újdonság", hogy már nem csak asztali gépekről, hanem mobil eszközökről, okostelefonokról, hálózati eszközökről (CISCO konfigurációkról), e-mail adatbázisokról az Outlookból vagy levelező szerverekről és az FTP szerverekről lehetett adatokat lopni.

A kód létrehozója és hasznosítója pontosan nem ismert, de az összegyűjtött információk arra utalnak, hogy a kódokat kínai hackerek írták és a Rocra¹⁷ malware modulokat oroszul beszélő elkövetők működtetik. [17]

2013. Miniduke

A CrySyS Lab és a Kaspersky Lab elemzése szerint komoly veszélyt jelenthet a MiniDuke névre keresztelt malware. A kártevő 23 országban volt eddig felfedezhető, többek közt Belgium, Románia, Izrael, Ukrajna, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Magyarország. Az újdonság, hogy ez a kártevő képes a gyors átalakulásra, amit már a kód aktiválásakor, ezáltal nagyon nehezen felfedezhető. A felfedezett malware kódok Acrobat Reader dokumentumokban volt elrejtve (például Ukrajna NATO-hoz való csatlakozása ügyében készített pdf kiterjesztésű ütemtervben). Itt is a Spearphishing módszert alkalmazták és magas rangú célpontoknak küldték a dokumentumokat. Szintén a fejlettnak mondható C&C kommunikációt alkalmazzák, a szerverek eléréséhez a Twittert és a Google-t használják. A beágyazott kód egy kiskaput telepít, ami az assembly nyelvnek köszönhetően 20 KB méretű. Több lépcsőben tölti le a végleges változatot, ami már képes az adatlopásra. [18] [19]

A bemutatott károkozók mennyiségileg persze jelentéktelenek az 5.5 milliárd elhárított támadás mellett, amelyet a Symantec 2011 éves jelentésében publikált. Az általam leírt támadások a KI-ák ellen irányulnak, amelyeknek a másodlagos hatása sokszor meg sem becsülhető. 2012-ben 198 olyan regisztrált biztonsági incidens történt, amelyek KI ellen következtek be. A felhasználók mellett a gyártóknak is fontos szerepük kell, hogy legyen a biztonság növelésében, ugyanis csak a Kritikus Infrastruktúrák esetében hét alkalommal találtak olyan jelszavakat, amelyeket a fejlesztők "égettek be" a kódokba. [20] További elgondolkodtató információ, hogy a világon legalább 20 ezer KI érhető el az internet felől, amelyek akár így támadhatóak is. Ezek közül több célzott támadása akár világméretű katasztrófát is okozhatnak a KI-k egymásra gyakorolt hatásai miatt. [21]

A célzott támadások ellen igen nehéz küzdeni, ugyanis sok esetben kimondottan egy célpont ellen írják a kódot, kihasználva a "nulladik napi" sérülékenységet. A speciális, egyedi kódok mintáit nem tartalmazzák az Antivirus eszközök sem, így azok hatástalanok a védekezésben.

¹⁷ Rocra: A Kaspersky Lab által a Red October rövidítése.

6. ábra nulladik napi sérülékenységek alakulása [3]

A cégek mellett fontos az egyéni biztonság is, mert ugyan nem biztos, hogy célpontok vagyunk. Lehet, hogy csupán csak eszközök a valódi cél eléréséhez. A mi rendszerünk adatait vagy annak egy morzsáját használják fel arra, hogy megtámadhassanak egy már valóban értékes rendszert.

Kiberfegyverkezés

Míg a civil szektorban egyre komolyabb problémát jelent a kiberbűnözés és kiberkémkedés. Egyre több ország rendszeresít a hadseregében is kibervédekezésre és kibertámadásokra is alkalmas szervezeti elemeket. A sajtóban sorra jelennek meg a hírek, hogy Kína, Németország, Észak-Korea, Dél-Korea, Egyesült Királyság, Izrael, Irán, stb. növelik kiberképességüket, vagy létre is hoznak egy szervezeti egységet erre a célra. Természetesen a hadsereg mellett a titkosszolgálatok is követik a trendeket. A cél itt is a KI elleni támadás, illetve ezek védelme a támadó féllal szemben. A világ államainak fel kell készülni az új kihívásokra, a rendvédelmi szervek egyikének, vagy többnek is rendelkezniük kell a kiberhadviselés képességekkel rendelkező szervezeti elemmel. Ennek megfelelően több országban még bújtatottan, de már a vezető nemzeteknél deklaráltnak elkezdődött a "kiberfegyverkezés". Ennek hatására hozták létre például 2010-ben az Egyesült Államok Kibervédelmi Parancsnokságát¹⁸. Már korábban - 2008-ban - a NATO is felismerte az új terület jelentőségét, amikor felállította a Kibervédelmi Kiválósági Központot¹⁹ Észtországban. Igaz ehhez jelentősen hozzájárult az ország informatikai infrastruktúráját ért támadás, amely nagy valószínűséggel Oroszországból történt. A kibertérben történő hadműveletek és azok együttműködése a hagyományos hadviseléssel komoly feladatot adott a NATO részére. Hasonlóan a Genfi egyezményhez 2013-ban megalkották a Talini kézikönyvet²⁰, amely irányelvek gyűjteménye a kiberhadviseléssel kapcsolatban.

¹⁸ US Cyber Command

¹⁹ Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence

²⁰ Tallinn Manual

A vezetők felelőssége

Ezek tükrében már a vezetőknek is be kell látniuk, hogy a KI környezetben egy szakaszos és nem folyamatos fejlesztés, karbantartás visszafordíthatatlan következményekkel járhat. Különösen veszélyes ez akkor, amikor több terület egyszerre lesz elhanyagolva. Lemondanak külső szerződéseket, elmaradnak a karbantartások, nem történnek meg az előregedett, de még működő elemek cseréje. A leginkább mostohán kezelt terület a képzés és oktatás. A vezetők ezen a területen szeretnek leginkább spórolni. Nem veszik figyelembe, hogy az IT terület nem összehasonlítható más területekkel. Itt olyan nagymértékű a fejlődés, a technológiai váltás, hogy hónapok és főleg egy-két év kimaradás, lemaradás komoly veszélyekkel jár. A szakembereket folyamatosan magas szinten kell, kellene képezni, konferenciákra, kiállításokra utaztatni annak érdekében, hogy a kor színvonalát képviselő technikát, technológiát legyen képes üzemeltetni.

A fent említett képességek, fejlesztések, karbantartások elmaradása sajnos nem összeadódik, hanem a meghibásodások valószínűségének a szorzatával kell számolni. Növelik a rendszer meghibásodásának, sérülékenységének veszélyét. Legszembetűnőbb az egészségügyi vagy a nukleáris infrastruktúrák üzemeltetése során fellépő veszélyhelyzetek és annak következményei. Természetesen több példával is lehetne ezt demonstrálni, talán olyan ez, mint a láncreakció az atomenergiánál. A ^{235}U izotópot neutronbesugárzás éri és ^{236}U -os izotóp jön létre. Megbomlik a stabilitás és elkezdődik a folyamat. Egy 142-es báriumizotóppá és egy 92-es kriptonná hasad ketté. Ez azonban hatalmas energia felszabadulása mellett újabb neutronok keletkezésével jár, amelyek ismét besugároznak. A folyamat feltétele, hogy kellő tömegben legyenek jelen az uránatomok. Ezt nevezzük ebben az esetben kritikus tömegnek. Szerencsére azonban ez a folyamat szabályozott körülmények közt megy végbe. KI üzemeltetés esetében soha nem közelíthetjük meg a kritikus tömeget, a felmerülő problémákat időben kell kezelni.

Egy bizonyos szintű vagy sok kis kockázat egy KI-nál nem megengedhető, még akkor sem, ha a vezetés tudtában van és felvállalja ennek egyes kockázatok következményét, mert önmagával kerül ellentétben a KI. Ekkor ugyanis már nem beszélhetünk, nem értelmezhető a "Kritikus" Infrastruktúra. Amennyiben nem tartom annyira fontosnak, hogy törődjek vele a megfelelő színvonalon, akkor az nem lehet kritikus. Ekkor a színvonal eléri egy ugyanolyan rendszer üzemeltetését, ami nem követel meg különösebb szigort. A felelőtlen törődéssel vagy rossz anyagi helyzetre való hivatkozással veszélybe sodorható a szervezet, ország biztonsága.

Ezért nagyon fontos, hogy folyamatosan biztosítva legyen a szabályozási környezet mellett az anyagi fedezet is, vagy mondjuk ki, hogy nincs szükség egy bizonyos KI üzemeltetésére. A jogalkotásnak, rendeleteknek és szabályozásnak összhangban kell lenni. Amennyiben a törvény kimondja, hogy a KI-t a szervezet, ország érdekében magas színvonalon üzemeltetni kell, akkor nem szabad belső vagy bármilyen szabályzókkal annak feltételeit ellehetetleníteni. Egy ellentmondás keletkezik, amely a KI üzemeltetése során minden esetben veszélyes. Szélsőséges esetekben emberéletekkel is járhat egy gazdasági érdekekre hivatkozott beruházás elmaradása. Fontos feltárni a Kritikus Infrastruktúrák közti kapcsolatokat, vizsgálni kell az interdependenciát, amely a rendszerek kölcsönös egymásra hatását jelenti. Ezeket a hatásokat is mérni kell és fel kell rájuk készülni. A különböző rendszerek egymásra gyakorolt hatásai felerősíthetik az önmagukban elhanyagolható veszélyeket. Bekövetkezhet egy a hidak belengéséhez hasonló folyamat. Egyes esetekben pedig a rendszerünk által okozott jelentéktelen esemény később egy velünk kapcsolatban álló rendszerben felerősödik és már ez a komolyabb kockázati hatás hat vissza ránk. Az interdependencia is alátámasztja a horizontális és vertikális kommunikáció fontosságát. Ki kell jelölni kontakt személyeket és folyamatosan karban kell tartani a neveket, elérhetőségeket tartalmazó listát. A dokumentációk többségét nyomtatott formátumban is elérhetővé kell tenni. A Kritikus Infrastruktúrát (Kritikus Információs Infrastruktúrát) és azok elemeit priorizálni kell a vezetésnek, hogy ezeket is fel lehessen használni az akciótervek elkészítése során.

Összefoglalás

A kritikus infrastruktúra és azon belül a kritikus információs infrastruktúrák üzemeltetése, üzemfolytonosságának fenntartása végül is a rendszer stabil állapotának a fenntartása. Csakhogy ez éppúgy nem egyszerű, minthogy bármennyire is szeretnénk, de nincs örökmozgó szerkezet sem. A rendszerünkre folyamatos külső erők hatnak. Az idő múlásával előregednek az elemek, változik az azt körülvevő környezet és változnak a vele együttműködő rendszerek. Ezekkel még akkor is számolni kell, ha éppen pénzügyi válság van. Sőt meggyőződésem, hogy pont ekkor kell igazán figyelni a KI-ra. A rendszer kilengésének ellensúlyozására lépünk kell. Ezt csak folyamatos karbantartással, fejlesztéssel és jól képzett szakemberekkel tehetjük meg. Amennyiben a kilengés eléri a kritikus szintet megállítani már nem lehet, az egyre instabilabbá, kiszámíthatatlanabbá válik, aminek a következménye a kezelhetetlenség. Nem szabad a rendszer tulajdonságait nagymértékben kontrollálatlanul hagyni. Reagálni kell a változásokra, amelyhez pénz, idő és humán erőforrás szükséges. Ezek is egyensúlyban vannak (egymásra kölcsönhatást gyakorolnak) annak megbontása szintén instabilitást eredményez. Amennyiben csökkentik a pénzt (humán erőforrást), akkor több idő vagy több szakemberember (pénz) szükséges a munka elvégzésére.

Felhasznált irodalom:

- [1] TESO, H. Hitbsecconf 2013 Amsterdam. <http://conference.hitb.org>
[Hivatkozva: 2013. 05 11] <http://conference.hitb.org/hitbsecconf2013ams/hugo-teso/>
- [2] The Washington Free Beacon. The Cyber-Dam Breaks. <http://freebeacon.com> [Online: 2013. 05 01] [Hivatkozva: 2013. 05 11]
<http://freebeacon.com/the-cyber-dam-breaks>
- [3] Internet Security Threat Report 2013. <http://www.symantec.com>.
[Online: 2013. 04. 18.] [Hivatkozva: 2013. 06. 19.]
http://www.symantec.com/content/en/us/enterprise/other_resources/b-istr_main_report_v18_2012_21291018.en-us.pdf.
- [4] Barabási, Albert-László. *Villanások A jövő kiszámítható*. Budapest: Nyitott Könyvműhely Kiadó KFT, 2010. old.: 261. oldal. ISBN: 9789633100141.
- [5] Puskás Béla *Hálózatelméleti alapok*.
http://www.puskashirbaje.hu/index_htm_files/Puskas_Bela_Halozatelméleti_alapok.pdf:
Haditechnika-Kommunikáció 2012. konferencia, 2012.
- [6] Barabási, Albert-László. *Behálózva*. Budapest: Magyar könyvklub, 2003. Eredeti cím: Linked. ISBN 963-547-895-x.
- [7] BBC. BBC NEWS TECHNOLOGY. <http://www.bbc.co.uk>. [Online: 2011. 11. 23.]
[Hivatkozva: 2012. 09 15.] <http://www.bbc.co.uk/news/technology-15844230>.
- [8] Puul Baran. <http://history-computer.com>. [Hivatkozva: 2013. 06 18.]
<http://history-computer.com/Internet/Birth/Baran.html>.
- [9] Obádovics J. Gyula, *Valószínűségszámítás és Matematikai Statisztika*. Budapest: SCOLAR KFT., 2009. ISBN: 9789632440675.
- [10] Székely Balázs,. Markov-láncok. <http://www.math.bme.hu>.
[Hivatkozva: 2013. 06 18.]
http://www.math.bme.hu/~szbalazs/oktatas/sztoch_info/het_4_Markov.pdf.
- [11] Mártonffy, Attila. IT Business Online. www.itbusiness.hu.
[Online: 2008. 09. 30.] [Hivatkozva: 2012. 09. 06.]
http://www.itbusiness.hu/Fooldal/hetilap/business/Az_informatika_es_a_koltsegek.html.
- [12] Vírushiradó. www.virushirado.hu. [Online: 2013. 02. 27.]
[Hivatkozva: 2013. 03. 30.] http://www.virushirado.hu/hirek_tart.php?id=2145.
- [13] Symantec. Symantec. www.symantec.com. [Online: 2011. 11. 23.]
[Hivatkozva: 2013. 03. 30.]
http://www.symantec.com/content/en/us/enterprise/media/security_response/whitepapers/w32_duqu_the_precursor_to_the_next_stuxnet.pdf.
- [14] Ellen Nakashima, Greg Miller and Julie Tate. Washingtonpost.
www.washingtonpost.com. [Online: 2012. 06. 19.] [Hivatkozva: 2013. 03. 30.]
http://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-israel-developed-computer-virus-to-slow-iranian-nuclear-efforts-officials-say/2012/06/19/gJQA6xBPoV_story.html.

- [15] Alexander Gostev, Kaspersky Lab Expert. Securelist. <https://www.securelist.com>. [Online: 2012. 06. 28.] [Hivatkozva: 2013. 03. 30.] https://www.securelist.com/en/blog/208193522/The_Flame_Questions_and_Answers.
- [16] Puskás Tivadar Közalapítvány. Cert Hungary. <http://tech.cert-hungary.hu>. [Online: 2012. 08. 10.] [Hivatkozva: 2013. 03. 30.] <http://tech.cert-hungary.hu/tech-blog/120810/ujabb-taggal-bovult-a-stuxnet-csalad>.
- [17] Global Research & Analysis Team (GReAT), Kaspersky Lab. Securelist.com. www.securelist.com. [Online: 2013. 01. 13.] [Hivatkozva: 2013. 03. 30.] http://www.securelist.com/en/blog/785/The_Red_October_Campaign_An_Advanced_Cyber_Espionage_Network_Targeting_Diplomatic_and_Government_Agencies.
- [18] Laboratory of Cryptography and System Security (CrySyS). CrysSys Lab. <http://www.crysys.hu>. [Online: 2013. 02. 27.] [Hivatkozva: 2013. 03. 30.] http://www.crysys.hu/miniduke/miniduke_indicators_public.pdf.
- [19] Global Research & Analysis Team (GReAT), Kaspersky Lab 2. Securelist. www.securelist.com. [Online: 2013. 02. 27.] [Hivatkozva: 2013. 03. 30.] https://www.securelist.com/en/blog/208194129/The_MiniDuke_Mystery_PDF_0_day%20_Government_Spy_Assembler_Micro_Backdoor.
- [20] Symantec. Symantec. www.symantec.com. [Online: 2011. 04.] [Hivatkozva: 2013. 03. 30.] http://www.symantec.com/content/en/us/enterprise/other_resources/b-istr_main_report_2011_21239364.en-us.pdf.
- [21] Puskás Tivadar Közalapítvány. Cert Hungary. www.cert-hungary.hu. [Online: 2013. 01. 31.] [Hivatkozva: 2013. 03. 30.] http://www.cert-hungary.hu/sites/default/files/news/cert_2012_quart_4.pdf.
- [22] Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára. <http://meszotar.hu>. [Hivatkozva: 2012. 10. 14.] <http://meszotar.hu>.

MAGYARORSZÁG ALAPVETŐ BIZTONSÁGPOLITIKAI DOKUMENTUMAI, AZ AZOKBÓL SZÁRMAZTATOTT FELADATOK A HELIKOPTERES FEGYVERNEM VONATKOZÁSÁBAN

Absztrakt

A cikk megírásával célom az volt, hogy elemezzem a helikopterek alkalmazhatóságával kapcsolatos jogi felhatalmazásokat. Írásomban a NATO doktrínáiban, különböző szabályzókból leírtak felhasználásával összefoglaltam a helikopter erőknek az összhaderőnemi műveletekben végrehajtható feladatait. Reményeim szerint sikerült annak alátámasztása, hogy a helikopter erők alkalmazása nélkülözhetetlen a szárazföldi erők sikeres harctevékenységének, és napjaink korszerű katonai műveleteinek végrehajtása során.

Kulcsszavak: Magyar Honvédség, doktrína, helikopter erők, képességek

Abstract

The aim of writing this article was to analyse those legal authorities which facilitate the employment of helicopter forces. Using up NATO doctrines and other publications/manuals I'm summarising the tasks having been completed by helicopter forces during joint force operations. Upon my hopes, I can underline the fact that the employment of the helicopters is essential during land force's successful operations and present days modern combatant actions.

Keywords: Hungarian Defence Forces, doctrine, helicopter forces, capabilities

Bevezetés

Magyarországot napjainkban fegyveres támadás veszélye nem fenyegeti, így biztonsági helyzete stabilnak tekinthető. A stabil helyzet ellenére azonban kijelenthető, hogy Magyarország biztonságát a globális illetve belső kihívások, fenyegetések mégis befolyásolják.

A biztonság egy komplex fogalom, mely leginkább egy állapotra utal. Globális értelemben véve a biztonságot befolyásoló tényezők értelmezésében –

az utóbbi időszakban – jelentős változások következtek be. Tisztázódott, hogy a biztonságról alkotott felfogásban nem elegendő csupán a katonai tényező elsődlegességét hangsúlyozni. A „biztonság” mint egyfajta gyűjtőfogalom kiterjedt a politikára, a gazdaságra, a szociális ellátottságra, a környezetvédelemre, az informatikára, valamint a polgári védelemre és a katasztrófa elhárításra. Gyakorlatilag egyértelművé vált, hogy az individuum illetve közösségének biztonsága az előzőekben leírt tényezők nélkül nem garantálható.

Amióta megjelentek az ősközösségi társadalmi csoportok azóta törekszik az ember arra, hogy szervezett keretek között garantálja mind saját mind pedig közösségének biztonságát. Az idő múlásával a kisközösségek illetve családok – a fenyegetések fokozódásával – összefogtak és egyre szervezettebb formában nemzeti majd nemzeti szinten küzdöttek biztonságuk garanciáiért.

Amikor valamely szövetség égisze alatt a közös értékek megóvása érdekében már nemzetek „fonódnak” össze, akkor a szerteágazó biztonsági tényezők garantálásához szükséges szervezett tevékenységet csak jogszabályi szabályozottsággal lehet biztosítani. A nemzeti szintű jogalkotás összhangba hozza a nemzeti- illetve a szövetséges értékek és érdekek, biztonsági garanciák biztosításához szükséges feladatrendszer teljesítésének rendszerét.

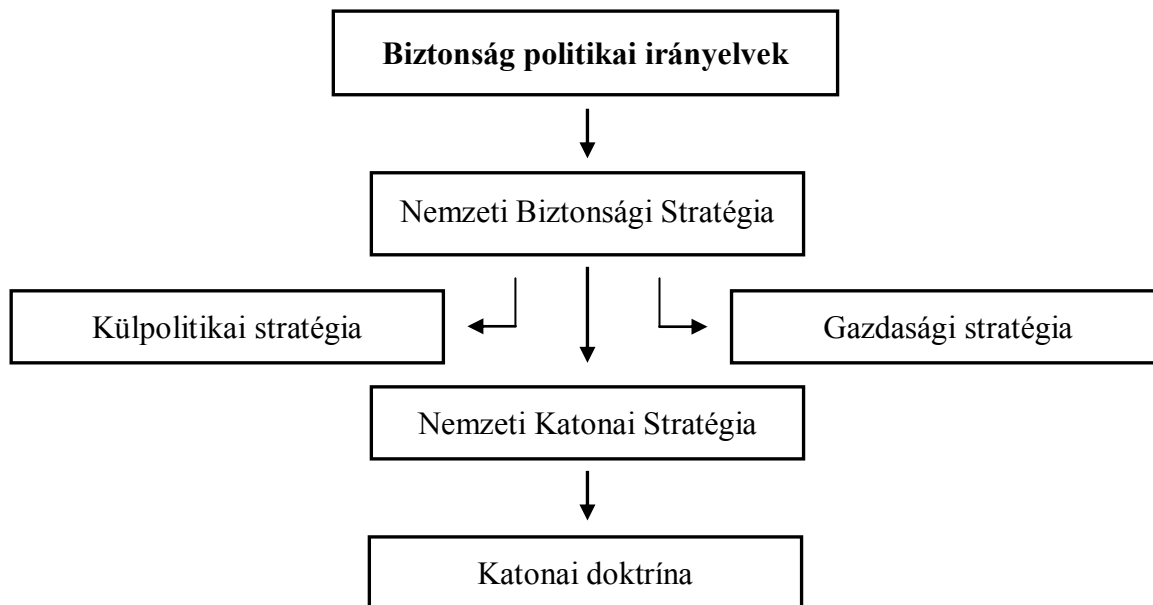
Hűen a publikáció címéhez, katonaként, az alábbiakban a helikopterek honvédelmi illetve NATO szövetségi rendszeren belüli alkalmazhatóságának jogi hátterét, a honi „felhatalmazások” kérdéseit, illetve a feladatrendszer teljesítésének doktrinális szabályzási felépítését kívánom tisztázni.

A hazai jogi szabályzás, a haderő alkalmazási felhatalmazása

Magyarország Alaptörvényének 45. cikkely 1 bekezdése[1] alapján a Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme illetve a nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi feladatok teljesítése. Látható, hogy a honvédelmi feladatokon túl, sor kerülhet a Magyar Honvédség erőinek külföldi alkalmazására is, mely expedíciós jellegű műveleti képességet is megkövetel. Az Országgyűlés 94/1998. (XII.29.) határozat 6. pontja[2] rögzíti, hogy „hazánk számára a biztonságot leghatékonyabban a kollektív védelem elvére épülő Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagjaként lehet fenntartani”. Ezen Határozat 9. pontjának értelmében „a nemzetközi együttműködés csak hatékony nemzeti szerepvállalás mellett lehet eredményes”. Az Alaptörvény felhatalmazás mellett, az Országgyűlési Határozat iránymutatását követve került megfogalmazásra hazánk Nemzeti Biztonsági Stratégiája[3]. Megjegyzendő, hogy az előzőekben említettekkel harmonizáló Nemzeti Katonai Stratégiája jelenleg kidolgozás alatt van.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia II. fejezetének 15. pontja meghatározza, hogy „Magyarország továbbra is aktív szerepet kíván vállalni a NATO és az EU válságkezelő tevékenységében, műveleteiben és misszióiban...”, azaz hazánk katonai-védelmi oldalról biztosítja az érdemi hozzájárulást a szövetséges missziók teljes spektrumában, illetve a szövetséges koalíciós műveletekben.

Az 1. sz. ábrán látható a haderő alkalmazását meghatározó Katonai doktrínák kialakulásához vezető folyamat a meghatározó biztonságpolitikai szabályzók tükrében[4].

1. sz. ábra: A hierarchikus okmányrendszer felépítése

Szövetségben belüli doktrinális szabályzás

A NATO fegyveres erők szövetségi műveletekben történő alkalmazásának elveit, a műveletekben résztvevő erők képességeivel, illetve felépítésével kapcsolatos normákat a tagállamok által közösen kidolgozott és jóváhagyott doktrínák tartalmazzák. Gyakorlatilag azt határozzák meg, hogy hogyan kell a katonai erőket alkalmazni egy bizonyos cél (legyen az katonai vagy politikai) elérése érdekében.

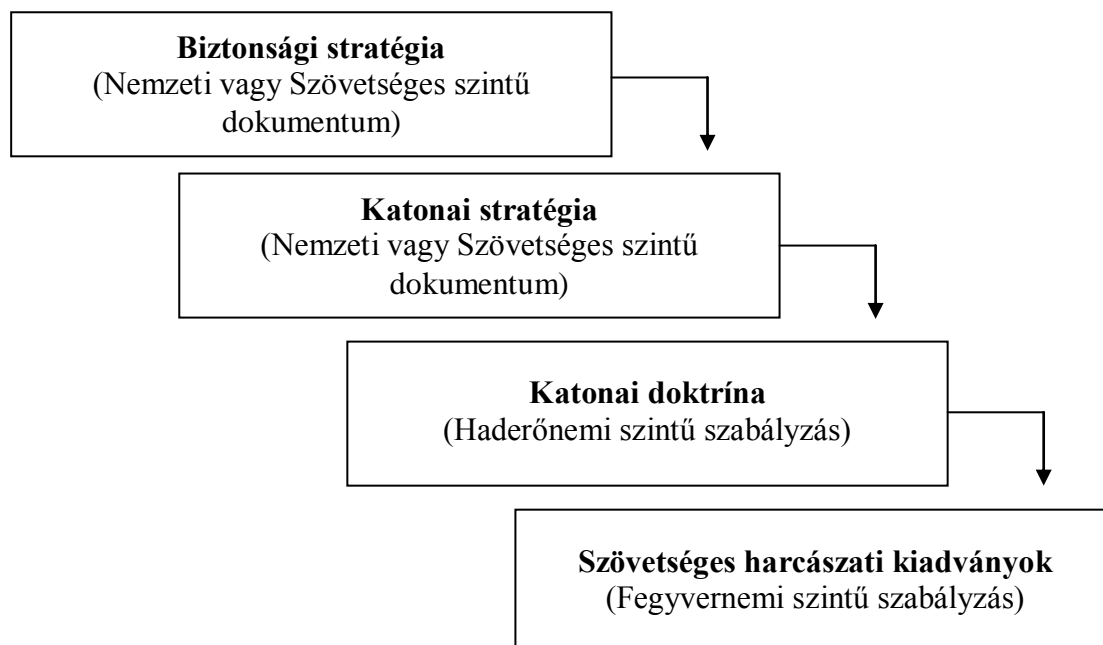
A katonai doktrínák a katonai stratégiákból származtathatóak. Ezen stratégiák a fegyveres védelem alapelveit és végrehajtásának módját-, a katonai védelem szervezésének és kivitelezésének irányelveit tartalmazzák[5]. A katonai stratégiák tulajdonképpen azt határozzák meg, hogy mit kell tenni annak érdekében, hogy a katonai vagy politikai célok elérhetővé váljanak. Természetesen a katonai stratégiák nem független, önállóan létező dokumentumok. Ezek kialakítása, belső tartalma a biztonsági stratégiában

lefektetett elveken alapul. A biztonsági stratégia meghatározza egy nemzet, vagy egy szövetség biztonságát veszélyeztető fenyegetési-, kockázati-, illetve kihívási tényezőit. Pontos képet ad azon politikai-, gazdasági, társadalmi- és környezeti fenyegetésekről, melyek közvetve vagy közvetlenül veszélyeztetik az adott nemzet vagy szövetség kialakult külső vagy belső stabilitását. Meghatározza azon veszélyeket, melyek veszélyeztetik a nemzeti vagy szövetséges érdekeket, értékeket.

A NATO tagországokban a katonai doktrínák általában haderőnemi-, bizonyos esetekben pedig összhaderőnemi szinten készülnek. Ez függ attól, hogy az adott doktrína egyes haderőnemek alkalmazásával foglalkozik, vagy pedig a haderőnemek együttműködése által kialakuló összhaderőnemi hadviselésre.

A fentiekben túl érdemes megemlíteni az egyes fegyvernemek katonai stratégiákból származtatott harcászati, illetve hadműveleti szintű alkalmazásainak szabályzását szolgáló dokumentumokat, melyeket egységesen Hadszíntéri Kézikönyvekként¹ illetve Szövetséges Harcászati Kiadványoknak² azonosítanak. Léteznek a NATO-n belül olyan szintű doktrinális jellegű kiadványok, melyek egyes összhaderőnemi jellegű műveletek, mint például az összhaderőnemi műveletként azonosítható harci kutatás-mentés, végrehajtási rendjét szabályozzák³.

A 2. sz ábrán látható a katonai doktrínák helye a szabályzás hierarchiájában:

2. sz. ábra: Katonai doktrínák helye a szabályzás hierarchiájában

¹ FM – Field Manual (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, p.135)

² ATP – Allied Tactical Publication (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, p.76)

³ JP – Joint Publication (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, p.219)

Amikor a helikopterek alkalmazási elveiről beszélünk, akkor azok doktrinális szintű szabályzásait a Szövetséges harcászati kiadványokban kell keresni. Azok határozzák meg a helikopter erők helyét és szerepét egy bizonyos művelet végrehajtásával kapcsolatban, azokban vannak lefektetve azon doktrinális szintű elvek, melyek pontosan határolják körül a helikopterek műveleti alkalmazhatóságát.

A helikopterek NATO köteléken belüli alkalmazhatóságának hazai jogi hátterének, illetve a Szövetségen belüli doktrinális szabályzás hierarchiájának ismertetése után célszerű a Magyar Honvédség helikopteres erőinek alkalmazhatóságával kapcsolatos – a szárazföldi erőkkel történő együttműködésre épülő – doktrinális elveket áttekinteni.

A helikopteres fegyvernemre háruló harcfeleltetések a jogszabályok tükrében

Ezek után lássuk, hogy a jogi szabályzók tükrében a helikopteres fegyvernem milyen feladatok teljesítésére van felhatalmazva. Meg kell jegyezni, hogy a helikopter erők a feladatrendszerüket tekintve döntően harctámogató elemként kerülnek alkalmazásra. Feladataikat – időszakos át/alárendelés útján – a szárazföldi haderőnem alárendeltségében, a szárazföldi haderőnem fegyvernemeivel együttműködésben, azok harcának támogatásával teljesíti. A helikopter erők alkalmazásának alapvető célja az, hogy képes legyen a 2011. évi CXIII. törvényben[6] (a továbbiakban: Törvény) foglalt feladatok végrehajtására. Ezen Törvény 36 § (1) és (2) bekezdései pontosan szabályozzák a teljesítendő feladatok körét. Fontos megjegyezni, hogy ezen törvény kapcsán valójában feladatkörökről kell beszélni, nem úgy mint a 2011. évi törvény által hatálytalanított 2004. évi CV. törvény[7] 70 § (1) bekezdésében foglaltaknál. A feladatkörök értelmezése megköveteli az összhaderőnemi gondolkodást, mivel a törvényben leírt feladatkörök csak a haderőnemek illetve fegyvernemeik közös tevékenységével valósulhatnak meg. Ezek után bontsuk ki a Törvényben foglalt, helikopteres fegyvernemet érintő feladatköröket.

- 1. 36. § (1) a) Magyarország függetlenségének, területének, légtérének, lakosságának és anyagi javainak külső támadással szembeni fegyveres védelme.*

Magyarország területének külső támadás elleni védelmére vonatkozó feladatokat vizsgálva kijelenthetővé válik hogy ezen feladatkör sikeres teljesítésének egyik összetevője a szárazföldi haderőnem nagy mobilitással rendelkező csapatainak harca. A szárazföldi haderőnemhez tartozó erők és eszközök mozgatásának (csoportosításának) és időbeni harcbavetésének meghatározó eleme a szállító helikopterek rendelkezésre állása. A

harctámogatás elmaradhatatlan eleme a szárazföldi erők tüztámogatását biztosító harci helikopterek alkalmazása.

Magyarország légtérvédelmének megvalósításánál ki kell emelni a harci helikopterek képességeit az alacsonyan-, kis sebességgel repülő ellenséges légicélok⁴ elfogására és/vagy pusztítására vonatkozóan.

2. 36. § (1) c) *a szövetségi és nemzetközi szerződésből eredő egyéb katonai kötelezettségek – különösen a kollektív védelmi, békefenntartó és humanitárius feladatok – teljesítése.*

A szövetségi feladatok ellátása kapcsán több szerepkörben kerülhetnek a helikopterek alkalmazásra. Itt elsősorban a harctámogató feladatokat/szerepköröket kell említeni, melyek a következőkben kerülnek kifejtésre.

Elsősorban a LÉGI MOZGÉKONYSÁGI FELADATOK-at kell megemlíteni, melyek a helikopterek bevonásával a szárazföldi erők számára gyors reagálási lehetőséget, a harcmező teljes szélességében és mélységében megnövelt mozgékonyt, illetve a meglepetésre épülő harcvezetést biztosítanak.

A LÉGI SZÁLLÍTÁSI FELADATOK a műveleti jellegű repülések esetén az előerő és harci-technikai eszközök-, harcbiztosító jellegű repülések esetén pedig az utánpótlási anyagok szállítását jelenti.

A KÖZVETLEN LÉGI TÁMOGATÁS (CAS)⁵ a szárazföldi erők harctevékenységének harci helikopterekkel történő tüztámogatása céljából valósul meg; Meg kell jegyezni, hogy tüztámogatási feladatokat, korlátozott mértékben ugyan, felfegyverzett szállítóhelikopterekkel is teljesíteni lehet. A Tűzvezetés⁶ részét képező TŰZHELYESBÍTÉSI feladatok, melyek a helikopter fedélzetéről végzett tűzvezetést jelentik akár tűzérési lövegek, vagy a közvetlen légi támogatásban résztvevő repülőgépek vagy helikopterek részére.

LÉGI FELDERÍTÉSI feladatok, melyek célja az információszerzés többek között az ellenséges erők pillanatnyi tevékenységéről, a saját erők műveleteinek végrehajtásához fontosnak ítélt utakról, területekről.

LÉGI VEZETÉSI feladatok, melyek különösen a lakott területeken végrehajtásra kerülő műveletek „dinamikájához” igazodó rugalmas vezetést segítik elő. Végrehajtásával a művelet irányítására kijelölt parancsnok és törzse, a nagy mozgásszabadság mellett, a műveletekbe bevont saját erők és ellenséges csapatok harctevékenységével kapcsolatban azonnali információval rendelkeznek.

⁴ Légijárművek vagy pilótánélküli repülő eszközök.

⁵ CAS – Close Air Support. (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, p.76)

⁶ Tűzvezetés: A tűz kiváltásával, megfigyelésével és helyesbítésével kapcsolatos döntések sorozata. (Szabó József: Hadtudományi Lexikon, Budapest 1995, ISBN 9630452286, p.1364)

A helikoptereken kialakított légi vezetési pontok a fedélzeti felderítő⁷- illetve kommunikációs eszközök⁸ képességeinek kihasználásával biztosítja a vezetéshez szükséges feltételeket.

KÜLÖNLEGES ERŐK ÉRDEKÉBEN VÉGZETT MŰVELETEK, melyek jellemzően rajtaütési célból kerülnek végrehajtásra. Az ilyen típusú feladatok jellemzője a helikopterek mozgékonyaságából és rugalmas alkalmazásából adódó meglepéssel nyerhető harcászati előny megszerzése.

LÉGI EGÉSZSÉGÜGYI KIÜRÍTÉSI (AIREVAC)⁹ feladatok, melyek helikopterekkel történő végrehajtása biztosítja a harcban megsérült vagy megsebesült katonák gyors hátraszállítását a sérülésüknek megfelelő szintű hadszíntéri egészségügyi ellátó központba. Megjegyzendő hogy a szövetséges Légi Egészségügyi Doktrína[3] értelmében, minden, az igénylés időszakában levegőben lévő helikopter bevonható légi egészségügyi kimenekítés végrehajtására¹⁰. A helikopter feladatra történő kijelölése, függetlenül az alap repülési feladatától, az alkalmazhatósága függvényében dől el a Légi Kimenekítést Koordináló Központban.

HARCI KUTATÁS ÉS MENTÉST (CSAR)¹¹, mely a hadműveleti tevékenység során lelőtt, lezuhant vagy kényszerleszállást végrehajtott, de életben maradt, repülő-hajózó személyzetek háborús körülmények közötti mentésére kialakított képesség. A harci kutató-mentő műveletek végrehajtására egy alkalmi harci köteléket alakítanak ki, melynek egyik komponense a különleges műveleti erőket szállító helikopterek illetve az ezen helikopterek támogatásában résztvevő harci helikopterek.

HUMANITÁRIUS JELLEGŰ FELADATOK¹², melyekben a katonai helikopterek széleskörűen kerülnek alkalmazásra az alapvetően nem katonai jellegű feladatok ellátására; Ezen feladatok lehetnek a különböző humanitárius nemzetközi szervezetek számára teljesítésre kerülő élelem és gyógyszer szállítási feladatok.

MENTORÁLÁSI FELADATOK, melyek kapcsán valamely nemzet helikoptervezetőit a saját oktató állományunk készíti fel a műveleti feladataik ellátására; Jelen időszakban helikoptervezető oktatóink két

⁷ A fedélzeti felderítő eszközök lehetnek a hőkamerák, éjjellátó berendezések a rendszeresített infravető eszközökkel.

⁸ A kommunikációs eszközök azon rádió berendezések, melyek kétoldali rádióösszeköttetést biztosítanak a helikopter fedélzetén elhelyezkedő műveletirányító parancsnok és a földi harccsoportok parancsnokai között.

⁹ AIREVAC –Sebesültek légi úton történő kimenekítése. (AAP-6, NATO Glossary of Terms and Definitions, p 37)

¹⁰ AJP-4.10 Allied Joint Medical Support Doctrine, p. 85

¹¹ CSAR – Combat Search & Rescue (AAP-15, NATO Glossary of Abbreviations, p.102)

¹² Az ellenségeskedésben részt nem vevő polgári személyek megsegítésére irányuló tevékenység. (Szabó József: Hadtudományi Lexikon, Budapest 1995, ISBN 963045226, p.574)

helyszínen (Kabul¹³, Shindand¹⁴) hajtják végre az afgán hadsereg helikoptervezetői állományának mentorálási feladatait.

3. *36. § (1) f) részvétel szükségállapot idején az erőszakos cselekmények elhárításában.*

A 2011. évi CXIII. törvény jelen paragrafusában foglaltakon felül Magyarország Alaptörvényének 48. és 50. cikkelyei rendelkeznek arról, hogy a törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények esetén a Magyar Honvédséget fel lehet használni, ha a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása nem elegendő. Szükségállapot bevezetése esetén döntően a szárazföldi haderőnem fegyvernemei kerülnek alkalmazásra. A helikopter erők alkalmazása a gyors reagáló képesség fenntartásához illetve fegyveres erők rugalmas alkalmazásához elengedhetetlen.

4. *36. § (2) a) közreműködés a katasztrófavédelemmel összefüggő feladatok végrehajtásában.*

Magyarországon az utóbbi évtizedben több alkalommal kellett szembesülnie az árvizek által okozott problémákkal. A víz nyomásának hatására gátak gyengültek el, a víz pusztításának eredményeként falvak záródtak el a külvilágtól. A helikopter erők aktív szerepet vállaltak ezen katasztrófa helyzetek enyhítésében. A gátak oldalfalainak megerősítése, az elszigetelt települések lakosságának mentése illetve ellátása elképzelhetetlen volt helikopterek alkalmazása nélkül. A katasztrófa további kiterjedésének elkerülhetősége érdekében a helikopterekkel légi felderítő repülések kerültek végrehajtásra.

Ennél a pontnál meg kell említeni a magyar fejlesztésű vegyi-sugárfelderítő konténer alkalmazásával végrehajtható felderítési lehetőségeket. Ez a képesség – a katasztrófavédelmi hasznosíthatóságán túl – alkalmazható műveleti területen is, mint például a terrorizmus elleni harcban.

A 267/2011. (XII. 13.) Kormányrendelet[8] 2. § (2) b) pontja a Magyar Honvédség számára meghatározza, hogy vegyen részt a bajba jutott légi jármű

¹³ MH Légi Kiképzés-támogató Csoport – MH AMT (MH Air Mentor Team), Magyarország, eleget téve a NATO felkérésének, 2010 áprilisa óta támogatja a NATO Afganisztáni Kiképző Misszióját egy olyan 10 fős helikoptervezetői illetve repülő-műszaki kiképző csoporttal, melynek feladata az Afgán Légierő harci helikopter erőinek képzése.

¹⁴ MH Légi Tanácsadó Csoport – MH AAT (MH Air Advisory Team). Hazánk 2011. augusztus 26.-a óta, Shindand légibázison, 8 fővel hajtja végre az afgán szállítóhelikopter fedélzeti személyzet mentorálási, illetve repülő-műszaki állomány tevékenységének felügyeleti feladatait.

személyzetek felkutatására illetve mentésére irányuló állami szintű feladatrendszerben. Ugyanezen jogszabály (3) a) pontja a Magyar Honvédség ezen feladatba bevonandó erőit „MH Légi Kutató-Mentő Szolgálat”-ként definiálja. A légi Kutató-Mentő feladatrendszer szállítóhelikopterek alkalmazásával kerül a Magyar Honvédségen belül megvalósításra.

Befejezés

A világpolitikai folyamatokban az 1990-es évektől kezdődően olyan változások mentek végbe, melyekből megállapítható, hogy a hazánkkal szembeni biztonsági kihívások gyökeresen megváltoztak. A hatalmon lévő politikai pártoknak jogi szabályozás szintjén reagálniuk kellett a megváltozott kihívásokra.

Kijelenthető, hogy a jelenleg érvényben lévő jogszabályi keret megfelelő alapot biztosít a magyar haderő alkalmazására mind a honvédelmi mind pedig az összhaderőnemi jellegű műveleti (expedíciós) feladatok végrehajtásához.

A cikk megírásával az volt a célom, hogy elemezzem a helikopterek alkalmazhatóságával kapcsolatos jogi felhatalmazásokat. Írásomban a NATO doktrínáiban, különböző szabályzóknak leírt felhasználásával összefoglaltam a helikopter erőknek az összhaderőnemi műveletekben végrehajtható feladatait. Reményeim szerint sikerült annak alátámasztása, hogy a helikopter erők alkalmazása nélkülözhetetlen a szárazföldi erők sikeres harctevékenységének, és napjaink korszerű katonai műveleteinek végrehajtása során.

Felhasznált irodalom:

- [1] Magyarország Alaptörvénye (Magyar Közlöny 2011. évi 43. szám, 2011. április 25.),
- [2] Az Országgyűlési 94/1998. (XII.29) sz. határozata a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről,
- [3] A Magyar Köztársaság Nemzetbiztonsági Stratégiája (Magyar Közlöny 2012. évi 19. szám, 2012. február 21.),
- [4] Dr. KRAJNC Zoltán mk. alezredes: *Légierő doktrína helye, szerepe a biztonságpolitikai okmányok rendszerében*, ZMNE előadás, 2006. 09. 19.,
- [5] KISS Csaba: *A NATO Légierő doktrínája* (Védelmi tanulmányok, Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet, Budapest 1999, p 14, ISBN: 9638117),
- [6] 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről,
- [7] 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről,
- [8] 267/2011. (XII. 13.) Kormány Rendelet a bajba jutott légi járművek megsegítését, valamint a katasztrófák elleni védekezéssel és a mentéssel összefüggő tevékenységet ellátó légi kutató-mentő szolgálat szervezeteről, működésének, fenntartásának, riasztásának és a mentéssel járó költségek viselésének rendjéről, e tevékenységek engedélyezésére vonatkozó szabályokról

A TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

SZABÓ ERVIN ANTAL

PÁN KOVALCHIK MAGÁNNYOMOZÓI IRODÁJA¹

A régi Berlin egy kis utcájában, távol a városközponttól, található egy kétemeletes villa, melynek bejárata mellett időtől megzöldült táblácska látható: „Pán Kovalchik magánnyomozói irodája”. A kevés számú járókelő felfigyel rá: „Pán? Miért? De hát ez Berlin és nem Varsó!”.

Az öreg, régóta fel nem újított házban ténylegesen volt egy magánnyomozói iroda, melyben a házigazdán kívül három személy dolgozott.

A magánnyomozói iroda tulajdonosa érdekes életrajzzal rendelkezett. Ukrajnában született 1878-ban német telepes családban és német nevet viselt. Agronómusnak tanult Kijevben, Danzigban és később Berlinben. Az első világháborúig farmergazdasággal foglalkozott Ukrajnában, volt malma és vágóhídja. Ezen kívül, fakereskedéssel is foglalkozott és Németországban tőzsdei műveletekkel.

1914-ben, mint németet, kitelepítették Kijevből Odesszába. Ám a német csapatok Ukrajnába történt bevonulását követően behívták a táborigazdához és a kijevi bűnügyi rendőrség parancsnokához irányították tolmácsnak. Kijevből Kovalchik, aki abban az időben még saját német neve alatt élt, ismét Odesszába utazott, ahol szintén a bűnügyi rendőrségnél dolgozott, de már nem, mint tolmács, hanem mint nyomozó. Megszerezve a nyomozói tapasztalatokat, Lengyelországba utazott. A Nemzetek Ligája varsói képviselőjéhez intézett kérvényében 1921. november 20.-án ezt írta: „Rendelkezem, a kijevi és az odesszai bűnügyi rendőrség, valamint a 2. Lengyel Hadsereg elhárító részlegének, ahonnan a szervezet megszüntetésének következtében bocsátottak el, igazolásaival. Figyelembe véve az általam beszélt nyelveket (lengyel, ukrán, francia, német, orosz) kérném, adjanak nekem beosztást a Nyugaton működő nyomozói irodák egyikében, mivel Varsóban ilyen intézmények nem léteznek, a magánpraxist pedig nem engedélyezik.”

A 20-as évek elején Kovalchik néven Berlinben telepedett le, ahol megnyitotta tájékoztató-detektív irodáját, hasznos és elengedhetetlen kapcsolatokat alakított ki a rendőrség vezetésében, a rendőrőrsökön, konzulátusokon és megkezdte a munkát.

Kovalchik 1925-ben saját kezdeményezésére lépett kapcsolatba a Berlinben működő rezidentúránkkal. Ennek alapját az szolgálta, hogy Kovalchik a szovjet politikai képviselőnek anyagokat adott át, amelyek leplezték az un. „Komintern dokumentumok” hamisítóját Druzsilovszkijt. Egyidejűleg a rendőrség vezetését is tájékoztatta a személyről.

A rezidentúrát érdekelte Kovalchik. Miért is ne alakítsanak ki vele konspirált kapcsolatot és használják fel titkosan a magánnyomozói irodát? Hiszen oly gyakran szükséges megfelelő személyek felkutatása, „környezettanulmány” készítése, figyelés végrehajtása. A Központtal történt egyeztetés után meghozták a döntést.

Ettől kezdve több mint 12 évig a berlini rezidentúra anyagi alapon széleskörűen felhasználta pán Kovalchik lehetőségeit: „környezettanulmányokat” végzett és figyelést folytatott a számára érdekes személyek tekintetében, valamint a magánnyomozói irodán keresztül – amelyet ez a tapasztal nyomozó vezetett – sok személyt ellenőriztek, akik munkavégzésre a Szovjetunióba utaztak.

Valérian, a berlini rezidentúra munkatársa, aki hosszú időn keresztül találkozott vele, így írta le Kovalchikot 1935-ben: „Magas termetű, helyes és egyenes testtartású, 57 éves, de lényegesen fiatalabbnak néz ki koránál, szőke, kék illetve szürke szemű”. A hírszerzés archívumában megőrzésre került egy jellemzés, amelyet Kovalchik adott segítőjéről, ajánlva őt nekünk, mint helyettesét: „40 éves, nős, van egy 5 éves fia, katolikus, tagja a tartalékos tisztek szövetségének, saját közvetítői irodával rendelkezik, csalás miatt börtönben volt, éles eszű, furfangos, találgony, jó viselkedési technikákkal bír, szükség esetén képes alkalmazni kigondolt titulusokat és rendfokozatokat, ravasz, de értékeli a jó fizetséget munkájáért.

Nácikkal nem szimpatizál. Katolikusként ellenségesen viszonyul hozzájuk, de külsőleg hívüknek látszik.

A következő szavakkal lehet őt meghatározni: ein ausgekochter berliner Junge (minden hájjal megkent berlini).

Magánéletében, - távol a rokonoktól és a közeli ismerősöktől - piperkőc, szereti látogatni a divatos kávéházakat és éttermeket elegáns öltözékben, fehér kamásliban és monoklival a szemén. Asszonyokkal csintalankodik, de erről hallgat, ezekkel nem dicsekszik. 1929 óta dolgozik nálam, elküldtem már Csehszlovákiába és Ausztriába, beletanult a hírszerző munkába. A

kémtevékenységre megfelelő személy. Azt, hogy miként teljesít a jövőben felügyelet nélkül az önállóan végzendő ügyekben, nem tudom megmondani.”

Bizonyos mértékig ez a jellemzés visszatükrözi magának Kovalchiknak a jellemvonásait is.

Pan Kovalchik és irodája nem csak a berlini rezidentúra, hanem a Központ által meghatározott feladatokat is végrehajtott és nem csak Németországban, de a szomszédos országokban is. Ebből a célból, a Központ segítségével, a magánnyomozói iroda beszerzett egy gépkocsit is.

1934. február 12.-én Berlinből távirat ment a Központba, amelyben jelentették a rezidentúra által Kovalchiknak adott feladat eredményeit és javaslatot tettek annak az illegális rezidentúrának történő átadására, amelyet V.M. Zarubin irányított.

És hirtelen, 1935. január 21.-én az Anti-komintern Iroda munkatársára feladatként végzett környezettanulmány közben Kovalchik irodájának egyik munkatársát letartóztatták. Kihallgatásán közölte, hogy ezzel a személlyel főnökétől kapott feladat alapján foglalkozott. Még ugyanazon a napon letartóztatták Kovalchikot is. A kihallgatáson azt vallotta, hogy a környezettanulmány elkészítését egy bizonyos Schröder rendelte meg. Miért kellett az neki? A nyomozói iroda – magán intézmény, ilyen kérdéseket a klienseinek nem tesz fel. Kovalchik nem tudja megmondani kiféle ez a Schröder és hol él.

Kb. egy hónapot leülve a rendőrségen, az iroda főnökét szabadon engedték, miután írásba adta, hogy törekedni fog ennek a Schrödernek a felkutatására, és ezzel részben, végül is, csökkentse felelősségét.

Kovalchik letartóztatására felfigyelt mind a berlini rezidentúra, mind a Központ. A börtönből történt szabadulása után a Központból Berlinbe küldték Valérian operatív tisztet, ugyan azt, aki korábban kapcsolattartója volt. A Központ nyugtalansága teljes mértékben érthető volt, amennyiben figyelembe vesszük, hogy Kovalchikon keresztül történt a berlini rezidentúra teljes ügynöki hálózatának beszerzés előtti ellenőrzése, beleértve az egyik nagyon értékes, „Braitenbach” fedőnevű ügynököt is a berlini gestapónál.

Valérian találkozott Kovalchikkal és annak munkatársaival, alaposan elbeszélgetett velük, az eredményükről pedig jelentés tett a Központnak. Kifejtette azt a véleményét, hogy a történetek ellenére bízni lehet Kovalchikban. Valérian jelentésére élesen reagált a berlini rezidens. Berlinből ezt írta a Központnak: „Az a véleményünk, hogy Kovalchikot és munkatársait beszervezték, és nekünk nincs jogunk a velük történő kapcsolattartásra,

veszélyeztetve az egész rezidentúra tevékenységét”. A levél végén, ugyanakkor volt egy megjegyzés: „Amennyiben „Braitenbachon” keresztül megkapjuk a rendőrségről Kovalchik aktáját, a helyzet jelentősen világosabb lesz. Akkor döntünk majd a Kovalchikkal való munkáról. Bizalmatlanságot mutatni, természetesen, tilos”.

A későbbiekben a Berlinben működő „legális” rezidentúra rezidense már nyugodtabban reagált a korábban törtétekre, miután személyesen találkozott Kovalchikkal. A Központnak küldött leveleiben egyetértett azzal, hogy Kovalchik viselkedésében van egy sor gyanús momentum, ám nem kizárható, hogy Kovalchik igazat beszél a rendőrségen történt tartózkodásával kapcsolatosan csak lerövidítve néhány, lényegtelen kanyart. Sőt, annak a véleményének adott hangot, hogy Kovalchikkal helyre lehet állítani, sőt szélesíteni az együttműködést nem várva arra, hogy mit mondhat „Braitenbach”.

A Kovalchikról történő első lekérdezéseket „Braitenbach” nagyon óvatosan hajtotta végre. V.M. Zarubin szerint, aki ebben az időben „Braitenbach-”ot tartotta, Kovalchik ügyét hagyni kellett „leülni”, azért, hogy a feladatot kevesebb kockázattal oldhassák meg.

Valérian Berlinben maradt és néhány alkalommal találkozott Kovalchikkal és embereivel, ismételten ellenőrizve a törtétek részleteit. Moszkvába való elutazása előtt Kovalchiknak és helyettesének meghagyta a kapcsolattartás módozatait extrém helyzetre.

Eddigre „Braitenbach”-nak sikerült lekérdezést végrehajtania a gestapónál. 1935. június 27.-én tájékoztatta V.M. Zarubint, hogy „Kovalchik és barátja letartóztatásának semmi nyoma a rendőrségen. Dossziéja nincs az archívumban és nevük szintén nem szerepel a nyilvántartási kartonok között”. Az ilyen ügyekben tapasztalt „Braitenbach” feltételezte: „Lehetséges, hogy a beszervezéskor az ügyet véglegesen megszüntették. A kutatás folytatódik”.

Ugyan az év július 9.-én „Braitenbach”-nak sikerült betekintnie a gestapó dossziéjába és jelentette, hogy Kovalchik annak munkatársai látókörébe a Druzsilivszkij ügyével kapcsolatosan került, aki irodájában hagyta a hamisított dokumentumokat tartalmazó bőröndjét, amiről Kovalchik tájékoztatta a rendőrséget. (A hamisítványokról Kovalchik tájékoztatta a szovjet kereskedelmi képviselőt is, de erről a Gestapo nem tudott.) Ezen kívül a rendőrség gyanakvását felkeltették Kovalchik anyagi forrásai, melyekkel összefüggésben egy ideig megfigyelés alatt tartották. Ugyanakkor, mivel nem rendelkeztek egyéb adatokkal, a nyomozóiroda főnökének „feldolgozását” a németek hamarosan megszüntették. Ezzel együtt a rezidentúra szintén úgy döntött, időlegesen konzerválják a Kovalchikkal való munkát.

Bizonyos idő elteltével elhatározták, hogy folytatják a munkát Kovalchikkal, felhasználva a kapcsolattartás módozatát, melyet Valérián meghagyott. Ám a találkozón senki nem jelent meg. Ugyanakkor Kovalchiktól a Szovjetunió berlini politikai képviselőjének címére levelek kezdtek érkezni, amelyekben kéri, hogy rendezzék vele a kapcsolatokat. Erről, természetesen értesítették a Központot, amely javasolta, hogy küldjenek Kovalchiknak egy meghatározott összeget és hívják meg Moszkvába, amit meg is tettek. Néhány nap múlva Kovalchik a politikai képviselőten keresztül terjedelmes levelet küldött Moszkvába, amelyben beszámolt saját és munkatársainak helyzetéről. A levél alapgondolata az volt, hogy Kovalchik és csoportja a jövőben is kész végrehajtani a szovjet hírszerzés megbízásait. A levél a következő szavakkal zárult: „Kérem, hatalmazzanak meg egy értelmes személyt kivizsgálni az ügyek állását Berlinben, és azután, ha szükséges, rendeljenek engem Moszkvába. Szükségtelen kivonni engem semmiségekért. A németeknél, akik korábban bűnösnek tartottak, kidumáltam magam, nem kötöttek fel. Botorság lenne, ha csak úgy, nem tisztázva a dolgokat a sajtóink végeznének ki ártatlanul”.

„Ám, ha tisztázzák a dolgokat, kérem önöket, adjanak nekem munkát vagy fizessenek likvidációs összeget, lehetőséget adván nekem, hogy ne a nyomozói tevékenységből éljek meg és mellesleg a továbbiakban is hasznos lehessenek önöknek”.

Kovalchik irodájának felszámolására a likvidációs összeget 500 fontban határozta meg, vagy is, a velünk való együttműködés egész ideje alatt neki kifizetett teljes összeg 1 százalékában.

A berlini rezidens véleménye, amely Kovalchik levelét kísérte, két pontban foglalható össze. „Először – törekedni arra, hogy folytassák a munkát Kovalchikkal. Másodsor – kifizetni neki a meghatározott összeget és, magának Kovalchiknak a szavaival élve, barátsággal elválni tőle”. „Én, - írta a továbbiakban a rezidens, - még korábban Moszkvában, az első út mellett érveltem”. „Hiszen nem szabad elfelejteni, - folytatta, - hogy szinte a teljes ügynöki hálózatunk, amellyel itt a múltban dolgoztunk, és a mellyel jelenleg dolgozunk, rajta keresztül került létrehozásra és ellenőrzésre”.

A pán Kovalchikkal történő munka folytatásáért érvelve a rezidens, természetesen, a vele, Németországban, a berlini rezidentúra erőivel való munkára gondolt, de a Központ másként döntött és parancsot küldött Berlinbe: átadni Kovalchikot kapcsolattartásra a Stockholmban lévő rezidensnek, Bajevszkinek, aki korábban dolgozott Kovalchikkal Berlinben.

A berlini rezidens Rudolf, vérző szívvel hajtotta végre az utasítást. „Nagyon szomorú, - írta a Központ egyik vezetőjének – Artyomnak, -

konstatálni, hogy nem talátd lehetségesnek véleményem figyelembevételét, holott én innen jobban látom, és továbbra is állítom, hogy nem kellene kiélezni a kapcsolatot ezzel az emberrel”.

A kapott utasításnak megfelelően Kovalchik Stockholmban kapcsolatba lépett Bajevszkivel. Ugyanakkor nem sikerült a tevékenységet helyreállítani, bár a rezidens minden erejével igyekezett végrehajtani a Központ utasítását: „Semmiféle módon nem adni okot, hogy azt gondolja, nem bízunk benne”. Bajevszki Kovalchik iránti nagy tisztelete ellenére, az öreg nyomozó rosszul érezte magát. Keserűen írta 1935 decemberében:” Gyanakvás, óvatosság, körültekintés, aggodalom, bizalmatlanság. Ezek a tulajdonságok, melyek jellemzőek a nyomozókra és a kémekre, szükségesek és hasznosak az ellenség felderítésére irányuló munkában, befurakodván azok szakmai közegébe, pusztítóvá válnak saját magukra nézve”. Az egyetlen, amit akkor Kovalchik kért, hogy „adjanak neki munkát és győződjenek meg annak végrehajtásának lelkiismeretességében és minőségében”.

És köszönhetően Kovalchik becsületességének és kívánságának, hogy dolgozni szeretne a dolog valóban helyreállt. A rendszeres utazásokat Stockholmba hozzáértően konspirálta, bár ebben voltak meghatározott nehézségek. Így folytatódott 1937 júniusáig, amikor Bajevszki Stockholmból visszatért Moszkvába és Kovalchikkal a kapcsolat teljesen megszakadt.

Már 1941-ben, a Németországgal való háború előtt, az INO német alosztályának vezetője Pável Matvejevics Zsuravljov részletes jelentés állított össze pán Kovalchikról, amelyben értékelte a szovjet hírszerzés számára végzett munkáját. A jelentésben, többek között, szerepelt:”Az általunk adott feladatokat Kovalchik nagyon szakszerűen hajtotta végre és tevékenységét nagyon nagyra értékeltük a Központban”. Moszkvában elgondolkodtak: az ügynöki hálózatban, amelyhez Kovalchiknak így vagy úgy köze volt, egyetlen lebukás sem történt. Elhatározták, hogy helyreállítják vele a kapcsolatot, ám... közbeszólt a háború, és csak 1945. júniusban sikerült ezt megtenni. Sőt, mi több, ismét az ő kezdeményezésére. Megdöbbenő, de tény: az Oroszországban született német, aki hosszú időn keresztül együttműködött a szovjet hírszerzéssel, és akit az ebben való gyanú miatt a gestapó letartóztatott, aki átélte azok bizalmatlanságát, akiket hittel és igazán szolgált, aki túlélte a háborút ismét Moszkvához vonzódik.

Ugyanakkor az együttműködés nem volt hosszan tartató. Kovalchik már 70 éves volt. Egészsége megromlott, bár ő még távlati terveket dédelgetett, új munkatársakat ajánlott magányos irodájába.

Egy rövid vázlatban lehetetlen belefoglalni mindent, amit Kovalchik és annak irodája tett a szovjet hírszerzés számára az együttműködés hosszú ideje alatt. De egy példa alapján be lehet mutatni az általuk végzett munka jellegét.

Berlinben, a szovjet hírszerzés munkatársainak látókörébe került egy Dorotea nevezetű fiatal német leány. Az egyik estélyen a leány olyan beszélgetést folytatott, melyből látható volt, hogy politikával foglalkozó orosz emberek köréhez van kapcsolata. 1932. elején a berlini rezidentúra megbízta Kovalchikot készítsen „környezettanulmányt” erről a leányról, derítse ki vezetéki és keresztnévét, születési évét, helyét és gyűjtsön jellemző adatokat. Kovalchik és barátai munkához láttak.

Dorotea „Környezettanulmánya” váratlan eredményre vezetett: felderítésre került az orosz emigránsok központja, amely a gestapó szolgálatában állt. Bizonyos idő múlva Kovalchik a következő üzenetet küldte: „Dorotea von Gossler, 22 éves, egy volt udvari kamarás leánya, Czittau közelében van birtoka. Egy titkos politikai iroda titkárnője, amely Berlinben található a Sedan-strasse 26. szám alatt. A politikai iroda tulajdonosa – bizonyos Kurt Janke. Irodája a földalatti tevékenység, a kulisszák mögötti intrikák és a hírszerzés helyszíne. Az ügyeket konspiráltan intézik. Ennek a politikai irodának a munkatársai között sok az orosz. Janke irodáját különböző emberek látogatják, akik az irodával szembeni étteremben várakoznak fogadásukra, amely komikus elnevezést, „Naiszkosz” („Rézsútos”) visel, amit láthatóan az oroszok adtak neki. Az utóbbi hónapokban Janke többször utazott Varsóba és Lvovba (Lemberg). Janke állandó kapcsolatban áll a gestapóval. Naponta utazik oda saját gépkocsiján 12.00. órára és 2-3 vagy több órát is eltölt ott. Gestapótól emberek érkeznek Janke irodájába. Janke politikai irodáját naponta felkeresi egy Fenner nevezetű újságíró, aki kapcsolatban áll a Reichswer minisztériumával és Szergej Vengerovval közösen igyekszik kapcsolatot teremteni Ukrajnával, pontosabban Harkov városával. Fenner anyagi helyzete jó. Fenner szintén gyakran megfordul a gestapó épületében”. Válaszul erre az üzenetre a Központból felkérés érkezett: „Kérjük, hogy Kovalchikon keresztül „dolgozzák fel” Jankét, kiderítve annak kapcsolatait a Szovjetunióban és kin keresztül végzi ott a tevékenységet”. Később Kovalchik tájékoztatott, hogy „Janke kapcsolatban áll a jelentős náccival, Rosenberggel. Az „Adlon” szállodába jár találkozni vele. Janke tevékenységét Németországnak Lengyelországgal és Nyugat-Ukrajnával való közeledés érdekében végzi a Szovjetunió kárára”. Ehhez mellékelve volt azon orosz személyek listája, akik a forradalom után menekültek el Oroszországból és Németországban együttműködnek a szovjet ellenes szervezetekkel és a gestapóval.

Később a Központ kérése alapján Janke „feldolgozásába” Kovalchikon kívül bevonták „Braitenbach”-ot. Neki feladatul határozták meg Janke és

politikai irodája tevékenységének tanulmányozását a gestapó oldaláról. „Braitenbach” 1933-ban be tudta szerezni Geller bűnügyi-felügyelő jelentésének kópiáját, melyben, többek között, szerepelt.” A Külügyminisztérium tájékoztatta az 1. Osztályt arról, hogy bizonyos személyek az elmúlt év közepétől felújították tevékenységüket a hamisítványok készítésének vonatkozásában. Erről Kurt Janke adott felvilágosítást, aki a Külügyminisztériumnak dolgozik a hírszerzés területén.

Janke kapcsolatai:

- Pavlovszkij – Szumarokov;
- korábbi lovaskapitány von Petrov, aki Johannsonnak nevezi magát, vele áll kapcsolatba egy bizonyos Tatarinov-Tarr szerkesztő;
- volt orosz százados, Nyeporocsnij, aki korábban a német „Zievert Keleti Irodának” (a német hírszerzés Szovjetunió ellen dolgozó egységének fedőszerve – szerző) dolgozott”.

Hamarosan, Németországban a nácik hatalomra kerülését követően, a berlini rezidentúra „Braitenbach”-tól és Kovalchiktól információkat kapott arról, hogy „a gestapó gépesített egységeit korábbi emigránsok egész csoportjával töltik fel”. A gestapó vezetése számít arra, hogy „ezek a fehér oroszok hűségüket különös kegyetlenséggel mutatják majd ki a harcok során”.

Kovalchiktól érkeztek más tájékoztatások is. Valamennyi, csak úgy, mint a Berlinben és Stockholmban lévő politikai képviselőre érkezett levél, széthúzott betűkkel volt aláírva a „Von der Holz” fedőnév.

A magándetektív iroda alkalmazásának esete a berlini rezidentúra tevékenységében, lényegében, különlegesség volt. A későbbiekben, a jelentős eredmények ellenére, amelyeket Kovalchikkal a munkában elértek, a külső hírszerzés nem folyamodott hasonló módszerekhez, mint nem eléggé megbízható és konspiratív. Az, amit elmondtunk a vázlatokban, a hírszerzés kezdeti periódusára vonatkozik, amikor a szovjet hírszerzés az első megpróbáltatásait élte át.

Felhasznált irodalom:

¹ Ocserki isztorii rosszizszkoj vnyesnyej razvedki 3.kötet 331-337 old.

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK

DR. BESENYŐ JÁNOS

RECENZIO A HADVISELÉS MŰVÉSZETE CÍMŰ KÖNYVRŐL

Nemrégiben került a kezembe a Kossuth Kiadó által kiadott, Andrew Robert által szerkesztett két kötetes munka, amely az ókori, középkori és az újkori leghíresebb hadvezéreket mutatja be. A tartalmas és érdekes olvasmány a történelem iránt komolyabban érdeklődők számára nyújt részletes hadtörténeti áttekintést.

A két kötetes mű arra keresi a választ, hogy az egyetemes hadtörténelem legnagyobb hadvezérei miképpen feleltek meg a háború művészetének kihívásaira. Olyan emberekről van szó, akik különböző háttérből érkeztek, különböző személyiségjegyekkel, neveltetéssel, tapasztalatokkal rendelkeztek. Némelyik hadvezért bizonyos cselekedeteiért a mai napig is megvetés kíséri,¹ némelyek pedig valamiféle hőrosszá magasztosultak a mai világban is, de mindegyikükben közös, hogy képesek voltak helytállni hadvezérként és számos olyan sajátos tulajdonsággal – karizmatikusság, hősiesség, józan ítélőképesség, rettenthetetlenség, elszántság, nagyfokú intelligencia, kiemelkedő akaraterő, meggyőzőképesség, stb. – rendelkeztek, amely sikeres katonai vezetővé tette őket. És a legfontosabb, hogy amit tettek, azt mind a megfelelő időben tették meg. Például Julius Caesar sokáig készült a triumvirátusbeli társai ellen, de jó érzéssel jött rá, hogy mikor érkezett el annak az ideje, hogy ténylegesen is ellenük forduljon.

A könyvben szereplők között több olyan személyt is találunk, akik uralkodásra – így szükség szerint hadvezérnek is! – születtek, de olyanok is

¹ Ilyen katonai vezető volt, például Hastein a viking vezér, aki 40 éven keresztül vezetett rablóportyákat az akkori Európa több állama ellen, aki bár rendkívüli stratégia volt, indokolatlan kegyetlenkedéseivel bősztette maga ellen kortársait. Vagy éppen Tomojuki Jamasita, aki Szingapúr elfoglalása, illetve Luzon védelme során kimagasló hadvezéri teljesítményt nyújtott, de nem akadályozta meg a civilek és a hadifoglyok lemészárolását. De ide sorolhatjuk a náci Németország több tábornokát, vagy akár a híres Zsukov marsallt - aki az aknamezőket a saját elmondása szerint úgy tisztította meg, hogy rázavarta a saját gyalogságát - is.

akik, a harctéren, a saját képességeiknek köszönhetően váltak híres hadvezéreké. Sokuk már a saját korszakában is ünnevelt személyiség volt, másokat az utókor történészei ismerték inkább el. Az ő cselekedeteik, történelmük olyan tanulságokat tartalmaznak, amelyek nem csak túlmutatnak a hadtörténelem keretein, de a mai kor embere számára is hasznosak.

Az első kötetben – Nagy Hadvezérek az ókorban és a középkorban – az ókori birodalmak és városállamok, majd pedig a középkor leghíresebb hadvezéreivel,² míg a második kötetben a XVII. századtól kezdődően az újkor neves európai, afrikai és ázsiai katonai vezetőivel ismerkedhetünk meg.³ A két kötetben igen sok információt tudhatunk meg nem csak az azokban említett 100 hadvezérről, de a korról, amelyben éltek, azok társadalmairól, szokásairól, így nem csak katonai, de politikai, gazdasági és diplomáciai áttekintést kaphatnak az olvasók.

A kötetek fejezeteinek megírására a szerkesztő olyan elismert szaktekintélyeket kért fel, akik az elmúlt évtizedben meghatározó szerepet tölthettek be a történelemtudományban. Vannak közöttük olyanok, akik egész életüket az egyetemi katedrán, kutatóközpontokban vagy a levéltárban töltötték el, de olyanok is, akik maguk is katonaként kezdték a pályájukat, majd később kezdtek tudományos tevékenységbe és szereztek tudományos fokozatot. Így sikerült elérni, hogy a két kötetes mű hiteles legyen mind az akadémiai, mind pedig a katonai szakma képviselői előtt. A könyvekben használt látványos metszetek, térképek és fotók tovább növelik azok értékét, teszik univerzálissá mindenki számára. A kötetek végén található még egy névmutató, illetve az ajánlott irodalom listája azok számára, akik egy-egy időszak eseményeiben jobban el kívánnak mélyedni.

² Ezek az uralkodók és hadvezérek: III. Tothmesz, III. Tukulti-Apar, II. Ramszesz, Sunzi, Józsué, II. Nagy Kürosz, Dávid király, Leonidász, Themisztoklész, Thuküdidész, Alkibiadész, Xenophon, II. Philipposz, Nagy Sándor, Hannibál, Scipio Africanus, Júdás Makkabeus, Pompeius, Julius Caesar, Arminius, Traianus, Zhuguo Liang, I. Alarik, Aétius, Attila, Theodorik, Chlodvig, Belisarius, Mohamed, Nagy Károly, Nagy Alfréd, Hastein, Hódító Vilmos, I. Bohemund, Barbarossa Frigyes, Dzsingisz kán, Kubiláj kán, Alekszandr Nyevszkij, Bajbarsz, Tamerlán, Fekete Herceg, V. Henrik, Jeanne D'Arc, II. Mehmed szultán, Hernando Cortez, Nagy Szulejmán, Gonzalگو de Cordoba, Nagy Akbar és Oda Nobunaga.

³ Ezek az uralkodók és hadvezérek: Nassaui Móric, Gusztáv Adolf, Tilly, Oliver Cromwell, Turenne, Marlborough hercege, Savoyai Jenő, XII. Károly, Szászországi Móric, Nagy Frigyes, Robert Clive, James Wolfe, Nathaniel Greene, Bonaparte Napóleon, Wellington herceg, Louis-Nicolas Davout, Mihail Kutuzov, Carl von Clausewitz, Simon Bolívar, Shaka Zulu, Giuseppe Garibaldi, Robert E. Lee, „Stonewall” Jackson, George Made, Ulysses Grant, William T. Sherman, Helmuth Von Moltke, Garnett Wolseley, Erich Ludendorff, Ferdinand Foch, Philippe Pétain, Edmund Allenby, John Pershing, Kemal Atatürk, Basil Liddell Hart, íícarl Gustaf Mannerheim, Gerd Von Rundstedt, Eric Von Manstein, Heinz Gudeiran, Erwin Rommel, Bernard Montgomery, Georgij Zsulov, Ivan Konyev, Dwight D. Eisenhower, George S. Patton, Tomojuki Jamasita, Douglas Macarthur, William Slim, Gerald Templer, Mose Dayan és Vo Nguyen Giap.

CONTENTS

	Page
<i>EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES</i>	
János Besenyő, PhD – Roland Gömöri The Arab Spring, Christian Autumn? – the status of Christian minorities after the Arab Spring in the Middle-East	5
Tamás Bálint Egypt	24
<i>CONSULTATION</i>	
Ferenc Dávid Terrorism and national security in the law making of the Millennium	40
Attila Erdős Afghan-American relations before 9/11	53
<i>FORUM of PhD CANDIDATES</i>	
Csaba Mihály Tóth Secret Information Gathering and Personality rights	78
Bernadett Szabó International legal norms aimed to stop the use of child soldiers and provide accountability	99
István Solti PhD Changes in secret information gathering	114
Béla Puskás Safety and vulnerability of critical information infrastructures	126
Tamás Bali National Security documents of Hungary, tasks regarding the helicopter forces	150
<i>FROM THE HISTORY OF SECURITY SERVICES</i>	
Ervin Antal Szabó <i>Sketches from the History of the Russian Intelligence</i> The Office of Pán Kovalchik, Private Investigator	159

NEWS, EVENTS, INFORMATION

János Besenyő PhD

Book Review of „The Art of War” 167

Contents 169

Our Authors 171

For readers 172

SZERZŐINK

Dr. Besenyő János alezredes
MH GEOSZ

Gömöri Roland
SZTE

Bálint Tamás százados
KNBSZ

Dávid Ferenc
NKE

Erdős Attila
ELTE BTK

Tóth Csaba Mihály alezredes
KNBSZ

Szabó Bernadett
NKE HHK

Dr. Solti István ezredes
NBSZ

Puskás Béla alezredes
KNBSZ

Bali Tamás alezredes
MH 86. Szolnok Helikopter Bázis

Szabó Ervin Antal nyá alezredes

Tisztelt Olvasó!

A SZAKMAI SZEMLE a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat által kiadott, negyedévenként megjelenő tudományos-szakmai folyóirat.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, és „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéké*”-ben szerepel.

A Szakmai Szemle köteles példányai rendelkezésre állnak és tanulmányozhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a Nemzeti Közszerzői Egyetem Tudományos Könyvtárában, a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtudományi Könyvtárában. A periodika példányai megtalálhatók a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok szakkönyvtáraiban, továbbá más, tudományos munkával foglalkozó szervezeteknél és egyesületeknél.

A SZAKMAI SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül. A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZAKMAI SZEMLÉBEN ÉS A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területek témáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszerkeszto@gmail.com és a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címeken. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – megbízási szerződés alapján, a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzókkal összhangban, a rendelkezésre álló pénzkeret függvényében – szerzői honoráriumot fizetünk;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;

- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

Példák:

- (1) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (2) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (3) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (4) [www. globalsecurity.org/army/iraq](http://www.globalsecurity.org/army/iraq) (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) [www. globalsecurity.org/army/iraq](http://www.globalsecurity.org/army/iraq) (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

Elérhetőségeink

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: szakmai.szemle@knbsz.gov.hu
felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Kobilka István ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9576, HM 61-300
e-mail: kobilka.istvan@knbsz.gov.hu,
kobilka.istvan@gmail.com

Dr. Resperger István mk. ezredes,
06(30) 231-6141, HM 65-050
e-mail: resperger.istvan@knbsz.gov.hu,
drresi@gmail.com

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG